

דיואן

לר' יהודה אריה ממודינה

יו"ל בפעם הראשונה עפ"י כתב־היד היחידי
הנמצא בספריה הבודליאנית באוקספורד
בצרוף מבוא והערות

מאת

ד"ר שמעון ברנשטיין

עם הקדמה והערות

מאת

פרופיסור ישראל דוידזון

הוצתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י היום תשס"ט

פילדלפיה

בהוצאת הדפוס העברי של
חברת ההוצאה היהודית באמריקה
תרצ"ב

דיואן

לר' יהודה אריה ממודינה

הפרקים:

I

שירים משנות הנער

(א - כ)

II

שירי הסכמה

(כא - מ)

III

שירי תהלה לנוצרים חשובים

(מו - נו)

IV

שירי ידידות ותלונה

(נו - קיט)

V

מכתמים וציונים

(קכ - קס)

VI

שירי אפריון

(קסא - קצד)

VII

שירי מוסר ודת

(קצה - רב)

VIII

קינות

(רג - רטז)

IX

ציוני קבר

(ריז - רפח)

מוקדש להרב החכם, חוקר והוגה דעות

ד"ר הלל גרשם ענעלאו

ברגשי יידידות והוקרה

ש. ב.

דבר אל הקורא

אוסף השירים והפיוטים לר' יהודה אריה ממודינה הניתן כאן בדיואן הנוכחי מועתק הוא מכתב היד העברי יקריהמציאות הזמן בהעתק יחיד בספריה הבורליאנית שבאוקספורד. אני העתקתי את השירים מפותוסטאט מצוין שנעשה לבקשתי מכתביהיד בפקודת ראש הספריה הבורליאנית המנוח החכם והחוקר הגדול הדר' א. ע. קאולי שמת לפני זמן קצר. האדם היקר הזה טרח ועמל להמציא לי צלומים מדויקים מכתביהיד והתענין ביחס נפשי בהוצאת הדיואן. חבל שלא זכה לראות בעיניו את הספר הזה ויהי זכרו ברוך.

מהמספר הגדול של שיריו ופיוטיו של המודינה הופיע עד עתה בדפוס רק מספר קטן מאד. בסך הכל נדפסו עד עתה ט' שירים ומכתמים קצרים. שלשה מפיוטיו הדתיים נדפסו בסדרויתפלה שונים מהוצאות עתיקות. נמצאים נדפסים גם שיריההסכמה שלו אבל כל אלה נדפסו בספרים שלהם הוקדשו ההסכמות ושהופיעו בסוף המאה הט"ז או בחצי הראשון של המאה הי"ז. בכל מקום שמובא שיר שנדפס באיזה מקום שיהיה אני מציין את זה בתוך ההערות. מלבד הסימנים הנזכרים הרי כל השירים והפיוטים שבדיואן מתפרסמים כאן בפעם הראשונה.

סדר השירים והפיוטים וחלוקו לתשעה מדורים נעשה על ידי אני לפי דעתי והכרתי ואין הוא מתאים לסדר השירים בכתביהיד. המספר הרשום בסוגרים אצל כל סימנו של שיר מראה הוא על המספר שתחתיו השיר נמצא בכתביהיד. בשירים שאין להם מספר בכתביהיד ציינתי את מספר הדף והעמוד. במבוא האנגלי ימצא הקורא כמה ידיעות נוספות על דבר כתביהיד וערכו. את המבוא כתבתי באנגלית מפני שני טעמים. בראשונה, שבתי וראיתי שאין כמעט אפילו מאמר מקיף אחד בשפה האנגלית על דבר ערכו הספרותי והפיוטי של המודינה בשעה שבשפת עבר ישנם כמה חיבורים ומאמרים חשובים הנותנים הערכה רוחנית מקפת על האישיות המרוממה הזאת. ושנית כל מה שמצאתי לנחוץ להעיר על הפייטן ויצירותיו רשמתי בהערות, ומבוא בשפה העברית היה רק גורם לחיזורים שונים בלי כל תועלת. וכאן אני רואה חובה לעצמי להביע ברכה ותודה לכמה אנשים שעזרו לי בעבודתי. ברוכים יהיו הפרופיסורים ישראל דוידזון ואלכסנדר מארכס שהושיטו לי יד עזרה בידיעותיהם המרובות בהבה וידידות וזה האחרון, שהוא גם ראש הספריה המהוללה של בית המדרש לרבנים בניוירק, העמיד לרשותי גם כתבייד שונים שהיתה להם נגיעה לספרי זה. ככיר אני הודה נאמנה לפרופיסור משה דוד קאסנובו מן האוניברסיטה בפרינצי בעד עזרתו הנלבבת שהושיט לי בעין יפה ובחבה יתרה בבקיאותו המקיפה בכל מה שנוגע להולדות ישראל וספרותו באיטליה.

ברוכים יהיו גם הספרנים המובהקים, המלומדים הדר' יהושע בלוך, ראש המחלקה היהודית של הספריה הצבורית שבניוירק ויצחק ריבקינד מהספריה של בית המדרש לרבנים בניוירק שלא חשכו כל עמל מנפשם בכדי להמציא לי את כל הספרים העתיקים והחדשים שהיו דרושים לי ויקילו עלי את העבודה בכל אשר היה לאל ידם. תחי משכרתם שלמה מאת האלהים השוכן בציון.

ניוירק, כ"ה חשון תרצ"ב.

ש. ב.

הקדמה והערות

מאת

ישראל דוידזון

ריא"ם הוא אחד מחכמי ישראל שכותבי דברי הימים נחלקו עליו והיו לשתי מפלגות – אלו מחייבים ואלו מוכים. מדותיו והנהגתו בחיים קנו לו קטיגורים, אבל לא חסרו לו גם סניגורים. אולם אין מי שלא יודה שהיה איש רביהצדדים, שכשרונו היה רביגוני. על זה לית מאן דפליג. רב, מטיף, חוקר, בלשן, מגיה ספרים, עוסק בצרכי צבור, מתהלך עם שרים ומתרועע עם הגמונים. אין דבר הנוגע אל החיים שלא משך את לבו, וכמעט אין מקצוע בספרות ישראל שידו לא נגעה בו. מובן הדבר שגם מן השירה והפיוט לא הניח ידו והיו לו לענין לענות בו. עודו בטל ילדותו, כשהיה בן י"ב שנה, נסה את עטו לתרגם משיריו של אריאוסטו לעברית. אולם עד עכשיו לא ידענו רק השירים המפורים בספריו, ושירי התהלה שחבר לכבוד מחברים שספריהם נדפסו תחת השנחתו, ולא היה בידינו להוציא משפט ישר על כשרונו הפיוטי. הודות לדר' שמעון ברנשטיין יש לפנינו כעת הדיואן השלם של ריא"ם ועל פיו יכולים אנו לחוות דעתנו על ריא"ם בתור משורר ופיטן.

כשנעבור על השירים אשר בדיואן הזה נשתומם ונתפלא איך ירדה השירה האיטלקית פלאים מאז חתם עמנואל הרומי את מחברותיו. בשתי מאות השירים ויותר שלפנינו אין אף שיר אחד שנוכל לומר עליו זה מעשה ידי משורר בחסד עליון. ובכל זאת אין כל ספק שבני דורו חשבו את ריא"ם למשורר גדול הכשרון. עדים המה השירים הרבים אשר חבר לבקשת ידידיו. והוא בעצמו חשב שאדרתו של אבן עזרא או זו של עמנואל הרומי ירדה עליו, כי כה הוא אומר באחד ממכתמיו (קט"ו)

„אני בשיר – אבן עזרא, ואתם בו – הקלירי

אני בן דור – עמנואל, ואתם בו אנשי דורי”

אבל כמה גדול המרחק בינו ובין עמנואל, ולא כל שכן בינו ובין אבן עזרא! כשרונו של ריא"ם בפיוט הוא רק כשרון של חרון. דמיונו איננו מגביה עוף ורגשותיו אינן חודרות אל הלב. צלצול מליצות אנו שומעים ונפשנו יבשה. אוהב הוא להשתעשע בלשון נופל על לשון לחוד חידות ולשבץ מליצותיו במבטאים מן התלמוד והמדרש, אבל רוח השירה האמתית לא נוססה בשיריו. חרוץ הוא בחרוזיו, מבדח בשנוניו ומפליא בחריפותו, אבל עם כל הסגולות האלה הוא חודר רק אל המח ואל לב הקורא איננו נכנס. ויש ששיריו מיגעים אפילו את המח, ונוכל להמליץ עליהם מה שהוא בעצמו אמר על שירי משוררים אחרים:

הקדמה והערות

„כי תראה שיר גם אם ישיר אם לא ירוץ הקורא בו
תאמר עליו עם מלוליו דרך בווי אוי בו אוי בו.“ (סי' ק"ד)

במקום אחד הוא אומר: „השלך כל שיר לים בעוד יצטרך אל רמב"ן, רלב"ג, רד"ק
ופירוש רש"י.“ (סי' קי"ט). אבל כמה משיריו צריכים לפירוש רש"י! עי' למשל שיר קס"ב.
בכל זאת עלינו להודות להמו"ל שטרח ועמל להוציא את הדיואן הזה לאור. כי אעפ"י
שחשיבותו הפיוטית קלה היא גדולה היא חשיבותו ההיסטורית. כמה וכמה מן השירים
מפיצים אור על חיי היהודים באיטליה בימים ההם. לדוגמא השיר השלשה עשר: „מומור
שיר ליום השבת אשר סבבונו עדת מרעים ברחוב ע' סטיפנו וביצי צפעוני בקעו נגדנו וידו
אותם בנו" נותן לנו תמונה מיחס המון העם ליהודי הגהיטא. השירים ס"ד וס"ו מראים לנו כמה
סבלו הרבנים מידי הפרנסים וראשי הקהלות, ואפילו השירים הסובבים על ענינים קלי ערך
ומאורעות פרטיים כמו השיר הששי (על צחוק הקוביא) והתשיעי (על המעלה עשן בביהמ"ד)
הט"ו (על כאב השן) והק"ז (על צרת הבעל חוב)—אפילו אלו השירים יש להם חשיבות
קולטורית.

משני שירים קטנים למדים אנו שלעתים לא רחוקות סבל עוני ומחסור הלא כה דבריו:

„צרות לבי ואנחותי רבו משערות ראשי

מכוכבים מצוקותי מחול ים סערות ראשי“ (ק"ח)

„אחר כי כן נזר מכוכב האכזר להיות מטוב נזר ולנגד מאווי

אנא האל מלכי האר את חשכי קח נא את נפשי כי טוב מותי מחיי (ק"י)

לפי הנראה לא מצא פרנסתו ממשרת הרבנות בכבוד והיה מוכרח לעסוק בהגהת ספרים,
ואפשר שהשתמש באמצעים אחרים להוסיף על הכנסתו ואולי שקל את שיריו במחיר. ועל
זה מעיד השיר הקטן (קי"א)

„שלחתי שיר הזה מעות איני חוזה

ולכל פועל ראוי לתת את משכורתו.“

משיר קכ"ח נראה שהיה מצפה לשכר בעד שעוריו שהרצה בבית הכנסת שלו, אעפ"י
שלא היה רודף אחר הממון אלא שההכרח הביאו לידי כך, ומשום זה כתב השיר הזה על
קיר בית המדרש שלו, וכל מי שרצה נדב כפי מה שרצה. וז"ל השיר:

„בא ליהנות מחכמתי אם מוער היא ותחי נפשי

תזכור כי כל חסד חיים צופה לגמול כתב רש"י *

לכן הקיש אתה בכיס גם אם יחריש מלול רחשי“

* בבית זה רומז לדברי רש"י על בראשית מ"ז כ"ט: „חסד ואמת. חסד שעושין עם המתים הוא חסד
של אמת שאינו מצפה לחשלו"ם גמול“.

אמנם החשיבות היותר גדולה תצא לנו משירי הידידות ושירי אפריזן והקינות הרבות כי כמעט כל השירים האלה נקשרו עם חכמים ואישים מפורסמים יהודים ונוצרים, ואפשר ללמוד מהם חדשות הרבה על אדות בני דורו של הריא"ם כמו שהראה המו"ל בהערותיו המחכמות. אפילו שירי ההסכמה, שרבם נודעו לנו מתוך הספרים שחברו עליהם, מקבלים ערך חדש מזה שנאספו למקום אחד.

והנה לבקשת המו"ל הנכבד עברתי על הדיואן כשנגמר בדפוס, ומשום שאי אפשר לבית המדרש בלי חדוש הנני נותן בזה הערות אחדות על מקומות שהניח לי להתגדר בהם:

- ס' ו שורה 2. בכף וכו' המלה, בכף' אין לה מובן. ונ"ל שהנוסח ב.סור מרע' הוא הנכון, וצ"ל ככל איש שערים', כלומר ככל איש נכבד יושב שער.
- " " " 8. בענשן נוסח, סור מרע' נכון וצ"ל: ביום צום כפורים'.
- " ז " 4. בכל עדן צ"ל בכל עז.
- " " " 10. אעיון... דאסורן. נ"ל שצ"ל: רצוני אמלא ואשוך לדידי כאסור חתיכה, והכונה היא שאם הייתי ממלא רצוני הייתי עושה אותך כאסור חתיכה אבל מפני החכמים אשימך עטרה לראשי.
- " ט " 3. מהקרח נורא צ"ל מקרח הנורא.
- " יג " 7. ואיש... נ"ל שצ"ל: ואיש מרמה.
- " יג " 10. ובחרונן נ"ל שצ"ל: וברחננו, ר"ל שברחו לחנויות ולא כמו שפירש המו"ל, ועד על זה גם המאמר הבא בחרון שלאחריו, וגם שמה רדפוננו', כלומר גם בחנויות לא מצאו מנוחה.
- " יג " 13. וחריצים צ"ל: וחרוצים. עי' דינאל ט', כ"ה.
- " " " 19. ובמורים צ"ל: ולמורים, והמבטא, אשר יורו' בחרון הבא מוכיח על תקון זה. כלומר, נהי רצים למורים אשר יורו וכו', ולא נבטל זמן במקום לצים.
- " טו " 8. אפוד חושן. הכונה לא על כבד היסורים כמו שפירש המר"ל שהרי האפוד והחשן לא היו כל כך כבדים אלא אל רוב היסורים שחדרו את כל גופו כמו שהאפוד והחושן כסו את כל גופו של הכהן.
- " טז " 3. זקן אתמולן מבטא זה אין לו מובן. ונ"ל שצ"ל: זקן יקמולי, מלשון קנה וסוף קמלו (ישעיה י"ט, ו') ור"ל שיביא ספר עברי שיספר את זקנו.
- " יט " 3. בהקשיב... ונופה] נ"ל שצ"ל: שריקות עדרים כהקשיב להדפיס מצוה וכופה, כלומר לאיש הזה שריקות עדרים נחשבו בעיניו כשירים וצוה וכפה להדפיסם.
- " " " 4. וצופה] כלומר שריו צריכים לנביא שיבאר הסתומות.
- " " " 8. ברישיה צ"ל: מרישיה.
- " כ " 11. צורים צ"ל: צירים=שלוחים.
- " " " 12. או על יד עץ יער צ"ל או על יד וכו'. כונת הבית הזה סתומה ונ"ל שצפון בו איזה פתגם איטלקי.
- " כא " 16. מפעולו צ"ל: מפעלו.
- " " " 18. שנת לא נשתנה שמה] הכונה שהספר נדפס בשנה שאין צריכה לקרותה בשם אחר אלא סתם שנה=שנה.
- " כב " 3. כפיר יושב במסתרים] נ"ל שצריך לפרשו כפיר, כלומר אריה, המסתתר באותיות י"ם-יהודה ממדינא.

הקדמה והערות

- סי' כב שורה 8. עשיר עדיו המלה. עדיו' אין לה מובן כאן. ונ"ל שצ"ל: .עשיר גדיו', כלומר הגדי של העשיר והשה של העני שניהם נאכלים רק לחצין משום שאין הקצבים בקיאים בהלכות נקור.
14. דקות בשרן צריך לנקד. דקות' הו"ו בשורוק. " " "
2. וטוב שרשן צ"ל בטיב שרשן. " כו "
6. בסוף... כאן חסרה מלה שרמזה על השנה שבה חתם המחבר את ספרו עד בא וכו' כלומר בטרם נגמרה ההדפסה כבר הגיעה השנה יש"ן-ש"ס, וכן הוא כי הדפסת ס' ההנוך נמשכה מש"ס עד תוך שס"א. " " "
7. כיום צ"ל כיום. " כז "
14. עלי אודון צ"ל: עלי הודו. " כח "
7. ומצמאה צ"ל: וצמאה. " לה "
6. וכבן שמוע. אין כל ספק שזה רמו לשלמה אביו של גדליה, אבל אי אפשר להסכים עם המו"ל שאומר בהערתו ש,בן שמוע" הוא כמו .בן דוד" והוא שלמה כי אין מקור להשערה זו. ואולי צ"ל: .בן אחי שמוע", ושמוע היה אחי שלמה וש"ב ה', י"ד). " לו "
8. חרום עי' ויקרא כ"א, י"ח. " " "
11. לא עוד נמוע, צ"ל לעד נמוע. " " "
11. באט שובון צ"ל: בעת שובו. " לה "
7. קנין כוספון צ"ל: קנין כספו. " מ "
5. או מדבריו צ"ל: .או בדבריו'. " מה "
3. אנוש יודע צ"ל: אנוש ידוע. " נה "
4. עלי כל רען מפני הכונה צ"ל אלי כל רע. " " "
2. אוי אלן למבטא זה אין מובן, ונ"ל שצ"ל: את אל. " ס "
3. לא רב זהבן נ"ל שנוסח דוקעס יותר טוב. והכונה לא תתן לי זהב ולא תתן לי כסף. " " "
7. כבוד עשןן כנוי לשררה מלשון גאות עשןן (ישעיה ט', י"ז). " סד "
1. ועל השנות הלון אולי צ"ל ועל השנות החלום. " סו "
2. הם הפנימיים ר"ל עיני שכלו כבדו מקנן. " עא "
11. ואיש ישיבן צ"ל: ואז ישיב. " עב "
13. לעירי ושכבין עי' סנהדרין כ"ט ע"ב, אבל שם הכונה לנעורים ולנרדמים, וכאן נראה לי שהכונה לחיים ולמתים. " עה "
- ותקל וטבין עי' ב"מ מ"ד ע"ב, ושם הכונה אחרת, כאן הכונה לאדם טוב ולאדם שנכשל, וכונת הבית הזה שחברת גמילות הסדים הטיבו הסדם עם החיים ועם המתים עם אנשים טובים ורעים.
16. ואל משבחן צריך לנקד: ואל משבח, כלומר עבודתו אינה שוה לשבח. " עו "
9. בבין אאירן צ"ל: בכין אאיר. " פד "
5. בי לא אוסףן צ"ל: כי לא אוסף. " פה "
20. גוהון פועל מגוהה, מלשון ולא יגהה מכם מזור (הושע ה', י"ג). " צ "
1. לבקשת ששלחן צ"ל: לבקשת היים עניו ששלח. " צב "
1. ובשני כנויוון נ"ל שצ"ל: ובשני כנויים, והכונה שהשיר מסיים בשני כנויים של הקב"ה אני השם ואלהיהם. " קב "
10. גם בהוראהן. עי' אבות פ"ד, ט'. " קו "
11. כצל ממש צ"ל כצל ימיו. " " "
14. מנחליאל זה ומבמותן צ"ל מנהליאל זה והבמות והוא חרוד על במדבר כ"א, י"ט. " " "

הקדמה והערות

- ס' קכח שורה 3. כתב רש"י ע"י הערתי בהקדמה.
- " קע " 6. האל נעשה צ"ל: האל עשה.
- " קעז " 6. וממתין צ"ל: וממית.
- " קצז " 13. שם כבוד צ"ל: שים כבוד.
- " רג " 6. מלך ירמות קשה להבין הכנוי הזה לאיש חכם וישר לבב. אבל אפשר לשער שמודינה השתמש כאן בחדוד על שם הפרטי של מלך ירמות, שהוא פראס (יהושע י"ג) וזה כמו פאר עס".
- " " " 7. קינה נשיר צ"ל: קינה נעיר.
- " " " 14. על כל תמות צ"ל: עד כל תמות, כלומר זכרתי יקום לעד.
- " רו " 11. הוא שמואל בן הנהגן הנוסח הנכון נמצא ב, אבות עטרה לבנים: כשמואל בן הנהגן.
- " " " 12. שם הרמה ע"י שמואל ז', י"ז.
- " " " 19. עם כל טוב נוסח אבות עטרה לבנים: על כל טוב.
- " ריג " 5. צדקתה וכו' נ"ל שצריך לנסח: צדיקה כשרה כלאה חדשה, כלומר היא הייתה אישה חשובה כהאמהות שרה ולאה.
- " " " 10. אשפר ואשישה (דה"י א ט"ז, י"ג).
- " רטו " 9. בירן, ע"י ברכות ה' ע"ב.
- " רט " 3. ואגב נ"ל שצ"ל: ועגב.
- " רלג " 6. ועוד כל עברו ועד כל עבר.

ניוירק, אלול תרצ"א.

תכנ

סימן

- מי זה האיש צמא אל מי מעין תורה . . . כד.
שלה בארמון עוז המשכילים . . . כה.
ירא דבר האל ומצותיו . . . כו.
שא נא קורא עינך . . . כז.
גם כי לכל חחה משכיל . . . כח.
ישן במזמור שיר . . . כט.
רועים בתוך גנים . . . ל.
חכם לב קח מצות מרקח . . . לא.
שחיה כדת וכשורה . . . לב.
כל מגישי מנחה . . . לג.
הן מחזור חזר ומתגלה . . . לד.
אם כל חכם לבב תשובות דת כתב . . . לה.
היה כעץ שתול . . . לו.
שלחו להוביל שי . . . לז.
כרם יסוד מקרא . . . לח.
עין הברלח פה . . . לט.
על קהלת ודבר כל איש . . . מ.
בעצם ואור יום . . . מא.
בעיני אלהים ואדם משובח . . . מב.
על סיני אל צוה . . . מג.
חפץ לידע חכמת מדע . . . מד.
חפצים ורוצים . . . מדו.
אל נא תהי כמת . . . מה.
מנחה שלוחה זאת . . . מו.

III

שירי תהלה לנוצרים חשובים

- אם מן שאר כל מין מעולה מין . . . מז.
נטוש כבן יתוש . . . מח.
יום בו הדר שכלך וחכמתך הביט שפל
אישים . . . מט.
חיי השרים לב מרפא . . . נו.
נוצרי אשר יושר . . . נא.
שירות ותשבחות והודאות . . . נב.
ברוך אחה בבואך . . . נג.

דף

- א) דבר אל הקורא 7
ב) הקדמה מאת פרופ. ישראל דוידוון . . . 3-9
ג) לוח הסימנים עפ"י סדר א"ב 10-22
ד) שמות האנשים והנשים הנזכרים בדיואן . . . 23-30
ה) מבוא בשפת אנגליה . . . . . I-XXVIII

I

שירים משנות הנער

סימן

- פרשים, כלי זיין ונשים . . . . . א.
נשים, ומכבדיהן . . . . . ב.
קינה שמור . . . . . ג.
תקו כי שירך יערוך אלי קינה . . . . . ד.
אם סוף דבר הכל נשמע . . . . . ה.
מצחק בקוביא מלאכתו נקיה . . . . . ו.
פצה פה ודבר . . . . . ז.
יחוס לבבי על איש ריבי . . . . . ח.
פה כל תלמיד ותיק יבוא . . . . . ט.
ברוך הבא סורה אלי . . . . . י.
קנאת אדם אל רעהו . . . . . יא, יב.
חרון אפי כאש בוער . . . . . יג.
איל שעיר עזים . . . . . יד.
אתה ישנת במנוחה . . . . . טו.
מהרה צא לחוץ . . . . . מזי.
ראיתי שיר קולו קול סיר . . . . . יז.
משנה ולובש לבושי אחרים . . . . . יח.
משורר יערים שריקות עדרים . . . . . יט.
אזוב גדל בקיר . . . . . כ.

II

שירי-הסכמה

- אנוש ציצת נובל מדרך ההבל . . . . . כא.
מרוב שיחי עם כל כחי . . . . . כב.
ישא ברכה מן שמי שמים . . . . . כג.

מזל מחכים	זא I
הכי ערבה לי כפולה	זא II
חשקך אלי אדון	זא III
מנחה שלוחה ה א	זב.
מיום הלכת לך	זג.
בני לי מאד צר	זד.
פרה זבת חלב	זה.
תשורת ידידים אהובים	זו.
אהוב כאח נחמד	זז.
תמור פרכת המסך	זח.
אני סלע וחלמיש צור	זט.
למי תמכור זכוכית דק	ק.
שלום נפשי אדרוש	קא.
שלש מאות עלי ראשי	קב.
ריש ועושר אל תתן לי	קג.
נא מלשון בקשה	קד.
אורח שור אם לא נחור	קה.
כל לב אנוש חכם	קו.
על כל יגון על כל צרה	קז.
צרות לבי ואנחותי	קח.
לא כן דעי	קט.
אחר כי כן נגוד	קי.
שלחתי שיר הזה	קיא.
איכה תחפוץ לידע	קיב.
אוי על יגיעתי	קיג.
כי תראה שיר	קיד.
אני בשר אבן עזרא	קטו.
מה תתמרו דודים	קטז.
בתהפוכות זמן רעות	קז קיז קיח.

17

מכתמים וציונים

השיר יהיה לכם	קיט.
בראש הומיות קוראה חכמה	קכ.
פה תושיה ודבר יה	קכא.
ברחובות נותנה קול	קכב.
מבית זה תצא תורה	קכג.
פה בית ועד לחכמי לב	קכד.
ראו כל העמים בנין פאר	קכה.
למדרש ק"ק ליואנטי	קכרכו.
בא ליהנות מחכמתי	קכת.

היום ראו ברזל כברזל יחד	נד.
אנה תהי רוחי זמיר שוחרת	נה.
ילד אשר יולד למלך רב	נו.

IV

שירי ירידות ותלונה

על טוב יהי זכרון צדיק	נו.
מי זה האיש האומר	נח.
ימלל רב רבן פומי	נט.
מה אנכי ממך נוחי שואל	ס.
מהליל מחציתו	סא.
יאמר כל איש	סב.
עת יתגבר יצרי עלי	סג.
הרם עטרת הוד	סד.
חזן קורא שוקל סופר	סה.
מה שהיה שנת השניד	סו.
טוב להודות לאדני	סז.
אחר אשר בבכי יפת תאר	סח.
הוד ותהלה אל דמי לה	סט.
שיר שיר שר שר	ע.
עיני יהודה כבדו מזוקן	עא.
ברוך אשר נתן לישראל	עב.
אנשי ישיבת שם	עג.
תודות נתן לאל	עד.
בהלל נדיבים שלמים משלמים	עה.
הזליא בטובו לי	עו.
אייל בשכרך זך	עז.
הדייל חכם לבב	עח.
נציב רביך וטב	עט.
ארז יפה ענף	פ.
לבי לחוקקים בישראל	פא.
הן זה תוי	פב.
יחידתי תני תודה	פג.
לאל אדרוש הלא פרוש	פד.
במה אכף לפני מלכי	פה.
ברוך אשר הבריק שביב	פו.
לאל בראשו כתר	פז.
אוהב טהר לב	פח.
לוכר עד לבי יסעד	פט.
כאיש אוכד אוצר זהב	צ.
אודה לאל עליון לעולמים	צא.

קדרום וקול סביביו . . . . . קסז.
 שלום בנועם רב . . . . . קסת.
 יאיר זמיר שירי . . . . . קסט.
 אם על קריעת ים ענה משה . . . . . קע.
 ישאו בקול רנה ושיר . . . . . קעא.
 חפץ אלהים חי . . . . . קעב.
 יוסף לך יוסף . . . . . קעג.
 אם מקצה על לא מוצא . . . . . קעד.
 אומר בשירה סגורה בפי כל . . . . . קעה.
 יום מפלג גופא . . . . . קעו.
 מי הוא זה ואי זה הוא . . . . . קעז.
 יחי גיל ירדים . . . . . קעה.
 כנור היה תלוי . . . . . קעט.
 רבך אשר רבך בדת אל . . . . . קפ.
 יבורכו במקהלים . . . . . קפא.
 לבב השומעים יצחק . . . . . קפב.
 יצחק יצחק . . . . . קפג.
 לכבוד פאר דודים . . . . . קפד.
 אולם אשר חלם . . . . . קפה.
 והלל ותודה אומר בעדה . . . . . קפו.
 מאז עון אבות . . . . . קפז.
 רבך אשר רבך בקרית ספר . . . . . קפח.
 ממפעלות האל אשר יעירו . . . . . קפט.
 הטיבו נגן בתרועה . . . . . קצ.
 פתחו שערים שומרי משמרת . . . . . קצא.
 מאז אלהים את אשר בנה . . . . . קצב.
 לבנימן אמר ידיד האל . . . . . קצג.
 אלו פינו כיום שירה . . . . . קצד.
 ביום שמחת חתונתך . . . . . קצד1.

VII

שירי דת ומוסר

יפקוד אלהי הרוחות . . . . . קצה.
 ישני תוך אדמת עפר . . . . . קצו.
 יום זה יהי משקל כל חטאתי . . . . . קצז.
 יושב מרום חזק . . . . . קצח.
 יה צור אשר אל עמך ציית . . . . . קצט.
 ישמח איש על חלקו . . . . . ר.
 בני שמע מוסר אביך . . . . . רא.
 יוצר הכל גלוי לך . . . . . רב.

לכבוד תורת האל . . . . . קכט.
 אם פגע בך נבל הוה . . . . . קל.
 עלי כל פשעים תכסה סברה . . . . . קלא.
 בימות החום נרחיק האח . . . . . קלב.
 יגדיל יכפיל ללב אוהב . . . . . קלג.
 נער חולה בשגעון לבב . . . . . קלד.
 ארחץ בנקיון כפי . . . . . קלה.
 הבן בחור עודך בחור . . . . . קלו.
 עזוב שלש וקח שלש . . . . . קלז.
 אשה מודעת לי . . . . . קלח.
 חיים ממון אחים . . . . . קלט.
 אם תראה שיר קולו קול סיר . . . . . קמ.
 איך תמאן חברת למוד . . . . . קמא.
 אחות לכם קטנה . . . . . קמב.
 נבזים בכל מכל . . . . . קמג.
 מתחיל ולא יתמיד . . . . . קמד.
 תלמיד אשר יתחיל . . . . . קמה.
 כמה זמן אחי . . . . . קמו.
 שמי שם יהודי . . . . . קמוז.
 אני נטע אני עשב . . . . . קמח.
 פרח אילן וראש בושם . . . . . קמט.
 חצי כף איש קטנה . . . . . קנ.
 חדשה במוח היינו Capriccio . . . . . קנא.
 אם כן תתמיד ותיק תלמיד . . . . . קנב.
 כל הכתוב ומאסף פה . . . . . קנג.
 יש ספרים רבים . . . . . קנד.
 פלא על בן אדם . . . . . קנה.
 שכל בלא רצון . . . . . קנו.
 קבל מוסר רב . . . . . קנוז.
 עבר יומו בטל עצמו . . . . . קנח.
 זהב אופיר וחסרונו . . . . . קנט.
 אם שמש ומגן . . . . . קס.

VI

שירי אפריון

אני הוא השואל . . . . . קסא.
 אלף בראש שנה . . . . . קסב.
 שמחה לבית שמחה . . . . . קסג.
 אם על קריעת ים סוף . . . . . קסד.
 תבל ויושביה . . . . . קסה.
 אנוש ישבע בפיו יקח . . . . . קסו.

שבת משוש לבי	ריא.
ישא במר קינה	ריב.
נשים שאננות קומנה ממעונות	ריג.
לבי בחוך קרבי	ריד.
מצבה נעצבה	רטו.
שמואל בלכתו	רטז.

IX

ציוני קבר

נסחאות של מצבות	ריו-רפח.
---------------------------	----------

VIII

קינות

חיי אדם כצל עובר	רג.
אפר ושק יוצע לרבים	רד.
איכה יועם פאר כל עם	רה.
יחדו חמים יבכו עמים	רו.
} Rapito Hai Morte	
}	רו.
} חמדת וסוד הדת	
צר מר המות הן עקר	רח, רט.
זיל כמל כל איש בכיה	רי.

קיצורים וראשי תיבות

מורטרה-מוכרת חכמי איטליה.
 ספרות איטליה-די איטאליענישע ליטעראטור
 דער יודען למ. שטיינשיידר, מאמריו
 בירחון כרך מ"א, מ"ב, מ"ג.
 פוגלשטיין-ריגר-געשיכטע דער יודען אין
 ראם.
 צונץ-ליטעראטורגעשיכטע דער סינאנאלען
 פאעזיע.
 ריא"מ-הספר ר' יהודה אריה מודינא לנ. ש.
 ליבאוויטש, ניויורק, תרס"א.
 רבעון אנגלי-Jewish Quarterly Review.
 תניי-תולדות גדולי ישראל באיטליה למ. ש.
 גירונדי.

בלוי-כתבי הרב יהודה אריה ממודינא.
 גירונדי-תולדות גדולי ישראל באיטליה.
 דוידוון-אוצר השירה והפיוט.
 דליטש-צור געשיכטע דער יודישען פאעזיע.
 השקפה צרפתית-*Revue des Études Juives*.
 ח"א-חלק א' של כתבי הריא"מ, ע' בלוי.
 ירחון-מאנאטסשריפט פיר די וויססענשאפט
 דעס יודענטומס.
 כתבי"ע-בלוי.
 ל"א-לוחות אבנים לדר' א. ברלינר.
 לגרסהוט-עמודי העבודה.
 לגע'ל-לשון גופל על לשון.
 מד"ק-הערות משה דוד קאסוטו

לוח הסימנים עפ"י סדר א"ב

אנשי ישיבת שם . . . . . עג.
אפר ושק יוצע לרבים . . . . . רד.
ארז יפה ענף . . . . . פ.
ארחץ בנקיון כפי . . . . . קלה.
אשה מודעת לי . . . . . קלח.
אתה ישנת במנוחה . . . . . טו.

ב

בא ליהנות מחכמתי . . . . . קכח.
בהלל נדיבים שלמים משלמים . . . . . עה.
ביום שמחת חתונתך . . . . . קצד I
בימות החום נרחיק האח . . . . . קלב.
במה אכף לפני מלכי . . . . . פה.
בני לי מאד צר . . . . . צד.
בני שמע מוסר אביך . . . . . רא.
בעיני אלהים ואדם משובח . . . . . מב.
בעצם ואור יום . . . . . מא.
בראש הומיות קוראה חכמה . . . . . קכ.
ברוך אשר נתן לישראל . . . . . עב.
ברוך אשר הבריק שביב . . . . . פו.
ברוך אתה בבואך . . . . . נג.
ברוך הבא סורה אלי . . . . . י.
ברחובות נותנה קול . . . . . קכב.
בתהפוכות זמן רעות . . . . . קיז-קייח.

ג

גם כי לכל חחה משכיל . . . . . כח.

ה

הבן בחור עורך בחור . . . . . קלו.
הגדיל חכם לבב . . . . . עח.
הוד ותהלה אל דמי לה . . . . . סט.
היה כעץ שתול . . . . . לו.
היום ראו ברזל בברזל יחד . . . . . נד.
היטיבו ננו בתרועה . . . . . קצ.
הכי ערבה לי כפולה . . . . . צא II
הן זה תוי . . . . . פב.

א

אגיל בשכלך זך . . . . . עז.
אהוב כאח נחמד . . . . . צז.
אודה לאל עליון לעולמים . . . . . צא.
אוהב טהר לב . . . . . פח.
אוי על גיעתי . . . . . קיג.
אולם אשר חלם . . . . . קפה.
אורח שור אם לא נתור . . . . . קה.
אזוב גדל בקיר . . . . . כ.
אזמר בשירה סגורה כפי כל . . . . . קעה.
אחות לכס קטנה . . . . . קמב.
אחר אשר בבכי יפת תאר . . . . . סח.
אחר כי כן נמר . . . . . קי.
איכה יועם פאר כל עם . . . . . רה.
איכה תחפוץ לידע . . . . . קיב.
איל שעיר עזים . . . . . יד.
איך תמאן חברת למוד . . . . . קמא.
אל נא תהי כמת . . . . . מה.
אלו פינו כיום שירה . . . . . קצד.
אלף בראש שנה . . . . . קסב.
אם כל חכם לבב תשובות דת כתב . . . . . לה.
אם כן תתמיד ותיק תלמיד . . . . . קנב.
אם מן שאר כל מין מעולה מין . . . . . מז.
אם מקצה על לא מוצא . . . . . קער.
אם סוף דבר הכל נשמע . . . . . ה.
אם על קריעת ים סוף . . . . . קסד.
אם על קריעת ים סוף ענה משה . . . . . קע.
אם פגע כך נבל הזה . . . . . קל.
אם שמש ומגן . . . . . קס.
אם תראה שיר קולו קול סיר . . . . . קמ.
אנה תהי רוחי זמיר שוחרת . . . . . נה.
אנוש ישבע בפיו יקח . . . . . קסו.
אנוש ציצת נובל מרדף ההבל . . . . . כא.
אני בשיר אבן עזרא . . . . . קטו.
אני הוא השואל . . . . . קסא.
אני נטע אני עשב . . . . . קמח.
אני סלע וחלמיש צור . . . . . צט.

יושב מרום חזק . . . . . קצח.
 יויל כטל כל איש בכיה . . . . . רי.
 יחדו תמים יבכו עמים . . . . . רו.
 יחוס לבבי על איש ריבי . . . . . ת.
 יחידתי תני תודה . . . . . פג.
 ילר אשר יולד . . . . . נו.
 ימלל רב רבן פומי . . . . . נט.
 יפקוד אלהי הרוחות . . . . . קצה.
 יצחק יצחק . . . . . קפנ.
 ירא דבר האל ומצוותיו . . . . . כו.
 יש ספרים רבים . . . . . קנד.
 ישא במר קינה . . . . . ריב.
 ישאו בקול רנה ושיר . . . . . קעא
 ישא ברכה מן שמי שמים . . . . . כנ.
 ישמח איש על חלקו . . . . . ר.
 ישמח הקורא ורואה, הערה . . . . . קנ.
 ישן במזמור שיר . . . . . כט.
 ישני תוך אדמת עפר . . . . . קצו.

כ

כאיש אובד אוצר זהב . . . . . צ.
 כי תראה שיר . . . . . קיז.
 כל הכתוב ומאוסף פה . . . . . קנג.
 כל לב אנוש חכם . . . . . קו.
 כל מגישי מנחה . . . . . לג.
 כמה זמן אחי . . . . . קמו.
 כנור היה תלוי . . . . . קעט.
 כרם יסוד מקרא . . . . . לח.

ל

לא כן דעי . . . . . קט.
 לאל אדרוש הלא פרוש . . . . . פד.
 לאל בראשו כתר . . . . . פז.
 לבב השומעים יצחק . . . . . קפב.
 לבי בתוך קרבי . . . . . ריד.
 לבי לחוקקים בישראל . . . . . פא.
 לבנימין אמר יריד האל . . . . . קצג.
 לזכר עד לבי יסעד . . . . . פט.
 לכבוד פאר דודים . . . . . קפד.
 לכבוד תורת האל . . . . . קכט.
 למדרש ק'ק ליואנטי . . . . . קכו-כז.
 למי תמכור זכוית דק . . . . . ק.

הן מחזור חזר ומתגלה . . . . . לד.
 הפליא בטובו לי . . . . . עו.
 הרים עטרת הוד . . . . . סד.
 השיר יהיה לכם . . . . . קיט.

ן

והלל ותודה אומר בעדה . . . . . קפו.

ז

זהב אופיר וחסרונו . . . . . קנט.

ח

חדשה במוח היינו Capriccio . . . . . קנא.
 חזן קורא שוקל סופר . . . . . סה.
 חיי אדם כצל עובר . . . . . רג.
 חיי השרים לב מרפא . . . . . ג.
 חיים ממון אחים . . . . . קלט.
 חכם לב קח מצות מרקח . . . . . לא.
 Rapito Hai Morte חמדת וסוד הדת . . . . . רו.
 חפץ אלהים חי . . . . . קעב.
 חפץ לידע חכמת מדע . . . . . מד.
 חפצים ורוצים . . . . . כד I
 חצי כף איש קטנה . . . . . קנ.
 חרון אפי כאש בוער . . . . . יג.
 חשקך אלי ארון . . . . . צא III

ט

טוב להודות לאדני . . . . . סו.

י

יאיר זמיר שירי . . . . . קסט.
 יאמר כל איש . . . . . סב.
 יבורכו במקהלים . . . . . קפא.
 יגדיל יכפיל ללב אוהב . . . . . קלג.
 יה צור אשר אל עמך צוית . . . . . קצט.
 יחי גיל ידידים . . . . . קעח.
 יום בו הדר שכלך וחכמתך הביט שפל
 אישים . . . . . מט.
 יום זה יהי משקל כל חטאתי . . . . . קצו.
 יום מפלג נופא . . . . . קעו.
 יוסף לך יוסף . . . . . קענ.
 יוצר הכל גלוי לך . . . . . רב.

על כל יגון על כל צרה . . . . . קו.
 עלי כל פשעים תכסה סברה . . . . . קלא.
 על סיני אל צוה . . . . . מנ.
 על קהלת ודבר כל איש . . . . . מ.
 עת יתנבר יצרי עלי . . . . . סנ.

פ

פה בית ועד לחכמי לב . . . . . קכד.
 פה כל תלמיד ותיק יבוא . . . . . ט.
 פה חושיה ודבר יה . . . . . קכא.
 פלא על בן אדם . . . . . קנה.
 פצה פה ודבר . . . . . ז.
 פרה זבת חלב . . . . . צה.
 פרח אילן וראש בושם . . . . . קמט.
 פרשים כלי זיין ונשים . . . . . א.
 פתחו שערים שומרי משמרת . . . . . קצא.

צ

צר מר המות הן עקר . . . . . רח. רט.
 צרות לבי ואנחותי . . . . . קח.

ק

קבל מוסר רב . . . . . קנו.
 קדרוס וקול סביביו . . . . . קסו.
 קינה שמור . . . . . ג.
 קנאת אדם אל רעהו . . . . . יא, יב.

ר

ראו כל העמים בנין פאר . . . . . קכה.
 ראיתי שיר קולו קול סיר . . . . . יו.
 רבך אשר רבך בדת אל . . . . . קפ.
 רבך אשר רבך בקרית ספר . . . . . קפח.
 רועים בתוך גנים . . . . . ל.
 ריש ועושר אל תתן לי . . . . . קג.

ש

שא נא קורא עינך . . . . . כו.
 שבת ממוש לבי . . . . . ריא.
 שיר שיר שר שר . . . . . ע.

מ

מאו אלהים את אשר בנה . . . . . קצב.
 מאו עון אבות . . . . . קפו.
 מבית זה תצא תורה . . . . . קכג.
 מה אנכי ממך גוחי שואל . . . . . ס.
 מהליל מחציתו . . . . . סא.
 מהרה צא לחוץ . . . . . טז.
 מה שהיה שנת השנ"ד . . . . . סו.
 מה תתמהו דודים . . . . . קטז.
 מזל מחכים . . . . . צא I
 מי הוא זה ואי זה הוא . . . . . קעז.
 מי זה האיש האומר . . . . . נח.
 מי זה האיש צמא אל מי מעין תורה . . . . . כד.
 מיום הלכת לך . . . . . צג.
 ממפעלות האל אשר יעירו . . . . . קפט.
 מנחה שלוחה היא . . . . . צב.
 מנחה שלוחה זאת . . . . . מו.
 מצבה נעצבה . . . . . רטו.
 מצחק בקוביא מלאכתו נקיה . . . . . ו.
 מרוב שיחי עם כל כחי . . . . . כב.
 משנה ולובש לבושי אחרים . . . . . יח.
 משורר יערים שריקות עדרים . . . . . יט.
 מתחיל ולא יתמיד . . . . . קמד.

נ

נא מלשון בקשה . . . . . קד.
 נבזים בכל מכל . . . . . קמג.
 נוצרי אשר יושר . . . . . נא.
 נטוש כבן יחוש . . . . . מת.
 נער חולה בשנעון לבב . . . . . קלד.
 נציב רביך וטב . . . . . עט.
 נשים ומכבדיהן . . . . . ב.
 נשים שאננות קומנה ממעונות . . . . . ריג.

ע

עבר יומו בטל עצמו . . . . . קנח.
 עזוב שלש וקח שלש . . . . . קלז.
 עין הברדלח פה . . . . . למ.
 עיני יהודה כבדו מזוקן . . . . . עא.
 על טוב יהי זכרון צדיק . . . . . נו.

שמי שם יהודי . . . . . קמו.
 שתיה כדת וכשורה . . . . . לב.

ת

תבל ויושביה . . . . . קסה.
 תודות נתן לאל . . . . . עד.
 תלמיד אשר יתחיל . . . . . קמו.
 תמור פרכת המסך . . . . . צח.
 תקו כי שירך יערוך אלי קינה . . . . . ד.
 חשורת יידיים אהובים . . . . . צו.

שירות ותשבחות והודאות . . . . . נב.
 שכל בלא רצון . . . . . קנו.
 שלוח בארמון עז המשכילים . . . . . כה.
 שלום בנועם רב . . . . . קסח.
 שלום נפשי אדרוש . . . . . קא.
 שלחו להוביל שי . . . . . לז.
 שלחתי שיר הזה . . . . . קיא.
 שלש מאות עלי ראשי . . . . . קב.
 שמואל בלכתו . . . . . רטז.
 שמחה לבית שמחה . . . . . קסנ.

שמות האנשים והנשים הנזכרים בדיואן

אלטריני, (יוחנן מרדכי לוליאני) מ"א, קע"ז. Angelo.
Alatrini.

אליהו אשכנזי, כ"א.
אליהו ווגיירה, פ"א.
אליהו מונטאלטו, הרופא, רמ"ד.
אליעזר בן יעקב בילגראדו, הרופא, קצ"ד
אליעזר פדוואן, רפ"א.
אליעזר בן אליהו צרפתי, קס"ד.
אליעזר רבינו, קע"ח, רט"ו.
אליעזר בן שלום, רנ"ב.
אליקים פנארוטי, ר"פ.
אלכסנדר פנארוטי, רנ"ט.
אלפלס, משה, החכם, קע"ח. Alfalas.
אלקלעי שמואל, ל"ה. Alkalai.
אנריקו, נ"ו. Enrico.
אסתר אשת יעקב ישראל, רע"ב. Sterella.
אסתר בת נפתלי כ"ץ, קס"ב.
אפרים קריש, רס"א.
ארקיוולטי, שמואל, ר"ה. Archivolti.
אשכנזי, אליהו, כ"א. Ashkenazi.
אשכנזי, יפה, שמואל, לט, הערה
אשכנזי נפתלי, כ"ז.
אשפריל, יעקב, רמ"ז. Esperelli.
אשר בן יהושע פאריניץ, ר"ג.
אשר קלירלי, צ'.
אשר בן זרח, קס"ו.

ב

באדיה, ריקה, צ"ח. Badia, La Badia.
באלרז, בנימן בן יהושע, קס"ז. Baldoz.
באר, דולציטה בת מרדכי, קפ"ט. Dolcetta Beer.
באר, שבתי בן דוד, קפ"ט.
בוטרי, קפ"ד.
בורדילאן, מאיר, קס"ח. Bordilan.
בילה בת יקותיאל דאטולו, קפ"ב.
בילה בת אהרן הכהן ממונציליצי, קס"ד. Bella.
בילה אשת אליעזר פדוואן, רפ"א.
בילגראדו, אליעזר בן יעקב הרופא, קצ"ד.

א

אבטליון מרוויגו, רמ"ח.
אביגדור ציודאל, רכ"ט.
אביגדור בן יוסף גרשין, ר"מ.
אביגיל, אשת הרופא דוד שער-אריה ממנטוה, קע"ט.
אבן דנו, בנימין, קצ"ג. Abendanan.
אבן חיים, אהרן בן אברהם, ר"ט.
אבן עזרא, קט"ו.
אברבנאל, דון יהודה בן יצחק, קע"א.
אברבנאל, דון שמואל, רפ"ד.
אברהם, קמ"ט.
אברהם מאוסימו, צ"ג. Osimo.
אברהם בן יוסף זלמן דינה, ר"ב.
אברהם חבר טוב, ל"ג.
אברהם טובי בן יונה, צ"א.
אברהם הכהן, ר"י. Coen.
אברהם לומברוזו, ק"סט.
אברהם בן מאיר לוצאטו, קפ"ב.
אברהם סארוואל, כ"ג.
אברהם סטילה (כוכב), ס"ח.
אברהם סקארמילה, רס"ז.
אברהם צלח, ל"ה.
אברהם בן יהושע שמחה קאלימאני, רל"ז.
אדומים יהושע מן ה-, קפ"ד.
אדומים, שלמה מן ה- ל"ז. di Rossi.
אדרבי, יצחק בן שמואל, כ"ה. Adarbi.
אהרן י' חיים, ר"ט.
אהרן הכהן ממונציליצי, קס"ד. Monselice.
אהרן בן מאיר שמעיה הלוי, רל"ח.
אוטולינגו, נתן בן מנחם, קפ"א. Ottolengo.
אורה, אשת יוסף גולייילמו (בנימין), רפ"ב.
אוריה סטילה (כוכב), ק"צ.
אוריאל חיים מלרוקה, קע"ד. della Rocca.
אייזיק טירנא, מ"ד, הערה.
אלבו, יוסף, ל"ו.
אלבירטו פומפיאו, נ' Conte Alberto Pompeo.
אלחנן מקאשי, רכ"ד.

שמות האנשים

דוד סקארמילה, רי"ט.
 דוד מן התפוחים, הרופא, מ"ו. de Pomis.
 דוד פיראצי, רנ"ד.
 דוד שעריאריה, הרופא, קע"ט. Portaleone.
 דולציטה בת מרדכי באר, קפ"ט.
 דומיניקו, נ"ד.
 דיאמאנטי אשת משה ציודאל, רס"ד.
 דיאנה (רחל) נמיאש, קס"ט.
 דילה פאוסה, ע' פלאנטאוויט.
 דילמידיו, יוסף (יש"ר), ס"ט.
 דינה אשת ר' מנדולין פורטו כהן, ר"ל.
 דינה, אברהם בן יוסף זלמן, רי"ב. Diena.
 דינה, ברכה בן שלמה, רס"ה.
 דינה, יוסף זלמן, פ"ט, רי"ב, רל"ג.
 דייסוס, בנימן, כ"ה, הערה.
 דייסוס, שמואל, כ"ד, כ"ה.
 דניאל כרוב, ר"ס.

ן

וואלוואזון, יום טוב, ע'. Bondi Valvason.
 ווגיירה אליהו, פ"א. Voghera.
 ויטלי, (יחיאל) שבת, בן מרוינה, ע"ו.
 וינצינצו קומנימו ראנוסיאו, נ"ה. Vincenzo Como-
 nymo Raguseo.

ז

זארה די, מאיר בן גרשון, פ"ג, פ"ד. Zara.
 זוסלן שבאדין, רל"ב.
 זיליקמאן, יהודה כהן מאיסטי, רמ"ה.
 זימלן ע' שמעון לוריאה.
 זכריה מסינינאלייה, קע"ב. Senigaglia.
 זלמן, מלכה אשת יוסף, דינה רי"ב, רי"ג.
 זלמן, חיים בן הנ"ל רי"ב.
 זלמן, יוסף דינה, פ"ט, רי"ב, רל"ג.
 זרח לוי ממנטאנינה, פ"ב, קע"ג, רל"ט. Montagnana.
 זרח בן אשר, קט"ו.

ח

חבר טוב, אברהם, ל"ג. Boncompagni.
 חונים, משה בן עזיאל כה"ץ מן ה-, קצ"ב.
 Cantarini.

בילגראדי, קלונימוס, קמ"ב, רי"א. Belgrado.
 ביצה, שמואל, רט"ז.
 בנבנשתי, ע', קע"א. Benveniste.
 בנונידה, אשת יצחק שניאור ספרדי, רנ"ג.
 Benvenida.

בנימן אח כמר אשר, רע"ז.
 בנימן אבנדנה, (אבן דנק) קצ"ג.
 בנימן בן יהושע באלדח, קס"ו.
 בנימן פינצי, ר"ג.
 בן ציון צרפתי, רל"ה, רל"ו.
 בסאן, גרשון, ר"ח, ר"ט. Bassani.
 בסולה, משה מלרוקה, ג'. Basola, della Rocca.
 בראגדיני, ל"ד. Bragadini.
 ברוך בן ברוך החכם, אשת, רפ"ו.
 ברוך בן משה לוצאטו, קפ"ח. Benedetto Luzzatto.
 ברוך עמינרב מפורלי, ק"ע. Forli.
 ברכה בן שלמה דינה, רס"ה.
 ברכיאל מפאנו, ר"א.
 ברענדלה, אשת משה נפתלי הירץ שבאדין, רל"ב.

ג

גדליה מפולין, ל"ו.
 גולילמו (בנימין), אורה אשת יוסף, רפ"ב. Guglielmo.
 גונאנו פידריקו, דוכס, נ'. Federico Gonzaga.
 גראציאדיו (נחמיה) ראטי, קס"ה. Graziadio da
 Rieti.

גראציוסה שרה, רט"ו. Graziosa.
 גרימאני מרין, דוכס, נ"ג. Doge Marino Grimani.
 גרשון אביגדור בן יוסף, ר"מ.
 גרשון בסאן, ר"ח, ר"ט.
 גרשון בן אשר סקארמילה, ע"ה.
 גרשון פארניק, ק"ג.
 גרשון מקולוניא, צ"ז.
 גרשיני, משולם בן גרשון, רכ"א. Grassini.
 גרשיני, קלונימוס בן גרשון רכ"א. I.

ד

דאטולו, בילה בת יקותיאל, קפ"ב. Dattolo.
 דאטולו, שמואל בן יקותיאל, קע"ה.
 דבורה אשת דוד סקארמילה, רפ"ה.
 דוד חיים לוריאה, הרופא, ע"ט, פ'.
 דוד לומברוזו, רע"ה.

- חוקיה פינצי, ר'ג.
 חילי, עובריה בן מצליח, קפ"ז.
 חיים בן יוסף זלמן דינה, ר"ב.
 חיים בן משה, לוי, רכ"ח.
 חיים ענו, צ"ב.
 חמיץ, יוסף, הרופא, עז, רע"ח. Camis.
 חמיץ, אסתר אמו ויצחק אחיו של הנ"ל, שם, הערה.
 חנה, אשת יוסף נ' דנו, רס"ב.
 חנה בת מאיר לוצאטו, קע"ה.
 חנה אשת ברוך מילי, רע"ד.
 חנה בת שמואל סאנוני, ק"ע.
 חנה בת משה הכהן מספיליברגו, Spilimbergo.
 חנה אשת אברהם סקארמילה, רס"ו.
 חנה אשת יוסף מפאנו, ר"ד.
- ט**
- טובי, אברהם בן יונה, צ"א
 טירנא, אייזיק מ"ד, הערה.
 טריויס, יעקב, ר"ד. Treves.
 טריוויו, מנשה בן שמחה, קס"ב. Treviso.
- י**
- ידידיה שלמה, קפ"ו.
 יהודה בן יצחק אברבנאל, דון, קע"א.
 יהודה יפה, רס"ט. Jafe.
 יהודה (ליאון מוסקאטו), מ"ה.
 יהודה ליאון ספירה, רמ"א.
 יהודה (משה) עבאס, ע"א.
 יהודה בן אליעזר רביני מלאבאדיה, קל"ח.
 יהושע מן האדומים, קפ"ד.
 יהושע שמחה קאלימאני, רל"ז.
 יואני קליאוני, ל"ד.
 יוחנן, ק"ג.
 יוחנן (מרדכי יהודה) אלטריני, מ"א.
 יוחנן בן יוסף זלמן דינה, ר"ב.
 יוחנן בן יצחק שמחה, רל"א.
 יוטלן בת יעקב לוצאטו, ק"פ.
 יוטלן אשת דוד כהן מרקוצו, רפ"ח.
 יוטלן אשת יהושע פאריניץ, קכ"ט.
 יוטלן אשת שמשון (שישי) קצב, רמ"ט.
 יוליאה, נ"ד.
 יוליו מורוסני, ל"ז, צ"ב, הערות.
 יום טוב וואלוואון, ע'
- יוסטה, (צדקה) אשת ישראל מקוניאן, קס"א.
 Giusta Conian (Conegliano).
 יוסף, פ"ה, פ"ח. Giuseppe Seppe.
 יוסף אלבו, ל"ו.
 יוסף נ' דנו, חנה, אשת, רס"ב.
 יוסף בן אברהם אבואב, י"ט, הערה.
 יוסף דילמדיגו (יש"ד) ס"ט.
 יוסף זלמן לבית דינה, פ"ט, ר"ב, רל"ג.
 יוסף חמיץ, הרופא, ע"ז, רע"ח.
 יוסף כהן, מציקיני, ר"ד. (Cecheno, Celleno ?).
 יוסף כהן תמרי, ק"פ, רנ"ה.
 יוסף בן זרח לוי ממונטאנייה, קע"ג.
 יוסף נחמיאש, צ"ב.
 יוסף ננטווה, הרופא ס"ז. Nantova.
 יוסף מפאנו, מ"ו, ר"ד.
 יוסף מקוניאן, פ"ה, Conian, (Conegliano), הערה.
 יחיאל לוריאה, פ, הערה.
 יעקב אשפריל, רמ"ו.
 יעקב יוביל הלוי, ע"ג, הערה.
 יעקב טריויס, ר"ד.
 יעקב ישראל, רע"ג, רנ"ח. Israeli.
 יעקב בן אברהם הכהן, ר"י.
 יעקב לומברו, ל"ח.
 יעקב בן קלונימוס הלוי (מן הלויים, חתנו של ר'
 יהודה אריה ממודינה), רס"ח.
 יעקב בן נחמיה סארוואל, קע"ו.
 יעקב שלום ספרדי, י"ט, הערה.
 יעקב עובריה, רי"ח.
 יעקב קלוו, קצ"ב.
 יעקב שורזינה, כ"ב.
 יפה, יהודה, רס"ט.
 יפה, שמואל (אשכנזי), ל"ט, הערה.
 יצחק בן שמואל אדרבי, כ"ה, הערה.
 יצחק יפה, רפ"ג.
 יצחק בן רפאל מאנקונה, רמ"ג.
 יצחק בן שמשון משולם, קפ"ג.
 יצחק פדוואן, רפ"א, הערה.
 יצחק שמחה רל"א.
 יצרוני נפתלי, צ"ד.
 יקותיאל דאטולו, קע"ה, קפ"ב.
 יקותיאל בן שמחה מרוויגו, ק"ה, ק"ו.
 ישראל, יעקב, רע"ג, רנ"ח. Israeli.
 ישראל לוריאה, רס"ג, הערה.

מ

מאיר בורדילאן, קס"ח.
 מאיר בן גרשון די זארה, פ"ג, פ"ד.
 מאירלי אח פוא"ל, רע"ט.
 מאיר בן דוד לוצאטו, צ"ו.
 מונטלטו, אליהו, הרופא, רמ"ד. Montalto.
 מונסו דילה פאוסה, ע' פלאנטאוויט.
 מורוסיני, יוליו, בהערות, ל"ז, צ"ב.
 מורטרה, רייצלן, אשת ר' שאול, רמ"ב. Morteyra.
 מיל"ה, צ"ה. Mele
 מילי, חנה אשת ברוך, רע"ד. da Melli
 מלכה אשת יוסף ולמן דינה, רי"ב, רי"ג. Regina,
 Reina, Diena.
 מלכה אם זרח לוי, רל"ט.
 מלכה אשת יעקב לוטטרו, ר"ע.
 מלכה בת דוד מן התפוחים, קפ"ג.
 מלמר, שם טוב, כ"ד.
 מנחם מינקין מונטאנינה הלוי, ר"כ.
 מנחם עזרא, רנ"א.
 מנחם רבא, כ"ח.
 מנשה בן שמחה טריוויו, קס"ב.
 מרים אשת יחיאל פורטו, רכ"ג.
 מרדכי בן שמשון ציורדאל, רפ"ו.
 מרין גרימאני, דוכס נ"ג.
 מרקוצו, יוטלן אשת דוד כהן, רפ"ח. Marcuccio.
 מרקו מרין, דון מ"ז. Marco Marini Bresciano.
 מררי רפאל, קצ"ד, I, רע"א. Merari.
 משה בסולה מלרוקה, נ'.
 משה בן עזריאל כה"ץ מהחונים, קצ"ב. Cantarini.
 משה הכהן מספילינברגו. Spilimbergo.
 משה ליאון בן שלום מריוירי, קס"ה. Revere.
 משה נפתלי הירץ שבאדין, רכ"ב, רל"ב.
 משה (יהודה) עבאס, ע"א.
 משה עחיאל, ע"ח.
 משה בן בנימן מפאנו, רל"ד.
 משה בן עקיבא כהן פנארוטי, רמ"ו.
 משה ציורדאל, רס"ד.
 משה שמחה, רנ"ו.
 משולם בן גרשון גרשיני, רכ"א.
 משולם, יצחק בן שמשון, קפ"ג.
 מתחיה ספירה, רס"ז.

ישראל נארה, כ"ט.

ישראל מפירמו, רי"א, רכ"ז.

ישראל מקוניאן, קס"א.

כ

כ"ץ, אסתר בת נפתלי, קס"ב.
 כהן, זילקמאן יהודה, רמ"ה.
 כהן, יוסף מציקיני, רי"ד.
 כהן, יעקב בן אברהם, ר"י.
 כהן, מנדולין פורטו, רל"י. Mandolin Porto.
 כהן, שמואל בן יוסף, ל"י.
 כהן, שמואל מפיסא לחיטאנו, מ' Shemuel Coen
 Lusitano da Pisa.
 כרוב דניאל, ר"ס. Carob.
 כוכב, ע' סטילה.

ל

לונה נחמיאש, קצ"ג. Luna.
 לאה בת שלמה מפורלי, קפ"א.
 לוואיני, מלך צרפת, נ"ו.
 לוי, זרח ממונטאנינה, פ"ב, קע"ג, רל"ט.
 לוי, חיים בן משה, רכ"ח.
 לוי, יוסף בן זרח, קע"ג.
 לוי, יעקב בן קלונימוס (מן הלויים), חתנו של
 ר' יהודה אריה ממורדינה, רס"ח.
 לוי, מנחם מינקין מונטאנינה, ר"כ.
 לוליאני (יוחנן מרדכי יהודה) אלטריני, מ"א, קע"ז.
 לומברחו, אברהם, קס"ט.
 לומברחו, דוד, רע"ה.
 לומברחו, יעקב, ל"ח.
 ליאון ספירה, רמ"א.
 ליב סארוואל, ר"ו.
 לוטטרו, מלכה אשת יעקב, ר"ע. Lustro.
 לוצאטו, אברהם בן מאיר, קפ"ב.
 לוצאטו, ברוך בן משה, קפ"ח.
 לוצאטו, חנה בת מאיר, קע"ה.
 לוצאטו, יוטלן בת יעקב, ק"פ.
 לוצאטו, מאיר בן דוד, צ"ו.
 לוצאטו, שמחה, ע"ג, ע"ד. Simone Luzzatto.
 לוריאה, דוד חיים הרופא, ע"ט, פ'. Loria.
 לוריאה, זימלן שמעון, רס"ג.
 לוריאה, יחיאל, פ', הערה.
 לוריאה, ישראל, רס"ג, הערה.

ע

עבאס (משה) יהודה, .ע'אבאס. Abbas
 עובדיה בן מצליח חילי, קפ"ז.
 עובדיה, יעקב, רי"ח. Servadio.
 עחיגל, משה, ע"ח.
 עזרא מנחם, רנ"א.
 עלמי"א, שמואל, רנ"ו. Almagia.
 עמנואל (הרומי) קט"ו.
 ענו חיים, צ"ב. Anav.

פ

פאנו, ברכיאל, ר"א. da Fano.
 פאנו, יוסף, מ"ו, רי"ד.
 פאנו, משה בן בנימן, רל"ד.
 פאציוטו (שלום) מריירי, קס"ה. Paciotto de
 Revere.
 פאריניץ, גרשון בן יהושע, ק"ג, קכ"ט. Parenzo.
 פאריניץ, יוטלן אשת הנ"ל, קכ"ט.
 פאריניץ, אשר בן הנ"ל, ר"ג.
 פארינטי סטילה (אסתר) ק"צ. Parente.
 פדוואן, בילה אשת אליעזר, רפ"א. Padovan.
 פדוואן יצחק, רפ"א, הערה.
 פומיס די (מן התפוחים) דוד הרופא, מ"ו, קפ"ג.
 de Pomis.
 פורטאליאוני, ע' שער אריה.
 פורטו, דינה, אשת מנדולין פורטו כהן, ר"ל.
 פורטו, מרים אשת יחיאל, רכ"ג. Porto.
 פיאמיטה בת רפאל חוקיה מפורלי, קפ"ח.
 Fiammetta.
 פינזו (פיקיו) שמואל, רי"א. Picho, Picchio.
 פיגלן אשת הרופא ר' יוסף חמרי כהן, רנ"ה.
 פידיריקו גונאגו, נ'.
 פיורי (אשחאלחנן מקאשי) מסינאלייה, רכ"ד. Fiore.
 פיט"רו ביל'אוקיו, נ"א. Pietro Bellocchio.
 פינצי, בנימן, ר"ג. Finzi.
 פינצי, חוקיה, ר"ג.
 פיראצי, דוד, רנ"ד. Ferrazzi.
 פירמו, ישראל, רי"ב, רכ"ז. Fermo.
 פלאנטאוויט, מ"ח, מ"ט. Jean de Plantavit de la
 Pause = Plantavitius.
 פנארוטי אלכסנדר, רנ"ט. Fanaroti.
 פנארוטי אליקום, ר"פ.
 פנארוטי, משה בן עקיבא כהן, רמ"ו.

ג

גנארה, ישראל, כ"ט.
 גחמיאש, יוסף, צ"ב. Nachmias.
 גחמיאש, לונה, קצ"ג.
 גחמה בת שמעון סגנוני, קפ"ו.
 גחמיה (גראציאדיו) לבית סארוואל, קע"ו, קצ"א.
 גחמיה (גראציאדיו) ריאטי, קס"ה.
 גמיאש דיאנה, קס"ט. Namias.
 גנטווה יוסף, הרופא, ס"ו. Nantova.
 גפתלי אשכנזי, כ"ז.
 גפתלי היצרוני, צ"ד.
 גפתלי כ"ץ, רע"ב.
 גחן בן מנחם אוטולינגו, קפ"א.
 גחן ידידה מפיורנצה, מ"ב. Fiorenza.

ד

סארוואל, אברהם, כ"ג. Saraval.
 סארוואל, יעקב בן גחמיה, קע"ו.
 סארוואל, ליב, ר"ז.
 סארוואל, גחמיה (גראציאדיו), קע"ו, קצ"א.
 סארוואל, שלמה חי בן גחמיה, קצ"א.
 סאגנוני, גחמה בת שמעון, קפ"ו. Sanguinetti.
 סאגנוני, שמואל, ק"ע.
 סולם, שלמה, קפ"ה. Sullam.
 סטילה (כוכב) אברהם, ס"ח. Stella.
 סטילה (כוכב) אוריה, ק"צ.
 סטילה (אסתר), אשת טובלי כהן, רנ"ו.
 סטילה (אסתר) פארינטי, ק"צ.
 סטראצולה, צ"ד. Stracciola.
 סמיראלדה, רט"ו. Smeralda.
 ספורנו, שמעיה שלמה, מ"ג, צ"ט, ק"ד. Sforno.
 ספירה, יהודה ליאון, רמ"א. Spira.
 ספירה, מתתיהו, רס"ז.
 ספרדי, בינוינדה אשת יצחק שיניאור, רנ"ג.
 Spagnoletti.
 ספרדי, יעקב שלום, י"ט, הערה.
 סקארמילה, גרשון בן אשר, ע"ה. Scaramella.
 סקארמילה, דוד, רי"ט.
 סקארמילה, דבורה אשת הנ"ל, רפ"ה.
 סקארמילה, חנה אשת אברהם, רס"ו.

צ

ציוידאל, אביגדור, רכ"ט. Civald.
 ציוידאל, דיאמאנטי, אשת משה, רס"ד.
 ציוידאל, מרדכי בן שמשון, רפ"ו.
 ציוידאל, שרה (אשת אביגדור), רכ"ט, הערה.
 צלח, אברהם, ל"ו.
 צפרוני, ישראל. Zifroni.
 צרפתי, אליעזר בן אליהו, קס"ד. Sarfati.
 צרפתי, בן ציון, רל"ה, רל"ו.

ק

קאלו, רחל בת יעקב, קצ"ב. Calvo.
 קאלימאני, אברהם בן יהושע שמחה, רל"ז. Calimani.
 קאלימאני, שמחה בן קלונימוס, קס"ג.
 קאלימאני, שרה בת אברהם, קס"ג.
 קאליי, בת בני, קע"ב. Cagli.
 קאצנלנבונן, שמואל יודה, ר"ג.
 קונשולינה (נחמה) בת נחמיה (נראציאדיאו ריאטי)
 קס"ה. Consolina.
 קיארה (ברוריה) בת החכם אלפלס, קע"ח. Clara.
 קלונימוס בן גרשון גרשני, רכ"א. I.
 קליאוני, יואני, ל"ד. Giovanni Cleone.
 קלונימוס בילגראדו, קמ"ב, ר"א. Belgrado.
 קליר, קט"ו.
 קלירלי, אשר, צ'. Clerle.
 קצב, שמשון בן גרשון, רמ"ט. Laniatore.
 קריש, אפרים, רס"א. Karish.

ך

ראיל, קע"ג.
 רבא, מנחם, כ"ח. Rava.
 רבינו, אליעזר, קע"ח, רט"ו. Rabeno.
 רד"ק, קי"ט.
 רובייו, שמואל צ"ט, ק', ק"א, ק"ב. Robbio.
 רחל בת יעקב קאלו, קצ"ב.
 רחל מבני עובדיה מסיניאלייה, קע"ד.
 ריאטי נחמיה (נראציאדיאו), קס"ה. da Rieti.
 ריינה (מלכה) אשת יוסף זלמן, רי"ב, רי"ג. Reina.
 יריצ'ק, אשת ר' שאול מורטירה, רמ"ב.
 ריקה (רבקה) מלבאדיה, צ"ח. Ricca.
 ריקה, אשת שלמה סולם, קפ"ה.
 רלב"ג, קי"ט.
 רמב"ן, כ"א, קי"ט.
 רמב"ם, ל"ו.

רפאל מאנקונה, רע"ו.
 רפאל חוקיה מפורלי, קפ"ח.
 רפאל מררי, קצ"ד, רע"א.
 רש"י, ק"י, קכ"ח.

ש

שבאדין, משה נפתלי הירץ, רכ"ב, רל"ב.
 שבאדין, ברענדלה אשת הנ"ל, רל"ב.
 שבתי בן דוד באר, קפ"ט.
 שבתי בן ויטלי (יחיאל) מרוינה, ע"ו. Ravenna.
 שורזינה, יעקב, כ"ב. Soresina.
 שלום (פציוטו) מרוירי, קס"ה.
 שלמה מן האדומים, ל"ז.
 שלמה בן יוסף זלמן, רי"א, רי"ג.
 שלמה חי בן נחמיה סארוואל, קצ"א.
 שלמה סולם, קפ"ה.
 שם טוב מלמד, כ"ד.
 שמואל אברבנאל, דון, רפ"ד.
 שמואל אלקלעי, ל"ה.
 שמואל ארקיוולטי, ר"ה.
 שמואל בן יקותיאל דאטולו, קע"ה.
 שמואל דייסוס, כ"ד, כ"ה.
 שמואל, יפה (אשכנזי), ל"ט, הערה.
 שמואל בן יוסף כהן, ל"י.
 שמואל כהן לחיטאנו מפיסא, מ'.
 שמואל סאנוני, ק"ע.
 שמואל עלמיא, רנ"ו.
 שמואל (ביצה) מפוירינצה, רט"ו.
 שמואל פיקוי (פינו), רי"א.
 שמואל יודה קאצנלנבונן, ר"ו.
 שמואל רובייו, צ"ט, ק', ק"א, ק"ב.
 שמואל שמחה, רי"ז.
 שמחה, יוחנן בן יצחק, רל"א.
 שמחה לוצאטו, ע"ג, ע"ד.
 שמחה, משה, רנ"ו.
 שמחה בן קלמן, קס"ג.
 שמחה, שרה בת אברהם, קס"ג.
 שמחה בן קלונימוס, קאלימאני, קס"ג.
 שמעון זימלן לוריאה, רס"ג.
 שמעון שמשון בר' שמואל איש ירושלים, ל"א.
 שמעיה שלמה ספורנו, מ"ג, צ"ט, ק"ד.
 שמריה שבאדין, רל"ב.
 שמשון משולם, קצ"ב.

שמות האנשים

ת

חמרי יוסף כהן, ק"פ, רנ"ה. Tamari.
 תפוחים דוד הרופא, ע' פומים.
 תפוחים, מלכה בת דוד הרופא, מן ה', קפ"ג.

שמשון בן גרשון, קפ"ג, רמ"ט.
 שער-אריה, אביגיל (אשת) דוד הרופא, קע"ט.
 Portaleone.

שרה גראציוסה, רט"ו.
 שרה (אשת אביגדור) ציודאל, רכ"ט, הערה.
 שרה בת אברהם שמחה, קס"ג.

שמות המקומות

מנטובה, מנטווה, נ', קע"ט. Mantova.
 ננטווה. Nantova.
 סיניגליא, קע"ב, קע"ד. Senigaglia.
 ספילימברגו. Spilimbergo.

פאדווה, פאדובה, ט"ז, כ"ו, ע"ו, ע"ט, רי"ב, רס"ג,
 ר"ע, רפ"א. Padova.
 פיורינצה, מ"ב, מ"ח, מ"ט, רט"ז. Firenze.
 פיסא, מ'. Pisa.
 פורלי, ק"ע, קפ"א, קפ"ח. Forli.
 פירמו, רי"א. Fermo.
 פירארה, י', פ"א, קע"ו, ר"ג. Ferrara.

ציקני, רי"ד. (?) Cecheno, Celleno.
 צרפת, רט"ז, רמ"ד.

קולוניא, צ"ז, קע"ו. Colonia.
 קוניאן, קס"א. Conian = Conegliano.
 קאשי, רכ"ד. Cascia.
 קונסטנטינה, רס"א.

רומא, מ"ט. Roma.
 רוינה, ע"ו. Ravenna.
 רויגו, ק"ה, ק"ו. Rovigo.
 ריורי, קס"ה. Revere.

אסימו, צ"ב. Osimo.
 איסטי, רמ"ה. Este.
 אמשטרדם, ס"ט.
 אנקונה, קע"ב, ר"ז, רי"א, רכ"ז, רמ"ג, רע"ו.
 ארטא, ל"ו. Arta.

באדיה, לאבאדיה, צ"ח, קע"ח. Badia.
 בולוניא, נ"ד. Bologna.

וירונה, נ', ר"ח, רי"ט. Verona.
 ויניציאה, כ"א, כ"ה, כ"ו, כ"ח, ל', ע"ג, צ', צ"ה,
 קכ"ח, ר"ו, רכ"ז. Venezia.

זארה, פ"ג, פ"ד. Zara.

טורין, פ"א. Torino.
 טריאסטי, רכ"ב. Trieste.

ירושלים, ר"ט.

לודווה, מ"ח, הערה 3.
 לרוקה, קע"ד. la Rocca.

מודינה, ע"ב, ק"ע. Modena.
 מונטאניא, קע"ג, רכ"ח. Montagnana.
 מונציליצי, קס"ד. Monselice.

שמות הספרים

מחזור כמנהג הספרדים, ל"ד.	אילם, ס"ט.
מחזור ספרדי, ל"ג.	אמרי שפר, כ"ז.
(ספר) מנהגים, מ"ד.	
מעמדות, כ"ג.	בית מועד, כ"ח.
משפטי שמואל, ל"ה.	ברכי נפשי, מ"א.
מקרא גדולה, ל"ח.	
	דברי שלום, כ"ה.
נטע הגפן, מ"ח.	
נר מצוה, ל"ו.	(סדר) הניקור, כ"ב.
	(ספר) החינוך, כ"ו.
עץ שתול, ל"ו.	
	ודוי, מ"ב.
צמח דוד, מ"ו.	
	זמירות ישראל, כ"ט.
קול יהודה, מ"ה.	יבין שמועה, מ"ד.
קרבן אהרן, ר"ט.	יפה עינים, ל"ט.
	יריעות עזים, ל"א, ל"ב.
שיר השירים, ל"ז.	
	כתר שם טוב, כ"ד, כ"ה.
חבת נח, מ"ז.	
חורת האדם, כ'.	לב אהרן, ר"ט.

שירים משנות הנער

(א - כ)

שירים משנות הנער

א (של"ח)

פרשים כלי זיין ונשים

קאנטו ראשון מן האריאוסטו העמקתי בעברי מלה במלה בהיותי בן י"ב שנה

ב	א	(Fol. 55a)
מאורלנדו אדבר יחד דבר ¹⁰	פרשים כלי זיין, ונשים,	
לא סופר בספור לא ברננה,	חשק ונדיבות ועוז אשיר,	
כי על חשק לכסילות עבר	אשר היו עת עברו כושים	
מאיש חכם נחשב ראשונה;	ים אפרי"קה, ובצרפת השביתו שיר;	5
אם מאותה אשר ככה כבר	לרדוף חמת בחור וכעשים	
עשתי ומעט שכלי גוררת, נא ¹⁵	אגרמנ"טי מלכם, אשר הישיר	
תתרצה להריק עד יהי די	לשון, לנקום נקמת מיתת טרו"יאונו	
השלים אשר הבטחתי בידי.	על מלך קרל"ו הקיסר רומא"נו.	

א

1. קאנטו ראשון, תרגום זה מספר הבלדות Orlando Furioso של לודוויקו אריאוסטו נזכר ע"י נייבוער ב. לעטערבאדע' שנה ג' 8-1877, דף 100 סימן 328 וראה מה שרשם שטיינשיידר בדבר התרגום הזה ב. ספרות איטליה' בירחון כרך מ"ג דף 312. התרגום נזכר גם ע"י ר' חיים מיכל ב. אור החיים' (פרנקפורט ע"נ מאין 1891) בהיכירו את כתב היד שלנו שהיה נמצא אצלו שערך לרשותה של הספרייה הבודליאנית ואלה דבריו: . . . קובץ השירים אשר לו (לרי"א ממדינה) ונמצא אצלי כ"י הרב בעצמו, כולל תס"ה סימנים משירים לענינים שונים ובחוכם בסימן של"ח ושל"ט קאנטו ראשון ושני אשר העתיק בהיותו בן י"ב שנה מהאריאוסטו. ממקום אחר, ב. כתבי' לרי"א ממדינה דף 37 נראה ששיר זה להאריאוסטו היה שגור בפיו גם הרבה שנים לאחר תרגומו ושהאריאוסטו נקרא בפי הרב. המשורר הנוצרי' כלומר, המשורר האיטלקי (ע' להלן, הערה לשורות 24-25) וע' מה שכתב על זה החכם המנוח מרגליות מפירנצי ב. ריוויסטא איראעליטיקא' שנה ג', עמוד 35; השוה גם מה שכתוב בנידון התרגום ב. מבוא' לספר זה. מתוך השוואה עם המקור נראה שבכמה מקומות התרגום לקוי ביחוד לרגלי התאמצותו של הנער לתרגם כל בית כצורתו או כפי שהוא קורא לזה, מלה במלה, אולם בדרך כלל ההעתקה' מדויקת כפי שאפשר לראות משני החרוים הראשונים מן המקור המובאים כאן בהור, מופתיים' לתרגום:

Le donne, i cavalier, l'arme, gli amori

Le cortesie, l'audaci imprese io canto

Che furo al tempo che passaro i Mori

<p>ד</p> <p>תשמע בתוך לוחמים מעולים אשר לנקוב בשם אני מוכן, לזכור רוג'ייר מחצב הגדולים אבותיך ואת, ולבם כן גבורתו ורוב הפעלים, ³⁰ אם אונך תטה אשמיע כאן, וגאון רעיוניך מעט ישטו עד אשר משירי ילקטו.</p>	<p>ג</p> <p>ייטב לך זרע אירקו"לי רבי הדר ואור דורנו בהודך, איפולי"טו רצות זה המביא ²⁰ ולבד יכול לתת האיש עבדך, בדברים רק אוכל קצת חובי שלם, ובפועל דיו לכבודך, אין בי חטא אף אם מעט אתן אם כל אשר אוכל אני נותן. ²⁵</p>
---	--

D'Africa il mare, e in Francia nocquer tanto
Seguendo l'ire e i giovenil furori
D'Agramante lor re, che si diè vanto
Di vendicar la morte di Troiano
Sopra re Carlo imperator romano.

Dirò d' Orlando in un medesimo tratto
Cosa non detta in prosa mai, nè in rima
Che per amor venne in furore e matto
D'uom che sì saggio era stimato prima;
Se da cole, che tal quasi m'ha fatto
Che 'l poco ingegno ad or ad or mi lima
Me ne sarà però tanto concesso
Che mi basti a finir quanto ho promesso

2-3. ר'ל, אשיר על פרשים. כלי זיין ונשים וכו'.

4. כושים, במקור Mori.

6-7. אנרמ'נטי המלך נשבע בחמתו וכעסו של בחור נלהב לנקום בקארלו על רצח טרויאנו.

אנראמאנט בן טרויאנו, קיסר אפריקה והיה מתיחס ליוצאי ירך אלכסנדר מוקדון.

11. בספור-פרווה, ברננה-שירה.

12-13. מאיש, ר'ל, אדבר על איש שמקודם היה נחשב לחכם ועתה ע'י האהבה (על חשק) נעשה לכסיל.

15-17. מכיון שעל ידי אהבתי ליפה כבר התרנשו ואבדו רעיוני ושכלי הדל, הנה תואיל נא בחסדך

לתת לי את הכח והדעת למלא את אשר הבטחתי, ר'ל, לחבר את השיר הזה.

18. אירקו"לי-Ercole, ובעברית ההקבלה לשם זה-חוקיה, ע' שטיינשניידר, ב,ספרות איטליה,

כרך מ"ב דף 119 וע' גם העבר. ביבליוגר. כרך י"ז עמוד 53. אירקו"לי הנוכר כאן שמו היה הרקולס

מאיסטי, דוכס פירארה. הקורא המתענין בערכם ומהותם של האנשים והנשים הנוכרים בתרעם זה

וכמו כן בתרעם הבא אחרי זה ימצאו את הידיעות הנחוצות כחלק הראשון של ה,אורלנדו טוריוסו

במדור, הנפשות הנוכרות בספר.

29. ולבם כן, צ'ל: ולכם כן, ר'ל, רונייר שהוא מקור ויסוד לכלכם (מלשון ואת הכיור ואת כנו.

שמות ל', כ"ח ועוד), אח"כ יש לשים סימן הפסקה (מד'ק).

שירים משנות הנער

ו	ה
למען עוד מרסי"לו ואגרמנ"טי	אוהלנ"דו אשר ימים רבים אהב
יכו על עזותם לחייהם,	35 אניילי"קה היפה ולמענה
אחד על הביאו כל גוי עוטה	באינדי"אה ומדיא"ה וטרטרי"אה עוב
45 חרב ורומח מאפרי"קה להם	לו שם גדול וזכרון קנה,
והאחד על היותו משטה	במערב עמה או כבר שב
ספרד על צרפת מלכותיהם;	ותחת פיריני"אי הרים חנה
ובכן אורלאנ"דו הגיע אל רוחם	40 עם גוי צרפת ולמניי"ה באף רודה
ומהרה על הגיעו נחם.	המלך קרל"ו, נוטה בשדה.

ז

50 כי לוקחה לו אשת אהוביו

הן מחשבות איש איך טועים המה . . .

ואירקו"לי זהו, כנראה, אותו המושל שלפי עדותו של ר' יוסף הכהן ב.עמק הבכא' (הוצאת לטריס, דף 108) היה נוטה חסד לגולי ספרד: ורובם שבו לאלהי אבותיהם ויתנם אירקו"ליש דוכוס פירארה לשבתב ארצו'. ע' גם גרץ-שפ"ר, כרך ו', דף 367.

20. איפוליטו, היה קרדינאל, בנו של הרקולס הנ"ל. יהי נא השיר הזה שאני מביא רצוי לך. איפוליטו, בן הרקולס הדר דורנו.

23. ובפועל דיו-בעבודת כתיבת השיר.

24-25. אין בי חטא וכו', את שני הבתים האלה המודינה מביא באחד מ'כתביו' (ע' לעיל הערה לשורה 1) לר' שמעיה שלמה ספורנו ווו לשונו: לא אחסר מלהראותו כמו כן השיר הלזה או קינה מבעי ליה עשיתי על האפיפיור העבר לא ידעתי אם אומר עליו השלום כי רב טובו לבית ישראל היה לאות כדבר המשורר הנוצרי ואין בי חטא גם אם מעט אתן אם כל אשר אוכל אני נותן'. גם מסתמם זה נראה עד כמה היה המתרגם הצעיר מדייק בנוסח המקור:

"Nē che poco vi diada imputar sono

Che quanto io posso dar tutto vi dono."

28. רונייר, בן המושל מריסה.

29-30. ולבם של אבותיך המפוארים, כונן (פן הכין) את גבורתו ורוב פעליו של רונייר.

31-32. הורידה נא מעט מנבהך את גאון רעיוניך כדי שתניע למטה לבת שירתי הדלה ואו ילקטו רעיוניך משירי.

35. אנייליקה-Angelica, בתו של גאלאפרון, מלך קאטאי ובירתה של מדינה זו היתה אלבארראקא.

40. למניי"ה-גרמניה; גוי באף רודה, עדה"כ ישעיהו י"ד, ו'.

43. מרסילו, מלך ספרד.

51. כאן השיר נפסק בכה"י וחסרים בו שני עמודים (דף ג'ו, עמוד א' וב'). לפי המקור יכולים היו הדפים החסרים להכיל לא יותר משנים-עשרה חרוזים. הקאנטו הראשון במקור כולל שמונים ואחד חרוז. נראה שהמתרגם הצעיר נסה את כחו רק בחרוזים הראשונים.

ב. (של"ט)

נשים, ומכבדיהן

קאנטו המתחיל דוני איי וואי קיי לי דוני

ב	א	(Fol. 55b)
<p>10 עזבו שיר זה ויעמוד בלתו הספור, וכמו כן יהי ברור; על כי שמו טורפי"ן שמתי אותו, לא לשנאה וגם לא לתמרור חשקי בכך לשוני עדותו, 15 כי לא היה להללכן צרור ובאלף נסיונות הראיתי אתכן כי הנני ואהיה מכן.</p>	<p>נשים, ומכבדיהן, למען אל, אל תתנו און לספור זה אשר האושפיזא לבו הואל 5 לאמר, ולחרפתכן ערוך בוזה, גם כי כבודכן לא יגאל לשון נקלה. ומנהג ההווה, ואיש ההמוני ליסר כל ועל שלא שמע להרים קול</p>	
ד	ג	
<p>אסטול"פי מלך לונגובא"רדי, אותו אשר אחיו עזב לו המלכות היה כל כך יפה בבחרותו כי לא הגיע איש לו באיכות; 30 לא יוכלו צייר איש כדמותו אפי"לי או זיוו"סי רבי עריכות, יפה היה בעיני כל רואיו אך רב על היותו טוב בעיניו.</p>	<p>יעבור הרוצה שלוש או ארבע דפים בלי קרוא, והחפץ 20 לקרוא בהם אמונתו יקבע כבדברי הבל כלי נפץ; אך נחזור לומר: כאשר נקבע, נאה לשמוע את אשר חפץ לאמר, ולמולו היה פרש, 25 ככה את הספור התחיל לדרש:</p>	

ב.

1. במקור: Donne, e uoi che le donne (hauete in pregio) כלומר: אתן, הנשים, ואתם מכבדי הנשים.
הקאנטו הזה נשמט מספרו של אריאוסטו מפני חששות של צניעות. כנראה, בסוף המאה הט"ו ואין היא
נמצא בהוצאות שהופיעו מאו. בהוצאות הראשונות היה סימן השיר במקור כ"ו ובהוצאה משנת 1532
ואילך סימן השיר הוא כ"ח, וע' מה שכתבתי על זה במבוא. אני השווייתי את התרגום עם המקור האיטלקי
של, אורלנדו פוריוסו' בהוצאת ויניציאה משנת 1560 הנמצאה בספריה הכללית בניוירק ומהוצאה זו
נעשה הצלום של השיר האיטלקי המובא בספר זה.

4-5. אשר האושפיזא (בעל בית מרוח היין) מספר לחרפתכן, הנשים.

6-7. הוא (הספור) אינו מתכוון להשפיל את כבודכן אלא שמספר הוא רק מעשה קל ובלתי חשוב.

8-9. רק השוטה (האיש ההמוני) נוהג ליסר כל אחד ולדבר על דברים שלא שמע מקודם (שלא

למד).

ו	ה
בין כל בני ביתו חבתו אל פאוס"טו לטי"ני, פרש עיר רומה, וכן תמיד עמו עצמו הלל יופי היד ויופי הקומה; ⁴⁵ ויום אחד היה אליו שואל אם קרוב או רחוק באדמה ראה אדם, בצלם כן שלם— נגד דעתו השיב בלי אלם.	לא לגובה ערכו היה חושב כל האדם כמר דלי אצלו, ³⁵ ולא כי בגוי ועושר ישב על כל המלכים שכנים לו; רק כי בתואר יופי יחשב בכל תבל כבוד אומר כלו, בשמעו הלולו אז נהנה ⁴⁰ מכל אשר ישמע אנה יפנה.
ח	ז (Fol. 56a)
דבר נמנע למלך זה נראה כי עד אז הניצוח לו האמין ולהכיר אז אליו תאוה באה ⁶⁰ הבחור משובח כך על כל מין; ועם פאו"סטו עשה שיחה נאה עד כי הביא אחיו הבטיחו מן שם, גם כי יגיעה תהי רבה להביאו, ואמר הסבה. ⁶⁵	אומר, ענה לו פאו"סטו, כאשר רואה אני, דובר כל אחד, ביופי אין שווה לך, על קו יושר— כי אם מעט, והמעט אחד, האחד יוקו"נדו הוא אחי כשר; מבלעדו, דעתי, כי כל יחד ⁵⁵ ביופי תעזוב אחרוך אך זה לך שווה גם עוברך.

10-17. כל מי שאינו מאמין בכוונתי הטובה מוטב לו שיעזוב את הספור הזה לגמרי. איני מכיאו אלא מפני שהביאו טורפין, המקור הראשי שלי, ואיני מתכוון לא לשנאה ולא להתמרמרות. להיפך, אני אוהב אתכן ואין אני שונא (צורר) לתהלתכן ובאלף נסיונות הלא כבר הראיתי לכן שהנני ואהיה מסור לכן; בכתביהיד בכל המקומות כתוב כאן בנוכח לשון רבים וזכר (אתכם, מכבדכם וכו') ושניתי ללשון נקבה.

18-25. בל יתייחס נא הקורא ברצינות לכלל הספור הזה, או שיעבור על דפים אחדים בלי קריאה כמו שנוהגים בספור בלתי חשוב, וגם הקורא בו יתייחס נא אליו כמו לדברי הבל ולכלים שבורים שאין להם כל ערך (כלי נפיץ). אך נשמע נא את הספור; למולו של האושפיוא ישב בבית המרוח פרש שלו ספר בעל-הבית את ספור המעשה.

35. כמר דלי=מדלי ישעיהו מ', ט"ו.

36. בגוי, ר"ל מושל על גוי (עם) רב ועצום.

39. כבוד וכו', עדה"כ תהלים כ"ט, ט'.

49. בלי אלם=בלי כח, ר"ל, אסטולפו המלך נשתומם מפני שנגד דעתו (תקותו) השיב פאו"סטו על שאלתו בלי אשור, כלומר שהוא יודע מי שהוא נופל ממנו ביופי.

54. יוקו"נדו=Giocondo. 57. גם עוברך, ר"ל, עולה עליך ביופי

59-62. בטויים תלמודיים ועתיקים: הניצוח, שיחה נאה, משובח כך, על כל מין.

ט

כי אחיו היה איש כי לא פרש
 רגלו מרו"מה כל ימי חייו,
 ומאשר כוכבו לו פרש
 בטח בלי צרה הם מאוייו;
 70 והממון אשר מאביו ירש
 לא הוסיף לא גרע אך הוא דייו
 לכן תראה לו פאו"ה אה רחוק
 מלאטאנה לאחר, כי זה לו חוק.

י

ועוד קושי גדול: אם יהי סר
 75 מאת אשתו ומאצלה יוצא,
 כי עמה באהבה נאסר
 עד כי אם לא תאבה הוא לא ירצה;
 אכן לשמוע לו, כי הוא לו שר,
 אמר להלוך לעשות כל קצה,
 80 יסף המלך לאחליו מתן
 עד כי לכפור פתחון פה לא נתן.

יא

נסע, ותוך ימים מעט נמצא
 בעיר רומ"ה אל בתי אבותיו
 וכן חלה, עד כי אחיו נרצה
 85 לבא למלך מעליותיו;
 ואך עשה גם כי ברוב מצה
 כי גיסתו שתקה באמרותיו,
 באמור לה את הטוב הנמשך
 גם כי מחיוב הוא לא יחשך.

יב

90 קבע יוקו"נדו יום לנסיעה
 טוסים לקח ועבדים כופה,
 לבושים לו עשה להוד שעה
 כי יוסיף יופי איש מלבוש יפה;
 לילה ויום בעיניה דמעה
 95 אשתו אצלו לא תוכל הרפא,
 באמרה לו כי אין בדיעתה
 אם תסבול ריחוק זה בלי מיתה.

68. כוכבו, ר"ל, מאשר נתן לו מולו בזה הסתפק וכל מאוייו היו רק לחיות בבטח בלי כל צרה; כוכבו, ובכ"י כיכבו; פרש-פרש, לנע"ל. בטויים תלמודיים: לא פרש רגלו, לאחר (מפני).
 72-73. מפני כך נראית לו פאו"ה הקרובה לרומה ליותר רחוקה מאשר ל"א טא"נה, מקום רחוק במורח.

74-80. פתחון וכו', עדה"כ יחוקאל כ"ט, כ"א; קושי גדול, בטוי תלמודי.

81. לא נתן כל פתחון סה לכפירה- למרוד במצות המלך.

88. הכונה שהוא יהיה לה אסיר תודה לעולם.

<p>יד</p> <p>והאשה לזאת לא תנחם כי זמן רב לקח היא דברה ואם ישוב והיא תאכל לחם לא יהיה כי אם פלא נורא; 110 העצב יום וליל אותו יחם לא יאכל לא יישן מרוב צרה עד כי יקונ'דו מההיא הדר מרחמנות אשר לאחיו נדר.</p>	<p>יג (Fol. 56b)</p> <p>בחשבה זה לבד דברה כי תרגיט עקור הלב ממשכנו. 100 מעוזי חיי, אומר, אל נא תבכי, יוקו"נדו, וגם הוא דלפה עינו; ככה האל יצליח את דרכי כמו בין ששים יום לאיתנו אשוב, ויום לא אעשה אריכות 105 אם יתן לי המלך חצי מלכות.</p>
<p>טז</p> <p>לצואר לי שאה למענה חלתה לו, על כי זכרה יחקור; ישר לבעלה המתנה 125 לא על הצטרך לו דבר לזכור, כי לזמן ופירוד לא ישתנה או מקרה טוב או רע לא יעקור הזכר הקיים בעצמות ממנה, בעודו ואחרי מות.</p>	<p>טז</p> <p>מצוארה התיירה או שלשלת 115 עם צלם מלא כל מרגליות ועצמות, קרשים, קבץ נחלת גר בואי"מיא, בכמה זויית— ולאביה אשר אספו בדלת ביתו, חולה, שב מארץ נביות, 120 במותו עזבה לו לירושה זאת לקחה ותתן לאישה.</p>
<p>יח</p> <p>יוקו"נדו לא הלך כשני מילין ומהצלם אז אליו נזכר, 140 כי לשכחה עזבה לעת לין בערב, אשר שמה תחת כר; אמר בלבו: אוי, איזה מילין אומר להתנצל ואהי נשכר? ולא תאמין אשתי, כי חפץ לה 145 אין לי, ולאהבתה הגדולה!</p>	<p>יז</p> <p>130 הליל לפני השחר לנוסעו אשר גבול הושם מהם עדיו נדמית אשתו כמתה בורועו אשר מחר תעמוד בלעדיו; לא תישן, קודם יום שעה, שעה 135 שעה אישה ליקח רשות, מדיו לבש, נסע באמת, על סוס רכוב ואשתו שבה למטה לשכוב.</p>

102–112. לאיתנו, צ"ל, לאיתני (עדה"כ שמות י"ד, כ"ז) ושנה מפני החרוו; חצי מלכות, אסתר ה', ג'.
ועוד; אעשה אריכות, הדר (חור, התחרט), בטויים תלמודיים.
לאיתנו, יש לפרשו כמו על נכון, בלי ספק (מד"ק).
111–120. גר (עולה לרגל לארץ הקדושה) מבוהימ"ה נתן את השלשלת עם הצלם (צלם) מתנה לאביה

<p>כ</p> <p>אחר לא יעשה צרכי הלום! אל תירא, כי נהי מהר יחד;¹⁵⁵ פנה העיר אז ואמר שלום, מעבדיו עמו לא רצה אחד; התחיל בעברו היאור עילום נסתר מחמתו חשך נפחד, ירד ביתו הלך אל מטתו¹⁶⁰ וישנה מצא שם את אשתו.</p>	<p>יט (Fol. 57a)</p> <p>התנצלות דמה אחר חשב כי טוב לא יהיה, לא יקובל עבד או גוי אחר אם יהי שב אם לא הוא-בעצמו אותה יובל; עמד ואל אחיו אמר השב,¹⁵⁰ לאט על בקא"נו על סוס תובל, כי מוכרח לי לשוב תוך עיר רומה ואולי אניעך דרך שמה.</p>
--	---

<p>כב</p> <p>אם נשאר או נבהל, טרוד רעיון¹⁷⁰ טוב לחשבו ולולת האמינו מלעשות ממנו נסיון כאשר עשה זה בעצבונו; בחרי אף רצה בבזיון הוציא חרבו הרג היא וקר"נו,¹⁷⁵ אך לאהבתו בעל כרחו לא יכול לעשות כמו כחו.</p>	<p>כא</p> <p>הסיר בלי דבור היריעה וירא אשר לא האמין לראות: תחת כסות אשתו הצנועה שוכבת עם בחור ולא תאות!¹⁶⁵ ויכר הזנאי כי ידיעה קדמה לו ממנו בלא אות, כי היה מביתו עבד לו זה הוא גדלהו מגזע נבוה.</p>
---	--

כשהנר חור מן המקומות הקדושים חולה ומת בביתו. בהמקור כתוב שהנר חור מירושלים אבל אופיני הדבר שהמתרגם הצעיר ראה צורך לעצמו לשנות כאן את השם ירושלים לשם ארץ ערבית (נביות).

קרשים, כן בכ"י; ואולם נראה לי שיש לגרוס קדשים והוא כנוי לגנאי במקום קדושים.
 135–114. בטויים תלמודיים ועתיקים: התירה הצטרך, פירוד, קיים, נדמית, ליקח רשות, לישא, זווית;
 חלתה=בקשה; בעודו, ר"ל, בחייו.

149–138. מילין-מילין, לנע"ל; נוכר-נשכר, לנע"ל; בטויים עתיקים: מלין, נשכר, התנצלות, יקובל, מוכרח, צרכי.

148. גוי אחר, ר"ל איש אחר שאינו מן עבדיו.

159–158. עבר את היאור בעילום, בלתי נראה. השמש היתה נסתרה ועדיין לא יצאה. והיה חשך עמוק;
 נסתר מחמתו, תהלים י"ט, ז'.

176–177. כי ידע אותו מקודם אפילו בלא סימן; בטויים עתיקים: הצנועה, הזנאי, טרוד, בעל כרחו.

177–170. בתרגומו היפה והמדויק של החרוזה הורה הראה הנער המתרגם שהבין בכל הפרטים של מצב

הנפש שצייר כאן אריאוסטו. את זה אפשר לראות מתוך השוואה עם המקור:

S'attonito restasse, e mal contento

Meglio è pensarlo e forne sede altrui

Ch'esserne mai per far l'esperimento

C'he con suo gran dolor ne fe costui

<p>כד</p> <p>ראו כלם כי פניו נשתנו וכי שמחה בלבו לא נשלך; אכן כלם על הרוב נשתנו ואין מהם מכיר סוד מה נמלך; כי נלקח מאתם האמינו¹⁹⁰ להלוך לרומ"א ולקורני"טו הלך החשק סבת זה לכל נדמה ואין יודע האופן ומה.</p>	<p>כג</p> <p>ולא עזב חשק זה הרע ראה אם קנאו למס עובד להקיצה פן בעינה ירע¹⁸⁰ כי הוא מצאה בטעות כה כבד; יצא הוצה בנחת, לא גרע, ירד, עלה לסוס כאיש אובד- וזרוז מוזרוז מחשקו עד הגיע אחיו קודם חקו.¹⁸⁵</p>
--	--

<p>כו</p> <p>ימשח נגעו במרקח בלי חוק יוסיף, לא ירפא, מכתו אנושה; ירחיבנה ולא יעצור דחוק, זה יעשה לזכור לו האשה;²⁰⁵ יום וליל לא ינוח, תנוס רחוק השינה, האכילה נתגרשה והפנים יפות בראשונה הן נשתנו ולא נראו הנה.</p>	<p>כה (Fol. 571b)</p> <p>חשב אחיו כי יהיה עוצב על כי עזב אשתו היא יחידה¹⁹⁵ ונהפוך הוא נכאב יתיצב כי נשארה ביותר אונדה מצח נקמץ, פה נפוח נצב, הבטתו על ארץ יסדה; פאו"סטו בכל נסה לנחמו²⁰⁰ ולא יועיל כי לא ידע טעמו.</p>
---	--

Da lo sdegno assalito hebbe talento
Di trar la spada, e ucciderli ambedui
Ma da l'amor, che porta a suo dispetto
A l'ingrata moglier, li fu interdetto.

181--173. למס עיבד, בראשית מ"ט, ט"ו. כה כבד, ובכ"י כן כבד.
184--192. בטויים עתיקים: זרוז, נשתנו, נמלך, נלקח, בעל כרחו, החשק (האהבה). ונהפוך הוא, אסחר ט', א'.
197--201. אונדה-קשורה; הבטתו וכו'. במקום אנדתו על ארץ יסדה, עמוס, ט', ו'; טעמו-סבתו, (בטוי עתיק).
202--205. בכדי למשוח במרקח את מכתו של אחיו ולרפא לו הוא מוכיר לו את שם אשתו האהובה, אבל בזה עוד ירחיב את הפצע והמכה ולא יעצור את דוחקה.
203--209. לא ירפא וכו', עדה"כ ירמיהו ט"ו, י"ח; בטויים תלמודיים ועתיקים: נתגרשה, פנים יפות, נשתנו.

כז

210 עיניו כנחבאו בתוך ראשו
 חוטם גדל ובפניו רזה,
 מעט יופי שאר בכחשו
 עד כי חנם השיווי יחוה;
 עם הכאב קדחת בא אל נפשו
 215 אל ארביאה אל ארנו עשהו חווה–
 ואם אצל דבר יפה שמש
 כששנה נלקטת בשמש.

כח

אם כי אל פאו"סטו צר מאחיו, רואה
 אותו מגיע אל מות שער–
 220 צר לו מאד כי שקרן יראה
 לשר, אשר הללו לא מוער;
 הבטיחו את האיש יותר נאה
 הראותו, ויראה המכוער–
 אכן מתמיד דרכו נכסף נכסף,
 225 בתוך פאו"יאה הוליכו לסוף.

כט

לא רצה תיכף הראותו למלך
 פן יחשבהו משכל עודר,
 אך באגרת הודיעו למלך
 כי אחיו בא כמעט לא חי, נקדר,
 230 וכי עצב אלם ללבו הלך;
 היה לנשק לתואר והדר–
 יחד גם כן עם קדחת רעה
 על לא היה בקודם נסיעה.

ל

למלך כי יוקו"נדו בא לשלם
 235 ישר מאד, בשביל אהבתו
 כי לא אבה דבר שבעולם
 ברוב חפץ כמו לראות אותו;
 ולא רע לו ראות אותו נכלם
 שני לו ביופי למעלתו,
 240 גם כי הכירו לולי חליו עובר
 הימנו או לפחות אליו חבר.

215. אל ארביאה אל ארנו', במקור *al Arbia e a l'arno* שמות של שני נהרות באיטליה, והכוונה
 כנראה היא שהקדחת עשתהו חווה בחלומו בלילה את הנהרות ועוד חזיונת בלהה.
 216–217. במקור:

*E se di bello havea serbato cosa
 Tosta restö, come al Sol colta rosa.*

ר'ל, ואם עוד היה בפניו של יוקונדו משהו מן היופי, הנה עתה נעלם היופי ונבל כמו שושנה שנלקטה
 ושופתה השמש.

218. אם, ובכ"י עם.

219–223. מגיע וכו'. עדה"כ תהלים ק"ו, י"ח: נכסוף נכסף, בראשית ל"א, ל': בטויים עתיקים: שקרן,
 נאה, מכוער.

238–241. לא הצטער על זה שיהי נכלם מפני שלא היה עוד דומה לו ביופי, וגם הכיר שלולא מחלתו
 או הוא אולי עולה (עובר) עליו ביפיו או לכל הפחות יפה כמוהו.

שירים משנות הנער

<p>לב</p> <p>250 חדריו הקרובים אל הגג לפניהם פרוודור היה מוקדם שם יעמוד, כי כל מיני חגג ישנא וכל חברת בני אדם; שם כליותיו ברעה יתמוגג 255 יוסיף עמל מחשב על קדקדם ושם מצא, מי יאמין קשה? רפואת מכתו האנושה!</p> <p>לד</p> <p>שם יתגלה כל חדר המלכה היותר טמונה וכלילת יופי; איש או אשה לא יבא אל תוכו אם לא נאמנת בלי שום דופי. 270 השקיף וירא כגפן מוסבכה נגס שם נהנה עמה בשופי, ואם כי קטן הוא, במזימותיו שם המלכה יפה מצע תחתיו.</p>	<p>לא (Fol. 58a)</p> <p>בבואו לן בקרב הארמון בכל יום יפקדו, מנו יקשוב השתדל יעמוד כטל חרמון 245 הרבה מאד לכבדו יחשוב; ולב יוקו'נדו שכול ואלמון על מחשב אשתו רצוא ושוב ולא ראות בצחוק לא שמוע שיר ממכאובו מעני מוער יסיר.</p> <p>לג</p> <p>בראש הפרוודור מקום אפל לא יפתחו שמה חלונות 260 ראה תקרה לקיר לא תטפל תוציא ניצוץ אורות לבנות, שם עינו בו, וירא דבר תפל: ראה לא שמע, לאמנות הוא מאחר לא שמעו, ראהו 265 עיניו המה ראו וכן תמהו.</p>
---	---

244-247. בטויים תנכ"יים: כטל חרמון (תהלים קל"ג, ג'), שכול ואלמון (ישעיהו י"ז, ט'), רצוא ושוב (יחזקאל א', י"ד). אבל הבטויים התנכ"יים האלה אינם נמצאים במקור האיטלקי.

248-249. כפי מאמר המשנה: בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות ננעו, ננעים ב', ג'; מעני מוער-גם בשירים קטנים אינו רוצה. ואולי צ"ל מעט מוער.

254. ברעה יתמוגג, תהלים ק"ז, כ"ו.

251-264. בטויים עתיקים: פרוודור, תטפל, ניצוץ, אורות, לאמנות (באמת).

265. המה ראו וכו' עדה"כ תהלים מ"ח, ו'.

271. נהנה, בשופי, בטויים עתיקים; נגס, במקור Nano.

272. ואם כי, ובכ"י ו, עם כי ויש מקום לשתי הנוסחאות.

לה

יוקונ"דו משתאה מרעיד עמד
 275 כאשר יחלום חלום חולב
 ובראותו האמה, במעמד
 לא מאן האמין אמן שלם;
 למכוער כזה אמר, חמד
 רוח זאת האשה, ואישה עלם
 280 גדול מכל מלכי אדמה
 יפה נחמד, נדיב, רצון וימה.

לו

(Fol. 58b)

290 ובשעה ההיא ביום מחר
 אל המקום שב אל המדרגה
 המלכה ראה והנשחר
 יעשו אל המלך לענה;
 וכן מצא יום יום לא יאחר
 295 ממלאכה, ולא יעשו חנה,
 המלכה, זאת בעיניו נפלאה,
 תדאג כי אין בונס חבה נגלית!

לט

למראה זר כזה איש שר אדום
 יפיץ אור במצחו ובעין פניו,
 וכשמו שב, ולרגליו הדום
 שם הבכי, רנה בעיניו:
 310 חזר שמח, שמן, צח ואדום
 כמלאך גן עדן מראה עיניו,
 המלך ואחיו וכל ביתם
 הגדילו פליאה במחנותם!

לו

ומאשתו זכר, אשר תמיד
 שם על האחרות כרום זולות,
 כי לקחה העבד לצמיד
 285 או עליה חשב התנצלות:
 כי טבע הנשים כל העמיד
 דעתן לאיש אחר להוללות,
 ואם בתומם, בריו אחר טיבו,
 לא לקחה אשתו, איש כל מום בו.

לח

נצב, וירא אותה יום מיומים
 מצטערת מאד ועצובה
 300 כי אמתה שלחה לו פעמים
 לקרוא, וגם עדיין הוא לא בא;
 שלחה שלישית אליו אפים
 ותען: לצחק הנו נחבא
 ולבלתי הפסיד כפרוטה
 305 ימאן מלבא והאיש רע וזטא!

מ

אם המלך היה רוצה לשמוע
 315 מה זה כי שם העצב למרמס,
 גם הוא חפץ היה לדבר רוע
 המעשה, ולגלות החמס—
 אכן ירא פן הוא ירבה לפשוע
 מנו, ולאשתו יתן יתר מעמס—
 320 לכן חשב בלי רע לו הודיע
 והמלך על יראתו השביע.

280. הרצון לוימה גדול וחוק הוא מכל מלכי אדמה. אפילו אם המלך הוא יפה וכו'.

283. כרום זולות, תהלים י"ב, ט'.

286–287. הוא החליט (העמיד) כי טבע כל הנשים הוא להתאוות לאיש אחר ואם זהו באמת טיבו הטבעי

של כל הנכרא, הנה לכל הפחות לא התמכרה אשתו לאיש שבו כל מום כמו הננס הנבוה.

298–299. בעיניו נפלאה, תהלים קי"ח, כ"ג; בטויים עתיקים: ננס, חיבה, נגלית.

299–302. בטויים עתיקים: מצטערת, עדיין, הפסיד כפרוטה, וזטא.

308. וכשמו, השם יוקונדו פירושו באיטלקית: שֶׁמַח.

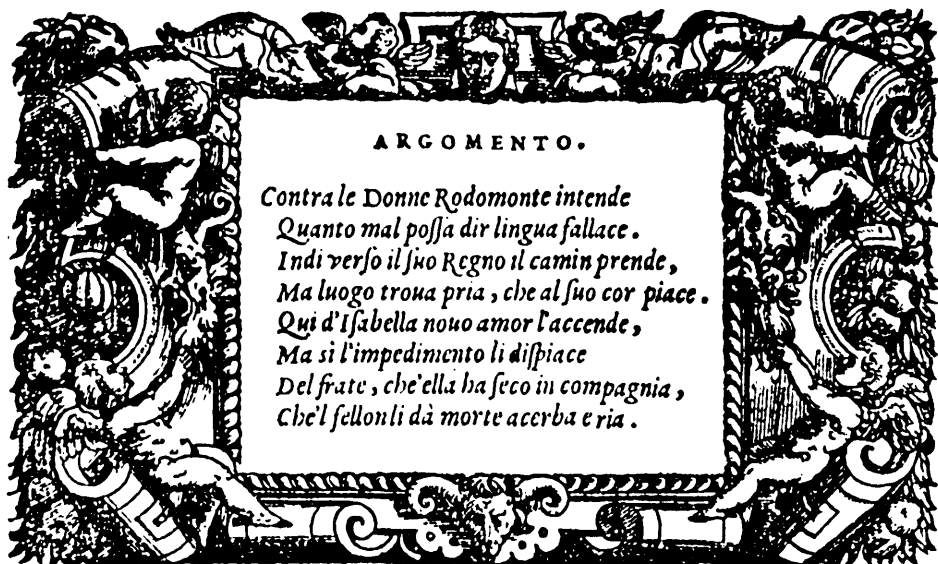
מב	מא
<p>330 המלך המאמין כל מין מקרה זולתי זה, בכל תוקף נשבע- יוקו"נדו או לו באוניו קורא למה זמן רב מרורים נשבע: כי מצא את אשתו עמה שרי 335 חדל אישים עבדו אשר קבע- ואיך מדאגה סוף היה מת אם לא באתהו נחמת אמת!</p>	<p>השביעו, כי אם ידובר דבר או יתראה אליו בעיניו רע אף אם יכיר ויראה כי לא בר 325 וכי למעלתו מאד ירע: בשום זמן לנקום לא יתעבר וגם לא יסופר ממאורע- עד כי הסורר, סלה לא יבין באופן מה כי המלך הבין.</p>

303. הוא מצחק בקלפים.

306-313. שר אדום-פרש רומא; ולרגליו וכו', עדה'כ ישעיהו ס"ו, א' ועוד; הבכי רנה, עדה'כ תהלים ל', ו'; צח ואדום, שיר השירים ה', י'; בטויים עתיקים: חור, כמלאך גן עדן. פליאה. 324-327. לא בר-לא ישר; בטויים עתיקים: יתראה, בשום זמן, יסופר, ממאורע. 231-334. נשבע-נשבע, לנע'ל; שרי-שכב, נח.

337. כאן התרגום נפסק אבל המקור כולל תשעים ושבעה חרוזים בני שמונה בתים. הנער המודינה תרגם איפוא מן השיר רק את החצי בערך.

תרגומו של השיר הנ"ל יש לו חשיבות מיוחדת מכמה צדדים. הוא נותן לנו את האפשרות להודיע עם החרוץ שקבל המודינה בנערותו. בכיוון העירותי על כל מלה או מבטא שהוא שואב מספרוהנו העתיקה מפני שעל ידי כך מתברר לנו שהנער-בקי היה לא רק בתורה ובכתובים כי אם גם בתלמוד ומדרש ששפתם וסגנונם היו שנונים בפיו. מענין הוא גם רוח החופש ששרר אז, כנראה, ב'חדר' ובחונך באיטליה. חומר שבזמנו עורר מלחמה מנקודות השקפה של, מוסר וצניעות' הנער עוסק בו בחירות נמורה והוא מתנאה בתרגומו לעברית למען ירוץ כל קורא בו. אולם יחד עם זה כדאי לשים לב לעובדה שבשום מקום בספריו אין המודינה מוכיר אפילו באות אחת את תרגומו זה בשעה שיצירות אחרות מפרי עטו בימי נעוריו הוא מוכיר לפעמים קרובות. אין זה מן הנמנע שאחרי כן בהיותו לרב ודרשן הצטרך להתחשב עם החששות ה'מוסריים' ובכוונה נמנע מלהזכיר את, חטאות נעוריו' והארכתי על זה במבוא לספר זה. בהשוואה עם המקור האיטלקי נמצא כמה נטיות הצדה בשפה ובכוונה וגם כמה תרגומים בלתי נכונים אבל לא ראיתי צורך לעצמי להעיר על כל המקומות האלה, מלבד במקומות שההערות היו דרושות לצורך המובן. בהתחשבי עם העובדה שבתרגום הנ"ל נכנס לספרות העברית תרגום שהמקור שלו נעלם הוא לנמרי מספרי אריאוסטו נראה לי לצורך ולמתאים להביא בספר זה את המקור האיטלקי בדמותו וצלומו מן ההוצאה של'המאה ה'טו'. הקורא יראה שבשני החרוזים הראשונים של עמוד-הצלום 318 התרגום נפסק.

ARGOMENTO.

*Contra le Donne Rodomonte intende
Quanto mal possa dir lingua fallace.
Indi verso il suo Regno il camin prende,
Ma luogo troua pria, che al suo cor piace.
Qui d'Isabella nouo amor l'accende,
Ma si l'impedimento li dispiace
Del frate, che'ella ha seco in compagnia,
Che'l fellonli dà morte acerba e ria.*

IN QUESTO CANTO, VENTESIMO OTTAVO, IN RODOMONTE, che dopo sì grande odio verso le Donne, tolto che vede Isabella, s'innamora, & s'induce à mutar sentenza, con amarla, & con dimostrarle sì riuerente & gentile, si dimostra la gran virtù, & la gran forza, che Iddio & i cieli hanno posto nel viso, & ne gli sguardi d'ogni bella Donna, & che l'amarle & riuerirle è naturale, si come violento, & fuor di natura umana l'hauerle in odio.

CANTO VENTESIM'OTTAVO.

DONNE, e uoi,
che le donne ha
uete in pregio,
Per dio non date
à questa istoria
orecchia,
A questa, che l'os-
tiero dire in di-
spregio,

E in uostra infamia, e biasmo s'apparecchia;
Benche nè macchia ui può dar, nè fregio
Lingua si uile; e sta l'usanza uecchia,
CHE' l'uolgare ignorante ogn'un riprenda,
E parli più di quel che meno intenda.

Lasciate questo Canto, che senz'esso
Può star l'istoria, e non sarà men chiara.
Mettendolo Turpino, anch'io l'ho messo,
Non per maleuolentia, nè per gara,

Ch'io u'ami, oltre mia lingua, che l'ha espresso
Che mai non fu di celebrarui auara,
N'ho fatto mille proue; e u'ho dimostro,
Ch'io son, nè potrei esser se non uostro.

Parsi, chi uuol, tre carte, ò quattro, senza
Leggerne uerso; e chi pur legger uuole,
Gli dia quella medesima credenza,
Che si suol dare à fintioni, e à fole.
Ma tornando al dir nostro, Poi ch'udienza
Apparecchiata uide à sue parole,
E darli luogo incontra al Cavaliero,
Così l'istoria incominciò l'ostiero.

Astolfo Re de' Longobardi; quello,
A cui lasciò il frate Monaco il regno;
Fu ne la giouinezza sua sì bello,
Che mai poch'altri giunsero à quel segno,
N'hauria à fatica un tal fatto à pennello
Apelle, Zeusi, ò se n'è alcun più degno.
Bello era, e a ciascun così pareo;
Ma di molto egli ancor più si tenca.

Non stimaua egli tanto per l'altrezza
 Del grado suo, d'hauer ogn' un minore;
 Nè tanto, che di genti, e di ricchezza
 Di tutti i Re uicini era il maggiore;
 Quanto che di presentia, e di bellezza
 Hauca per tutto'l mondo il primo onore.
 Godea di questo, udendosi dar loda,
 Quanto da cosa uolentier più s'oda.

Tra gli altri di sua corte hauca assai grato
 Fausto Latini, un cavalier Romano;
 Con cui souente essendosi lodato
 Or del bel uiso, or de la bella mano;
 Et hauendolo un giorno domandato,
 Se mai ueduto hauca presso, o lontano
 Altro huom di forma così ben composto,
 Contra quel che credea, li fu risposto.

Dico (rispose Fausto) che secondo
 Ch'io ueggo, e che parlarne odo à ciascuno;
 Ne la bellezza hai pochi pari al mondo,
 E questi pochi io li restringo in uno.
 Quest' uno è un fratel mio detto Giocondo,
 (Eccetto lui) ben crederò, ch'ogn' uno
 Di beltà molto adietro tu ti lasci,
 Ma questo sol credo t'adequi, e passi.

Al Re parue impossibil cosa udire,
 Che sua la palma insin'allora tenne;
 E d'hauer conoscenza alto desfre
 Di sì lodato giouene li uenne.
 Fesi con Fausto, che di far uenire
 Quiui il fratel, prometter li conuenne;
 Ben ch' à poterlo indur, che ci uenisse,
 Sgria fatica, e la cagion li disse;

Ch'è suo fratello era huom, che mosso il piede
 Mai non hauca di Roma à la sua uita,
 Che del ben, che Fortuna li concede,
 Tranquilla e senza affanni hauca nodrita.
 La roba, di che'l padre il lasciò erede;
 Nè mai cresciuta hauca, nè minuita;
 E che parrebbe à lui Pauia lontana
 Più, che non parria à un'altro ire à la Tana.

E la difficoltà saria maggiore
 A poterlo spiccar da la moglie, e
 Con cui legato era di tanto amore,
 Che non uolendo lei, non può uolere.
 Pur per ubidir lui, che gli è Signore,
 Disse d'andare, e fare oltre il potere.
 Giunse il Re à i preghi tali offerte, e doni,
 Che di negar non li lasciò ragioni.

Partisi, e in pochi giorni ritrouosse
 Dentro di Roma à le paterne case.
 Quiui tanto pregò, che'l fratel mosse
 Sì, ch' à uenire al Re li persuase;
 E fece ancor (benche difficil fosse)
 Che la cognata tacita rimase;
 Proponendole il ben, che n'usciria,
 Oltre, ch' oblige sempre egli l'hauria.

Fisse Giocondo à la partita il giorno,
 Trouò caualli, e seruitori intanto.
 Vesti se far per comparire adorno,
 CHE tal'hor cresce una beltà un bel manto;
 La notte à lato, e'l di la moglie intorno
 Con gli occhi ad or ad or pregni di pianto
 Li dice, che non sa, come patire
 Potrà tal lontananza, e non morire.

Che pensandone sol, da la radice
 Sueller si sente il cor dal lato manco.
 Deh uita mia, non piangere (le dice
 Giocondo) e seco piange egli non manco.
 Così mi sta questo camin felice,
 Come tornar uo fra duo mesi al manco.
 Nè mi faria passar d'un giorno il segno,
 Se mi donasse il Re mezo il suo regno.

Nè la Donna perciò si riconforta,
 Dice che troppo termine si piglia;
 E, s'al ritorno non la troua morta,
 Esser non può, se non gran merauiglia.
 Non lascia il duol, che giorno e notte porta,
 Che gustar cibo, e chiuder possa ciglia;
 Tal che per la pietà Giocondo spesso
 Si pente, ch'al fratello habbia promesso.

Dal collo un suo monile ella si sciolse,
 Ch'una crocetta hauca ricca di gemme,
 E di sante reliquie, che raccolse
 In molti luoghi un pellegrin Boemne;
 Et il padre di lei, che in casa il tolse,
 Tornando inferno di Gerusalemme,
 Venendo à morte poi ne lasciò erede,
 Questa leuossi, e al marito diede;

E che la porti per suo amore al collo
 Lo prega, sì, che ogn' or li ne souenga.
 Piacque il dono al marito, e accettollo,
 Non perche dar ricordo li conuenga,
 Che né tempo, né absentia mai dar crollo,
 Nè buona, o ria fortuna, che gli auenga,
 Potrà à quella memoria salda e forte,
 C'ha di lei sempre, e haurà dopo la morte.

La notte, ch'andò inanzi à quella Aurora,
 Che fu il termine estremo à la partenza,
 Al suo Giocondo par che'n braccio mora
 La moglie, che n'ha tosto da star senza.
 Mai non si dorme; e inanzi al giorno un'hora
 Viene il marito à l'ultima licenza;
 Montò à cavallo, e si partì in effetto;
 E la moglie si ricolò nel letto.

Giocondo ancor duo miglia ito non era,
 Che li uenne la croce raccordata;
 C'hauea sotto il guancial messa la fera,
 Poi per obliuion l'hauea lasciata.
 Lasso (dice tra se) di che maniera
 Trouerò scusa, che mi sia accettata
 Che mia moglie non creda, che gradito
 Poco da me sia l'amor suo infinito.

Pensa la scusa; e poi li cade in mente,
 Che non sarà accettabile, nè buona;
 Mandi famigli, o mandiuì altra gente,
 S'egli medesimo non ui ua in persona;
 Si ferma, e al fratel dice, Or pianamente
 Fin à Baccano al primo albergo sprona;
 Che dentro à Roma è forza ch'io riuada;
 E credo anco di giungerti per strada.

Non potria fare altri il bisogno mio,
 Nè dubitar, ch'io sarò tosto teco.
 Voltò il ronzin di trotto, e disse, A Dio;
 Nè de' famigli suoi uolse alcun seco.
 Già cominciava quando passò il rio,
 Dinanzi al Sole à fuggir l'aer cieco.
 Smonta in casa; ua al letto; e la consorte
 Quiui ritroua addormentata forte.

La cortina leuò senza far motto,
 E uide quel, che men ueder credea;
 Che la sua casta, e fedel moglie sotto
 La coltre, in braccio à un giouine giacea.
 Riconobbe l'adultero di botto,
 Per la pratica lunga, che n'hauea;
 Ch'era de la famiglia sua un garzone,
 Allevato da lui d'umil natione.

S'attonito restasse, e mal contento,
 Meglio è pensarlo, e farne fide altrai,
 Ch'esserne mai per far l'esperimento,
 Che con suo gran dolor ne fe costui.
 Da lo sdegno assalito bebbe talento
 Di trar la spada, e ucciderli ambedui.
 Ma da l'amor, che porta al suo dispetto
 A l'ingrata moglie, li fu interdetto.

Nè lo lasciò questo ribaldo Amore
 (Vedi se se l'hauea fatto uassallo)
 Destarla pur, per non le dar dolore,
 Che fuisse da lui colta in sì gran fallo.
 Quanto poté più tacito uscì fuore;
 Scese le scale, e rimontò à cavallo;
 E punto egli d'Amor, così lo punse,
 Ch'è l'albergo non fu, che'l fratel giunse.

Cambiato à tutti parue esser nel volto,
 Vider tutti, che'l cor non hauea lieto.
 Ma non n'è chi s'apponga già di molto,
 E possa penetrar nel suo secreto.
 Credeano che da lor si fosse tolto
 Per gire à Roma, e gito era à Corneto.
 Ch'amor sia del mal causa ogn'un s'auisa,
 Ma non è già chi dir sappia in che guisa.

Estimasti il fratel, che dolor'habbia
 D'hauea la moglie sua sola lasciata.
 E per contrario duolsti egli, or arrabbia,
 Che rimasa era troppo accompagnata.
 Con fronte eressa, e con gonfiate labbia
 Sta l'infelice, e sol la terra guata.
 Fausto, ch'è confortarlo usi ogni prova,
 Perche non fa la causa, poco gioua.

Di contrario liquor la piaga gli unge,
 E doue tor douria, gli accresce doglie,
 Doue douria saldar, più l'apre e punge;
 Questo li fa col ricordar le moglie.
 Nè posa di nè notte; il sonno lunge
 Fugge col gusto, e mai non si raccoglie,
 E la faccia, che dianzi era sì bella,
 Si cangia sì, che più non sembra quella.

Par che gli occhi si ascondan ne la testa,
 Cresciuto il naso par nel viso scarno;
 De la beltà si poca li ne resta,
 Che ne potrà far paragone indarno.
 Col duol uenne una febre sì molesta,
 Che lo fe soggiornare à l'Arbia, e à l'Arno,
 E se di bello hauea serbato cosa,
 Tosto restò, come al Sol colta rosa.

Oltre, ch'è Fausto increfca del fratello,
 Che ueggia à simil termine condotto,
 Via più l'increfca, che bugiardo à quello
 Principe, à chi lodollo, parrà in tutto.
 Mostar di tutti gli huomini il più bello
 Gli hauea promesso, e mostrerà il più brutto.
 Ma pur continuando la sua uia
 Seco lo trasse al fin dentro à Pania.

Già non uol, che lo ueggia il Re improuiso,
 Per non mostrarli di giudicio priuo;
 Ma per lettere inanzi li dà auiso,
 Che'l suo fratel ne uiene à pena uiuo;
 E ch'era stato à l'aria del bel uiso
 Vn'affanno di cor tanto nociuo,
 Accompagnato d'una febre ria,
 Che più non pareo quel, ch'esser solia.

Grata hebbe la uenuta di Giocondo,
 Quanto potesse il Re d'amico hauere,
 Che non hauea desiderato al mondo
 Cosa altrettanto, che di lui uedere.
 Né gli spiace uederse lo secondo,
 E di bellezza à dietro rimanere.
 Benche conosca, se non fosse il male,
 Che gli faria superiore, o uguale.

Giunto, lo fa alloggiar nel suo palagio;
 Lo uisita ogni giorno, ogn' hora n'ode.
 Fa gran prouission, che stia con agio,
 E d'onorarlo assai si studia, e gode.
 Langue Giocondo, che'l pensier maluagio,
 Ch'a de la ria moglier, sempre lo rode;
 Né'l ueder giochi, né musici udire
 Dramma del suo dolor può minuire.

Le stanze sue, che sono appresso al tetto
 L'ultime, inanzi hanno una sala antica.
 Quiui solingo (perche ogni diletto,
 Perch'ogni compagnia proua nimica)
 Si ritraea, sempre aggiungendo al petto
 Di più graui pensier noua fatica,
 E trouò quiui (or chi lo crederia?)
 Cbi lo sanò de la sua piaga ria.

In capo de la sala, oue è più scuro,
 Che non ui s'usa le finestre aprire,
 Vede, che'l palco mal si giunge al muro,
 E fa d'aria più chiara un raggio uscire.
 Pon l'occhio quindi, e uede quel, che duro
 A creder fora à chi l'udisse dire.
 Non l'ode egli d'altrui, ma se lo uede,
 Et anco à gli occhi suoi proprij non crede.

Quindi scopria de la Regina tutta
 La più secreta stanza, e la più bella,
 Oue persona non uerria introdutta,
 Se per molto fidel non l'haueffe ella;
 Quindi mirando uide in strana lotta,
 Ch'un Nano auiticchiato era con quella,
 Et era quel piccin stato sì dotto,
 Che la Regina hauea messa di sotto.

Attonito Giocondo, e stupefatto,
 E credendo sognarsi, un pezzo stette.
 E quando uide pur, ch'egli era in fatto,
 E non in sogno, à se stesso credette.
 A uno sgrinuto monstro, e contrafatto
 Dunque, disse, Costei si sottomette?
 Che'l maggior Re del mondo ha per marito,
 Più bello, e più cortese? ò che appetito.

E de la moglie sua, che così spesso
 Più d'ogn'altra biasimaua, ricordosse,
 Perche'l ragazzo s'hauea tolto appresso;
 Et or li parue, che escusabil fosse.
 Non era colpa sua, più che del sesso,
 CHE d'un solo huomo mai non contentosse;
 E s'han tutte una macchia d'uno inchiostro,
 Almen la sua non s'hauea tolto un monstro.

Il di seguente à la medesima hora,
 Al medesimo luogo fa ritorno,
 E la Regina, e il Nano uede ancora,
 Che fanno al Re pur il medesimo scorno.
 Troua l'altro di ancor, che si lauora,
 E l'altro; e al fin non si fa festa giorno;
 E la Regina, che li par piú strano;
 Sempre si duol, che poco l'ami il Nano.

Stette fra gli altri un giorno à ueder, che ella
 Era turbata, e in gran malenconia;
 Che due uolte chiamar per la donzella
 Il Nano fatto hauea, né ancor uenia.
 Mandò la terza uolta; e uidi quella,
 Che, Madonna egli gioca, riseria;
 E per non stare in perdita d'un soldo,
 A uoi nega uenire il manigoldo.

A sì strano spettacolo Giocondo
 Rasserena la fronte, e gli occhi, e'l uiso;
 E, quale in nome, diuentò giocondo
 D'effetto ancora, e tornò il pianto in riso.
 Allegro torna, e grasso, e rubicondo,
 Che sembra un Cberubin del paradiso,
 Che'l Re, il fratello, e tutta la famiglia
 Di tal mutation si merauiglia.

Se da Giocondo il Re bramaua udire,
 Onde uenisse il subito conforto;
 Non men Giocondo lo bramaua dire,
 E fare il Re di tanta ingiuria accorto;
 Ma non uorria, che più di se punire
 Voleffe il Re la moglie di quel torto.
 Sì che per dirlo, e non far danno à lei,
 Il Re fece giurar su l'Agnusdei.

Giurar lo fe, che ne per cosa detta,
 Né, che li sia mostrata, che gli sfaccia;
 Ancor, ch'egli conosca che diretta
 Mente, à sua Maestà danno si faccia,
 Tardio per tempo mai farà uendetta;
 E di più uole ancor, che se ne taccia,
 Sì, che ne il mal fattore giamai comprenda
 In fatto; e in detto, che l'Re il caso intenda.

Il Re ch'ogn'altra cosa, se non questa
 Creder potria, li giurò largamente.
 Giocondo la cagion li manifesta,
 Ond'era molti di stato dolente,
 Perché trouata hauea la difonesta
 Sua moglie, in braccio d'un suo nil sergente;
 E che tal pens al fin l'haurebbe morto,
 Se tardato à uenir fosse il conseruto.

Ma in casa di sua altezza hauea ueduto
 Cosa, che molto gli scemaui il duolo;
 Che se bene in obbrobrio era caduto,
 Era almen certo di non u'esser solo;
 Così dicendo, e al bucolin uenuto,
 Li dimostrò il bruttissimo homicciuolo,
 Che la giumenta altrui sotto si tiene;
 Tocca di sproni, e far giocar di schene.

Se parue al Re, uinperoso fatto;
 Lo crederete ben senza ch'io'l giuri.
 Ne fu per arrabiar, per uenir matto,
 Ne fu per dar del capo in tutti i muri;
 Fu per gridar, fu per non stare al patto,
 Ma forza è, che la bocca al fin si turi;
 E che l'ira tranquigi amara e acra,
 Poi che giurato hauea sù l'ostia sacra.

Che debbo far, che mi consiglî frate?
 (Disse à Giocondo) poi che tu mi tolli,
 Che con degna uendetta, e crudeltade
 Questa giustissima ira io non fatolli e
 Lasciam (disse Giocondo) queste ingrâte,
 E prouiam, se son l'altre così molli.
 Facciam de le lor femine ad altrui
 Quel, ch'altri de le nostre han fatto à nui.

Ambi gioueni slamo, e di bellezza,
 Che facilmente non trouiamo pari.
 Qual femina sarà, che n'usi affrezza,
 Se contra i brutti ancor non han ripari e
 Se beltà non uarrà, né giouinezza,
 Verranne almen l'hauer con noi danari.
 Non uo che torni, che non habbia prima
 Di mille mogli altrui la sfoglia opima.

La lunga absentia, il ueder uari luogbi,
 Praticare altre femine di fuore.
 Par, che souente disacerbi e sfogbi
 Da l'amorose passioni il core.
 Lauda il parer; nè uol, che si prorogbi
 Il Re l'andata; e fra pochissime bore
 Con duo scudieri, oltre à la compagnia
 Del Cavalier Roman, si mette in uia.

Trauestiti cercaro Italia, e Francia,
 Le terre de' Fiamingbi, e de gli Inglest,
 E quante ne uedeian di bella guancia,
 Trouauan tutte à i preghi lor cortest.
 Dauano, e dato loro era la mancia,
 E spesso rimetteano i danar spest,
 Da lor pregate furo molte; e foro
 Anch' altrettante, che pregaron loro.

In questa Terra un mese, in quella dui
 Soggiornando, accertarsi à uera proua,
 Che non men ne le lor, che ne l'altrui
 Y mine, fede, e castià si troua.
 L'opo alcun tempo increbbe ad ambedui
 Di sempre procacciar di cosa noua;
 Che mal poteano entrar ne l'altrui porto
 Senza metterli à rischio de la morte.

Gli è meglio una trouarne, che di faccia
 E di costumi ad ambi grata sia;
 Che lor comunemente sodisfaccia,
 E non u'abbian d'hauer mai gelofa.
 E perche (dicea il Re) uuoï, che mi spiaccia
 Hauer più te, ch'un'altro in compagnia e
 So Ben, che in tutto il gran femineo stuolo
 Vna non è, che stia contenta à un solo.

Vna, senza sforzar nostro potere,
 Ma quando il natural bisogno inuiti,
 In fretta godremoci, e in piacere,
 Che mai contese non haurem, nè liti.
 Nè credo che si debba ella dolere,
 Che s'anco ogni'altra hauesse duo mariti,
 Più ch'ad un solo, à duo saria fedele;
 Nè forse s'udiran tante querele.

Di quel, che disse il Re, molto contento
 Rimaser parue il giouine Romano.
 Dunque fermati in tal proponimento
 Cercar molte montagne, e molto piano.
 Trouaro al fin secondo il loro intento
 Vna figliuola d'uno ostiero Istano;
 Che tenea albergo al porto di Valenza,
 Bella di modi, e bella di presenza.

ג. (נ"ח)

קינה שמור

רצתה נפשי להעלות פה חותם תכנית. לסלוקן של צדיקים אלו למנצח על השמינית, אשר חברתי בנעוריי, על המנצח כל נוצר. מות הרע אויב לכל וצר. בפטירת מורי ר' משה בסולא מלרוקא ז"ל, אשר אמרתי כטל תול. בלשון הקדש ולשון נוצרי בבת אחת. והיא כפורחת. לכן אם באיזה דבר בה משפט אחר הוסנ. המתחיל לא יושנ. ראוה משוררים ויהללוה ויחמדו אותה ורבים כל היום דורשים ממני העתקה. על כן שמתיה פה גלויה לכל. אשה אל אחותה:

(אחת עשרה תנועות)

קינה שמור	אוי מה	כי פס	אוצר בו
כל טוב	עילום כוסי	אור דין	אל צלו

ג

1. ההקדמה לפני הקינה הנ"ל אינה נמצאת בכה"י שלנו ולקוחה היא מספר, מדבר יהודה' להמודינה דף פ'. עמוד ב'. שם מובאה הקינה (אדות ר' משה בן מרדכי באסולה ע' תנ"י, 248). את הקינה הזאת והיא, שמינית' (אסטאווא) חבר המודינה על מות רבו ר' משה באסולה מלרוקה בשנת סמ"ד ונדפסה בראשונה ב, מדבר יהודה'. אח"כ נתפרסמה בכמה מקומות ו, אוצר השירה והפיוט' חלק ג' דף 343 סימן 324 מראה עליהם, וע' שם. ב, חיי יהודה' (דף 18) המחבר כותב: וכבוא אלי לא טובה השמועה חברתי עליו קינות ובפרט על השמינית עברית ונוצרית קינה שמ"ר הנדפסת בספרי מדבר יהודה ואני או כבן י"ג שנה ראוה כל המשוררים ויהללוה ועוד היום היא לנס לחכמים נוצרים ויהודים'. ובמקום אחר (כתבי, סימן ל"א) הוא כותב . . . וידע אדוני כי השמינית הכתובה תחת הקינה יצרתייה אף עשיתייה לא בלבד בסבת הנושא כי אם גם לחדוש האופן כי דרך אחד לה שוה היא הן שתקרא בלשון הקדש הן בלשון נוצרי וע"כ באה מעט בלשון עמוק כי עמל היה בעיני וכבד הדבר מאד: ע' גם שם סימן קל"ב ולהלן בשיר סימן ד' שהמודינה חבר ננד אחד שבא לחקות בלי הצלחה את אופן חבור פיוטים ממין זה. ועל שירים ממין זה ראה מאמרו של הדר' ישראל דוידוון, פרפראות לשירה העברית' בלוח, אחיעבר' ניויורק 1918 דף 99 ואילך (ע' גם דליטש דף 164). הקינה הזאת נדפסה בעוד שני מקומות: בס' הנרמאני של אווע-לאלעמאנט ע"ד, שיחת לשונם של הנביאים בנרמניה' לייפציג, 1862. חלק ג', דף 85 וע' על זה במבוא האנגלי של הספר הנזכר ובספר, נטע הנפ' להגמון פלאנטאוויט חלק ג' דף 589 בצרוף הנוסח האיטלקי (וע' ע"ד ספר זה ומחברו להלן סימן מ"ח ומ"ט בהערות). בנוסחאות האחרות נתפרסמו משיר זה ישנם כמה שבושים וטעויות המסרסים את המובן ולכן מובא כאן גם הנוסח האיטלקי לא מתוך הספר, מדבר יהודה' שבו השיר נדפס באותיות עבריות כי אם מתוך כתב יד הדיואן שלנו לתועלת הבירור וההשוואה:

Chi nasce muor: Oime, che pass' acerbo!
Colto vien l' huom, cosi ordin' il Cielo,
Mose mori, Mose gia car de verbo.
Santo sia ogn' huom, con puro zelo.
Ch' alla meta, gia mai senza riserbo
Arriv' huom, ma vedran in cangiar pelo

דיואן - יהודה אריה ממודינה

	משה מורי	משה יקר	בו
	שם תושיה	און	הוא זה לו
	כלה ¹⁰	מיטב ימיו	אשר בו
	יחריב אום	מות רע	ירפה לו
	ספינה	בים קל	ימינו
	הלום	ילך שבי	שָׁמְנוּ.

Se fin habbiam, ch' al Cielo vero ameno

Va l' huomo va, se viva assai se meno

כענתרנם את הטסח האיטלקי לעברית יתקבל נוסח כזה:

כל הטלד ימות אוי לי! מה מר צעד וה!

כל איש נקטף, כך צוו מן השמים

משה מת: אין עוד מלה בפי משה:

כל איש יהי קדוש, בכונה סהורה!

כי למסרתו לא יניע בלי ספק

שום איש, אולם יראה בהשתטת טרלו.

כי יש תקוה לאחריהנו, כי לשמים ולעונג האמתי

יעלה האיש, אם ירבו ואם ימעטו שנת חייו.

החכם משה דוד קאסיטו שהואיל בחבתו להניח ולשכלל את התרעם העברי הוה חושב שבין הטסח ראיטלקי ובין הקינה שמיר' אין כל קשר אלא שהמחבר בחר רק בכטויים איטלקיים כאלה הדומים בצלצולם לבטויים עבריים. והצד השוה שביניהם הוא רק שבשתי השפות יש לנו קינה על מות משה בסולה. תכנה של הקינה האיטלקית הוא יותר ברור ושוטף ומיבן לקורא מאשר בטסח הקינה שמיר'. גם הקשר בין השורות הוא יותר מובן וטבעי בטסח האיטלקי מאשר בקינה העברית. וואלף ביבלי ת. חלק ג', דף 745 מביא את הקינה בתרעם לאטיני.

6. שמור-זכור; פס מלשון פסו אמונים; בו, ר'ל, בכותו של בסולה.

7. כל טוב וכו'; השעור הוא: טרלי (כוסי) הוא העלמת כל טוב ואור הדין והחסד (סר מכני) ואלי (נסאר רק) צלו. עילום, אולי-עולם.

8. משה-משה, לנע'ל, הראשון שם המורה והסני פעל. מלשון משיתיהו בו (בכורה) יצא (מן העולם) דבר יקר.

9. שם תושיה וכו'; ר'ל, הוא (ר' משה) היה שם און להושיה היה עושה מחטאים לשומרי תורה ויהי לו (לבעל התשובה) ליום כפור ע"י סליחת חטאותיו.

10. כלה מיטב וכו'; השעור הוא: קן הצר (המות) כלה את מיטב ימיו אשר בו, ימיו, ובשאר הטסחאות גם אצל פלאנטאוויט וברטולוצי (חלק ג' דף 744) ימי'.

11. יחריב וכו'. המות הרע ימית את כל בני האדם ואין אחד מבאי עולם שירפה לו; בא, ובטסחאות האחרות, כאן: יחריב אום, כן מנסח פלאנטאוויט הרושם מתוך הספר, מדבר יהודה' אבל בספר זה כתוב במקום יחריב אום, ציון זה'. נראה איפוא שהמודינה בעצמו מסר לפלאנטאוויט את טני הטסחא. ועל שני נוסחא זה מעיר ברטולוצי המנסח, ציון זה'.

12. ספינה וכו'; ימינו הם כצל עובר, כספינה (והחסיר את הכ"ף מפני המסקל) קלה השטה בים.

13. הלום (אל עולם החיים) ילך (המות הרע) לשבי (והחסיר את הלמ"ד) מפני המסקל ושמה (אל העולם הבא) ישים אותנו; ובטסחאות מדבר יהודה, פלאנטאוויט וברטולוצי, הלום יובא שבי ופי שמנו' נוסח הדיואן נראה למתאים ביותר.

שירים משנות הנער

ד. (תי"א)

תקן כי שירך

מרי"ק חבר נגד מי שרצה לעשות שיר בדמות קינה שמור' שחברתי כקוף בפני אדם

תקן כי שירך יערוך	אלי קינה שמור אוי מה
ולא תביט בחסרוך	ויתרוני בבל ידמה
בכך כל איש בקראם זה	בפיהם יאמרו או"י מ"ה.

ה. (ט')

אם סוף דבר

אני עשיתי לשים על מצבת קבורתי בהניע סקודתי מאו בן ט'ו שנה

(ארבע תנועות)

אם סוף דבר	הכל נשמע	ולכל יש סוף	הנה סופי
רוחי הלך	ליקח תגמול	מעש ידי	רק פה גופי
ולוכר עד	הוצבה זאת	הנחקקת	מאמרי פי

אשר דבר בחייו בנערותו פלוני נפטר בן כך וכך שנים.

5

ד

1. מרי"ק, ובשיר סימן ס"ה המחבר מוכיר את מרי"ק בחבה ותהלה ומשם נראה ששמו הראשון היה יוסף. אפשר לשער בוודאות שוהו אותו הידיד ואולי הכוונה ליוסף קונייאן הנזכר בכתבי סימן כ"ט: קינה שמור אוי מה, התחלת הבית הראשון מהשיר הקודם.
4. אוי מה, באיטלקית Ohimè. אללי לי (מד'ק).

ה

1. אבל בצוואתו המובאה ב,חיי יהודה' דף 70 בקש לחרות על מצבתו נוסח אחר וזהו: הקנו ממעל ליהודה אריה ממ' דינה הסכן עמו ושלם: ארבע אמות קרקע בחצר זה, אנב קנין סודר מימות עולם נפטר יום . . . או אם יראה בעיני איוה א' מתלמידי המשוררים יקדימו הבית השני לראשון וישנו תמורת הסכן עמו ושלם: בזה נסתר ושלם (כטוב בעיניהם וכן נראה לי באחרית). הס' ריא' מודינא (דף 100) מביא את מקומות הספרים השונים העוסקים בנוסח זה, וע' להלן בחלק נוסחאות המצבות סימן רכ"ה: החרוו הובא בנוסח הג'ל מתוך כה"י של הח' סואבה ב,יודישע צייטשריפט', שנה ט', עמוד ר"י, ומשם הובא כריא"מ. שם; ובכ"י סואבה (אדלר 675) סימן 79 נמצא החרוו בהערה בסוף: אח"כ בהיותו לאיש חזר וכה אמר'. והשוה לזה מה שרושם המודינה ב,חיי יהודה' דף 65 (ראה להלן בהערה לסימן ק"ט): כי רוחי ונשמתי אליו יאסוף וכי לכל דבר יש סוף'.
4. הוצבה, כן בכתב היד ובמקומות הג'ל, המצבה' וג'ל שהנוסח הנכון הוא שבכתב היד שלנו הדרוש גם לפי המשקל.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

1. (ר"ב)

מצחק בקוביא

בחבור סור מרע עשיתי בצחוק והוא נדפס:

מצחק בקוביא	מלאכתו נקיה	וכוסו רויה	בכף איש שערים
ואם טוב לקונו	לאבד להונו	היות זה עונונו	אמרי שקרים
יאבד וירויה	כסוחר ויצליח	וירגיל להניח	למתחוק מרורים
5 בלי זה בכל עיר	גדול הון וצעיר	וצדיק, כשעיר	מדלג בהרים
ויראה ברכה	בצחקו בסוכה	ובימי חנוכה	בפסח ופורים
מאד רע וגרוע	מנדב לצרוע	וזונה ופרוע	ועול אחרים
ואוכל בחפזון	ושטוף במזון	ועומד ברזון	כענש כפורים
צחוק זה ודתו	גדולה מלאכתו	יחי איש בריתו	בשמחה ושירים.

1. (Fol. 75a)

פצה פה ודבר

על מועד חטכה תרעומת משורר היה לו לשאת רע מורה וצורר:

פצה פה ודבר	ענה בי והגד	עוני ופשעי	למולך חנוכה
ולמה בכמה	וימים ושנים	תהי לי כאויב	כשבר ומכה?
בחדשך בכסלו	בכל עד במר לב	ותמשוך לנפשי	כמו דג בחכה
5 ואורך נרך	הלא הוא לנגדי	אפלה ולא אור	מונצח בחסכה
פעמים בהפסד	זהובים ומעות	ונוק ואבוד	ורוח מדוכה

1

סיר בשבח הצחקנים והוא פרודיה על השיר הידוע למחבר נעלם בענת המשחקים בקוביא המתחיל בבית, מצחק בקוביא מכתו טריה'. השיר נתפרסם במקור ובחרטום בכמה מקומות וכל מראי המקומות האלה מובאים ב,אוצר השירה והפיוט' חלק ג' דף 169 סימן 2153. השיר נתחבר ע"י המודינה בהיותו בן י"ג שנה ונדפס בפעם הראשונה בקונטרס שלו, סור מרע' שהופיע בעילום שם המחבר. השוה לזה השיר הבא אחרי זה.

1. מלאכתו, ובכ"י כנראה עפ"י טעות סופרים, מלאכה' ותקנתי כנ"ל מפני שכך נמצא בכל המקומות המובאים.

1

ב,חיי יהודה' המודינה מספר כמה פעמים שבימי החטכה היה השטן מיצר את מולו והיה מאבד ממון. דף 26: וימי חטכה השנה שחוק עשה לי השטן אשר הויק לי לא מעט כי אבדתי נגד מאה דוקאטי'. דף 28: ובימי חטכה השטן' (שנ"ט-1599) השיאני לצחוק ועד השבועות הבא הפסדתי יותר משלש מאת דוקאטי'. דף 63: אף הוספתי עצב . . . כי ליל חטכה חורתי לצחוק המקולל והתמדתי עד ר"ח אדר בהפסד רב והעדר כבוד גדול לא עבר עלי כמוהו מעולם וקטטות בית'.

שירים משנות הנער

ושלא כדרכה	וצרה כדרכה	ויגון ומציק	בעת ראש בחולי
ענוגה ורכה	ונפשם שבעה	אלי גיל ומשתה	אחרים שמחים
בדמעה מבכה	בביתי ועיני	בחגך ערוכה	ולי כל מבוכה
דאסור חתיכה	ואשוך לדידי	אעיון אמלא	10 אמת אם לכל זאת
ושרית ומלכה.	עטרה לראשי	החכמים אשימך	אבל מפני

ח. (שכ"ד)

יחוס לבבי

על בעל גרב

(ארבע תנועות)

יש לו רב	כל עוד ילפת	על איש ריבי	יחוס לבי
או שרב	רע מכל חורב	נכאב נעצב	כי לו מצב
כי לא ארב	מנו יומו	או יתארר	עת יתגורר
קרי בי רב	ברור הוא זיל	על זה המר	5 משל יאמר
אל איש גרב.	לא יצטרך	צער אחר	חולי עובר

ט. (י"א)

פה כל תלמיד ותיק

על המעלה עשן בבית המדרש

(שתים עשרה תנועות)

מן הקור יתנצל ילך ללמוד תורה	פה כל תלמיד ותיק יבוא גם יתחמם
מגן אל עצמותיו מהקרח נורא	יאמר הן חמתי עתה ראיתי אור
יען אין מרפא לי אף עם סות בקרה.	כי עתה הכל חולין הן אצל האש

11. אעיון אמלא. המסקל כאן לקוי, וגם פרוש המלים אינו מובן לי.
 דאסור חתיכה-חתיכה דאסורא (עפ"י כתובות כ"ג, ע"ב).
 וב, כתיב" דף 89 המודינה כותב: 'אני הנובר אשר שם (בוויניציאה) נולדתי ושם נתנדלתי ושם ישבתי בסוד
 משחקים'.

ח

5. זיל קרי בי רב, הוריות ד', א'.

ט

1. ב, כתיב" סימן ס' נכלל מכתב שכתב המודינה בנערותו לאביו ובין השאר הוא אומר שם: פעמים
 שלש הייתי עם פ' למען יקנה לי הכובע ולא יכולתי להביאו ועדיין אני בקלות ראש צמר כשלג אני נוהן
 עלי ומתכסה בבגדים למען יחם לי, וגם היום לא נירא מן הקור כי אש תמיד תוקד בבית מדרשנו וה' אתנו'.
 2. חרוז זה היה, כנראה, מעין זמר לבחורי בית המדרש ואולי זה היה ציון על הקיר אצל התנור שבבית
 המדרש; יתנצל-יציל את עצמו.
 3. חמותי וכו', ישעיהו מ"ד, י'.
 4. חולין-מתפללים.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

י. (קצ"ז)

ברוך הבא

בישיבת חברים מקשיבים בפירארה כהייתי לומר להם:
(ארבע תנועות)

ברוך הבא	טורה אלי	טב נא הסכת	ושמע, חורש
קרקע לבן	קוצר מהר	מקרא משנה	דין ומפרש
דת ותעודה	זאת ליהודה	אריה ישאנ	מי זה חרש?
קח נא מפיו	טורה תמה	מלקח טוב	אל תורש
כי יום הדין	מיוצר כל	על עסק זה	עת תדרש
עסקתי בה	מקצת ימי	תשיב באמת	לא שי'ן קו'ף רי'ש.

יא. (קצ"ט)

קנאת אדם

היות הקנאה רעה חוץ מקנאת סופרים

קנאת איש מרעהו עם היותה על הרוב דבר בליעל תציק על המין האנושי עם כל זה פעמים רבות התגלגל וכות על ידה כמו בהולדה בין אוהבי חכמה אשר מתוך הויכוח ביניהם לתאווה יבקש כל א' להשיג יתר שאת בצדקת תמים זה וזה ייסר דרכו:

(ארבע תנועות)

קנאת אדם	אל רעהו	מדה רבת	המשטמה
אל הוולת	תויק תאבל	גם הוא יוסיף	עצב עמה
רק או תיטיב	עת תמצא	בין אנשי	דעת ומוימה
כי זה על זה	כן יתגבר	ובכנ עוטה	אור כשלמה
המה דברי	חכמי אבות	קנאת סופרים	תרבה חכמה.

1-2. חברים. ר"ל חבריו בלימוד והסיר נכתב. כנראה. בשנת 1580 כשהיה הנער בן עשר שנים והיה לומד אצל ר' חוקיה פינצי בפירארה. נראה שהתלמיד היה באותו זמן גם מלמד לחבריו ב. חדר': הסכת ושמע. דברים כ"ז. י"ט: חורש קרקע לבן (קרקע בתולה) ר"ל. הלומד מן הנער קוצר במהרה. אולם מאידך ניסא צריך להעיר שיש להסתפק בזה אם השיר הנ"ל הוא בהחלט חבור מימי הנער. למרות סגנונו ותכנו המעידים על ילדות וצעירות. ב. חיי יהודה' דף 31 המודינה מספר: בשנת סס"ג (1603) והוא אז כבן ל"ב שנים) בפירארה. גם איזה בחורים עשו ישיבה וחברה ולהטיל מלאי כיסי הייתי קורא להם בכל יום ובשבת דברי טורה ודרשה'. אין זה מן הנמנע שהשיר הנ"ל יש לו שייכות לספור זה ואו צריך להוציא את השיר מסוג שירי הנער של המחבר.

4. אריה ישאנ, עדה"כ עמוס ג' ח'.

7. תשיב. על השאלות שישאלו אותך בעולם הבא עסקת כטורה תשיב באמת ולא כסקר (שי'ן קו'ף רי'ש): ויש מאמר בנמרא (שבת ק"ד. א'): שי'ן סקר ותי'ו אמת.
יא.

1. ע' השיר הבא אחרי זה המתחיל באותו הבית כמו השיר הזה. והבא אחריו משוכלל ומבואר הוא ביזתר.

8. עוטה וכו', תהלים ק"ד, ב'.

9. כמאמר חו"ל בבא בתרא כ"א. א'; חכמי אבות, הכוונה. כנראה, על חכמי התלמוד ולא על, פרקי אבות'.

שירים משנות הנער

יב. (ר'ל'ז)

קנאת אדם

בנות הקנאה

(ארבע תנועות)

המשטמה	מדה רבת	אל רעהו	קנאת אדם
עצב עמה	גם הוא יוכיף	תויק תאבל	אל הזולת
אור כשלמה	ולור עוטה	חושך ענן	יראה בגדו
הארז הרמה	צמרת	אזוב, אחר	ידמה עצמו
לו למהומה	ומנוחתו	רע הוא אליו	כל טוב עמית
לו נחמה	רעו ותהי	לנקור עיני	ינקור עינו
הוגה אימה	לבו תמיד	כל בן אדם	על הצלחת
יביש חמה	יחפיר כוכב	בגנות הכל	ישלח לשון
מלא חכמה	לפלוגי לב	עת יאמר	לא יתאפק
רע ומוימה	כי היא אם כל	מנו כל חטא	לא ינרע
ובני אשמה	מן הרעים	אתרחק	לכן אמרתי
אלף אמה.	מאיש קנאי	כמלא עיני	מאת רשע

יב

בפיוט נעורים זה אנו מוצאים יסודות־מוסר שהתפתחו אחרי כן בתורת־חיי של המחבר. בספרו צמח צדיק פרק ו' המודינה כותב: הקנאה מדה פגגת אל האהבה והשלום והיא משני מינים: האחד הוא להצטער בטובת אחרים וירע בעיניו בראות חברו מצליח; השני לשמות ברעה אשר ימצא לרעהו.

5. אחר-את חברו: צמרת וכו' יחוקאל י'ז, כ"ב.

7. ובצמח צדיק, שם המודינה כותב: וכבר אמרו הראשונים שהקנאי רע מן החמדן, שמלך אחד אמר לשניהם שאלו שאלה כרצונכם ואעשה. החמדן שאל שיתנו לו הכפל מכל מה שיתן לחברו והקנאי שאל שיקרו לו עין אחת כדי שיקרו לחברו שתיים. ודומה לזה מאמר הנמרא סנהדרין ק"ב, ע"ב: אמרי אינשי דפרע קיניה מחריב ביחיה ובשאיפה לנקמה האדם יסכים להחריב ביתו אם על ידי כך ינרום היוק לחבירו.

8. שבת קנ"ב. ע"ב: כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין.

9. יחפיר-יביש. ישעיהו כ"ד, כ"ג ועוד.

13. כמלא עיני. ר"ל לכל רוח אשר תשאנה עיני.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

יג. (רי"ב)

חרון אפי כאש בוער

מומור סיר ליום השבת אשר סבכונו עדת מרעים ברחוב ע' ססיפטו וביצי צפעוני בקעו ננדטו וידו
 אותם בט ויעורטו ה':

חרון אפי	כאש בוער	ובכשרי	כמו קוצים
עלי מקרה	אשר קרה	בלכתנו	משובצים
5 ביום שבת	לשוט בחוץ	למקום שם	מקובצים
בני סכלות	משנים את	לבושיהם	ומתפרצים
וכל מבאישי	ואיש	וישטמונו	בעלי ביצים
הקימונו	שחוק להם	כמטרה	אלי חצים.
וקול אומר:	ירה, ויור	לאישים	עברים נצים;
10 ובחרנו	חנות חנות	והנוגשים	אוי אצים
וגם שמה	רדפנו	ולא הונח	לנלחצים

יג

1. ע' ססיפאנו-סט. ססיפאנו. המחבר נמנע מלהשתמש במלה. סט'. או. סן' ורוסם במקום זה את ע'. והעירני על זה הח' ישראל דוידון כסם הח' המטח צבי מרץ חיות שכתב אליו במכתב מפיריניצי פסח שני תרס"ט בו הלסון: ... ויהודי איטליה לא רצו להוציא מפי כתבם את המלה. סן' ויהפכוה כרניל אל, עאן' הנכתב לפעמים גם בקצור ע'. לדבריו של חיות צריך להוסיף שאחרים היו מסתמשים במקרים כאלה ברשימת אות א', עיין. למשל, עמק הבכא' לר' יוסף הכהן (הוצאת לפריס) דף 164 הכותב, א' מאורה' במקום, סט. מאורה' וראה את הערתו של המו"ל, שם; ע' מאמרו של משה דוד (אומבירטו) קאסטו בספר היובל לכבוד אריה בלוי, וזאת ליהודה' דף 302 הערה 4; ננדטו, כך אני קורא, והח' נייבויער ברשימתו ב, לעטערבאדע' מעתיק בטעות (דפוס?), ננדע'.

הסיר מרמו כנראה על איזה מאורע שקרה ליהודים בעת מחוה מסחק המתי ובמקרים כאלה היה זה חזון נפרץ שהנצרים מבני ההמון היה מתנפלים על היהודים שבאו להשתתף במחווה. השלטות היו אוהים באמצעי עונש חריפים נגד התנפלויות כאלו ופקודות בכובן זה נתפרסמו בשנת 1602 ו 1605; ע' פונלסטין-רינר, ב', דף 191 ועוד. והח' פרום. ישראל דוידון סובר שבספור המאורע של סיר זה אין לראות מעשה התנפלות על יהודים דוקא. במנהגם של מסחקי ההמון האלה היה להפיל ביצים על מטיילים ומתבוננים מן החושבים ולפעמים לצאת נגדם במלחמת אנרוסים מה שהיה נחשב מצד הקהל בתור חלק מהמסחק.

7. ואיש, אחרי מלה זו חסרה מלה בת שתי תנועות. בעלי ביצים. המסחקים ומורים בביצים.

9. קול אומר ירה. בלשון תודו. במקום קרא. יסעיהו מ'. ר'. נצים, שמות ב', ג'.

10. תת-חנות. לנעיל: הראשון לשון תחנה והשני לשון ויחט. להסאר במטחה.

מאד רצים	ויצאנו	בכף שמנו	עדי נפש
וחריצים	מדלג הר	כנשר קל	וכל אחד
ופריצים	ידי שוסים	ונמלטנו	בכך באנו
עלי עצים	עלי אש או	תנה אותם	15 אהה אל חי
מקוצצים.	יהיו מהם	אשר ירו	והדבר
ועד קצים	ומעתה	נברך יה	ואנו נא
לבין לצים	להתערב	ביום קדש	ולא נוסיף
נהי רוצים	ובמורים	וזיו אורה	ורק תורה
מלא ציצים.	בגן עדנה	כללי דת	20 אשר יורו

יד. (רפ"ב)

איל שער עזים

עודני חולה מחולי החולסון בסעיפים בחויונות לילה חברתי זה:

ב	א		
כאבני שיש	חצוף ועז פנים	ועז או תיש	איל שער עזים
בבהמות יער,	איך לי אני ארי"ה	סכל ובער	צפי"ר בעדרי צאן
להביא צער	מלא לבבך בכך	ועד כל נער	רשע אשר זקן
בצאת העיש?	מכאב חצות לילה	ותיטיב דיש	5 תדוש כמו תבן
ד	ג		
כמימים	אם אל יחייני	בצר נובעת	10 הנה נשימתי
ועץ הדעת	להפוש בעץ חיים	כמעין מים	ראשי עלי גופי
כבמצרים.	15 אעשה שפטים בכך	והתולעת	כי יאכלנו עש

16. והדבר, ר"ל, הביצים.

יד.

1. החולסון, בטוי כנראה, למחלת הויעה (שורה 11) הנקראת בעברית החדשה, שפעת' והחולה אינו מתייחס אליה כאל מחלה מסוכנה.

5. תבן, בכ"י מתבן נגד המשקל ותקנתו.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

טו. (ר)

אתה ישנת

עת היה לי כאב הסן כתבתי.

(ארבע תנועות)

אתה ישנת	במנוחה	לילה הזה	על מטת שן
על עפעפיק	תרדמה	חלמת כל	ארץ נושן;
מצרים נוף	עם תחפנחס	ראית	היית דשן.
5 אנכי	שכבתי מרעיד	נכאב נעצב	על חבלי שן
כיולדה	שלחתי קול	דומה על הר	סיני עשן.
עיני פתוח	לרוחה	לא עמדתי	רנע ישן.
מה גם עתה	לא ירפה לי	צירים עלי	אפוד חושן;
לכן בנים	עמדו כנים	איש על רעהו	אל ילשן
10 פן אש תצא	מרוב כעסי	אכה אתכם	שן תחת שן.

טז. (תי"ב)

מהרה צא לחץ

בקומי מחולי יום חנם צייתי להביא לי להסתפר איש עברי:

מהרה צא לחוץ אל כל פנה
ותשאל כל אדם עד כי תמצא
ולרוץ לא תחוס גם לא תחמול
ותביא לי עברי וקן אַתמול

טז.

2. על מטת שן. עדה"כ עמוס ו' ד'.
4. היית דשן. עדה"כ ישעיהו ל"א כ"ג.
6. דומה-כמו; הר וכו' שמות י"ט ח'.
8. גם אם אשא עלי את ההושן והאפוד לא יוקלו מכאובי.
10. שן וכו' שמות כ"א כ"ה.

טז.

חרוו הלצי זה הוא בודאי מעשה נערות למרות שמרובו בו על וקן (של סער). כנראה שאומנת התספורת לא היתה נפוצה בין היהודים והספרים הנוצרים היו טובתים ממלאכה ביום חנם. וקן אתמול, הספר מכותה באיטלקית *barbiere* ובאיטלקית הישנה גם *barbieri*. ואם נחלק את המלה לשתים *barb'-ieri* תהיה הוראת שני החלקים: וקן אתמול.

שירים משנות הנער

יז. (קצ"ו)

ראיתי שיר

על שיר א' חבר ר' פלוני בסיום שבועות סופו תורה תורה:

(ארבע תנועות)

סוגר עם רה	תחת הסיר	קולו קול סיר	ראיתי שיר
תמיד שירה	הוא לחמורים	משל ךָה רים	בין שר שירים
תורה תורה	סופו רבד	כי כל בד בד	לא זו בלבד
תוכו גזרה	סוגר מבוא	ובכל קרבו	פסוק אין בו
ישר ניב ברה	ממנו	אם לא היה	אוי ויניציאה
אין לו אורה	כי כיהודי	לו מצדי	נא הגידי
דברי תורא.	כי כל מליו	בין מהלליו	אמרי אליו

יח. (רפ"ה)

משנה ולובש

נגד ר' פלוני חבר אשר הדפיס שיר על חג הסוכות בשמו והוא לא כן בחרוותיו ממש:

בלילות וימים	ומראה לעין כל	לבושי אחרים	משנה ולובש
להפליא לעמים,	חקרתיו בשכלי	אני הוא עשיתיו	ואומר: ראו זה
לרוח גשמים,	אשר לא יקויים	וחלש כיהוש	ועומד בניה
ויושב מרומים	גנותך אדון כל	בקהל יגלה	הלא זה אמת הוא
ולא עוד ברמים	כבודך בשפל	אלהים ואדם	להשפיל בעיני
כהלכת תמימים?	בהוד שיר בכוכה	לקחך לפרסם	ואיכה לבבך

יז.

1. אופיני הוא בעד המודינה שבסעה שהוא מחבר חרוזים הפוגעים בכבודו של מי שהוא מוכירו בעילום שם (ר' פלוני) ע' גם בשיר הבא אחר זה וגם בשיר י"ט.

2. קול סיר וכו' עדה"כ קהלת ו. ו'.

4. ואולי זה רמו חדודי למאמר הנמרא זבחים ע"ז. א' תורה תורה אימרי בדיכרי מיחלפי לך.

יח.

1. בחרוותיו ממש. ר"ל, פרודיה.

9. ונוגב וכו' עדה"כ שמות כ"ט. ט"ז.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

ובגדי רקמים –	ותעטה בכרפס	סחבות לבושך	ואתה בלויי
וגם מטעמים	מכחש באלות	ונמצא בידו	וגונב ומוכר
ומיני בשמים.	ושם בו קציעות	הבינו לבבי	10 ודובר שקרים
במצות חכמים	ואדע יסודך	בזאת לך אנסה	ועתה בחיי
ותקנו בדמים	ואומר קחו שיר	אקיים ואקום	ואז את דברך
כשרים ותמים	במשקל ובתים	ותשיב אמרים	בקומך ביום זה
אשר בין לאומים.	אהלל בכל צד	אזי את שבחך	לשיר זה כרגע

יט. (Fol. 71a)

משורר יערים

אל בחור משכיל ונבון מישיבתנו אשר נפל חלקו בעיון ורצה לעשות ולהדפיס שיר ולתאר איש
בשם חכם והשיר מלא סירים

מצוה ונופה	בהקשיב להדפיס	שריקות עדרים	משורר יערים
וקמחי וצופה	צריכה לרש"י	סתומה וזרה	מליצה ושירה
כשוהם וישפה	עטרה לחכם	ואוסר ומתיר	5 בידך להכתיר
תבקר ותחפה	לעיל או לרע לו	לשון אשכנזי	לשונך חרוזי
וחוק ורפה	תנידו, ודגש	והנח בכחו	והנע תניחו

10-14. אבל לבבי הבין את מעשה תרמיתך ובזאת תבחן; אם תוכל לענות על השיר הוה בשירים אחרים
כתובים במשקל ולפי חוקי השיר תיכף ומיד אני נכון להמציא לך בעד זה ממון (ו.תקנו בדמים) ואז אראה
ואוכח שיש לך היכולת לחבר שירים. אבל המשורר המתלוצץ בטות הוא שאין לו להפלוני הכשרון לזה.

יט.

1. השיר הזה נמצא גם בכתבי דף 163 סימן קע"ח ומהרשום שם ממעל לשיר מתבארת לנו השורה
הנ"ל שאינה מגלה לנו את שמו של עושה ומדפיס' השיר. שם כתוב: על שיר עשה ר' יעקב שלום ספרדי
בלדת בן לר' יוסף ב"מ אברהם אבואב. אולם ברשמו אחרי כן את השיר בהדיואן העלים המודינה את שם
האיש מפני כבודו. וצריך להעיר שהודאות הנמורה שהשיר הזה שייך לתקופת הנוער של המחבר חסרה כאן.
6. לשונך חרוזי לשון אשכנזי, וידועה הבקרת שכמה מרבני איטליה היה מותחים על חכמי אשכנז שאינם
מקפידים בכללי הדקדוק העברי. אולם בדונו אחרי כן באותו נושא אין המודינה עושה הבדל
בין האשכנזים והספרדים. אין בין היהודים אשר שפתותיהם ברור ימללו בעברית עפ"י כללי
הנראמטיקה' (שולחן ערוך, בתרנום ר"ש רובין, ח"ב, פרק א' ע"ב). ובהבונה, ערכין, פרק א' המודינה
דורש: אתה מחסר אות אחת וכו'. אחרי ההראות מהמאמר הזה כמה והירות יתרה צריך למתעסק
בתורחנו שתתעלה כי השגנה בה אפילו באות אחת בוקעת ועולה זדון ופשע רב כי כן כל הדברים גדולי
הערך נוחים להתבלבל במעט מהפנם והזנוע בה יחוש לנפשו, יצאה לנו ג"כ מזה ראייה שאין להאמין
שאנחנו שלחנו יד לעות את הכתובים במקומות מהתורה מדאנה מדבר כאשר ידעו ויבינו גדול הדקדוק
אשר לנו שלא לחסר או להוסיף לא לבד אות קטנה כ"א להשמר אפילו מקוצו של יוד' במה שיוכל לשנות
כנף הובוב פן יחלוף אות אחת.

7. תנידו, ובנוסח ה, כתבי, שם, תניבו'.

שירים משנות הנער

ברשיה לסיפה? וצריך לרופא, לעין טוב ויפה? כמשקה כאופה ושים יד למו פה.	לקורא בשירך ונופל וחלש נבואות נגינות כנפח כתופר ומשיר שתוק נא	באיכות וכמות המולה ומחלה כנביא וקוסם וחטאת יהודה לך היא תשובה	ואיה נעימות בכל טור ומלה ומה זה תפרסם אהה זו למדה המית ישיבה
--	---	---	--

כ. (י"ז)

אזוב גדל בקיר

השיר הזה שלחתי לרמ"ם אחרי נסעו מביתנו לבקש ממנו השירים עשינו יחד;

(שש תנועות)

למד לי השירים מתחת ההרים; הסיר קול הסירים. מדברי מישרים בקיר במסתרים עמו אל היערים, המעט הנשארים אל מקום מדברים; בכלל הנוכרים. עתה על יד צורים,	אמר: אחי יקיר ללין תחת צלך במקום ביתי תחת עשו ספר אחד האזוב עמד לו נשא את הספר עד כי יעתיק מיליו אגרותיו גרש יוכור נא את עבדו ספר המתבקש	אל ארו בלבנון מפי העוף הבא אניד ששמעתי עד כי בין זה וזה את דברי הספר הארו מהאזוב אזוב ישלחהו כפתן החרש שנית בכתב לאמר: ויאמר לא אשלח	אזוב גדל בקיר ששמעתי אצלך גם אנכי אחת נתרצו כן יחד הארו כתב לו ויהי בנסוע יום יום כתב אליו הוא אטם את אזנו ו'יוסף עוד ידו ד'חהו אז בקש
--	---	---	---

8. ברישיה לסיפה, על המאמר בכרכות ס' ע"א, האי קרא מרישיה לסיפה מדריש מסיפה לרישיה מדריש.

9. וחלש, נוסח שם, וחלני.

11. וחטאת יהודה, נוסח שם, וכל איש יהודה.

12. המית, כחטף פתח תחת ההא, הכרחי מפני המשקל והעיר על זה בלוי (שם); למו פה, נוסח שם לפה. ר"ל, שמע את קול שריקתם ולענם של בחורי הישיבה, זו היא התשובה על שירך.

כ.

1. לרמ"ם, אולי ר"ת של שם האיש הבלתי ידוע משה שכפי שיוצא מ. כתב"י דף 55 סימן ג"ט היה המודינה מקבל ממנו מומן לזמן שירים. ואולי צ"ל לרש"ס-ר' שמעיה (שלמה) ספורנו, ע' סימן מ"ג ועוד.
2. אזוב וכו' עדה"כ מלכים א' ה', י"ג.
3. הסיר, עדה"כ קהלת ז', ו'.
4. מדברים, לשון רבים ממדבר.
5. המתבקש=המבוקש. דחהו בקש (או בקנה) חולין כ"ז ועוד.

דיואן - יהודה אריה ממודינה

ה'מתן נא לי מוער	עד אעתיקנו לך	אז על יד עץ יער	או בידי הנשרים
אשלחנו שמה	בית מקום מושבך	ישאווה המה	מלא כל הדורים;
המתין עד בא עתו	וירא אז כי ודאי	נכובה תוחלתו	כי בטח בדברים
15 ויאמר אל לבו:	לא אוסיף עוד לכתוב כי עוד בטחתי בו		ולחסד הנעורים
כי גם אם נע ונד	מאתי זה ימים	עם כל זה לא ימנע	ממני השירים.

12. המתן וכי' עדה'כ איוב ל ו. ב.

בתוך הסך הכולל של עשרים סימנים הנכללים בחלק השירים משנות הנוער נמצאים רק ששה סימנים (א' עד ו' וגם הסימן מ'ו) שאפשר לצייןם בבטחה בתור פיוטים שנחברו בימי נעורו של הפייטן. מפני שהמחבר בעצמו מעיד עליהם שכתבם בניל של בן י"ב עד ט"ו. בנוגע לשאר הפיוטים, כדאי להעיר, אין לנו עדות מדויקה ובלתי-מסופקה שנתחברו בניל זה. בנוגע לשירים אלה אנו סומכים על הסגנון והתכן המוכיחים בוודאות הניונית שמחברם היה נער צעיר. אולם מאידך ניסא אל לנו לשכוח את העובדה שהמודינה מלבד היותו פייטן בעצמו היה מורה ומלמד לשירה וחרו ואלוה ואלוה מן הנמנע שכמה וכמה מן השירים הילדותיים נכתבו בכוונה בשפה קלה ובסגנון ילדותי בתור שירי-מופת ולמוד לתלמידיו הצעירים אבל המחבר בעצמו אפשר שהיה או כבר למעלה מניל הנערות. הנה, למשל הסימן ו' על ענין צחוק הקלפים. בהשענה על הסימן ו' (מצחק בקוביא) באותו הנושא שפרסם המחבר במחברתו, סור מרע' שחבר בהיותו בן י"ג שנה אפשר לחשוב בוודאות שגם הסימן ו' נכתב באותו הניל בערך. אבל מכמה ידיעות ורמוזים מן הספר, חיי יהודה' (המובאות בהערה לסיבן הניל) לא קשה לדון שהשיר נכתב אחר 1599 כשהיה המחבר קרוב לניל של שלשים שנה. או סיבן ח' (על בעל גרב) המעיד על סימני צעירות. אבל בכתבי' דף 90 סיבן צ"א המחבר משתמש באותו המאמר. אשתי והילדים... בריאים ושלמים חוץ ממעט גרב או ילפת אשר על פני נופת הנערים. אולם בדרך כלל למרות קושי זה או אחר, אפשר להניד בוודאות שכל הסימנים שנכנסו לחלק זה שייכים הם לתקופת הנוער של המחבר.

בקשר עם השיר סימן י"ג המפיץ קראור על יחס ההמון הנוצרי בויניציאה ליהודים בסוף המאה הסי' שיר שבו המחבר מוהיר נגד השתתפותם של בני ישראל במחזות המוניים עם בני עם הארץ בימי קדש. כדאי שהקורא לא יטעה ולראות בזה קו אופיני של המודינה. יחסו של המודינה בענין זה נשתנה לגמרי אחרי כן בהיותו לאיש. בשנת 1607 הוא שואף בכל לבו להשתתף במהוה של מרוץ האניות או התחרות של שחים במים למרות שזה היה בימי האבילות של חדש אב. שמעתי אומרים כי... יעשו בתוך המים צחוקות גדולות אשר לא נראו כהם מימים רבים וגם מאת היהודים קבלו ניכ מעות לא מעט כי גם הם יהגו בחוש הראות... יהי רצון מלפני כבודו להודיעני מתי יהיה זאת ולמצוא גם לי מקום שמה למען אוכל לבוא לראות גם אני כי כל דבר חדש נכסף. (כתבי, דף 117 סימן קכ"ב).

שירי הסכמה

(כא - מו)

II

שירי הסכמה

כא. (נ"ו)

אנוש ציצת נובל

כאשר ראה פלוני מלאכת החבור הוה באשרו כי אשרוהו בינות רבות עשו חיל ללמד אדם דעה הכרחי לא עצר כח לאסור שיריו בנפשו מלהניד לאדם ישרו בספר תורת האדם להרמב"ן ול:

(ארבע תנועות)

			אנוש ציצת נובל
ועינים רמות	בלב רב החובל	מרדף ההבל	בעצמו ימלך
לאשוויי גומות	ויום מחר הולך	היותו פה מולך	והדרך רבה
בנפשות נרדמות	ורבים באים בה	לארכה ולרחבה	5 בזאת תקיץ נרדם
ותגמול הנשמות	בתורת האדם	וכל בשר ודם	אשר מיום מיחוש
שני העולמות	לבאר לא יחוש	ועד ינוע כל חוש	הבינו הרמב"ן
קדושים אחר מות	מגלה בו קרבן	שמו גדול רבן	והאיש אליה
ונודע בשמות	ומוכ"ר ספ"רי יה	מהלך כל קריה	

כא.

1. השיר נדפס בספר, תורת האדם' להרמב"ן דפוס ויניציאה 1595 והוא נוכר ב,א'צר השירה והפיוט' חלק א' דף 296 סימן 6507 (טעות הסופרים, תורת הבית' במקום, תורת האדם' תוקנה ב,התיקונים' להחכם המחבר). ברשימת שירי ההסכמה להמודינה המובאה ע"י נכדו יצחק מן הלויים בהקדמה לספר, מן וחרב' (הוצאת א. גייגר, דף י"א, עמוד א') נוכר גם שיר זה; פלוני, ובנוסח השיר שבספר, תורת האדם' להרמב"ן כתוב: כאשר ראה הנבון כמהר"ר יהודה ממודינא ויי"א וכו'". נראה שבספר הוכנסו הדברים האלה על ידי המסדר מפני כבודו של המודינה אבל המודינה כרשמו את השיר בעצם ידו כתב, פלוני' מפני ענותנותו. כדאי לשים לב לזה שבשעה שהמודינה כותב, פלוני' בכדי להעלים שם איש אחר הוא כותב, ר' פלוני', ראה שיר סימן י"ז, י"ח; בינות בלשון חדוד, במקום בנות.
3. מרדף ובכ"י מרדוף; בלב רב החובל, ר"ל, לב מחבל ומשחית.
4. ימלך-מולך, לנע"ל, הראשון לשון ישוב הדעת והשני לשון שליטה.
- ויום מחר וכו' כמאמר הגמרא ברכות כ"ח, ב': היום כאן ומחר בקבר.
9. אליה, זה מוסב על ר' אליהו אשכנזי שהיה מדפיס ספרי דת ואמונה והיה סובב בקהלות למכרם, ע' אדותיו, כתיב'דף 95, הערה 4 וראה שם גם את המכתבים סימן ל"ז וצ"ח ודף 99 בחלק הגרמני (ח"א). ר' אליהו היה בנו של הרב והרופא אליעזר אשכנזי שהיו לו דין ודברי ריבות עם הרב הגדול ר' שמואל יודא קצנלבון והוכרח לעזוב את ויניציאה ולהשתקע בקרקא. וזה היה למרות התחנות בנייהם, בתו של הרשי"ק נישאה לר' אליהו הנ"ל, ע' ענף עץ עבות דף י"ז סימן ק"ג; 'אור החיים' 418.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

מסבב ממקומות	כתבי אל דעים	ויותר שנה עם	10 אשר זה ארבעים
בהיכלי החכמות	ותמיד נצבים	חברים מקשיבים	לזכות הרבים
והדפיס בנעימות	לשנות כחרדל	והוציא לא חדל	בכל עוז השתדל
שארית החימות	והיה זה סיבה	ואליה עם קוץ בה	ועתה זקן בא
ודורש רשומות	וגבר מתבונן	לכל איש מתרונן	ולכן יתחנן
בכל עוז תעצומות	למהר לקנותו	לרצות מנחתו	15 להיטיב אחריתו
להגביה קומות	כדאי היא מפעולו	פנו נא אל קולו	נדיבים שמעו לו
ועולה על במות	מעולה התבנית	בנפש חיונית	והוא נדפס שנית
קרובה לנחמות.	שמה היא הש"נה	שנת לא נשתנה	בוניציאה פנה

כב. (ס"ח)

מרוב שיחי עם כל כחי

במהלל סדר הניקור עשה הח"ר יעקב שרוינה יצ"ו והוא נדפס בחבור עין ראתה את דברי הספר הלז טוב ומועיל וערב כי אין בית אשר (אין שם) באמת צורך עצום ממנו הרהיב איש במענה פיו כפיר יושב במסתר"ים לדבר את דברי השירה הוואת עדות נאמנה אליך הקורא כי תעבור עליו ועל כל צורה שלא תבוא על החבור הדעת והשכל יקל עליך לבוא בנקרת השור"ים והכשב' מן הריבועי' אשר חדלו כמעט מהאחור ולא תבלה מנפש ועד בשר כי זה מורה צדק לכל בשר והלואי יהא מורה שמי עליכם כמורה בשר:

(ארבע תנועות)

מרוב שיחי	עם כל כחי	אשפוך רוחי	על כל בשר
עשיר שורו	עני שיו	למה חציו	יאכל בשר

10. ממקומות, כן בכ"י, ובספר במקומות.

13. אליה (אליהו) וקוץ (עניות); שארית החמות, עדה"כ תהלים ע"ו, י"א. אליה וקוץ בה, לפי מאמר הגמרא ראש השנה י"ז, א'.

14. רשומות, כן בכ"י, ובספר ברשומות.

18. השנה=ה' אלפים, שנה=1595.

כב.

1. השיר נדפס ב,סדר הנקור' לר' יעקב בן יוסף (יוזפא) הכהן שרוינה כ"ץ איש קאסטילאן, דפוס ויניציאה שנה דף ב', עמוד א' וע' שטיינשניידר, קטלוג בודליאני עמוד 1224 ודוידוון, אוצר השירה והפיוט חלק ג. גירונדי דף 164 מעיר שר' יעקב שרוינה היה אחד מרבני ויניציאה בומן הרב מדבר יהודה והיה תלמידו של השוחט והבודק המובהק ר' צבי בר' יצחק . . . . חבר, סדר הנקור' ועשה הנהות והערות יקרות ולאורם ילכו כל השוחטים והבודקים; עי' גם כנסת ישראל לרש"י פין דף 557; סדר הנקור' הוא מחברת קטנה בת ח דפים, (16 עמודים); קויפמאן ב,השקפה הצרפתית' כרך כ"ג דף 143 משער שר' יעקב

שירי הסכמה

אפסיד נפשיה	כי דת משה	אחור שור שה	גם הוא בשר
10 אם אל ניבי	ישיב יביא	להג רב	ויגיעת בשר
כי יצטרך	כף על ירך	בצע ברך	עזר הבשר
תת לכלב	כל החלב	לשים על לב	משפט בשר
פן לא יקים	כל החקים	גידים עורקים	פגול בשר
חרד ירא	קח לך מורה	ספר מראה	דקות בשר
15 במעט בקור	תמצא חקור	דיני ניקור	כל הבשר
כל איש עצמו	ימצא בשמו	בלשון עמו	קץ כל בשר
רבות צורות	בא למאורות	שורות שורות	מזוית בשר
שכל טוב הן	אל עושיהן	עיני כהן	מראה בשר
אביר יעקב	הדין יקוב	יישיר עקוב	המול בשר
20 בואו חושים	כליל אישים	ראשים רשים	כל לב בשר
כי כל בתים	בלתי חתים	פתות פתים	סירי הבשר
מהם תקנו	אל תמתנו	כי תכינו	אכלו בשר
הבשר חולין	ובמקולין	עוד לא ילין	מן הבשר

אר"י נוהם מתוך קופה של בשר פלוני

- זה מוצאו ממשפחה בשם סלאווי, שווערינא' ממדינת ביהמן. שם שסורס לשירוניה, אבל זוהי השערה שקשה לקבלה. במקום קאסטילאן קורא קויפמאן קאסטילאן ונראה שהשם הנכון הוא קאסטילאן.
2. כי אין בית אשר באמת, לשון חדוד, במקום, אשר אין בו מת'.
  3. כפיר=אריה.
  4. צורה, במקום צרה, לפי מאמר הנמרא תענית י"ט.
  5. השורים, במקום נקרת הצורים, ישעיהו ב', כ"א.
  6. והלואי וכו', על מאמר הנמרא ברכות כ"ח, ב': יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. מורה שמי (במקום מורא שמים) מורה (מורא) בשר.
  7. אשפוך וכו', יואל ג', א'.
  8. עשיר שורו וכו', פסחים קי"ח, א'; חציו וכו', ישעיהו מ"ד, ט"ז.
  9. גם הוא וכו' בראשית ו', ג'.
  10. ולהג וכו', קהלת י"ב, י"ב.
  11. עזר הבשר, עדה"כ ויקרא י"ג, ג': איוב י', י"א.
  12. משפט בשר, עדה"כ ירמיהו כ"ה, ל"א.
  13. פגול, יחזקאל ד', י"ד.
  14. דקות, בראשית מ"א, ג'.
  15. כל הבשר, שם, ו', ט"ז.
  16. קץ וכו', שם, ו', י"ג.
  17. מחית בשר, ויקרא י"ג, י'.
  18. כהן (רמו למחבר); מראה בשר, בראשית מ"א, ג', י"ח.
  19. יעקב-יקוב-עקוב, לנע"ל: המול בשר, בראשית י"ז, כ"ד ועוד.
  20. לב בשר, יחזקאל י"א, י"ט.
  21. סיר הבשר, שמות ט"ז, ג'; יחזקאל י"א, י"ז.
  22. אכלו בשר, במדבר י"א, כ"א.
  23. ילין וכו', דברים ט"ז, ד'; ראשים רשים=עשירים ועניים.
  24. אר"י נוהם וכו' על דאמרו ברכות ל"ב, א': אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. אר"י נוהם, כך היה המודינה חותם לפעמים (ע' כתב"י דף 31) וכך החתימה בהדיואן שלנו אולם בנוף הספר, סדר הנקור' הנ"ל חתום תחת השיר, הצעיר יהודה ממודינה'.

דיואן — יהודה אריה ממודינה

כג. (קי"ח)

ישא ברכה

בפירוש המשניות עשה ר' אברהם סרוואל יצ'ו לכבוד אשר הגיה ופירש ומעמדות ארץ תומים
בסדר תכן אמר משורר תוציא שירתי שירה למינה ויהי כן והמצוה לא החמיץ הנדיל תורה
יאדיר ויאמיץ:

-----	-----	-----
וְיִירָא רַאשִׁים	שְׁמֵי שָׁמַיִם	י'שֵׁא בִּרְכָה מִן
מַעֲוֹקְשִׁים	בְּפִלְגֵי מַיִם	וְיִהִי כַעֲץ שְׁתוּל
מִפְּרֻשִׁים	בְּיוֹם יוֹמִים	ה'י'ו לַאֲיִן מִסְפָּר
י'אִמֵּר ה'לֵא אֵינ מוֹם בְּקִדְשִׁים.	וְלוֹ פַעֲמִים	ר'וֹאֵה יִבְרַךְ אֶל

כד. (ר"א)

מי זה האיש

בספר כתר שם טוב לבקשת כמ' שמואל דייסוס והוא נדפס שם בשמו

-----	-----	-----
והגיונה	מעין תורה	צמא אל מי
ולשמונה	חלק שבעה	למען תת
		מי זה האיש
		אוהב ימים

כג.

1. הרב הנדול ר' אברהם סאראוואל היה בנו השלישי של ר' נחמיה סאראוואל והיה אחיהם של שלמה
חי (ע' שיר סימן קצ"א) ויעקב סאראוואל (ע' שיר סימן קע"ו); השיר נדפס בספר, מעמדות, ויניציאה
1606 מעבר לשער (דודיוון, חלק ב', דף 441 סימן 3958) וזה שיר לכבוד מניח הספר. והשוה לזה בכיעקב.
סימן מ'; מורטרה, דף 59 ובלוי ח"א דף 115; עפ"י טעות סופרים נרשם השיר הזה בהדיואן פעמים (סימן
ר"א).

2. שירתי, כן בכ"י ובספר נדפס אמרתי; והמצוה, מכאן עד ויאמיץ חסר בספר והדברים נוספו על
ידי המחבר בדיואן.

כד.

1. הספר כתר שם טוב הוא לר' שם שם טוב מלמד, ויניציאה 1601 וע' אוצר השירה והפיוט, חלק ג',
דף 117 סימן 1060; על מחבר הספר ע', קורא הדורות' דף מ"ו עמוד א'. שמואל דייסוס היה בנו של ר'
בנימן דייסוס, מדפיס בוניציאה (ע' פינר, האנדרטיפטען, דף 29) והוא רשום בשער הספר בתור המניח.
ב, אוצר השירה והפיוט, שם, השיר הזה מיוחס לשמואל בן בנימן דייסוס ושם מובא גם מקור שלפיהו
נתחבר השיר הוה ע"י האחרון לכבודו של רבו שלמה די אוליירא. אבל מטוס הדיואן יוצא ברור
שמחבר השיר הוא המודינה ושהשיר נכתב ל, בקשת' ר' שמואל. בראש השיר נמצאת, הקדמה' כו
שכנראה נכתבה גם כן על ידי המודינה; ויהי כעלות השחר נכון מוצאו חכמה תפארת החבור הוה ולעיני
פני תלמידו של הרב המחבר וכו' הלוא הוא הנבון כה"ר שמואל בן כהר"ר בנימן דייסוס יצ'ו העומד היום
פה ויניציאה נתן קולו בשיר מומור לתודה ולתעודה לעורר לב הקורא לשבח אל עושה יום וליל ולנמור
עליו את ההלל'.

3. חלק וכו' עדה"כ קהלת י"א, י"ב.

שירי הסכמה

נפשו תלין	בחבור זה	פרוש רוה	לצמאונה
5 גבר חכם	בעוז דעת	תומך משען	ומשענה
יועץ קצין	נשוא פנים	שם הוא יתד	והוא פנה
בכל חתום	ורז סתום	מוליך לימין	בלי שטנה
הואל באר	בדת האל	באור רמו	וכונה
נתן קולו	במקהלות	קדש סחרה	ואתננה
10 פירש מזיו	תבונתו	אל רבים	היתה עדנה
עתה בדפוס	לכל באי	שער תבל	יריקנה
לא יכולתי	להתאפק	מדי עברי	עלי גנה
מלשאת נא	בשיר קולי	שבח והוד	וקול רינה
הן גם היום	מרי שיחי	אם לא אגמור	בהלל נא
15 כי איש	מגואלינו הוא	פן את פושעים	אהי נמנה
אתה קורא	אמור נא לו	כ"תר ש"ם ט"וב	לך הנה
ברוך חונן	לאדם	דעת ומלמ"ד	אנוש בינה

כה. (ר"פ)

שלוה בארמון

בספר כתר שם טוב לבקשת כמר שמואל דייסוס יצ"ו והוא נדפס שם בשמו

ש'לוה בארמון עוז המשכילים
מ'י זה ואי זה הוא מרביץ תורה
ו'לטעמי חמדת פירוש הדת
5 א'ל הוד פאר ספר אמרי שפר

שלום בחיל כל איש אוהב שלום
דורש לעמו טוב דובר שלום
חושק ומתענג על רוב שלום
בוה בקול תודה יבא שלום

13. מלשאת נא, ובספר מלשאת את.

15. פושעים וכו' עדה"כ ישעיהו נ"ג, י"ב.

16. לך הנה, ובספר לך מנה.

17. עפ"י הברכה הידועה; מלמד-שם המחבר.

כה.

1. בספר כתר שם טוב (ע' השיר הקודם) ואין ספק בדבר שוהי טעות סופרים וצ"ל ב, בספר דברי שלום' וזה ספר דרושים להרב יצחק בר' שמואל אדרבי, תלמידו של המקובל המפורסם ר' יוסף טייטאצאק (ע' פינר, חלק ספרי דפוס דף 4 סימן 29), ויניציאה, שנו"ו-1596. השיר נדפס בספר 'דברי שלום' דף 164 ומעובדה זו בלבד יוצא ברור שהרשימה, בספר כתר שם טוב' היא מוטעת. השיר נוכר

ל'ו יחויק טובה ולמולידו
 ב'רך יברך לו ולמדפיסיו
 כ'י הוא בטוב לקחו נותן ריחו
 ה'רים בפרשה גם פירושה
 ר'גל לשונו אל מאמריהם ¹⁰
 ב'ינה ובין חכמי פילוסופי
 נ'ותן תשועה אל נפש אדם
 י'ושר סברתו קולע אל
 מ'שביר לעם ארץ פרוש מדרש
 נ'שאל השלום לך תורת האל ¹⁵
 נ'חמד למראה כל בני דעה
 ד'רוש דרשהו כל איש חכם
 י'גע ולא מצא כי לא נמצא
 י'ען לרוב טובו מאז נראה
 ס'ודו שלישיה הנה נדפס ²⁰
 ו'בכן בכל יפוי האפשרי
 ס'וף ראש שנת שנ'ו פה ויניציאה
 ח'זקו צאו עמים לקנות אותה
 ז'בת דבש חלב כל אמרתו
 ק'ורא טעום מתקן תמצאנו ²⁵
 א'ף האלהים אל צאן מרעיתו
 מ'שיב מקבץ את נדחיהם
 צ'יר טוב ומושיע פודה גואל

שוכב במשכבו בגבול שלום
 ולכל מטפל בו משים שלום
 נעים בדרושיו דברי שלום
 עם טוב חכמינו להם שלום
 הרבה ובדרכיו רודף שלום
 יון באמרותיו ויהי שלום
 מושך וכן מביא עד שר שלום
 שער ולא יחטיא מאין שלום
 רמו וסוד נאה לברית שלום
 מתוך אמריו ותאמר שלום
 דרך נתיבותיו דרכי שלום
 נבון ומשכיל עם שונא שלום
 מנו ביד מוכר נותן שלום
 כל איש באוצרות אסף שלום
 ובכל פקודתו שם שם שלום
 לקראתכם יוצא צדק שלום
 ראשית פעולתו היתה שלום
 כי הוא מברך עמו בשלום
 אל כל אנוש נוטה נהר שלום
 עולה ובמרומיו עושה שלום
 ישלח בחמלתו מלאך שלום
 יחדו ושב עמו בנוה שלום
 עוזר מבשר משמיע שלום

באוצר השירה והפיטוס חלק נ', דף 462 סימן 1199 וגם כאן הוא מיוחס להנ"ל ר' שמואל בכה"ר בנימן
 נ' דייטוס. הערתו של המודינה שהשיר נדפס שם בשמו (של ר' שמואל) הניתן בראשי החרוזים אינה
 משאירה כל ספק בשאלה מי היה מחברו של השיר.

11. הפייטן מהלל את המחבר העושה שלום בין הדעת ובין חכמי פילוסופי יון. אבל שתי שנים לפני זה
 בספר תהלתו לכבוד הספר, קול יהודה לר' יהודה מוסקאטו (ע' להלן שיר סימן מ"ה) הוא כותב: ספרי
 בני יון מאד הרחק ושמע למלך עם בני כוזרי'. בינה, ובספר בינים; באמרותיו, ובספר באמרותם.

17. שונא, בספר שונה.

19. באוצרות, בספר באוצרו.

23. חוקר, בספר חושן.

שירי הסכמה

כו. (ר"ו)

ירא דבר האל

בספר החינוך עם הקדמה כתובה במקומה

וטוב שרשן	חפץ להתבונן	ומצותיו	ירא דבר האל
ופירושן	מוצא כלליהן	יספר כל	ה'נה לך ספר
ואל ראשן	ראשון וגם שני	תחזיק טובה	ו'ל בית לויים
ולא תישן	חושה ולא תנום	קחה מהר	הודפס פרי צדיק
תאכלו יש"ן.	עד בוא תבואתה	בסוף	הודפס בוניציא

כו. (רי"ד)

שא נא קורא

בספר אמרי שפר מהחכם ר' נפתלי אשכנזי ז"ל והוא נדפס ביום תת החכם המחבר ספרו זה אשר כפי ה' דבר עודנו נודד ממקומו, לפני עין א' מצעירי המתפללים בשלומו, מן הפוצחים רנה, יהודה אר"ה ממודינא, ותרא אותו כי טוב הוא בתמים, נפל תכלי בנעימים, קם עד א' באיש לענות בו שירה, סופה בתחלתה קשורה, וזה תארה:

(ארבע תנועות)

ספר דורש	נועם אמרי	עינך וראה	שא נא קורא
כל רו פורש	ובהוד טעמו	כל עזו עמו	טוב אל עמו

כו.

1. ספר החינוך לר' אהרן הלוי, דפוס ויניציאה, ש"ס. ע' אוצר השירה והפיזוט, חלק ב', דף 428 סימן

3690.

4. ראשון וכו', הבית אינו מחזור לי.

6. עד בוא וכו', ויקרא כ"ה, כ"ב; יש"ן=ש"ס-1600; תבואתה, המשקל בבית זה הוא קצת מסורס.

כו.

1. ר' נפתלי בר' יוסף אשכנזי היה מחברו של הספר, אמרי שפר' שהדפיס בוניציאה, בבואו מצפת, בשנת שס"א 1601 (ע"י מורטרה, דף 4), ובו נדפס השיר הנ"ל. והמודינא מקונן על מותו בהספרו ב, מדבר יהודה' דף ע"ח עמוד א' (והיה מבני ישיבתנו בעוד עמד פה ויניציאה, עלה לאל ניסן השס"ב). וב, כתבי' דף 117 סימן קכ"ג המודינא פונה בקול קורא אל הקהל לקנות את הספר הזה, הכולל דרושים חדשים חדושים בדברי קדושים בספר נותן אמרי שפר זה שמו אשר קראו'. וע' תנ"י דף 272; קורא הדורות מ"ג, ב'; ופניר, האנדריפטען, דף 29 סימן 226 רושם על ספר זה; הדפוס ע"י ר' שמואל קורקוס ור' בנימן נ' דייטוס'. זה האחרון היה אביו של ר' שמואל, ע' אוצר השירה והפיזוט, חלק ג' דף 402 סימן 9.

2. לפני עין א', חסר בספר.

5. נועם וכו' גוסס הספר הוא: ספר אמרי נועם דורש. אמרי ספר, בכוונה למאמר הנמ' סוטה י"ג, א'.

רמו שורש	בפשט נרצה	מצא מוצא	כים יצא
לב איש חורש	סודות מראש	דרוש ידרוש	פורה כל ראש
הוא כמגרש	אל דראון	אור קפאון	מחשבות און
לנו יורש	המורשה	המאורשה	את האשה
בלתי חרש	הקשב הוגה	כי הוא מוגה	אין לו משגה
וכלי חרש	כילי הנו	מקנינו	יאטם אזנו
אל תגרש	קח לך כל מין	דת חכימין	לחתות אש מן
שפ"ר דורש.	נועם אמ"רי	שא עין וראה	אתה קורא

כח. (רכ"ב)

גם כי לכל חוזה

בחבור בית מועד מהחכם רבא ז"ל והוא נדפס

אמר הצעיר יהודה אריה ממודינא ויהי כאשר התעו אותי גבוהים מילדי הומן ובית מועד מק"ק ויניציאה מולדתי, אשר ימים היה לי בית מועד, זה לי כששה חדשים ויביאוני להריבץ תורה בבית מועד, אשר היה נצב בית מועד, לרב המחבר וצ"ל אשר חבר ספר זה בית מועד, בימי הלקחו אל המקום אשר חי בית מועד, שבחו שלא בפניו הוגד לי חסידותיו וצדקותו וחכמתו ובפרט ערכותו במחברת דרושים וכתיבתם נחונים לדורש שלומותם וטובתם, ויקר מקרי זה שבועים ללכת ויניציאה למעני, ובבית הדפוס שמתי על אלה עיני, ואראם כאשר לי הוגד, המניד לא בנד, עד כי מהיות חולה האהבה בדומים, רצוני בין עוברי דרך אחת בימים, ינח על משכבו במנוחתו, ולי יתן העת וזמן לעבוד עבודתו, בשירי לבי לאהבתו, ואומר להקריב לנשמתו, בתפארת החבור ולכבוד התורה, שני טורי שיר שבחה הלל וזמרה:

גם כי לכל חוזה   משכיל בספר זה   פועל אנוש מזה   החי בבית מועד
טובו יהי נגלה   לפאר ולתהלה   כי האמת היא לה   מגיד והוא לו עד

נפתלי אילה שלוחה הנתן אמרי שפר, אל תקרא אמרי שפר אלא אמרי ספר. והפייטן מרמו כאן לשם המחבר.

7. מצא וכו' והנוסח בספר: בפשט נרצה מצא מוצא.

8. שורה כל ראש, עדה"כ דברים כ"ח, י"ו.

10. המאורשה-המורשה, לנע"ל; לנו, ובספר בלבד.

13. דת, חסר בכ"י; אל תגרש, ובספר אל תורש.

כח.

1. השיר הזה נדפס בספר, בית מועד (בסוף הספר) וע' אוצר השירה והפיוט, חלק ב', דף 97 סימן 167 ואין זה הספר, בית מועד הנוכח בשם הגדולים לאוולאי, מערכת ספרים אות ב' סימן ס"ט; השוה לזה שטיינשניידר, בספרות איטליה' כרך מ"ג דף 268 הערה 1. ר' מנחם רבא היה מגדולי הרבנים

נכשר ליום מועד	כי מצאה ידו	אשיר ולכבודו	אעיר עלי אודו
כל לב אשר סועד	אוכל וניר ראשים	פירוש וחידושים	יצר בדרושים ¹⁵
ספר ובית מועד	קרא בכך בשמן	כדבש וגופת מן	מידי זמן וזמן
הכל כמו גלעד	חו"ל וכן עושה	פסוק ומדרשי	נעים במו נושאי
יושב בהר מועד	לזכור בדברתו	תמיד לתכליתו	פונה באמרתו
נצח וסלה עד	ידין ודין יורה	אותו יהי ירא	עד כי לבב קורא
השיב בבוא מועד	נתון בערבון	יבין כאיש נבון	וליום ועת חשבון ²⁰
רב מן אשר יעד	תכיל דבר רבא	יראה אשר ראוה	מביט בעין טובה
החי בבית מועד.	יודה ול מנחם	מחטא ויתנחם	ישמח ויתנחם

כט. (רכ"א)

ישן במזמור שיר

בספר זמירות ישראל והוא נדפס:

ב

א

ה'עיר תנומתי בכרם חמר
א'יש רב בתת אלי זמורות שמת
ר'זאי עלי יפים ונשתוממתי
י'ען היותם חור ושירי צמר

י'שן במזמור שיר וערש זמר
ה'יה לבבי עת אשר חלמתי
ו'בתוך בני זמרה היות זממתי
ד'ובר רוב בינה כמו הר שמר ⁵

בפאדובה בומנו של ר' מנחם עוריה דה פאנו וספרו, בית מועד', חמשים דרושים שהם תשעים ותשעה לכל
השנה נדפס בוניציאה בשנת סס"ה (1605) וע' אדותיו תנ"י דף 236; מורטרה דף 53 ושם דף 52 רשום שם
בנו ר' אליהו בן מנחם רבא מפדובה בהערה שהוא כתב הקדמה לספר, בית מועד' לרבא: אמר הצעיר,
ובספר, בית מועד': אמר הצעיר ונב לאריות יהודה אריה וכו'. ובין שאר ספריו חבר ר' מנחם ספר בשם
מענה רך' שאדות תכליתו כותב גירונדי (שם): לפרש מאמרי רז"ל באופן שלא ינגדו לדעת חכמי האומות
שפירשום בפנים זועפות נגד נימוסיהם, ובוה משים שלום בין המגנדים'.

2. כששה חדשים, ובספר ימים ושנים.

5. אשר חי בית מועד, ובספר לכל חי בבית מועד.

6. נתונים, ובספר נכונים.

14. נכשר, ובספר כביר.

15. אשר סועד, ובספר אנוש סועד.

21. ראוה, ובספר רוה.

כט.

1. שיר זה נדפס בספר, זמירות ישראל' לר' ישראל ננארה, דפוס ויניציאה שנת שנ"ט, ע' קהלת משה'
לשמאל וינר סימן ז': ע' עמודי העבודה' דף 137. בספר רשום ממעל לשיר: שיר שר המשורר, ולו
עורך, אהבת המחבר, שר חיילים יגבר, וישא את משלו ויאמר'.
5. בינה, ובספר בינם.
7. זמורות, ובספר זמירות.

10 ה'ן בם לחלות אל ביום ורגע
מ'ועד וכל שבת בשיר כקטורת
מ'ען לכל מקרה ועת ופגע

ד
ו' לכל אנוש אנוש כאש לנעורת
ד'ברי תחנה לו צרי לנגע
15 י'קרא ועל אום תהי בקורת

ה
נ'א קח לך מחגורת
א'חרי מליצותיו והשתעשע
בם אל אדון עולם ותושע

ו
או אל תהי פושע
20 אם באמת תאמר בשיר ואל
לא קם בישראל כישראל.

ל. (רכ"ו)

רועים בתוך גנים

בהנלות ננלות אחד החלקים, מקריאת הארבע מלאים טוב מפיקים ונר אלהים נשמת אדם הנדול כענקים, לעיני יהודה אריה ממודינה יצ'ו נר ויניציאה ויאיר לו ברוב הדרתו ונועם דרשותיו, וירא כי לא יכול לו לשבחו בשפתיו, רוח השיר דבר בו ומלתו על לשונו שלח ומירותיו, נשא מדברותיו, וכה אמר:

5 רועים בתוך גנים
בואו חסו אצל
גועו עלי שרשי
מלא דרושים הם

ללקוט בשושנים
אילן מרובה צל
תורה ודת משה
אל כל הפציהם

מבין דבר שונים
יבין וינצל
איך לא יהי עושה
יוצא כלל מהם

חדוש שפת נאווה
איש מפני גוה
אם כן פרי תאוה
לשים באל תקוה

12. מען-שיר, מבטא רגיל לשיר וחרוו בספרות ימי הבינים.

15. תהי, כן בכ"י, ובספר תהיה נגד המשקל.

18. אל אדון, ובספר עם אדון.

21. וריא"מ (דף 108) רושם בטעות, לא קם עוד בישראל, המלה עוד היא מיותרת מפני המשקל.

ל.

1. הסכמה לספר, נר מצוה' (ע' למטה כחתימת החרוו) לר' שמואל בן יוסף כהן צדק, ויניציאה שנ'ח וע' אדותיו מורטרה 19; ובקורא הדורות' דף מ' עמוד ב' כתוב: הר' שמואל הכהן מארם צובה חבר ס' נר מצוה מדרושים וחבר עוד ס' תורה אור' וס' דרך החיים וס', תוכחות מוסר' ככתוב שם בהקדמת ס' נר מצוה'. השיר נוכר ב, אוצר השירה והפיוט, חלק ג', דף 389 סימן 774.

2. לעיני, ובספר לעיני יודע דעת. גם כאן נמנע המחבר מלהשמיט את תוארי הכבוד לשמו למרות היותו נוהג ככה בכמה מקרים מפני ענותנותו.

3. על לשונו, חסר בספר.

8 מלא וכו', כל השורה הזאת אינה נמצאת בספר ושורה זו ושאר השורות דלהלן החסרות בספר הן הוספות כנראה שנעשו על ידי המחבר כשרשם את השיר לשם הכניסו להדיואן.

רק אהבה אחוה	בו ימצאו הוגים	ענף ושריגים	חבור בלי סיגים
יישר ולא עוה	עד כי נתיבותיו	תמיד ברכותיו	גדר לארחותיו ¹⁰
הפיץ ואור שוה	נבון אשר תהו	גבר יצרהו	מי זה ואי זה הוא
הן בו לדל תקוה	עניו ולא יהיר	חכם מאד מזהיר	כי אם לבב בהיר
שם טוב ורוב עוה	מלכות וכל מנה	על ראש ובכהונה	מוכתר ברוב בינה
נודע אמת חוה	ל כ הן בישראל	הוא רב וכ ש מ ו א ל	נצר קדושי אל
אל הדפוס צוה	ובכן חקוק טובו	רבים וזה טיבו	רצה לזכות בו ¹⁵
אמרו בעזו חדוה	ברוך וכה לחי	רעי וכל אחי	אתם בני אל חי
מים כנתאוה	השקותכם מצור	אפס יהי עצור	חלו פני הצור
יען ספות רוה	ארבע נהרות הן	צאנו וחלביהן	מנחת אנוש כ הן
אורה בנר מצוה.	וראו בטובתכם	ראשון להנאתכם	בין כך קחו לכם

לא. (רפ"ז)

חכם לב קח

לכבוד ולתפארת החבור מלא מצוות כרמון בדרך חרווה, אשר הושם לאור מגניוה, לחכימא ברמיוא, או ישיר פלוני את השירה הזאת להיות החרוו והשיר אחים תאומים, יחדו יהיו תמים, יבא השיר אשר הוא חרוו השלימות, וישבח לחרוו אשר הוא קצת שיר בנעימות, וכה אמר:

צמא מרוות	כיינ רקח	מצות מרקח	חכם לב קח
הן מתאוות	לסוד שכלך	מובאות לך	בהיכלך ⁵
מוציא הוות	הדר סדרם	הוד חכורם	להבין רם
כלן שוות	ודגליהן	גובה להן	חרויהן
זהב שוות	ברוב יתרון	הזכרון	לחסרון

10. גדר וכו', כל השורה חסרה בספר.

13. וכל מנה כן בכ"י, ובספר והון מנה; אחרי השורה הזאת נמצאת בספר שורה החסרה בדיואן וכנראה שהמחבר השמיטה בכוונה, וזוהי:

בן איש חכם רעיון תומך ימין אביון יוסף מאד עליון ארץ וים הרוה

14. נצר קדושי אל, כן בכ"י ובספר ישר בחיר האל.

19. בנר מצוה, שם הספר; נגד מנהגו לא שם סימני ר"ת ממעל למלים אלו.

לא.

1. החבור, זהו הספר, יריעות עוים, כולל מצוות עשה ול"ת חברו על דרך חרווה על פי סדר א"ב הר' שמשון בר' שמואל איש ירושלים, ויניציאה 1597, ע' אוצר השירה והפיוט חלק ב', דף 236 סימן 290; פינר, כתבי יד דף 34 סימן 266; ראה השיר הבא אחרי זה.

אשר הושם לאור, בספר הנוסח: יצא לאור: פלוני, בספר: הנבון כמהר"ר יהודא ממודינא י"ץ.

5. לסוד, ובספר להוד.

10. כי אש דתו, כך תקנתי לפי נוסח הספר ובכ"י עם אש דתו.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

אנוש חכם	שמשון ערכם	ולגסיכם	מה טוב קוות
10 יריעות מן	עוים הזמין	כמקדמין	נשים טוות
ואפריין	אל בר אוריין	דפוס פריין	רצה חוות
כהר' שמעון	נסע ממעון	ובא לטעון	תו זה לתוות
קנו אותו	כי אש דתו	חמימותו	טוב לא לכוות
וכל ללבב	איש לא שובב	חכם לבב	יקח מצוות.

לב. (רל"ד)

שתיה כדת

ואלה הוספה בספר יריעות עוים:

שתיה כדת וכשורה כן היא	כאשר הורונו בעלי רוח אלהי
ואם יין משתה שלך כן היא	תנוס מקינים והגא והי
תרעלת כוס איסור ואוהביו	הרחק ואל תקרב אל סביביו
5 ותזכה ליום ישקה אדני את קרוביו	יין המשומר בענביו.

לג. (רס"א)

כל מגישי מנחה

במחזור ספרדי נדפס

בעבור כבוד מלאכת המחזור הוה היה על פני כמהר"ר יא"ם נר"ו עודנו יוצא ובא בבית הדפוס
מניה ספרים אחרים ויראהו יוצא מתחת המכבש הוד והדר לפניו אף הוא עוז התאור ויאמר
אפארנו, ומסירי אהודנו

(שש תנועות)

5 כל מגישי מנחה	בתפלה ובשיחה	ברננה ובשמחה	הודו לאל כי טוב
על מחזור עם אל רד	כמנהג בספרד	מדי יום יום כי רד	תמצא בו דבר טוב

לב.

השיר הוא אוהרה בדבר יין נסך. ובכתבי סימן ט"ו המודינה פונה (בשנת 1600 לערך) לראשי הקהל
בירונה בדברים מעוררים שישניחו שבני הקהלה ישתמשו רק ביין כשר לקידוש ולהבדלה ומברך אותם
בעשותכם חבורה קדושה ואגדת שלמים בדבר היין הכשר והשתיה כדת.
אבל שיר נוסף זה אינו נמצא בספר הנ"ל. אולי הכין המודינה את ה.הוספה' בשביל הוצאה שניה
של הס' יריעות עוים'.

לג.

1. שיר לכבוד הדפסת מחזור ספרדי' (בלי שער) ע"י אברהם חבר טוב בשנ"ה טוב"ה, ויניציאה 1614,
ע' אוצר השירה והפיוט חלק ב', דף 479 סימן 341. השיר נמצא בהדיואן שתי פעמים, גם בדף 72 עמוד
א' וממקום זה נרשמה ההקדמה שבראש החרו שאינה נמצאת בסימן רס"א. ובחיי יהודה' דף 70 מספר

בנייר בדפוס ודיו	תראה יופי עדין	תטעם טעם פרין	בומן עתו מה טוב
מכל טעות נקי	מוגה מכל סיג קיא	על יד אומן בקי	אברהם חב"ר ט"וב
במשקל ומשורה	באה בו כל שורה	יצא חוץ לאורה	בשנת בשנ"ה ט"וב.

לד.

(Fol. 69b)

הן מחזור חוזר

על מחזור ספרדי נדפס בבית סי' יואני קליאוני

נתנו שרים כף לו הבהירים בראנאדני יר"ה משא הנהת מחזור והמפקודיהם לא תעיתי ובכל כחי הסירותי כל מעוות יוכל לתקון אשר היה בכל הקודמים כמשפט הדפוס ויען בו משורר רב שירבו ימי שניו עדין רוח השיר נוססה בו רוח שירי השליך דבריו אלה כפתים, ויעש מהם בתים

5

הן מחזור חוזר	ומתגלה	שלם כמנהג	הספרדים
מכל אשר הוחק	ומתעלה	בדפוס נייר ודיו	והם עדים
בפרט בהגהה	מאד עולה	על סובכי בשוק	מפורדים
עתה שנת שצ"ט	בהוד מלא	נדפס בבית שרים	ונכבדים
עשיר ורב אונים	ורש נקלה	באו וחיין ערכו	קחו דודים

המודינה שבהתוודותו בהיותו חולה וחושב שקרובה מיתתו קרא אליו את ר' אברהם ח"ט (חבר טוב). הוא היה הראשון שהדפיס את מחברתו הידועה של המודינה, סור מרע' ויניציאה שנ"ו). ועל שער הספר, צמח צדיק' להמודינה רשום: נדפס לבקשת כמ"ר שלמה חיים ובנו אברהם חבר טוב ע"י דניאל זאניטי ובביתו שנת הש"ס ליצירה פה ויניציאה"; ע' ריא"מ דף 119 והשוה לזה מ. פינר האנדשריפטען, מצבות קברות הרבנים ואנשי השם דף 49 סימן 390.

על פני כמהר"ר יא"ם נר"ו, כאן המחבר הסופר לא שנה את תואר הכבוד לשמו (כמו שעשה בשיר סימן כ"א) והכניס אל הדיואן את הנוסח כפי שנדפס במחזור.
3. ומסירי, חדוד, במקום ומשירי, תהלים כ"ח, ז'.

לד.

השיר נדפס במחזור כמנהג הספרדים ויניציאה שצ"ט (בסוף המחזור) ונוכר באוצר השירה והפיוט, חלק ב', דף 152 סימן 831.

2. בראנדיני, נוצרי חשוב בויניציאה ובעל בית הדפוס העברי הידוע וראה אדותיו, ראשית מעשה הדפוס בישראל' לחבולסון (בתרגום מ. א. איינשטדט) דף 46. הנוצרי השני בויניציאה שהיה לו בית דפוס עברי גדול ונודע היה גאסטיניאני אולם מפני התחרות מסחרית שביניהם נעשו שניהם בסוף למעלילים על התלמוד ועל שאר ספרי דת ישראל אצל שלטונות האפיפיור ונרמו להחרמת הרבה ספרים (ע' פוגלשטיין-ריגר, ב, דף 147); וע"ד מדפיסי ויניציאה ראה צונץ, צור געשיכטע אונד ליטעראטור דף 264 ושטיינשניידר, קטלוג בודליאני סימן 7837-7844. ידיעות ע"ד מעשה הדפוס העברי בויניציאה נכללות בפרק ז' של הספר האנגלי, קורות היהודים בויניציאה' לססיל רוטה, פילדלפיה 1930; תעיתי, ובספר טעיתי.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

לה. (רפ"ט)

אם כל חכם לבב

שיר בשבח ספר משפטי שמואל והוא לשמיאל אלקלעי בראות הצעיר יהודה אריה ממודינה את אלה המשפטים אשר השיים לפני בני ישראל, הרב ז'ל ותשובותיו הרמות באמת משפטי שמואל, בלתי כרע תחת השיר ותחת חרוזים, וקול שובר ארוזים, פתח פיו בשירה, בשבח הלל וזמרה

הוליד אנוש מאה	כתב ואם	תשובות דת	אם כל חכם לבב
והוראה	דינים בישראל	אשר יורה	5 מובטח אני בזה
לו ונפלאה	דרך סלולה	לפניו או	על כל אשר היו
יעף ומצמאה	ישקה גרון	בהשכלה	ילביש לכל יחף
תבל ובמלואה	נודע בכל	הלא אלה	דברי ארי גדול
תורה ובצבאה	אל-קלעי חצר	הרב שמואל	הם משפטי
להלקאה	אצלו כעולימא	וכל גבור	10 לוחם ומתגבר
רמה ונשאה	מאז מאד	בעיר ארט"א	דיין אמת היה
והתראה	הן הן כמו עדים	ומשפטי	הנה דבריו פה
ובטומאה	ממון ובאסור	פסק דבר	אל שואלים אליו
שפת נאה	לומר ולא עצר	אני יודע	למד לשונו אל
לכל פאה	חלק בחכמתו	כל צד	15 שלח תשובותיו אלי
אשר ראה	על סוד אמוראים	יתדותיו	השיב ותקע את
עלה לעילאה	אחר אשר	זכות אדיר	על כן זכותו זה
ובמציאה	יעץ ולא הפר	נדיבות לו	הביא בלב נדיב
וכן הראה	צוה להדפיסו	ומהונו	תפש בחבור זה
והנאה	חפץ זכות רבים	ותום לבו	20 את נאמנותו
ובתבואה	צלח בכך יצלח	הר"ר אברם	על טוב שמו נזכר

לה.

1. ספר משפטי שמואל (ליבוביץ דף 109 רושם בטעות, משפטי ישראל) להרב שמואל אלקלעי מעיר ארטא במדינת אפוליא (הפולין) ובעל, קורא הדורות' רושם אלקלעי וקלעי' (ל'ד, ב'); בראש השיר הוה חסרה ההערה הרגילה, והוא נדפס' ואין השיר נמצא בספר משפטי שמואל.

3. השיר, במקום אסיר, ישעיהו י', ד'.

9. אל-קלעי חצר, חדוד, עדה"כ קלעי חצר, שמות ל"ה, יז ועוד.

10. כעולימא להלקאה, כלומר, כנער קטן וחלש שאפשר להלקותו בנקל.

14. יודע, נגד המשקל הדורש כאן שתי תנועות ואולי צ"ל אדע.

21. הר' אברהם (בן שבת) צלח היה המניה של הספר, ע' פינר, האנדרשיפטען דף 24 סימן 184 וכמו

כן דף 8 סימן 69. אברהם היה מניה חביב ור' שמואל יפה אשכנזי קורא לו בהקדמתו לספרו, יפה תואר':

ובמעשי ידיו	יהי ברוך	כי האכילנו	דבש חמאה
אתם בני אל חי	בטוב טעמו	בואו בגן עדנו	ובקריאה
תראו גזירותיו	מתוקנות	דברי אמונה במ	ובנבואה
ולאל תנו תודה	אשר השאיר	שריד בגלות זה	אשר גאה
כן את משיחנו	מהרה חיש	ישלח וחיים	תאווה באה

לו. (שט"ו)

היה כעץ שתול

בספר עץ שתול פירוש העיקרים והוא נדפס

שתי תנועות יתד ושש תנועות בדלת, שתי תנועות יתד ושבע תנועות בסוגר

ספר הר"ר יוסף אלבו ידוע	היה כעץ שתול על פלגי מים
דרך אמת לכל יתד תקוע	מורה בעיקרי תורת משה
היו וכל אחד שואל מדוע	אמנם טמוני חול כל שרשיו
נעלם לרבים בו כי לא פרוע	כל בד וכל ענף בזמורותיו
אלוף גדליה הוא וכבן שמוע	עד כי חכם לבב מפו"ל אין בא
הניף ענפים לו אין במ גדוע	גלה בחכמתו הוד שרשים
אין בו דבר חרום גם לא שרוע	פרש לשונותיו מלה מלה
דבר אשר נראה טבע טבוע	הקריב למושכלי חכמי תורה

החכם המהיר לעבודת קונו, קל כנשר, רץ כצבי הוא לכל החכמים והדרם. מגיה זה היה כותב גם שו"ת ונוכר ע"י הגאון חיד"א בשם הגדולים חלק א', סימן ל"ו; ע' קונטרס התשובות' לבועז כהן. הצופה לחכמת ישראל, שנה י"ד, חוברת 3-4, דף 276 ושם מובאים מקורות השו"ת לר' אברהם צלח. ע' אור החיים דף 40.

לו.

1. בספר, עץ שתול' דפוס ויניציאה שנת (ה) אח"ד ושמו' אח"ד (שע"ח) = 1618 ממעל להשיר (בדף קמ"ד, עמוד ב') רשום: דורש טוב לעמו ונדע בשמו הלא הוא מרנא ורבנא פטיש החוק בוצינא קדישא ויקרא עמיה שרי נהורא הגאון מוהר"ר יהודה אריה ממודינה נר"ו מדי עברו יום יום בבית הדפוס, עינו ראה בשל אחרים, אילן שרשיו וענפיו מרובים, הביאור הלוח ול להיות דרך המשוררים אל ירומו למו סלה מלשבח ולפאר בתושבחות והודאות, פתח להאי פרשתא מהכא, בשירה ערוכה'. צריך לשער שההקדמה הוואת נכתבה ברובה ע"י המסדר או המגיה ואין זה מן הנמנע שמלבד תוארי הכבוד נכתבה כלה ע"י המודינה בעצמו, אבל כשהכניס את השיר להדיואן החסיר את כל ההקדמה מפני ענותנות; הספר, עץ שתול' הוא לר' גדליה בן שלמה איש פולין, ויניציאה 1618 והוא פירוש על ס' העיקרים לר' יוסף אלבו (דודיוון, חלק ב', דף 134 סימן 422); ר' דוד קונפורטי רושם ב.קורא הדורות' דף מ"ו עמוד ב'. ספר בעל העיקרים הנקרא עץ שתול' והעיר הר"ד קאססעל שהכוונה היא ברורה לבעל הפירוש עץ שתול שהיה בזמן ההוא.

6. וכבן שמוע=בן דוד=שלמה.

10 האיר קצת אמרי רמב"ם גם כן
 ובכן לאילן זה הרבה טובו
 יקרב מעיין לו יאכל פריו
 מים אשר אצלו ישאב כי לא
 יודה מחבר זה ולתפארתו
 15 כי כן תהי שמחה אל ישרי לב

רפא אנוש מהם מוכה ננוע
 הנה כעץ שתול לא עוד נטוע
 כי אין בכל גופו דבר גרוע
 יפול וישבור כד על המבוע
 רחוק בכל מקום נוע ינוע
 גילה ולצדיק הן אור זרוע

לו. (שס"ב)

שלחו להוביל שי

בספר שיר השירים אשר לשלמה מן האדומים ז'ל במוסיקה נדפס

		-----	-----
בנגונים	חבור ומירות זה	לבן ישי	שלחו להוביל שי
ומטמונים	מכל חמודות הון	קרב לבו	יגל וירון בו
ורב אונים	נקרא כמובנו	יבורך אל	כי גם בישראל
וחשמנים	לשיר למו דוכסים	פני שרים	5 רגיל בבין שרים
ורוב שנים	הכל ברוב ימים	אשר הועם	אור פאר העם
בדוכנים	כימי בני לוי	לישנותה	השיב עטרתה
וברננים	דברי תהלותיו	מחוקקה	הביא במוסיקה

7. שרשים, ענפים, רמו לשמות שעל פיהם נקראים פרקי הספר; הניף-ענפים, לנע"ל.
 13. וישבור וכו' עדה"כ קהלת י"ב, ו'. 15. עדה"כ תהלים צ"ז, י"א.

לו.

1. שיר תהלה על הספר, השירים אשר לשלמה, מומרים ושירות ותושבחות אשר הביא בחכמת הנגון והמוסיקה לשלשה ד' ה', ו', ז' ח' קולות כמר שלמה מהאדומים יצ'ו מדריך ק'ק מאנטובה להודות לה' ולומר לשמו עליון בכל דבר שבקדושה, חדשה בארץ פה ויניציאה שפ'ג במצות השירים פיוטרו ולורינצו בראנדיני, בבית יואני קליאוני; ע' איל קאריערא איזראעליט. משנת 1863 עמוד 124 והשיר נוכר באוצר השירה והפיוט חלק ג' דף 495 סימן 1352; מהאדומים-די רוסי וע' שטיינשניידר, קטלוג בודליאני, ס' די רוסי. ספר השירים הזה נדפס מחדש בשנת 1877 בפריז ע"י ס. נוימבורג ובשנת 1925 נדפס בפרנקפורט ע"ז מאין ע"י הד"ר א. פריימאן. סדר העבודה עפ"י נגוניו ומומוריו של ר' שלמה די רוסי נתקבל ע"י הקהלות החשובות באיטליה ובראשן קהלת רומי, ע' פוגלשטיין-ריגר, ב', דף 310. המודינה כתב גם את ההקדמה לספר זה (חלק גדול ממנה מובא ע"י ליבוויץ דף 94-95) ובה הרב מתעכב על יופי השירה והומרה בסדר העבודה ומצטער שיופי זה גלה מישראל. די רוסי הקדיש את הספר למשה סולם; שי, מלה זו חסרה בכ"י נמצאת בספרים הנ"ל. וע"ד ערכו של הספר ותולדותיו ע' הקדמתו של הד"ר פריימאן בספר הנ"ל. וע' גם מאמרו של ססיל רוטה, ל'אקדמיה מוזיקלה בניטו בוניציאה בירחון, רסייניה מנסילה דיל ישראלי כרך ב, לשנת 1927.

4. גם בישראל, כן בכ"י אבל בספר כתוב קם בישראל.

6. העם-הועם, לנע"ל.

והומנים	שבת וכל יום טוב	פני אדון	יחדו לגיל ורון
ואב בנים	חתן וכלתו	ועוז חדוה	10 ולכל דבר מצוה
כעל מינים	לפצות כעל עונב	כאראלם	לכבוד אדון עולם
גאיונים	יתן בקול הבו	לעם עברי	לא עוד דבר מרי
המצוינים	גם לו כמו הם	היות מנה	יראו בכל בינה
כאלונים	גבור וחסון הוא	ובחכמות	חלש במהלומות
כשושנים	משה במתנה	הלא ישמח	15 בין כך עדי יצמח
במשענים	סלם עלות עמו	לתפארתו	בחר במחברתו
ברום פנים	בזכות לעולמו	בעושהו	יזכה כמו כן הוא
בכל פנים	לו עם מחבר זה	וכל שמחה	חיים והצלחה
לנאמנים	ישיר בשיר שפה	בחדושו	עד צור למקדשו

לח.

(Fol. 73b)

פגם יסוד מקרא

שנת השצ"ט במקרא שהדפיס החכם הר' יעקב לומברווי יצ'ו
עין טובה ורוח נכוחה פאר הדור והדרו הכולל מעלת כמהר"ר יא"מ גר'ו בהאיר אל עבר
פניו פועל המקרא הואת הפיץ ענן אורו לשבח עושה המלאכה וטובה חלק מכבוד אמריו, וכה
היו דבריו:

5 המליצה אל נחמות ה' אל נחמות הופיע וכו' והיא כתובה בפנקס אשר בו טיטולי גבי הכתבים
ראשיתם וחתימות ע"ש וזהו השיר:

כרם יסוד מקרא מאז שנים
דרדר וקמשונים וקוץ עלה
ולקוראים היה למכשלה
פקו כתב ודפוס פליליה

12-14. העם העברי הוא חלש במהלומות ושונא אגרוף אבל הוא גבור בחכמות. המצוינים, ובספר המזוינים
15-16. יצמח-ישמח, לנע"ל; משה: סלם, שלו הוקדש הספר כנ"ל. ובה, בונה', ערכין י"א המודינה כתב
על אבדן השירה והומרה מבית הכנסת הישראלי; ועל כל זאת קינה מבעי לנו אשר נהפך לאבל מחולנו
בחורבן בית תפארתנו ועברה כל שמחה אף כי אבדנו החכמה בעצמה אשר עמנו היתה ושלחנוה כדבר
אחד מן המליצים שאמר: מה תאמר חכמת הנגן לאחרים עב גבתי מארץ העברים'. והאמר האחרון
נמצא במחברות לעמנואל הרומי (הוצאת ברודי-אשכול. דף קע"ב שורה ג') בנוסח זה: מה אומרת חכמת
הנגן אל הנוצרים? עב גבתי וכו'.

לח.

1. במקרא, שם הספר הוא, מקרא גדולה' לר' יעקב לומברווי, במצות הקומיסאריה של השר יואני
וינדראמין בבית יואני מארטיגלי האומן, ויניציאה שצ"ט (נוכר בס' ריא"מ דף 109) והמודינה כתב גם
הקדמה לספר ורשם זאת בעל, קורא הדורות' דף ג' עמוד א', יהודה אריה ממודינה רב כולל היה תלמיד
מהרב ר' שמואל ארקיוולטי בעל, ערוגות הבשם' כאשר כתב הוא בהקדמתו לספר כ"ד שהדפיס החכם
כהר' יעקב לומברווי ופירש על זה הר"ד קאססעל: כוונתו על תנ"ך הנדפס בוניציאה שנת שצ"ט. ע'
וואלף ח"ב דף שע"ו. שמואל דוד לוצאטו בקצור חיי יהודה (אנרות שד"ל דף 288-292) כתב: כי השתדל

נשכח והוד נורו למפלה	פסוק בלי דקדוק וכל סדרו	
קרי כתיב ידגו בבהלה	גם בטעמים עמים בכך שגו	10
שם את קרב לבו לקלקולה	עת כי חכם לבב באט שובו	
הישיר לכל עקום במסלולה	האיר וגם העיר עלי מקום	
ארח במישרים לכל מלה	ללועזים פתר בביאורים	
זכה במשאבים ברוב חמלה	יגע וכן מצא ולרבים	
ידין והוא יורה אשר הפלה	כאשר יהי נראה לעין קורא	15
תוכה לטובה אות והלולה	מבין ותלמיד ישמחו בראות	
מיום היות עם אל בתוך גולה	לא נהיתה זאת בישראל	
אוכל וניר ראשים קנו חיש לה	אתם בני אישים צאו חושים	
ללמוד ולבניכם עלי תלה	כי תמצאו מקרא כתאותכם	
יקר לשם לפאר ולתהלה	דבר באופניו בטוב באר	20

לט. (שצ"ד)

עין הבודלח

בספר יפה עינים שהגהתי אמרתי שורות השבח:

דברי חכם לבב ואיש בינים	עין הבודלח פה ועין המים	
חבור ועין משפט ונר לשנים	מדרש כעין תרשיש ועין חשמלה	
לראות דבר חדוש כפי מתנים	עין דור ועין רוגל בתוך עין גדי	
ובכך שמו נקרא יפה עינים	עין בעין תחזה בו יופי	5

(המודינה) למצוא מי שידפוס המקרא גדולה ובנו מרדכי הלך בכמה קהלות ללקט חתימות ולקט קרוב לארבע מאות והאב מצא מי שידפיסנה ובין הסרסרות וההנהגה הרויח קרוב לת"ק דוקאטי'. צריך להעיר: מרדכי בן ר' יהודה אריה ממודינה מת, כידוע, בשנת 1617 ושד"ל כנראה מתכוון להוצאה מהשנה היא וע' שטיינשניידר, קטלוג. על אדות ר' יעקב לומברוועו ע' גירונדי דף 201 ו. כנסת ישראל' לרשי' פין עמוד 553.
2. יא"מ=יהודה אריה ממודינה.

5. אל נחמות, במקום נקמות, והשיר הוא לכבוד, פועל' המקרא, ר"ל, המסדר עושה המלאכה: המליצה מובאה בשלימותה מתוך הספר במבוא האנגלי של הספר הנוכחי.

12. העיר-האיר; מקום-עקום, לנע"ל.

13. ללועזים=ליהודי איטליה, וארץ איטליה נקראת בספרות הרבנית, ארץ לועזית'.

לט.

1. זהו הספר, יפה עינים' לר' שמואל בר' יצחק יפה אשכנזי, ויניציאה שצ"א וראה אדומיו, קורא הדורות' ל"ט, ב'; ע' גם, כנסת ישראל' לרשי' פין עמוד 58 סימן אברהם צלח; השיר נזכר באוצר השירה והפיטוס חלק ג', דף 263 סימן 363.
4. עין דור, יהושע יז, יא; עין רוגל, שם, ט"ו, ו' ועוד; עין גדי, שה"ש א', י"ד, והבית בלתי מחזור לי.

מ.

(Fol. 74a)

על קהלת

בחבור הנעלה כמ' שמואל דפיסא יצ'ו
אל כל העוסקים עם החבור, הלל ושבח תוך כדי דבור

(ארבע תנועות)

על קהלת	ודבר כל איש	נגד איוב	חרה אפו
גם רמו על	חקת פרה	שכל אדם	האריך כפו
5 וכתוב קצור	מחשב לבו	דברי חכמה	ככתוב פה
אם בין יבין	נלכב קורא	ימצא חדוש	תחת גפו
יאמר ברוך	עליון כהן	קנה נפש	קנין כוספו
חלק לו אל	לב טוב משכיל	ויאר את	כוכב נשפו.

מדבר בעבודות אהבה רבה נ'ו

מא. (נ"א)

בעצם ואור יום

על ודוי שהעתיק הר"ר יוחנן אלטריני ז"ל והוא נדפס

בעצם ואור יום	אלהים נתנו	לכפר עונות	עדתו ונרחם
ובימי תשובה	לך איש לאל חי	בוידוי הלזה	דבריו ושיחם

מ.

1. שמואל כהן דפיסא הוא שמואל לוויטאנו מחבר הספר, צפנת פענח' וזה, באור כתובים זרים שבס' קהלת ואיוב, ויניציאה 1661 והשיר רשום באוצר השירה והפיוט, חלק ג' דף 274 סימן 589. ע"י פרסומו של בלוי (כתבי' סימן קע"ד דף 161) נתגלה שההקדמה לספר זה היא גם כן מעטו של המודינה והיא נדפסה איפוא כמה שנים אחרי מותו של זה האחרון.

4. פרה=פרה אדומה, ור' שמואל אבואב בשו"ת, דבר שמואל', שאלה ל'א כותב דברי בקרת קשים נגד הספר הזה, ע' תני' 327.

9. נ'ו-נעצב וצעיר, במלים אלו היה המודינה חותם לפעמים את שמו. בלוי (שם) מבאר את המלה נעצב' ברמו לעניותו ודחקותו אבל לי נראה שהכוונה היא, כמו המצטער' על גלות השכינה או, המתאבל' בלי רמו על עניותו הפרטית. אולם בנוגע למלת, צעיר' צריך להודות שהמודינה משתמש בה לפעמים במוכּן, דל ועני', ע' למשל, בשורה 5 שיר סימן ו'. גדול הון וצעיר'. בעבודות, חדוד, במקום בעבודות אהבה, הושע י"א, ד'.

מא.

1. ודוי, הכוונה היא אל הספר L'Angelica Tromba וזה תרגום לשפת איטלקית שעשה יוחנן מרדכי (אנז'עלא) יהודה בן שלמה אלטריני מה, תוכחה' או מ, ברכי נפשי' לרבנו בחיי (והספר כולל רק איטלקית). דפוס ויניציאה שנת 1628. הספר נזכר ע"י וואלף, ביבליוטיקה העבר. כרך א', דף 788 וע'

ולבך תכונן	ותמצא סליחה	פשעים והמק	לזכרם ופרחם
5 ביען מכחש	מחייב לנפשו	וצועק ומודה	ועווב ירוחם.

מב. (ש"צ)

בעיני אלהים

בחבור העתק ודוי הדפוס הר"ר נתן ידידיה מפירינצה

בעיני אלהים	ואדם משובח	מפואר מגלה	חטאיו וזכרם
והיום יכובד	מכסה פשעיו	וצועק ומודה	ועווב יחורם
ולכן תנו עוז	והלל ותודה	ורוב חן וכבוד	ויונף ויורם
5 לנתן ידי"ד י"ה	בתוך נר אדני	מזכה לרבים	ומרבה שכרם
מלמד לחלות	בלשון ולשון	בודוי פשעים	אלהים לברם.

שטיינשניידר, קטלוג בודליאני (עמוד 1302). ע' שיר קע'ו. בכתבי' דף 84 נמצא מכתב שבו המודינה כותב לר' יוחנן זה: ואם חטאתי להגביה ידי נגדך סלח ומחל וכפר כי אין אדם שליט ברוח קצף העולה על הלב בעידנא דריתחא ומהיום והלאה לא תזכרנה הראשונות' אבל אין זה ברור אם כתב המודינה את המכתב הוה בשם עצמו או בשם אחר. ע' השיר הבא אחרי זה.

והוא נדפס, לפי דעתי טעה כאן הסופר הכותב משום שהשיר אינו נמצא שם וכנראה שהחליף את השיר בפומון שלו שנדפס בברכי נפשי' או ב'ודוי' שתרנם בדרך פיוט עברית ואיטלקית נתן ידידיה, ע' סימן מ"ב.

5. ומודה וכו' משלי כ"ח, י"ג.

מב.

1. ר' נתן ידידיה נר"ה בן אליעזר מעיר ארוויעטא, נכדו של ר' יוחנן יהודה אלאטריני, ע' שטיינשניידר, קטלוג בודליאני, עמוד 2055 (וגם עמוד 2036) והיה נקרא גם ניב"א (שם, דף 1986). משער הספר (דפוס ויניציאה 1628): ... ואני אשר עשיתי אספרה העתקתי הוידויים אשר לק'ק איטאליאני על השלישית ... ועוד אחרת כונתי לפתרונו בלשון איטלקי על השלישית ג"כ אשר חבר מימי קדם אדוני וקני יוחנן יהודה אלטריני אבי אמי תנצ"בה; ע' אוצר השירה והפיוט, חלק ב', דף 49 סימן 1129; ע' מורטרה, מלבד ה'ודוי' (כרכי נפשי) העברי והחרום (הפתרון) האיטלקי ששניהם נכתבו בדרך פיוט לפי שיטת הטריצה רימה' (שלישית) שהיתה חביבה בקרב משוררי איטליה כוללת המחברת שהיא בת ל'ד דפים את הפומונים האלה מפרי עטו של ר' נתן ידידיה: א, כל בעלי השיר צאו בשיר' ב, אלי אלי רחום ארך אפים' (בתרגום איטלקי), ג, קטן ככף ילוד צעיר ימימה', ד, אן תלכי רועה יחידתי למה', ה, קומו שרים משחו מגן שירו שירה ותהי קינה' (על חורבן בית המקדש).

שיר זה נמצא גם בכ"י אחד בבית המדרש לרבנים בבודפסטס הכולל שלשה שירים להמודינה והעתיקם בשבילי בחבתו החכם הדר' שמואל לאעוויגנר. ודוי' זה רשום גם בספרו של ברטולוצי סימן

1302.

3. יחורם, חודד, במקום ירוחם.

7. בלשון ולשון, ר"ל, בעברית ואיטלקית ואולי הכוונה בכל לשון; לברם, מלשון בר, לטהרם ולבררם.

שירי הסכמה

מג. (נ"ב)

על סיני אל צוה

קצור שחיתות מהרר"ש ספורנו הבאתי אותם בשיר והוא נדפס

(שש תנועות)

על סיני אל צוה	אוכל בשר ישחט	היינו יחתוך יחדו	דרך מוליך מביא
חיתוך נפרע חלק	קנה ושט ראוי	כל ישראל דעתן	שוחט שור עוף וצבי
כל טהור כל בריא	לא הותר בשחיטה	אחרת תוך מקום	אל אל זר לא יביא
כל עת אור לא ישחט	לא יחשב אל פסול	בדבר תלוש חותך	בלתי פגום עובי
הלכך יבדק אותו	ובמתכוין צריך	ברכת על השחיטה	יוכל לאמר ניבי
בבהמה לא ישחט	אותה ובנה תוך יום	חיה ועוף נשחט	יכפה דמם יתביא
אם לא נחשה קדם	פעם אחת כל צד	דרך כבוד בדבר	דק צמח בו יצביא
או הנקרא עפר	צריך זמון לקצת	ויברך על כסוי	דם בעפר חרבי.

מג.

1. ר' שמעיה שלמה בן ר' נסים יצחק ספורנו, ראה אדותיו גירונדי, דף 341 וכתבי דף 36 הערה 4 ודף 62; השוה לזה שיר סימן נ"ב; המודינה כתב את גוסח המצבה על קברו (ציון סימן רע"ו ונדפס בלוחות אבנים סימן 26). ובספרו, חיי יהודה' דף 34, 37 הוא מרבה לדבר בשבחו וגדלותו בתורה ומספר עליו שמת בביחו של ר' שמעון זימלין לוריאה בפאדובה (ע' להלן סימן רס"ג). ספורנו הו"ל את הפירוש על הכוזרי של הרב יהודה ליאון מוסקאטו והוסיף בסופו שיר, ראה אבא אפפעלבוים, ספר חולדות הרב מוסקאטו דרוהוביטש 1900 דף 43; ע' מורטרה 61. הוא נמנה בין הרבנים ששו"ת שלהם נכנסו אל הספר נחלת יעקב' על דיני שו"ע ועל סוגיית רש"י לר' יעקב היילפרין (ע' פינר, ספרי דפוס דף 42 סימן 326); קיצור הלכות שחיטה, ספר בשם כזה לרש"ס לא נודע ואולי זה נשאר בין כתבי היד של הרב שעליהם מעיר גירונדי, שם. בין הרבנים החתומים על אוהרות הוכיות של הספר, גלות יהודה' למודינה נמצא גם הרש"ש.

ובחבור דיני שחיטה בחרוים היה המודינה הולך בדרך שכבר קדמוהו אחרים. במקצוע פיוטי זה מפורסם היה באיטליה הספר, הלכות שחיטה ובדיקה' לר' מרדכי בן הלל בעל המרדכי (עם פירוש מאת יוחנן בר' יוסף שחבר פירוש על מחזור בולוניא) ויניציאה 1559, ע' אוצר השירה והפיוט, חלק א', מפתח המקורות, סימן הלכות שחיטה ובדיקה.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

מד. (קצ'א)

חפץ לידע

בספר מנהגים עם הקדמה

(ארבע חנועות)

חפץ לידע	חכמת מדע	מנהג גדול	עד הקטון
ספר זה קח	כי כל מרקח	תמצא עולה	עליו שרטון
עמו תגל	כי ההרגל	הן הוא על כל	דבר שלטון.

מד1. (Fol. 72a)

חפצים ורוצים

בספר יבין שמועה המניה יא"מ

חפצים ורוצים	למלאת כריסם	בעיון מפורסם	בנפש שבעה
הליכות הלכות	קחו נא לאורה	כללי גמרא	מיבין שמועה.

מד.

1. שם הספר הוא: מנהגים לר' אייויק טירנא עם ארחות חיים להרא"ש ויניציאה שע'ו (ברשימת ריא"מ, דף 109). וע' אדותיו ב.כנסת ישראל' לרש"י פין דף 94; ע' שם הגדולים, מערכת גדולים, אות א' סימן קמ"ו.

3. שרטון, על מאמר הנמרא בשבת נ"ו, ב': ועלה בו שרטון.

4. כי ההרגל וכו', ודומה לזה המאמר הרומי: *Usus tyrannus*. ואמר ר' שלמה בן גבירול (תקן מדות הנפש, כ'): ,השכל מחנה והמוסר קניין וההרגל על כל דבר שלטון". וב,הבונה' שבת ט' המודינה אומר: יש לשפוט בכל תקנות חכמים התלויות במדות או אומנות או הרגל כפי האנשים והמקומות". וכנראה שהפייטן היה לפני עיניו כאן מכתמו המליצי של עמנואל הרומי (ע' מחברת י"ט, דפוס ברלין 1796 דף קס"ה):

אמרו כי נ'	מצא כתוב על	חותם הח'	כס אפלטון
כי המנהג	עם ההרגל	מצא על כל	דבר שלטון.

מאמר זה שבו המודינה מביע את יחסו הנפשי והשקפתו בנוגע לספר של דינים ומצוות כמו ס' המנהגים' ראוי הוא לתשומת לב מיוחדת.

מד 1

שטיינשניידר, קטלוג, עמוד 2601 רושם שלשה ספרים בשם זה; ובעל. שם הגדולים' רושם שני ספרים בשם זה והאחד יבין שמועה להרב מהר"ם אלגואי, באור ותוספות על הליכות עולם וכללי הנמרא למרן בפלפול עצום נדפס בוניציאה שנת שצ"ט.

שירי הסכמה

מה. (ר"י)

אל נא תהי כמת

קול יהודה לקול יהודה על קול יהודה

משכיל פנה אלי ולא אל זר
 ושמע למלך עם בני כוזר
 התר וממנו תהי נעזר
 או מדבריו תהיה חוזר
 אחו בהין צדקו וסור מזר
 הנם כחוט שני ושש משור
 ישאו וירונו בעוז אור
 כי אמרו מה טוב אשר גור
 בינה ולא יהיה בכך אל זר.

אל נא תהי כמת כאיש נדהם
 ספרי בני יון מאד הרחק
 תבין בויכוחיו לכל ספק
 ובעת סברותיו לך יקשו
 שא עין בחינתך וצא לקראת
 דורש לעמו טוב ושפתותיו
 ולקול יהודה כל יהודה קול
 יגיל וישמח לב מבקשי אל
 אל תעזוב אותו אנוש חפץ

5

10

מו. (רפ"ו)

מנחה שלוחה זאת

בחבור מעלת הרופא דפומיס אל הנשא כמר יוסף מפאנו יצ'ו עשיתי לבקשתו אמר הסופר
 הכותב אמרי שפר של חותני המדומם יצ'ו אל הקצין הנשגב וכו' ככתוב בין כתבי

נדיב ושוע בן פורת יוסף
 יקר ובין שרים רב עוד יוסף

מנחה שלוחה זאת אל שר נשא
 גדול בתוך עמו רצוי לכל

מה.

1. שיר תהלה על הספר. קול יהודה' להרב אריה ליאון מוסקאטו וזה פירוש על ה. כוורי', ע' אדותיו
 ספר הנ"ל ר' יהודה מוסקאטו לאבא אפעלבוים, דרוהוביטש, תר"ס, פרק ה' ובלוי, ח"א, דף 64 הערה
 ד'; קול יהודה (ממודינה), לקול יהודה (ליאון מוסקאטו) על קול יהודה (שם הספר).
2. אל נא וכו', במדבר, י"ב, י"ב.
3. ספרי בני יון מאד הרחק (ממך) אבל שתי שנים אחרי כתבו הדברים האלה המודינה מביע דעה
 אחרת בנידון זה. בשיר הסכמתו לספר, דברי שלום' (ע' לעיל שיר סימן כ"ה) הוא משבח את המחבר
 ר' יצחק בר' שמואל אדרבי על עשותו, באמרותיו' שלום בין האמונה ו, בין חכמי פילוסופי יון'.
8. ולקול יהודה (שם הספר) כל יהודה (עם ישראל); קול-כל, לנע"ל.

מו.

- 2-1. בחבור, זה הספר הידוע, צמח דוד' (נדפס בוויניציאה שמו') להרופא דוד מן התפוחים (די פומיס)
 הנוכר בהדיואן שלנו בשיר סימן קפ"ג; יוסף מפאנו, נוכר בהדיואן סימן רי"ד; לבקשתו-של הרופא
 די פומיס ששלח את ספרו בתור מנחה לר' יוסף מפאנו והזמין לרגלי זה את שיר התהלה אצל

<p>עם כל לבבו זה אהב יוסף באר ושם אותם על יד יוסף כי הוא מנחם כל ביתה יוסף מראות למלכויות שבר יוסף הן כאשר פתר להם יוסף ראוי היות נוהג בצאן יוסף כי מי אשר לא ידע את יוסף יתפללו לאל בגלל יוסף ברכות שמי קדם אל ראש יוסף טובה בבוא גואל לבני יוסף</p>	<p>מאת מאד נכבד ישיש רופא סודות חתומים בין דברי נביא עיף בגלות זה מים ישקה הקץ אשר נרמו אל דניאל פותר חלומותיו בכלל ופרט ולאיש למלכות רב אהוב קרוב הקריב תשורתו כי לו תאות יחד בני אל חי כל ישראל לתת ברוב ימים ושנות חיים נראה בימיו עוד ובימינו</p>	<p>5 10</p>
---	---	---

המודינה; אמר הסופר וכו', ע' מה שכתוב על זה במבוא לספר זה. בין כתבי, הכוונה לכתבי המודינה, אלה שנתפרסמו ע"י החכם בלוי בשם, כתבי ריא'ם; וע"ד הרופא ר' דוד מן התפוחים ראה, כנסת ישראל לרש"י פין דף 247 הסומך בעיקר על תנ"י, דף 84 והלאה.

3. בן פורת יוסף, בראשית מ"ט, כ"ב.
4. רב עוד יוסף, שם, מ"ה, כ"ח.
5. אהב יוסף, שם, ל"ז, ג'.
6. על יד יוסף, שם, מ"א, י"ב.
7. ביתה יוסף, שם מ"ד, י"ג.
8. שבר יוסף, עמוס ו', ו'.
9. כאשר וכו', בראשית מ', כ"ב.
10. נוהג וכו', תהלים פ', ב'. ולאיש מלכות, ר' יוסף מפאנו היה גדול ומכובד בחצר הדוכס מנונאנה.
11. אשר לא וכו', שמות א', ג'.
12. בגלל יוסף, בראשית ל"ט, ה'.
13. אל ראש יוסף, עדה"כ בראשית מ"ט, כ"ו.
14. לבני יוסף, במדבר א', י'.

מלבד השיר הוה יש לנו עוד שיר אחד (ע' להלן סימן קס"ו, הערה) שהפייטן מעיד עליו שחברהו ל, בקשת' חותנו (ר' יצחק שמחה). זמן מותו של חותנו אינו ידוע לנו בדיוק אבל קרוב לודאי שנפטר בזמן לא מאוחר אחרי שנת 1605 (ע' כתבי פ"ג, קנ"ט) מההוספה, יצ"ו אחרי, חותני' אפשר איפוא לדון בבטחה שהפייטן היה צעיר לימים בזמן חבורו של הפייטן הוה. כנראה נתחבר הפיוט בשנת 1600-1598 לערך.

וב, כתבי' סימן ה' נדפס, מכתב להשר כמר יוסף מפאנו' שבו הכותב פונה, לשר וגדול בישראל' בדרישה נמרצה לעשות שלום בין שני אנשים ידועים. חתימת הכותב אינו נמצאת במכתב שלפי השערה נכתב בשנת 1597. צריך לשער בבטחה שהמכתב נכתב ע"י המודינה בשם איש אחר, מן הגדולים וחשובים שבקהלה. משפט כמו, ואם יש בי כח אצוה עליו לזכות עמי במצוה זו', קשה לשער שנכתב ע"י איש צעיר לימים להשר יוסף פאנו.

שירי תהלה לנוצרים חשובים

(מז - נו)

שירי תהלה לנוצרים חשובים

מו. (נ"ג)

אם מן שאר כל מין

שיר בשבח חבור עשה דון מרק'ו מרי'ן נקרא תבת נח ונדפס בו בשמי

אדם ילוד אשה	מעולה מין	אם מן שאר כל מין	
למבחרו	לשון עברים	גם אם בדבורים	
כי הוא בחיר הכל	אמת יחזה	חווה בספר זה	
וגם שירו	עלי דבור	דבור בתוך חבור	5
ומשברו	ורוב שפלות	גלות והדלות	
ואת שברו	כציץ נובל	בלבל וראש חבל	
שדי נירו	ונחשבים	רבים בני טובים	

מו.

1. מחבר הספר מרקו מרי'ן היה ההנמון מויניציאה. זמן ידוע למד עברית אצל ר' שמואל ארקיוולטי שהקדיש שיר לכבוד הספר, והשיר נדפס שם (הבית הראשון): אל נא תהי לשבא הליכות רוכלים'. מלבד שיר זה ושירו של המודינה נדפס שם גם שיר מכהן נוצרי אחד סיבסטיאן המתחיל בבית: משכיל על כל בא בתבה. הכן צערך כל תמוט נא'. מניה הספר היה, ישראל הופרוני מעוסטאלה' הכותב בחתימתו: ואף גם זאת כי ההעתק היה מכתובת יד המחבר הפליא לעשות בכתבו כתיבה מפורשת ניתנו ביד שני אנשים האחד להניה הלשון לאטי'נו ולא היה יודע בטיב לשון הקדש אפילו אות אחד ואני הצעיר המניה לשון הקדש ולא בינתי בלשון לאטי'נו כי אם מעט מוער'. יש בספר גם הקדמה עברית וחתום חתמה: אלה דברי גוי נוצ'ר אמונים דון מר'קו מארי'נו.

2. השיר הוה נדפס בראשונה בספר, תבת נח' (Arca Noae) שנדפס בוויניציאה בשנת 1593 והוא ספר גדול וערך מלין כולל 1658 דפים. כפי שמספר המודינה ב, חיי יהודה' (דף 44) היה בן חמש עשר שנה כשחבר את השיר הוה. השיר מובא ב, כתבי' דף 166 מנוף הספר והוא נוכר באוצר השירה והפיזט חלק א'. לפי הסדר הקבוע צריך היה שיר זה לבוא בחלק, שירים משנת הנוער' אלא שלא חשבתי לנכון לערבב שיר אופיני שכתב המודינה הצעיר לכבוד מחבר נוצרי חשוב בין סתם נושאים של פיזטי נערות. 4-5. וספורו (פרווה)-ושירו (שירה) והשוה לזה מבטאיו אלה של המודינה בשיר סימן א' שורה 11.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

נשמח בקול האת	בבא האת	דון מרקו מר"ן	פאר דורו
10 אחר אשר בחר	עשות שחר	מאיר וגם מפיץ	ענן אורו
תבה לכל תבה	מאד טובה	אל איש ואל אחיו	ואל גרו
נכסף וכל אסף	וחן יסף	על כל אשר קצר	בקיצורו
נא רוץ אנוש חרוץ	קנה חרוץ	פז רב לכל פסוק	בביאורו
תראה נתיב נאה	ותשתאה	על כי אמת הפליא	בחבורו
15 לדרוש אשר ידרוש	בסוף וראש	אדם ילוד אשה	בדבורו.

מח.

(Fol. 71b)

נטוש כבן יתוש

הצרפתי מונסו דילה פאוסה אשר עשיתי לו השיר הכתוב בספר זה דף מ"ב שנת הש"ע בפיורינצה אחר עשרים ותשע שנה שנת שצ"ט שלח אלי שני אחים ריפורמטי לראות העודני חי ויבשרוני כי זה כמה הוא הגמון גדול בעיר . . . בצרפת ואיך חבר ספר על סינומי לשון הקדש וחלה פני לעשות לו שיר בשבח הספר, ואתרצה להללו וכן אמרתי לו:

5 נטוש	כבן יתוש	והדרדר תוח	היה לכל עמים	קצר ידיים
מבטא	מקום יושב	ירושלים	וכמו בני עמו	כדל ישוח

6-10. ר"ל, ע"י גלותו וסבלותו של ישראל נשחתה לשון הקדש ונתבלבלה עד שבא האח מרקו ויפיץ אורה וכו'.

9. האח-האח, לנע"ל (אח ולשון שמחה); פאר אולי לנע"ל ל, פרא' (כהן קתולי).

11. בנוסח השיר שב, תבת נח' נמצא הבית הוה (בשורה זו) החסר בהדיואן:

גלה יסוד מלה ומפעלה שרש ענף פרי כחוך ספרו.

ווצריך לחשוב שהבית הוה לא הוכנס אל נוסח הדיואן עפ"י טעות סופרים. תבה-תבה-טובה, לנע"ל.

13. המלים, קנה חרוץ' חסרות בנוסחה של, תבת נח'. חרון-חרוץ, לנע"ל, הראשון לשון התמדה והשני לשון כסף וחרוץ (וכריה ט', ג').

מח.

1. מונסו (Monsieur) דילה פאיסה, השוה לזה את השיר הבא אחרי זה; השיר מובא ב, כתבי' דף 163 מנוף הספר יקר המציאות Planta Vitis ושם הספר בלשון הקדש, נטע הגנף, מדפוס שנת 1645 ושם השיר פותח בהקדמה זו: ויהי היום אחרי עשרים ותשע שנים, ואני כבן שבעים בימי הזקונים, הגיע לאוני בקרי, כי מעלתו נשא ענף ועשה פרי, בעיון לשון הקדש מעלה מעלה, עד אשר לעשות הפלה, חבור אין ערך ליפיו בו אסף ברוב בינות, כל בעל כפל מין במלות שונות, עד מראה הדר לשון זה בחכמתו, מעשרו ואת יקר תפארת גדולתו, הגם כי לא אשמיע עוד בקול שירים ושירות מפני הזקנה, אחרי בלותי היתה לי עדנה, ותהי עלי יד רוח זמרה להללו, זה אומר לו'.

שירי תהלה לנוצרים חשובים

עד בא	ולו הרבה	גבורת כח	הגמון משו"בח שר בקריתים
רב ח"ן	ונ"טע ח"י	כעל המים	בשמו וחותרו ב"תבת נ"ח

יביש	ידבר איש	לשון הקדש	עני ואביון הוא ובו מגרעת
------	----------	-----------	--------------------------

קולות ורוב מלות כיום לחדש

10

כי	העשירו אל	בראש מגבעת	נושא גדול חכמה במדות גודש
			מלא והוא מופלא ברוח דעת.

השיר הכתוב בספר זה, ר"ל בכתביד זה וזהו השיר מ"ט הבא אחרי זה; שם הספר של פלאנטאוויט הוא:

Planta Vitis seu Thesaurus Synonymicus

Hebraeo-Chaldaico-Rabbinicus, Lodovae 1645

שם המחבר היה: Jean de Plantavit de la Pause. וכפי שנראה מהקדמת השיר היה המודינה כבן שבעים ושנים שנה בזמן חברו. ובמאמרו, רבו של פלאנטאוויט צייטש. פ. ד. העבר. ביבליוג. כרך י' דף 113-120 בלוי מוכיח שהמודינה היה מורהו של ההגמון הזה בספרות הרבנית.

מלבד שני שיריו של המודינה נמצאים בס', נטע הנפ" דף ב', עמוד א' שמונה עשרה שירי תהלה עבריים לכבוד הספר ומחברו ממחברים יהודים ונוצרים. מפני יקרת מציאותו של הספר יובאו כאן שמות המחברים: הנוצרי שמעון אויריליאנוס (שיר אחד) הכהן פיליפ אקווינו, יהודי מומר, מורה לשון קדש באוניברסיטה בפריז (שיר אחד); שיר אחד מאת הכהן קירקר ראש חברת ישו בפולדה; שלשה שירים מאת ר' שלמה אוובי, מקונסטאנטינה מרביץ תורה בק"ק קארפינטראנץ; שלשה שירים לר' אליהו מול טוב מודינה; שני שירים, מהצער אברהם ידידיה שליט פה פיורינצי; שני שירים לציחק פאדובאנו, ראש בית הכנסת ברומא; שני שירים ליעקב בן משה שיניאור יצ"ו; שיר אחד למרדכי (מרדכאי?) חריוי מקראקא מרביץ ק"ק פראנא; שיר ל. צעיר שמואל קרפי מסאלוניקי מרביץ קלאנינפור' ושיר ליהודי מומר, דומיניקי צעיר וצעיר ירושלמי לפני ימים רבים אחד משבעה רופאים הנדולים להמלך מורט אוטמני בקונסטאנטינה'.

2. אחים-כהני דת; ריפורמטי Riformati בלוי, ח"א, דף 174 מביא בשם ליאוני לוצאטו שזהו שם של חברת נזירים שעודנה קיימת בויניציאה; ולפי הערת פורנס (צייטשריפט פ. ד. העברעאיש. ביבליוגר. שנה י', דף 3) היה בית הנזירים נקרא בשם זה משום שהיה לפעמים, מתוקן ע"י האפיפיור והיה מכניס בו, ריפורמות'. החל מהחצי השני של המאה הט"ז היו האחים הריפורמטי האלה משמשים בתור מבקרים לספרים עבריים בויניציאה.

3. בעיר, שם העיר חסר בהדיואן, וזה היה Lodève.

8. ח'ן-נח-הספר תיבת נח. הפייטן משווה את ספרו של פלאנטאוויט אל זה של מרקו מריני הנוכר בשיר הקודם.

9-11. הוא מבייש את כל איש המדבר בלשון הקדש בשניאות והמבלבל את הקולות והמלים שלשים פעמים (כיום לחדש); אל, ובכ"י הא.

ובהבונה, ראש השנה פרק ד' המודינה מביע את דעתו על לשון הקדש, וכל אחד לקח וכו', מכאן שניתנה תורה בלשון הקדש כלומר שהוא הלשון המעולה בקדימת זמן ובקדימת מעלה, ולזה אפשר ללמוד משמעות איוה מלות דומות ללשון הקדש מלשונות אחרות'

מט. (רפ"ג)

יום בו הדר שכלך

אל הצרפתי מונסו דילה פאוסה

למן היום אשר בער פיוריניצה המהוללה, הכרתיך אדון רב המעלה, והמתקנו סוד בעיון לשון הקדש, בימים אחדים כמו חדש, יקר רוח איש תכונה ובינה עדים על גדולות יחסך ואשר דבק מורשי לבבי לכבוד שמך, אורה ויקר בכל עמך, ובעוד היה כבודך ברומא הגדולה, ואני באתי לויניציאה יופי כלולה, מרחוק נראה לי תמיד, הדר נאונך בדעתי צמיד, ועתה אשר באת פה מקום מושבי, לעבור אל ארץ מולדתך ארץ צבי, אמרתי כבד אכבדך אדון בשתי שורות, תמור מנחות ותשורות, אחדות בומרת שיר ורון, יהיו בידיך לזכרון, לאות ולסימן, היותי לך תמיד עבד נאמן

י'ום בו הדר שכלך	וחכמתך	ה'ביט שפל אישים	אני הגבר
ו'אתנה לבי להסביר	סבר	ד'ת הישנה לך	במצותך
ה'יה לבבי או	בחבתך	א'חוז בהכירי	בך רב שבר
ר'ואה בעין טוב	לשון בן עבר	יחד בכל חכמה	י'דיעתך
		ה'שר מפואר יוחנן תפארת	
צרפת ואיש	פאוסה עדי רום עיש	יגדל ויתרומם	יחי לנצח
		האל תנה ידי לעט עופרת	
אכתוב במתכות	ואבני שיש	זכר לדור דורים	וציץ על מצח

מט.

1. הצרפתי, ע' בשיר הקודם לזה; השיר מובא בכתבי' דף 164 מטף הספר, נטע הנפץ (ע' אוצר השירה והפיוט, חלק ב', דף 334 סימן 1637 וסימן 1643) ושם השיר פותח בהקדמה אחרת וזו לשונה: כי ראיתי בחסד אלהים פנים אל פנים ממעלת יפעת אורות השר המאושר האדון ההגמון המחבר יר'ה בעיר פיוריניצה וויניציאה מרבה המשרה ויחדיו המתקנו סוד ימים אחדים בדקדוק לשון היהודים, דבקה נפשי באהבת עבודתו וע"כ יצאתי לקראתו או בשיר מזמור וכן דברתי לאמר'. ושם, בהערה 1 מובא נוסח שני ל'הקדמה' זו שנעתקה מטף הספר, נטע הנפץ' הפותחת בחרוז:

דברי נעצב וצעיר יהודה אריה ממודינה מדרי ויניציאה
כי ראיתי בחסד אלהים פנים אל פנים
ותאצל נפשי בימי הבחרות זה כמה שנים.

בסך הכל יש לנו איפוא שלש הקדמות לשיר הנ"ל וצריך לשער שההקדמה הנמצאת בהדיואן היא הנוסחה הכי משוכללת שבודאי שהונה ותוקנה ע"י המודינה בעצמו; בדבר ההגמון הוה ויחסו ללשון הקדש ע' ל. דוקס, ב'השקפה הצרפתית כרך 11 (משנת 1885) וביחוד מאמרו של החכם ססיל רוטה במאסף Jewish Studies in Memory of Israel Abrahams, New York, 1927 דף 384 ואילך:

9. וחכמתך, ובנוף הספר ובינתך.
10. דת הישנה, בטוי זה שאינו רגיל בלשון הקדש הוא בודאי תרגום מאיטלקית.
דת הישנה, כך כתב ריא'ם בכדי להשתמש בבטוי מחאים לדעותיו של האיש המהולל בשיר (מד"ק).

שירי תהלה לנוצרים חשובים

נ. (שס"א)

חיי השרים

בספר עשה איל סי' קונטי אלבירטו פומפיא יצ'ו גבירי מחיי פידריקו גונואנה

(ארבע תנועות)

חיי השרים	לב מרפא	ללמוד רוב	דעת ומזימה
לרעות עצמו	ומדינתו	אם עת שלום	אם מלחמה
מי האיש	החפץ חיים	לידע אם כן	מן רב עצמה
5 שר גבור	חיל באמונה	עשיר שני	מאד"ים דמה
אב דוכסי	מאנטווה יר"ה	צמרת ארו	הרמה
יצליח אל	החי היום	ירים כסאו	לפני חמה
יקרא מכתב	פרש פרש	האיר כבוד	ככסיל כימה
חוגר חרב	אוחו קולמוס	לו בגבורה	גם בחכמה
10 עשר ידות	עד לא נכר	בו זו על זו	מרישומה
מוצב ארצה	וירונה אך	ראשו מגיע	שמימה
קצין אלב"רטו	פומפיא	ממשפחת	רמי קומה
ובעוד שבחי	הגונואנה	הנו מרים	באדמה

נ.

1. סיניורה) קונטה אלבירטו פומפיא חבר ספר תולדות הדוכס פידריקו גונואנה השני מיסד הדינסטיה של הדוכסים ממנטובה. הדוכס פידריקו השני הוכתר למושל מנטובה ע"י הקיסר קרל החמשי בשנת 1530 ונקרא, אבי הדוכסים' (ע' פורגוס, צייטשריפט פ. ד. העבר. ביבליוגר. כרך עשירי, דף 3).

2. חיי השרים וכו' תדוד, במקום חיי בשרים לב מרפא (משלי יד, ל"א).

3-5. מי האיש וכו', עדה"כ תהלים ל"ד, י"ג. שני באדים דמה, ר"ל, הוא שני בגבורת מלחמה לכוכב מאדים.

6. צמרת, יחזקאל י"ז, כ"ב.

8. פרש, הראשון לשון גבור והשני לשון פירוש.

11. עדה"כ בראשית כ"ח, י"ג.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

אל הוד שבחו	אל קלוסו	הנה קול	הקריה הומה
15 כי כל קורא	עינו יראה	כי הוא עוטה	אור כשלמה

14. הנה קול וכו', עדה'כ מלכים א', א' ומ'א.

15. עוטה וכו', תהלים ק"ד, ב'.

ומתחת לשיר נמצא הנוסח האיטלקי שאפשר שנתחבר בראשונה ולפיהו נעשה התרגום העברי, וזהו הנוסח:

Val la vita de' principi a sapere
 et apprender ingegno, arte e dottrina
 chi della vita d'un dunque desia
 haver cognzion robusto e forte
 prencipe di valor, di fede ricco,
 secondo imitator pari di Marte,
 padre de' serenissimi di Mantoa,
 tronco di cedri altissimi e sublimi,
 che felicitì il-ciel quel ch'hoggi vive
 et esalti il suo trono a par del sole,
 leggà di questo cavalier lo scritto,
 che splende a nostra età quanto ogni stella.
 Cinge la spada, adopera la penna,
 et ha nella fortezza e nella scienza
 tanta parte, ch'al fin non si conosce
 quale apparga più in lui di segnalato.
 La patria sua è la città Verona,
 ma con l'ingegno giunge alla celeste.
 Il conte Alberto de' Pompei, famiglia
 eccelsa ed alta, sin di già ab antico,
 e mentre le gran lodi dei Gonzaga
 cerca di far palesi e note al mondo,
 le lodi sue, e' suoi encomii tutti
 ad alta voce van tumultuando;
 perchè chi legge apertamente vede
 quanto di rai fulgenti egli s'ammanti.

כדאי להעיר שגם באיטלקית המחבר עושה צירופי שמות, ע' שורה 5 בטוס האיטלקי: fede ricco (ופירוש המלים, עשיר באמונה' כמו בשורה 5 שבטוס העברי), וזהו רמו לשם הדוכס פידיריקו.

שירי תהלה לנוצרים חשובים

נא. (ת"ד)

נוצרי אשר יושחר

לא יכלתי להתאספ לבקשת אח טוב לישראל לעשות לו שיר זה בשבת חבור לאטין שהדפיס
על דבר הודוי שלהם איוה חטאים יכול למחול להם כל מודה ואיוה מהם צריך ללכת להגמון
או אפיפיור ושם האח פרה פייטרו בי'ל אוקייין

נוצרי אשר יושחר בגודל פשע

עת בא למי ודוי להלבין עין

יודה לפי דרכו להסיר רשע

אם די פלגים לו ואם העין

אח טוב בספר זה מבקש ישע

אחיו וס'לע הוא יפ'ה הע"ין

ראוי לתושבחות ככל יודע

נכסף להועיל איש והוא יגע.

נב. (שכ"ב)

שירות ותשבחות

איש נוצרי עשה כזה בלי חן וחסד ולהראותו הבדל האור עשיתי זה

אל איש חכם לבב ורב בינה

משען לעיקרה ומשענה

התהלכו סביב בלי עדנה

שירות ותשבחות והודאות

מגן לדת נוצרים באמרותיו

עברים אשר עורים בדעותם

נא.

4-5. יושחר, כשפניו נעשים שחורים מנודל פשע והניעה השעה למי ודוי (הנורקים על המתודים) בכדי
להטהר (להלבין) מן העונות.

7. פלגים ועין (של מים) מי ודוי.

9. סלע-פייטרו, רמו על שמו של השליח פטרוס ששמו היה כיפא (אבן-סלע); יפה העין, באיטלקית-
Bel-Occhio.

10. ככל יודע, כפי שידוע לכל.

נב.

1. איש נוצרי-כהן נוצרי. בלי, כך תקנתי אבל בכה"י רשום כלו. מהמשך הדברים בשורה זו וביחוד
מן התכן נראה לי שתיקוני הוא הנוסח הנכון.

3. עיקרה-ה, דוגמה' שלה.

4. עברים-עורים, לנע'ל.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

יאיר וגם יזהיר ויודיעם	5	למה למשל הם ולשנינה
יען רחוקה היא אמונתם		מן האמת אבן לראש פנה
הכל בפסוקים ופירושים		יראה בטוב סחרה ואתננה
יביא לנפשותם מנוחה במ		אם ישמעו קולו בקול רנה
ולעם משיחיים הלא יתן		חלק לשבעה שם ולשמונה.

נג. (רי"א)

ברוך אתה בבואך

למעלת הדוכוס מרין גרימ'אני יצ'ו בלכתו לבקר סימינ'ריאו ע' אנטוניאו עשיתיהו לבקשת
גלח אחד מהם אשר שרו אותו לפניו בשמו עם אורציון ג'כ בלשון הקדש הנה היא כתובה בין
כתבי

ברוך אתה	בבואך	מושל אדיר	גביר עמים
5 נקרא דוכוס	והוא מלך	בין שרי עם	מחוכמים
ראש עיר ואם	צבי תבל	ים החכמה	בלב ימים
מה זה עשה	אלהים חן	לצעירי צאן	ונפעמים
מה רב טובך	ועניתך	אב אלמנות	וליתומים
אחר כי	ממעון קדשך	מהיכלך	כמו רמים
10 לא מאנת	להגלות	למשרתך	בנחומים

9. משיחיים-נוצרים; יתן חלק וכו' עדה'כ קהלת י"א, ב'.

נג.

1-3. מארין גרימני הוא הדוכוס שהומלך ביום כ'ו לאפריל 1595 וישב על כסאו ממלכתו עשר שנים;
בכתבי' סימן ס'ד המודינה כותב: בשמחה רבה המליכו פה לדוכוס אז השר מארין גרימאני בחדות כל
העם מקצה כי רצוי הוא לרוב אחיו ודורש טוב לישראל, ה' יטה לבו לטיבה'. סימינ'אריו-סס. אנטוניו
ובנוגע לרמו שבאות ע' ראה הערה לשיר סימן י'ג; בשמו, ר'ל, בשם ה:לח כאילו זה היה חבורו; ה.אוראציון'
נדפסה במילואה ב.כתבי' סימן ק'ה ומתכנה וסגנונה אפשר לראות שהשיר הנ'ל הוא חיזור פיוטי על מה
שכתוב שם בפרווה; בין כתבי, הכוונה למכתבים שהו'ל החכם בלוי ושם נכללת ה.אוראציונה'.

6. עיר ואם, כנוי רגיל לעיר ויניציאה.

7-10 בה.אוראציון' כתוב: כי במה נקדם אדוננו ובמה נכף למעלתך על רב חסד וענוה רבה מי האמין
לשמועתנו כי תבא היום מארמונות כבודך והיכלך אל ביתנו ודירתנו ממעון רם ונשא אל שפל עם?;

שירי תהלה לנוצרים חשובים

ארז	מהלבנון בא	בכבודו אל	עצי שקמים
שלום בואך	ראינוך	כראות מלאך	בני אימים
ולחסד רב	בגודל זה	הן היינו	כמו חולמים
אמנם מה	נעשה היום	נחנו נבויים	ונכלמים
15 לתת כבוד	לשם הדרך	אף כי נרבה	היות הומים
ובידינו	תשורה אין	זבח מנחה	ורוב סמים
אף כי אדון	האם תחפוץ	זהב או פז	וסך דמים
אבן טובה	ומרגלית?	ולך עושר	ברישומים!
או אם יכשר	למעלתך	אוכל נבחר	ומטעמים?
20 מה זה אם כן	יהי סימן	טוב לבנו	ברשומים—
עד כי לא	נהיה היום	עורות אלים	מאדמים
כי אם תודה	ורוב קדה	שבת ועוו	בתעצומים
בפרישת יד	לאל עליון	ישבית ממך	שאון קמים
ירים כסאך	עלי כל כס	תרים קרן	לעולמים
25 יוסיפו לך	שנות חיים	שלום טובה	ורוב ימים
יראו עיני	עבדיך	הנאהבים	והנעימים
ברוך אתה	בצאתך	קצין ישר	ושר תמים.

11-14. דומה לזה בה, אוראציון: מחדרי מלך חור וכרפס ותכלת מטות זהב וכסף אל מלונה במקשה חורים וסדקים אחוז בחבלי בוז וביקר תפארת גדולתך אל נמלים ויתושים קטנים; היינו וכו' עדה' כ תהלים קכ"ו, א'. שקמים, כך תקנתי, ובכ"י שקים בודאי טעות סופרים; ארז-שקמים, עדה' כ ישעיהו ט', ט'.

16-19. בנוסח ה, אוראציון: ובמה יכפר פניך אם במנחה מתהלכת לפנייהם וידיהם ריקם מכל טוב, וגם לאדונינו אלפי אילים רבבות נחלי שמן ואם יתן איש כל הון ביתו בוז יבוזו לו כי העושר והכבוד לפניך ואתה מושל בכלם'.

20-25. בהאוראציון: אין כחם אלא בפיהם לבקש לד' בעד כבוד מעלתך וכפיהם פרושות השמים ואל חי . . . להצלית בכל אשר תעשה וכסאך יהיה נכון כל הימים', עורות אילים מאדמים, שמות כ"ה, ה' ועוד.

26-27. כמו חתימתה של ה, אוראציון' בשנוי הדברים והמדברים: ועיני עבדיך הכומרים רואות ומשתחווים ומודים אפים ארצה.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

נד. (שמ"א)

היום ראו ברזל

בנישואי קצינים נוצרים בכולוניא והוא נדפס וגם פתרונו נוצרי

ב

דומיניקו ישמח וגם כל פחד
פניו ישושון לו ולא יחורו
כי עת ליוליאה חן והוד צברו
היה לתתה לו ולה איש יה חד.

א

היום ראו ברזל בברזל יחד
דודים ונפחים הלא חברו
ממשפחות בכל אשר גברו
על כל מיוחסות בלי שום כחד 5

ד

מורך ברוב חבה לאל יעתירו
יתן שנות חיים וימים אורך
להם וכרקיעים באור יזהירו. 15

ג

הנה להררם עוז ואין עוד צורך 10
מגדל ולא אריה אשר יעירו
לשמור ביען כל לבב בו מורך

נה.

(Fol. 70a)

אנה תהי רוחי

בשבח אח דומיניקאני פר"ה וינצינ'צו קומונימו ראנו'טיאו

ב

בעל לשון זהב והאדרת
ישלח בכנ עולה ואיש פושע
דבר כחץ לשערה קולע
לשים בחוף שלוה אני סוערת

א

אנה תהי רוחי זמיר שוחרת
ראוי להלל בו אנוש יודע
חכם בתוך אחיו עלי כל רע
דורש לעמו טוב בהוד תפארת 5

נד.

1. פתרונו נוצרי=תרעמו איטלקי. וב,חיי יהודה' דף 44 המודינה רושם בין חיבוריו: רימי (חרוים) בנשואי הפאברי בכולוניא, ואולי זה רמו ל.קצינים' הג'ל.
2. ברזל וכו' משלי כ"ו, י"ז; דודים ונפחים עדה"כ כדוד נפות, איוב מ"א, י"ב, ואולי יש במלים אלו רמו לשמותיהם או לאומנותם של ה.קצינים הנוצרים.
7. פניו וכו', עדה"כ ישעיהו כ"ט, כ"ב.
- 10-11. מגדל-ואריה, אולי זה היה תו-המשפחה של הקצינים הנוצרים.

נה.

1. אח-פרה; השיר הזה נמצא ב,כתבי' ריא"מ והובא שם דף 162 ונוכר באוצר השירה והפיט חלק א', דף 291 סימן 6385.

שירי תהלה לנוצרים חשובים

ד	ג
תקום נמוכה לו ותשטתח	10 מליו לכל נדח הלא ישיבו
נפש בני עמו ולו יקריבו	הנם כמו לבב כמו מקדח
15 מזמור ובנגינות ולמנצח.	מכניס תשוקה בם עדי ייטיבו

.נו.

(Fol. 70a)

ילד אשר יולד

נדפס בלידת כבוד מלך צרפת הנקרא דולפ'ינו תחת סוניטי נוצרי נתתי מתנה לאמבשדור שלו

אל הוד ואור חמה הלא דמינו
צרפת וכל ארצו בטוב ילינו

ילד אשר יולד למלך רב
ירחיב גבולותיו ומן רוב רב

3. ראוי, נוסח, כתבי' הערת בלוי: נ'א, ערב', אולם בדיואן כתוב ברור ראוי.

6. זהב וכו' עדה'כ יהושע ל', כ'ד.

9. אני-אניה וקצר ממני המשקל; בחוף, נוסח, כתבי' ב, חוק'.

11. הנם, נוסח, כתבי', הגה.

13. תקום-נמוכה), בלוי שם, חשוב שוהו רמו לשם האח הדומיניקאני וזה היה מדרכו של המודינה

לרמו ע"י צרופי מלים על שמות פרטיים; ושם, בח'א דף 174 מציע סימונסן לקרוא, תקום ענו מו-

לי', אבל זהו נדר הנוסח הברור של הדיואן; והחכמים פורנס ומרגוליות (שם) מציעים את הנוסח הנכון כפי

שמתברר כעת ע"י הדיואן: תקום נמוכה'.

14. יקריבו, נוסח, כתבי', יסביבו.

.נו.

1. השיר נדפס בחלק השלישי של הספר, נטע הנפן' לפלאנטאוויט דף 589, דפוס לודאוה משנת 1645

ושם נמצא גם התרגום הלאטיני שהוא כנראה גם כן ממנו. המודינה חבר את השיר לרגלי החגיגה שערך הסינט

הויניציאני ליום הולדת לורוויני הי'ג מלך צרפת בשנת 1601 (ח'א, דף 75). ואולי זהו השיר שעליו כותב יצחק

נכדו של המודינה, בהקדמתו לספר, מן וחרב' (הוצאת א. גינר, דף י'א, עמוד א'): ובלידת מלך צרפת

נאני ראיתיו בימי) חבר (המודינה) שיר לעו ועברי תתחיו . . . ותתנו לשליח המלך ושלח לו במתנה כיה

כפולות מאה דוקאט'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

איין רייק כשמש ל"ו וגבור אב   מנו ימי זהב הכי קוינו
 גדל ואל עמו ולנו רב   בזאת להלל לו וח"דל פינ"ו

5

5-6. איין רייק=Enrico; לוונג=Luigi; חד"ל פינ"ו=Delphino, שמות בני המשפחה של לדוויג הייג מלך צרפת. ימי זהב, ונטע הנפך מנסח לדור זהב.

וזהו התרגום הלאטיני של השיר שהוא תרגום מלה במלה וגם השמות תורגמו לפי פירושם (הנדפס למטה באותיות גדולות) בלי רמו על שמותיהם של בני משפחת המלך:

Puerum qui natus REGi magno
 Decori et luci solis nonne assimilavimus
 Dilatabit terminos suos et propter amplitudinem magnam
 GALLIA et omnis terra eius in bono commorabuntur
 NON FRUSTRATA sicut sol ei ET POTENS pater (est)
 Ab illo generationem auream profecto expectamus
 Adrescat et Deus (sit) cum ipso et inter nos magnus (exitat)
 Deinceps: nam ad laudandum eum deficit OS NOSTRUM

וזהו הפיוט היחיד בלשון לאטינית שהוא כנראה מעטו של המודינה.

הקורא יראה שבחלק שירייהתהלה לנוצרים חשובים נמצאים בסך־הכל עשרה שירים ומספר מועט זה מפליא ומוקשה הוא. לפי עדותו של נכדו ר' יצחק מן הלויים (בהקדמתו לספר, מן וחרב') וכפי שיוצא מכמה מקומות מהספר, חיי יהודה' בנוע ליחסים הספרותיים שהיו בין הרי"א ובין גדולי הנוצרים צריך היה לחשוב בוודאות שמשירים כאלה נמצא מספר הרבה יותר גדול בחלק זה. מפליאה, למשל, העובדה שחסר כאן לגמרי שיר לכבוד האפיפיור. מפיו של המודינה בעצמו אנו יודעים שחבר שיר כזה (ע' הערה לשיר סימן א' לשורות 24-25). מיעוט זה אפשר לבאר ע"י כמה סיבות. בראשונה אפשר שהשירים האלה אבדו לו וטעם שני יש אולי לדבר ששירים לכבוד נוצרים חשובים היה כותב עפ"י הרוב באיטלקית בלבד בלי תרגום עברי ובשביל כך לא הכניסם לאוסף־השירים שלו. מכ"י הדיואן הלא רואים אנו שהכניס אל תוכו רק שירים איטלקיים כאלה שנתן בצד גם את הנוסח העברי. אפשר איפוא לחשוב שהשיר הנוכח לכבוד האפיפיור או שאר השירים החסרים שנכתבו לכבוד אחרים משרי־הכנסיה נכתבו רק באיטלקית. שהפייטן היה משמיט מתוך האוסף שלו שירים איטלקיים אנו רואים מתוך העובדה שהוא מעיר שחבר גם, פתרונו (התרגום) הנוצרי' (האיטלקי) אבל בכה"י נמצא רק הנוסח העברי (סימן נד, קצו). מלבד שירים היה המודינה מקדיש ספרים לכבוד נוצרים חשובים. את ספרו, גלות יהודה' (ויניציאה 1612) הקדיש להארכיבישוף אירמולאו בארברו. לעת וקנתו בהוצאה השניה של אותו הספר בשנת 1640 הקדישהו לכבוד נוצרי אחר, מורה לרפואה (ח"א, דף 66). אבל גם אם נשער שמספר ידוע של שירים כאלה אבד, ברור הוא מתוך האוסף שמעטים מאד היו פויטיהתהלה שחבר המודינה לכבוד נוצרים.

שירי ידידות ותלונה
(נו - קיט)

IV

שירי ידידות ותלונה

נו. (ת')

על טוב יהי זכרון צדיק

לשותים במזרקי יין חן ושבח לנח שהמציא יש מאין

על טוב יהי זכרון צדיק מנוח

כרם הלא נטע ויחל נח

תמים בדורותיו עם אל ישר היה
הביא במנחותיו מיץ גפן פוריה

הפליא בדעותיו עצה ותושיה
אל מזבחות כס יה העת טבח טבוח

על טוב יהי זכרון

הן על לבבו שם בו כל חי כל מינים
כמעט אזי הושם תבל ממי קנים

עברו עלי נפשם מים הזידונים
על כן בבן גנים חטה שם תחת חוח

על טוב יהי זכרון

לולי בניר ראשים שהיה לנו זה
הטוב בכל חושים חוש הטעם נבזה

מה יעשו אישים מזה או בן מזה
היה מאד רוזה עתה הוא אמיץ כח

על טוב יהי זכרון

נו.

1. שיר לכבוד השתיה, המשקל בסוגר בכל הבתים מתחלף פעם בשש ופעם בשבע תנועות; לשותים וכו' עמוס ו', ו'.

3. עדה'כ בראשית ט"ו, כ'.

4. הפליא וכו' עדה'כ ישעיהו כ"ח, כ"ט.

5. העת טבח וכו' עדה'כ בראשית מ"ג, ט"ז.

6. עברו עלי וכו' עדה'כ תהלים קכ"ד, ה'.

7. בבן גנים, ואולי צ"ל בעין גנים, עדה'כ שיר השירים ד' ט"ז; חטה וכו', עדה'כ איוב ל"א, מ'.

8. מזה או בן מזה, ברכות כ"ח, א'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

10 ברוך יהי זכרו לנצח ונצחים   אף כי עפר קברו שם עצמותיו נחים
 לשתות פרי בסרו כי ישבו אחים   לו יאמרו חכם קדקד רם מלא מוח
 על טוב יהי זכרון צדיק מנוח
 כרם הלא נטע ויחל נת.

נח. (ר"ו)

מי זה האיש האומר

ביום הפורים השנ"ח דברתי
 (ארבע תנועות)

מי זה האיש	האומר כי	אין בעולם	ריקות נמצא?
יבוא אלי	אודיע לו	כי אל הכל	פיהו פצה –
הן על פניו	אוכיחנו	ובודון רב	אתן מצה
5 ימיש כיסי	ומנת כוסי	יראה כי אין	בו כמציצה.
עוד לא ראה	מימיו איש	פתי סכל	רב הפרצה?
בו, ריק אובד	שפה, חסר	מוסר ושכל	ומליצה
הנה רבו	אנשי ריקות	מאנשי	דעת עם עצה;
מלא מהם	כל עיר ועיר	יותר ממחצה	על מחצה
10 עד כי דובר	דבר הזה	גם הוא ריק רב	וכמו ביצה
אם כן אם את	עצמו יביט	ידע כי יש	ריקות נמצא.

11. לפי המאמר ביבמות ט', א': כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו.
 נח.

1. השיר הוא פומון הלצי, כנראה, על איוה, פילוסוף' שאמר שאין ריקות (חלל) בעולם וידועים הם המלחמות והוכוחים מן הימים ההם בדבר ה, טבעיות' ו, האלהיות' (הפילוסופיה והדת). מושג ברור מדברי הריבות האלו בתקופה היא אנו מקבלים מספרו של ר' עוריה מן האדומים, מאור עינים' וידועה המחלוקת שהתעוררה בקהלות ישראל אחרי הופעת הספר הזה. ובקטלוג כ"י קויסמאן דף 33 ווייס רושם בין ג' שו"ת להמודינה: להחכם באמשטרדם אשר סבר להעניש מי שדרש שהעולם נצחי'.

בפומון זה הפייטן הולך אחרי עמנואל הרומי (ע' מחברת כ', דפוס ברלין 1796 דף קע"ט):
 . . . וישאלני בדברי הריקות ולהורות כי הוא ריק . . . ואמרתי כי הריקות נמצא . . . ואשא משלי ואמר:

הריקות נמי	צא גם גלגל	על דבר לא	קים יקיף
מופת זה הי	גלגל יוצא	המרכו גם	גלגל הקף.

5. ומנת כוסי – כוסי יין; וב, מדבר יהודה' דף ל"ט המודינה אומר כלשון הלצה: פורים לא עת זכירה היא רק עת שכחה כד"א ישתה וישמח, וסימן לדבר ולא זכר שר המשקים'. והפייטן אומר זה בלשון תלונה, ר"ל: כוסי ריק בלי מציצת טפה – כפורים! ויש בונה בודאי רמו תדודי על מה שאמר רבא מגילה ו' ע"ב מיחייב איניש לבסומא כפוריא עד דלא ידע וכו'.

6-7. האומר אין ריקות בעולם, וכי עוד לא ראה מימיו איש פתי וריק מדעת; בו ריק, תדוד על והבור ריק, ר"ל, הוא בעצמו הלא הוא ריק ואיך הוא יכול להניד שאין ריקות בעולם?

8. ומלבד כיסי וכוסי (לנע"ל) שהם ריקים הלא יש גם מספר רב של אנשים ריקים מדעת ובכך הלא יש ריקות בעולם.
 9. מלא, במקום מלאה מפני המשקל.

שירי ידידות ותלונה

נט. (י"א)

ימלל רב רבן

וכי ראיתי הנולד במול עברה, נוח לו שלא נברא פתחתי בשירה

שתיקותא	זילא יכיל	רבן פומי	י'מלל רב
הנייתא	רעות גוברין	יהא לא לן	ה'דרא אי
כאליתא	וטעמין ליה	כתור עשבין	ו'אית יוכיל
זריוותא	דמעליא	אנש ארעא	ד'לא יומר
פקיחותא	הבל הבלין	הוי זריו	ה'בל הבלין
גזירתא	תחות בישא	אתיליד גברא	א'רי כד
כטפשותא	חשיבין ליה	רבות שכלא	ר'בות חכמא
באפלתא	כעיזר	בכל מילין	י'הא אזיל
בדילתא	למזלא	דאי יזכי	ה'ה ודאי
בריותא	וימרון דין	יארע ליה	ב'ריך ארעון
בחוכמתא	עביד דילך	דאתיזבי	כ'דין בר נש
פרישותא	פריס פריש	תקל פסין	מ'נה מאני
בעיליתא	טשי גרמך	וויל או תיב	ה'ני גופך
בברותא	תהשכח לון	שמיא לא	ר'עות גורת

נט.

1. במול עברה. כהרגלו של הפייטן לחבר פומונים על המול הרע שראה בו מעין גורה קבועה מראש מן השמים והשווה לזה סימן צ"א II, ק', קנ"א.
- 2-4. הדרא וכו', ר"ל אם יהיה הוד ואושר בחיים, המהנה את בני האדם או לא לנו יהיה מפני המול הרע שנוור עלינו. פירוש המלה הדרא הוא מוקשה כאן מפני שאין הוא מתחבר לשורה הבאה ואת וכו'.
- 5-9. והחכם הפרופיסור לוי גינצברג חושב שהכוונה היא כאן ל'הדראה' סלת גרועה, מלה המובאה גם בצורת ה'רדאה, פסחים ל"ו, ע"א, ר"ל אפילו לחם גרוע אין לו לאדם בעל המול הרע באופן שאפילו כשהוא אוכל עשב כשור (דניאל ד, כ"ב ועוד) יטעם לו כמאכל דגן (אליתא, מי קא ספי לך מאליה, פסחים ה', ע"ב). והפייטן אולי התכוון כאן למאמר המדרש ב"כ פט"ו-ו' אמרי אינשי לא אכיל האי אינש פתא דחטא מן יומיה, בן אדם זה לא אכל מימיו פת חטים, ר"ל, אין היא בר דעת.
7. על מאמר המדרש קהלת רבה סוף פ"א ואסתר רבה פ"ו: ביש גדא וטמיע מולא.
- 8-9. הזריות והפקחות אינן מועילות למי שנולד במול רע מפני שאת כל חכמתו ושכלו יחשבו לטפשות: 10-11. בודאי, לו רק היה זוכה למול אחר כי או היו הבריות קוראים לו (ארע=קרא) ברוך והיו מרוממים את חכמתו; בדילתא, נראה לי שהכיוון הוא ל'אחר', ר"ל, מול אחר, נבדל ומה שהפייטן משתמש בלשון נקבה זהו מהרגלו ביחוד שכשהמשקל דוחקו. אבל הח' גינצברג סובר שצ"ל, בדילתא, ר"ל מול טוב שהוא, אינני זה' של הנוכח (הרע).
- 12-15. וזהו כאילו בן אדם אומר לך בחכמתו: מנה בנדיך ושקול את כספך (פסין) והתבודד במחבא (מנה מאני וכו', רמו חדודי על הפסוק בדניאל מנה מנה תקיל ופרסין) והסתיר את עצמך (טשי גרמך) בעליה, בכדי שגורת השמים לא תפגע בך בחוץ (בברותא). כלומר, הלא אין כל ערך וממשות לדברים כאלה, מגורת המול אי אפשר להמלט.

בקיאותא	שלמה רב	כמנדעא	י'דע ידע
בנבואתא	דאמר	בעידנא	צ'קון לחשיה
מרוצתא	לקלילין	בעלמא לא	ח'זי הוית
אכילתא	ולחכמין לא	לגיברין	ק'רבא לא
חנינותא	לידעין לא	בלי עותרא	משחרין בין ²⁰
ביום מותא	וליתא ליה	כעשאל	מנן קליל
תבירתא	יהבו ליה	כאבנר אוף	ו'גברא
מתיבתא	שלמה ריש	כחכימו	ד'מאן עבר
בחישותא	אול תבע	ועם מקליה	י'קר מלכו
עתירתא	בממונא	כמה איוב	נ'היר דעתא ²⁵
גריעותא	בשעתא די	ואתיסר	אי'נש צדקן
דבזכותא	לנסיונא	לכל בר נש	י'הא משה
חזא שותא	בארעא לא	וסניאות קל	צ'לותא
פשיעותא	מלי כוליה	גבר חטאין	ו'היך יעביד
מערכתא	לגרעין	כלום ישוי	ח'סל מנדע ³⁰
ואסותא	כדין לית דין	אאורא	ז'רוק חוטרא
ורעותא	גזרו ביש	שמיא ליה	ק'ביל מאן די
דינקותא	דמגרסא	דכיר אילין	א'נא אמרי
קביעותא	רשו מול	אלהנא	מ'ברך הוא
בחירתא	לכל בר נש	רשו לכל	צ'בי ומסר ³⁵

16-20. אבל הוהרהר זו אין לה כל תועלת. הלא כבר אמר בנבואתו שלמה החכם מכל אדם (קהלת ט', י"א): שבתו וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים (משחרין בין) עשר וגם לא ליודעים חן.

21-26. בשורות האלו הפייטן סומך על מדרש קהלת רבה ט, יא: כי לא לקלים המרוץ זה עשהאל וכו', ולא לגבורים זה אבנר, וגם לא לחכמים זה שלמה, וגם לא לנבונים זה איוב; תבע בחישותא, ר"ל, חפש ודרש בשבילו מוזן בתור נדבות ותמיכה (ע' מדרש שם); כלומר, כל חכמתם וגבורתם של אלה לא עמדה להם נגד המול הרע; דמאן עבר, ר"ל, מי לנו גדול משלמה החכם (עבר-עלה על).

27-28. יהיה נא משה לאות ומופת שלמרות תפילותיו ובקשותיו לא זכה לראות אפילו עץ או עשב (שותא) בארץ ישראל. ובמדרש, שם, ולא לקלים המרוץ זה משה.

29. ואם במשה כך מה יעשה בן אדם פשוט שהוא מלא חטאים ופשעים.

30. סוף דבר: החכמה אין לה כל ערך לרוע המערכה (המול).

31. זרוק חוטרא וכו', כפי המאמר הידוע במדרש בראשית רבה ו' ובתנחומא פ' בלק י"ז. ר"ל: אחת היא מה שיעשה החכם, אם נולד במול עברה הרי אין לו כל תרופה נגד גורת שמים זו.

33. אמרי, ובכ"י אמרין בלשון רבים מה שאינו מתחבר למלת אנא, ושנית: ואני אומר מה שאני זוכר בתור גרסא דינקותא.

34. ברוך אלהינו אדון, בעל (רשו) קביעות המול.

35. הוא רצה ומסר את רשות הבחירה החפשית לכל בן אדם.

שירי ידידות ותלונה

ברם חיי	ברי ומווני	דלאו אינון	בוכווא
שאר מילין	דעלמא דין	במול	תליא מלתא.

ס. (י"ח)

מה אנכי

שאלתי ובקשתי מהאלהים הרועה אותי
(ארבע תנועות)

מה אנכי	ממך גוחי	שואל אוי אל	מעוז חוקי
לא רב זהב	לא כסף הב	לא שלחן הוד	מלא כל קיא
פן אתגאה	עת זה אראה	אשכח עושי	עם מצדיקי
אך לא אחפץ	אם יד תקפץ	לתת עם	אביונים חלקי
כי לא אוכל	למצא מאכל	ולהתהלך	עמך נקי
כי נאמנות	עם מסכנות	איך איש פרוש	עם צדוקי
העוני לו	דרך כי לא	ירפני עד	בלעי רקי
לכן שדי	זה אלי די	זה כל חפצי	זה כל חשקי:
עוני ורש	לך לא אדרש	הטריפני	לחם תקי.

36-37. בני חיי ומווני אינם ניתנים לבן אדם בוכותו אלא במול תליא מלתא לפי מאמר רבא במועד קטן, כח, א, ולא כשאר מילין בעולם זה שהאדם יכול לזכות להם עפי' כחו ובחירתו; שאר-כשאר, והחסיר את הכ"ף מפני המשקל.

ובספרו, בן דוד' שחבר המודינה בחור תשובה לתלמידו הרופא יוסף חמיץ (ע' להלן סימן ע"ו), ספר בן ו' דפים שנדפס בס', טעם וקנים' לר' אליעזר אשכנזי, פרנקפורט ע"ג מאין חרט"ו דף סא, עמוד ב' המודינה כותב: . . . אי אפשר לכחד שהגרמים השמימיים יש להם במולד האדם ממשלה גדולה על הנהגתו כל ימי חייו בהצלחתו או בשפלותו כמו שקיימו חו"ל בני חיי ומווני לאו בוכותא תליא מלתא אלא במולא'.

ס.

השיר הזה נתפרסם בראשונה ע"י דוקס בליטעראטורבלאט דעס אריענטס' לשנת 1844 גליון 41 עמוד 651. וע' אוצר השירה והפיוט, חלק ג' דף 82 סימן 283. השיר תורגם לגרמנית ע"י אברהם גייגר, ע' מן וצנה', חלק גרמני, דף 47. 3. רוב זהב, בנוסח דוקס, הב זהב', כנראה על פי טעות סופרים. 4. עושי, נוסח ד. אל עושי' (נגד המשקל); עם מצדיקי, נוסח ד. ומצדיקי'; שלחן מלא קיא, ערה' כ ישעיהו כ"ח, ח'.

7. נאמנות (אמונה, יושר) מסכנות (עניות) אינן יכולות לחיות בשלום כמו (איך) שאי אפשר שיהיה שלום בין הפרושי והצדוקי. מסכנות, ובכ"י משכונות.

ובמושג, נאמנות' הפייטן מתכוון למובן שאינו מצטמצם בעיני ממון וחמר. בספרו, צמח צדיק' פרק כ"ב הוא מציין את המושג, נאמנות' בדברים אלה: הנאמנות הוא הראות האמת כמו שהוא בכל פעולותיו עם האנשים הן אם אדון וגדול ממנו הן עם שוה לו או קטן. וגדולה מעלת מדה זו שנשתבח בה מפי ה' אדון הנביאים כדכתיב לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא.

10. וכזה דברי המודינה בהבונה, ברכות פרק ו': דוד המלך ע"ה אמר נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו וחול' דרשו בו כשם שאי אפשר לעולם בלא פרנסה כך אי אפשר לעולם בלי פלאים וקשים מוזנחיו של אדם כקריעת ים סוף ובכמה מדבריהם רמוזו לנו כמה יש לנו להכיר לחסד גדול זה ונס רשום מהש"ת הכנת מוזנינו ומאכלינו'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

סא. (י"ב)

מהליל מחציתו

על העולם ים וזעף

(שש תנועות)

קצם בא ואחר	כי לפרוע אין לי	אחשוב על חובותי	מהליל מחציתו
עד עמוד השחר	חשבו נא גם אתם	אומר לנושים בי	אחר מחצית הליל
תצר צרת מחר.	חכם חן אומר אל	כי אוכור דברי פי	אישן או ארדם

סב. (י"ד)

יאמר כל איש

(ארבע תנועות)

ממוה מר	כי אין נמצא	דר על תבל	יאמר כל איש
יצרי אמר	ככה אלי	כן אנכי	ה'ן גמרתי
אז אתמרמר	כי מפחדם	הצרות	ן'יהי בראותי
אלי המר	עת אל שדי	וירע לי	ד'רך ככב
אומר גמר:	או לבי כה	חלף בי חק	ה'פר תורה
ממות מר.	יש גם נמצא	האיש בחיים	כי אף עוד

סא.

השיר הזה נתפרסם בראשונה ע"י דוקס ב, ליטעראטורבלאט דעס אריענטס' שנת 1843 גליון 50 עמוד 796. תרגום השיר בנרמניה פרסם א. גיינר, ב, מנן וצנה', חלק גרמני, דף 47; וע' אוצר השירה והפיוט, חלק ג' דף 154 סימן 1841; מהליל, ובנוסח דוקס, מן הליל'.

4. אל תצר וכו', ר"ל, אל תדאג לצרת המחר, פתנם המוני ידוע בכמה לשונות. והמחבר מתכוון כאן למאמר הנמרא בימות ס"ג, ב': אל תצר צרת מחר ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. ורעיון מעין זה המודינה מביע בכפרו, צמח צדיק' פרק ט: אל תדאג... . ופלאטו אמר: לא נאה לחכם דאגה, וסיניקה אמר: הדאגה קבורת האדם אל תדאג בלבך ואם תפול בה אל תראנה לכל כי הנכון לא יראה לכל מה שבלבו.

סב.

1. על תבל – בתבל.

3. מפחדם במקום מפחדן, לפי אי והירותם של כמה ממשוררי ישראל באיטליה בלשון זכר ונקבה.
4. דרך כוכב, רמו לנטיותו של המודינה לאמונה במולות הכוכבים ובאיצטעניות כפי שהיא מתגלה בכמה מזכרותיו ב, חיי יהודה' ובכמה מקומות בהדיואן שלנו; וע' גיינר, קיצור, חלק גרמני, דף כ"ג; ע' ריא"מ, דף 13. והשוה לזה שיר סימן קנא.

שירי ידידות ותלונה

סג. (ט"ו)

עת יתגבר יצרי

כי יצר לב האדם רע

(ארבע תנועות)

שני יגריס	עת בחצץ	יצרי עלי	עת יתגבר
מקרינ מפריס	עת יעשני	אל יוצרי	עת ירשיעני
הן לא גריס	הן לא קרי	מתורת אל	עת יחשה פי
כתריס	היא אל הפורענות	מטובה	עת יפריעני
להיות סריס	למות או	לבי יתאו	בעת ההיא

אחר

-----	-----	-----	-----
אחרי בצעו	למען אלך	ויתגבר	בקום עלי יצרי
סריס פרעה	לפוטפר השר	היות חבר	אזי לבי יתאו

סד. (ס"א)

הרם עטרת

על נפילת עטרת הרבנים כי רוח העשירים נשבה בה שנת השנ"ד

הרם עטרת הוד והסר נור
הוי, לומדי תורה, הלא החסירו
כרתו מעיל ארוך וגם הסירו
מנינכם כי נתנו בו פזר!

סג.

2. יגריס, עדה'כ איכה נ', י'.

3. על מה דאמרו (בראשית רבא, ד', ט"ז): קין יצא כמפריס ומרמה בבוראו.

5. כמאמרם בפרקי אבות ד', י"א: תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורעניות.

ובהבונה, סוכה פרק ג' המודינה דורש: . . . . . אכן רב אחא לא היה מספיק בו בהודו לה' על הטוב העבר ולהסיר הרע העתיד כי גם להתגרות בו מלחמה עם השטן יצר הרע לומר שאין לו כח לנתק מעלינו עול מצות ואמרו דלאו מלתא הוא אין נכון לומר כן כי אין להתפאר ולומר בצדקתי החוקתי ולא ארפה כי דוקא אז יעשן אף יצרו של אדם ויקום עליו להחטיאו'.

סד.

1. מתוך השיר הזה אנו שומעים את הד מתחתו הנמרצה של המודינה נגד אותם החונים בעלי ההון ואילי הכסף שקמו או בקרב היהדות האיטלקית בשאיפה לפרוק מעליהם עול התורה ובאו ע"י כך לידי מלחמה גלויה נגד התלמוד והרבנים, וכנראה שבשנת שנ"ד (1894) היתה סבה מיוחדת להתעורר נגד המפירים והמבזים ההם. זו היתה מלחמה בעד הצלת כבוד התלמוד ומקומו ביהדות שנהלו ר' שמחה לוצאטו. המודינה, ר' שמואל אבואב ועוד (וע' על זה גיינר קיצור חיי יהודה, ויש'ר מריניי, בחינת הקבלה קיצור חיי יהודה). ובכתבי' דף 171 סימן קפ"ג נדפס כתב החלטה והסכמה שכתב המודינה במליצות חודויות

דיואן – יהודה אריה ממודינה

שם רב להועיל לא ולא אל עזר
 אם תאמרו מותר ואם תאסירו
 מה לי בפיסולכם ואם תכשירו?
 אין עוד נחשים פה ואין עוד גזר
 בין איש ובין חכם ובין רעהו
 לא עוד יהי הבדל ובין כל גבר
 נסיר כבוד עשן ונמנעהו
 חבר ושם רבי וחובר חבר
 ימעט ואל ירבה ונפסיעהו
 אל צד שמאל אחור ואל כל עבר

עוד

סה. (ס"ב)

חזן קורא

(ארבע תנועות)

חזן קורא	שוקל סופר	רב לך אל	תוסף עוד דבר
אל תקרא איש	על שם חכם	אל ישמע	עוד קול חבר
אתה מורה	אם תקרא	מאין כנוי	אל תתעבר
כי לא תחסר	מבינתך	גם אם שם ר"ב	או מו"ר עובר.

והמפיץ אור יותר בהיר על כוונת השיר הזה ונטיתו. (רבת שבעה לה נפשי בלעג הרבנים הבו לנאונים מאת קהלת עיר ויניציאה הואת להבוות בעליהם בעיניהם מכמה שנים והנה הם הדיוטות בשם פרנסים וממונים וכל מנמת פניהם תמיד להשפיל כח התורה ולהסיר מאת החכמים לגדור פרץ בהוראה ואף על אסור ומותר כשר או פסול לאשר קנאת ה' צבאות ותורתו עוררה אותנו למגדר' . . . .). והשוה לזה סימן ס"ו שנכתב אחרי שנת שט"ו.

ורעיון שיש לו קשר עם תוכן הפיוט וכוונת המודינה מביע בהבונה, שבת פרק ב':. האי מאן דיהיב וכו', מכאן תשובה לעמי הארץ אשר בכלל דבריהם מהבווי פוערים פיהם נגד הת"ח שלא ידעו בטיב משא ומתן ולא יבינו במילי דעלמא ודרך לעני יאמרו להם ילמדנו רבנו מקרא ומשנה כי בעסקי העולם אאלפך חכמה כי אין בפיהם נכונה כי אני חכמה שכנתי ערמה והלא חכמים יידו כל הנכסף לדעת בסחורה ובכל הצריך לקיבוץ המדיני, שמע נא לדברי אביי לכובס הלז, כבר קדמוך רבנן'.

2. כרתו מעיל וכו'. רמו לשוני בתלבושת הרבנים שנדרשה ע"י מחדשי המנהגים.

3. החסירו מנינכם-הקטינו מספרכם; כי נתנו בו (במספרכם) פור (בכ"י בסג"ל תחת הפ"א והוי"ן) ר"ל גרשו את לומדי התורה.

5. נחשים, אף על פי שאין סימני ר"ת ממעל למלה זו, אין ספק שהכונה היא: נדוי, חרם, שמתא; גזר (בסג"ל תחת הנימל והוי"ן, כך המלה מנוקדה בכ"י)-גזירת דרבנן.

7. כבוד עשן, רמו כנראה, על הכהונה (הרבנות).

9. ונפסיעהו וכו' ר"ל נשלחו לכל הרוחות.

סה.

1. הפייטן פונה אל החזן, בעל הקריאה, השוקל (אולי השמש) וסופר הס'תם. כשתקרא לעלות לס'ת בבית הכנסת (מד"ק).
3. מאין כנוי, אם יפנו אליך בלי תוארי הכבוד של הרב והחכם.
4. על מאמר הנמרא שבת ל', ב': אל תקרא מור עובר אלא מר עובר; מו"ר-ר"ת, מורע ורבנו.

שירי ידידות ותלונה

סו. (רל"ו)

מה שהיה שנת השנ"ד

הסרת הרבנים ועל השנות הלו' פעמים הדבר מאת הו' שנת השע"ו

לרבנים כקוץ מונד	מה שהיה שנת השנ"ד
השע"ו שנו במפלתם	הנה עתה כבר חזר
אל חכמתם ברית ואות	ותמור הדר כתונת הוד
היום יעטו מעיל בשתם	מגיע ירכתי עפר

5

סז. (רכ"ט)

טוב להודות לה'

לבקשת כמה'ר יוסף נטווה הרופא יצ'ו על הצלתו מעלילה הושמה לו

לו בקולות	ולומר	לאדוני	טוב להודות
על גמולות	המשלם	הגדולים	על חסדיו
במצולות	מחשכים	יושבי חוך	י'עזור אל
ותפללות	שופכים רון	קוראים לו	ו'עבדיו
לנאולות	המקיים	לבכם בו	ס'עדו נא
ועגלות	גם חניתם	קשת ישבר	פ'ושעים
ועלילות	מחבילות	הוא ימלט	נ'חלתו
במסילות	יטמנו פח	עת רשעים	נ'חמו כי

5

סז.

1. השורה הזאת הרשומה בראש השיר אינה מחוורה לי כל צרכה. אבל מתכן השיר אפשר לראות שהוא מקושר אל השיר הקודם ס'ד אף על פי ששניהם נוגעים לזמנים שונים ורשומים בדיואן במקומות מסורדים. השיר הוא התאונות על השנוי שנעשה במלבושי הכהונה של הרבנים. במקום כתונת ההוד והבגדים, המגיעים עד ירכתי עפר' שהיו האות והברית לחכמים, הנה, היום יעטו מעיל בשתם'. בשיר הקודם שורה 2 דורשים העשירים המגנים והמבזים את הרבנים: כרתו מעיל ארוך וגם הסירו'.
3. מאת הו', פרנסי הקהלה שהיו שבעה במספר, ע', ראטה, היהודים בויניציאה, ע"מ 128 (מד"ק).

סז.

1. שם משפחת יוסף נטווה הרופא נוכר ברשימת הביבליוטיקה של רא"ה יצחק פארדו מוירונה שנדפסה בקרקא שנת תרנ"ה ע"י המדפיס יוסף פישר דף 11: יהודה ליב דרשן' יוסף רופא נטווה מחבר ספר בשם, קול יהודה' ואולי יש קשר בין השמות האלה. ובקטלוג ווייס (כ"י קויפמאן) השם נטווה נרשם פעמים רבות. והחכם אלכסנדר מארכס חושב שאין זה מן הנמנע ששם זה הוא מסורס מהשם נטווה. גם מורטרה, דף 43 מוכיר שם כזה.

7. קשת וכו' עדה'כ תהלים מ', י'; פושעים קשת-קשת פושעים, על דרך הפיכת סדר המלים לפי

מנהג הפייטנים ועל הפוכים ממין זה ע' צונץ, דף 642.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

בפעולות	יה מסכל	מחשבות	10 ט'וב לקון
על גבולות	או מצוה	עיר וקדיש	ו'לחסידיו
להפלות	את יחידתם	ולהציל	א'ל שלוחם
עושה גדולות	חי ואל	המפואר	ה'משובח

סח.

(Fol. 70b)

אחר אשר בבכי

להח'ר אברהם סטילה יצ'ו שעשה ק' סוניטי על דמעות אשה יפה בוכה

לך שערי דמעה ולא ננעלו	אחר אשר בבכי יפת תואר
לשנות ימין עליון אשר פעלו	מה טוב בעת תשיר לשבי חטא

סט.

הוד ותהלה

בחבור הרר'י דיל מידינו נדפס באמסטרדם אמר כמה שורות ותושבחות:

(ארבע תנועות)

דלא פסיק	יתן קלא	אל דמי לה	הוד ותהלה
מתין מסיק.	חריף מקשה	אל שם אנשי	קרבן אשה

סח.

אברהם סטילה (כוכב) נזכר ע"י המודינה כמה פעמים. בכתבי' דף 163 במקום שמוזכר החרוז הנ"ל ושם, דף 170 הוא מציין אותו בין תלמידיו (אלה הבנים שנדלתי ורוממתי מתלמודי) בתור, אברהם כוכב מפיראן נבון ופואיטה' (משורר). ובחיי יהודה' דף 63 הוא מספר שכשבא ברה'ת'ד, לדור דירת ארעי בבית אחד היה דר בו הר'א סטילה'. בלוי, שם, כותב: לא ידעתי מי הוא אברהם כוכב שלנו, במלות נבון ופואיטה' מהללו שהוא מוכתר בחכמות חיצוניות ומשורר בלשון איטלקי'. אין ספק שזהו אותו אברהם כוכב הנזכר ב'מתק שפתים' להמשורר עמנואל פראנסיש (הוצאת חיים ברודי, דף 10-11) ששלח לר' עמנואל שירים בשפת איטליה וזה האחרון התרעם עליו על זה שאינו כותב בעברית וזהו השיר המתחיל בבית, מי שמך לאיש נוטר כרמי שיר לעז אשר תיצור כמו אישון'. המכתם הנ"ל נמצא בכתבי' בתור סימן מיוחד (קע'ו); ולא ננעלו, מפני שכתב מספר גדול של מאה סוניטים. ובספרו, צמח צדיק' פרק ל"ט המודינה כותב: אוידיאו אמר אל תשניח על בכי האשה כי היא לרמותך ועפעפיה יולו מיד בכל עת שתרצה אחר'.

סט.

בחבור, זה ספרו של הישר' מקנדיא אילם, דפוס אמסטרדם 1629; לפי המאמר ביבמות כ"ה, א': הא בקלא דפסיק, הא בקלא דלא פסיק.

בשיר קצר זה המודינה עמר את ההסכמה הארוכה שהדפיס בספר. ומפני קיצורו של החרוז שיש בו מן הידידות למחבר הובא במדור זה במקום במדור של שירייהסכמה.

שירי ידידות ותלונה

ע.

שיר שיר שר שר

תחת שיר חבר ר' יו"ט וואלוואון לנשואי בניוניסטה

שיר שיר שר שר	סר אל גיל בשר	עד אל לי	עת לב שש יום טוב
בן בון בן בין	מר אל לא מר	פה צוף אל חיך	מן חיך יום טוב

עא.

(Fol. 74a)

עיני יהודה

לחכם ר' יהודה עכאס שלח לי מליצה ושיר בשבח ווו תשובה על פי דבריו:

עיני יהודה	כבדו מזוקן	הם הפנימיים	ובמבוכה
אריה כבקר שב	ואוכל תבן	אין בר ולא משכיל	ולברכה

ע.

1. ר' יום טוב וואלוואון, היה סופר ומשורר ונודע על ידי מחברת שיריו, הד אורים' והם שירי הד וע' על ענין זה בהערה לשיר סימן קע"ו. המחברת שנכתבה לכבוד חנוכה בית תלמוד התורה בניניציאה נדפסה שם בשנת 1662 וכל חרוז שני בא אחריו בטוי הנמר כאותן המלים ובאותו ההד של המלה הקודמת. למשל:

במעון אלהים זה	שרפים באו	מה הוא!
לראות יקר גדלו	וכן תמהו	
מקדש ה' הוא	וטור כל טוהר	
בנוי לתלפיות	בחדרי זוהר	זו הר!
הר זה ימינו	קנתה לנצח	
מי זה יהללו	בכל קול פצח	פה צח'

שירי הד ממינו זה חבר גם לנשואי ברוך אלפרים (שירי ברוך) חתנו של ר' שמחה לוצאטו, קינה על מותו של ר' מנחם עזריה פיעו וכמו כן קינות על מותם של ר' אריה ממורניה ור' אליה מול טוב מודינה שנתפרסמו על ידי דוד קויפמאן ב, צייטשריפט פ. ד. העברעאיש. ביבליוגר. שנה א', דף 22 ואילך; ע"ד ר' יו"ט וואלוואון ע' מורטרה 68 וחגי' לגירונדי דף 258 סימן צ"ב וראה גם ב, ירחון' לשנת 1899 דף 421 ולשנת 1900 דף 238; המשורר ר' יעקב פראנסיש כתב עליו: מה מתוק מדבש החר' יום טוב ואלואון ומארי עו הן בלשון עברי הן בלשון לעז. ובין המחברים שירים מורכבים מכמה לשונות בעת ששין. יום טוב ראשון' (מתק שפתים, ברודי, דף 104) ואחיו המשורר ר' עמנואל פראנסיש חבר שני שירי תהלה לכבוד שיריו של וואלוואון. וע' מה שכתב עליו הדר' דרבקין בהאנציקלופדיה הישראלית הרוסית כרך ה' עמוד 292.

ואת ברוך אלפרים הג'ל אני רושם בתור חתנו של הרב ר' שמחה לוצאטו, על סמך כה"י אדלר-סואבה י"מ 322 ששם מובא שברוך אחד משני בניו של ר' יעקב אלפרים נשא לו לאשה את בתו של הרב לוצאטו והוא המחבר של 'שירי ברוך', אבל בהאינצקלופדיה הישראלית הג'ל שם, הוא נרשם בתור נכדו של הרב לוצאטו.

עא.

1. ר' יהודה עכאס חי במצרים ונוכר בשם הגדולים וגם ע"י די רוססי. ובעל קורא הדורות' נ"ב, א'

על כן לשונו	תחשה השבח	אל הוד מעלתך	וחין ערכה
5 אם שפכו עליו	אזי מי שכל	הן נעשה היום	כרות שפכה
יאמר לבד כי	בעבותות קשר	חכם יהי קשור	לך ולכה
ולעת תצוה לו	לפקודיך	יוחיל בתוחלת	ממושכה.

עב.

(Fol. 71a)

ברוך אשר נתן

לבקשת ק'ק מודינא לומר במוסיקה בהבאת ס'ת לבה'כ

תורת אמת על יד בנו עמרם	ברוך אשר נתן לישראל
זכרון לעולם עד לכל דורם	ויכתבנה או כתב רשום
יתענגו כי הוא מאור נרם	בו ישמחו תמיד ויעלצו
נחת ונחמה ברוב שברם	נשאר לבד להם בגלותם
5 אחר אשר הונף אשר הורם	היום בכך נגיל בספר זה
אל בית אלהים חי אלוה אברם	מבית אנוש תמים והוא מובא
ינשאו פתחי מעון אל רם	ישאו שערים לו בראשיהם
ישתחוו נגדו למול צורם	להיות בתוך ארון מקום מקדש
חולי אשר עון וחטא גרם	יתפללו אליו עלי חולים
10 אותם אלי ארצם ואל עירם	מרפא יבואם חיש ואיש ישיב

כותב עליו: ועוד היה שם במצרים הר' (משה) יהודה עבאס חכם גדול ומעיין ופסקן ומשורר ופייטן גדול".
וע' אדותיו גם כנסת ישראל לרש"י פ"ן דף 415. וספר ריא"מ (דף 109) מביא חרוז בן שני בתים המיוחס
להמודינה והנמצא בספר, מאור עינים' או, עין ישראל' לר' אליהו פינטו (הרי"ף על העין יעקב) ויניציאה,
ת"ג, דף 2 בהערות המו"ל: וזה בא בחבה מאת י"א ממודינא". וזה החרוז:

עיני ישראל כבדו מוקן
עד בא חכם חידש דמות דיוקן
כלו כחוטי דוק וכמעט אין
ויארוג כל מחמדי עין.

בהדיואן שלנו אין החרוז הזה נמצא ואולי היה נכלל בתוך הדפים החסרים. אבל סענון החרוז הדומה
בשלימות לסענונו של השיר הנ"ל מראה שזהו פרי עטו; הם הפנימיים ובמבוכה, הבית הזה אינו מובן לי.
בתנ"י, 92 נזכר, משה עבאס חכם גדול ורופא מובהק בעיר מכאנסה' קרוב למשפחת ר' דוד קונפורטי".

עב.

2. בנו-בן. 5. שברם, כך תקנתי ובכ"י שבים. 7. אלוה, תעוה אחת יתרה.

שירי ידידות ותלונה

ענ. (שנ"ד)

אנשי ישיבת שם

מומר שיר משירי כנסת הגדולה בעת ר"ח שבט השפ"ב מעלות אנשי ישיבתם קוראים והולכים לחומם ולהשלימם באו אל קץ מסכת כתובות בס"ד ועור הקצינים בני חברת תת"א יצ"ו, שר המשורר בשירו, וכה היה דברו:

שירה בפי כל איש ברחובות
הדרן עלך מסכת כתובות

5

 אנשי ישיבת שם שנובו ישע
 מקץ וסוף שנים הם כמו תשע
 כלם אחוזי חרב תהלה
 מבית כנסת היא הגדולה
 ללמוד זמן נשאת הבתולה
 והב בסופה חרב אהבות

שירה - הדרן

על הוד צבאם שר איש שבחה
 אלוף לישראל אור ושמ"חה
 חכם כהימן כלכול ודרדע
 כולל בכל חכמה בין ומדע
 בשמו לבית לוצ"אטו ונודע
 מן האדמה עד הערבות

10

שירה - הדרן

חיים ושלום למחזיקים
 חברה כשושנת העמקים
 תתן ולה כנפי החסידה
 בה, גם לתלמידים ואגדה
 תלמוד ותורה לחם וצדה
 לב רם אשר יקום על נדיבות

שירה - הדרן

קהל ויניציאה העדינה
 כי הן פאר דת אל נאמנה
 שמש צדקה בו בא וזורח
 היום יהי עלו ורק שמח
 הולך ומתגדל רב וצומח
 מאיר משובב שם הנתיבות

15

שירה - הדרן

ענ.

הדלת בחרו הראשון וכמה בתים בסוגר יש להם בסוף יתד ושתי תנועות.
 2. תת"א=תלמוד תורה אשכנזי. וב,חיי יהודה' דף 28 המודינה רושם: ר"ח אייר שס"א התחלתי לדרוש במדרש חברת תת"א אשכנזי יצ"ו. ר"ח שבט השפ"ב=יום ד' י"ב לחדש ינואר 1622.
 8. והב בסופה וכו' על מה דאמרו בקדושין ל', א' את והב בסופה אהבין זה את זה בסופה ובמכתבי המודינה משתמש לפעמים במאמר זה. ובהבנה ברכות, פרק ו' המודינה אומר: מצאנו דבר והפכו בדברי חז"ל שהם קוראים לעסק התורה מלחמה כאמרם משיבי מלחמה שעה אלו תלמידי-חכמים מלומדי מלחמה של תורה וגם מכנים לה שם שלום כמה פעמים באמרם ת"ח מרכים שלום בעולם אלא שתכלית המלחמה להניע אל השלום ומנמת פני המתוכחים בתורה לבוא לידי פסק הלכה וזה ששבת ר' נחמן בר יצחק לתנא הוה שכשמו כן הוא ששם שלום בין התלמידים'.
 10. ושמחה-הרב הגדול ר' שמחה לוצאטו מויניציאה והיו דברי ריבות ומלחמה בינו ובין יצחק מן

דיואן – יהודה אריה ממודינה

עד כי יהי רצון אל ויואל
 דורש אלי עמו טוב וגואל
 ישלח משיח צדק ומורה
 דעת מלא הארץ יורה
 ירחיב יסיים גם אז באשרי
 ירחיב ישמח את הלבבות

20

עד. (שס"ט)

תודות נתן לאל

בסיום מסכת גטין במתיבתא:

(עשר תנועות)

שיר ורננים	נתן לאל	תודות
רנן ושבחה	מזמור	בגנינות
לנבונים	עזרו מקדש	שלח
הרבו שיחה	הוד עיון	בישיבת
ראש לשונים	ממשלת שר	תחת
הרב שמחה	עוקר הרים	סיני
כל מסטין	מהם מונע	הסיר
מסכת גטין.	השלימו	עד כי

5

הלויים נכדו של המודינה (ע' גירונדי, דף 316). על דבר שמחת הסיום הואת מספר המודינה ב,חיי יהודה' כדברים האלה: סוף טבת שנת השפ"ב נעשה סיום מס' כתובות בבהכ"נ הגדולה ונעשו י"ח דרשות והלילה אחרונה שהיה ב' שבט דרשתי אני ברוב עם עומדים צפופים לא היה כמוהו, ובין השומעים ערלים הרבה, ושירים ושירים ונגנים נעשו וובולון שר שיר א' חברתי אני, לא שבעה נפש השומעים מלהלל נועם קולו, ואני הייתי שמח ועלז'. אפשר לשער בוודאות שהשיר הנ"ל הוא הוא הנטן שומר וובולון בנו וזה היה זמן קצר טרם שנרצח (בחול המועד פסח ה' שפ"ב). בכ"י מאוסף שירים שונים שבבית המדרש לרבנים בבודפשט נמצא גם השיר הזה והדר' שמואל לאעוונינער המציא לי בחבתו העתק ממנו. בראש השיר בכ"י בודפשט כתוב, ראש חדש השפ"ט ווהי כנראה טעות סופרים וובולון הלא נהרג בשנת השפ"ב). ועד כמה היה סיום זה מאורע חשוב בחיי הקהלה בויניציאה אפשר לראות מזה שנמצא עוד שיר אחד שנתחבר לכבוד הסיום הזה ע"י. הצעיר יעקב בכמ"ר משה יוביל סג"ל יצ"ו. שיר זה נמצא בכ"י בודפשט וגם מזה המציא לי החכם הנ"ל העתק. השיר מתחיל בבית, לאור הברקים גברים בקול רם'. והצעיר יעקב' הוא אולי בן משה סג"ל יוביל שנוסח מצבתו נמצא ב,לוחות אבנים' סימן קלי"ב (מת בשנת השס"ו=1606). וכנראה שיעקב יוביל זה הוא הנוכח ב,חיי יהודה' דף 38 בחור, מלמד שני' להמודינה והיה עומד על משרתו זו בשנת ש"פ. שובולון בנו היה מנן יפה המודינה מוכיר גם בהקדמתו לס', שיר השירים' לשלמה די רוסי (ע' לעיל סימן ל"ז): נהפך לאבל כנרתי ועיני מקור דמעה לבי חלל על בני הנחמד וובולון הי"ד (ה' ינקום דמו) בחור בן כ"א שנה נעים ומירות קולו ערב ומראהו נאוה'. ובנוסח המצבה שחבר לקבר בנו זה (ל"א סימן נ"ב) הוא רושם: קול יפה ומשכיל'.

ובנוגע לדברי הריבות שהיו בין ר' שמחה לוצאטו ובין נכדו של המודינה ראה מה שכתב הח' פריימאן בנעשיכססליטעראטור של שטיינשניידר סימן קס"ו. עד.

והו השיר היחיד בן שלשת בתים או 'עמודים' הנמצא בהדיואן. המודינה מתנגד לחרוים שמספר עמודיהם איננו ב,וונת' (שנים, ארבעה או ששה); ע' שיר צ"ו, הערה.

7. סיני עוקר הרים, מאמר הנמצא בסוף ברכות. הרב שמחה לוצאטו.

שירי ידידות ותלונה

עה. (תי"א)

בהלל נדיבים

תהלה ותפארת ברכות והודאות. ושלוש רב מאת אדון הנבאות, לנכבדי ארץ הרמים, שומרי משמרת החדש והרחמים, המפוארים והמהוללים בני חברת גמילות חסדים אשר בקהל קדוש אשכנזים יצ'ו, בנחת עליצותם ובם יחיד ואחד מחבריהם המעולה כמ'גרשון סקארמילה יצ'ו בכמ"ר אשר ז'ל בהולד לו בן חמודות יוסף יחיה לאורך ימים ועל כי יהיה יום מילתו שבת שירה השצ'ו על כן מצא את לבו אוהב טהור לב אליהם, ולאבי הבן ביניהם, מימיו בעל שיר וחרוות לשיר ולכבודם את השירה הזאת, בעוד בלשוני מלה, קריאתה זו היא הללה

5

בהלל נדיבים	שלמים משלמים	אכונן אמרים	דברים אחדים
ומי זה במזמור	ידבר ויגמור	שבחות חברת	גמילות חסדים
יסודה עמידה	בחנא וחסדא	לעזרת צריכים	נקודים ברודים
להיטיב לרחם	להקים לנחם	נכאים דוי לב	עניים מרודים
עשירים ודלים	בריאים וחולים	חנינה וחמלה	בתתם צמדים
בגופם והונם	לרצות לקונם	מנחת פניהם	ולזה חרדים
לעירי ושכבי	ותקל וטבי	וימים ולילות	במשנת חסידים
גשמים ורוחות	אליהם מנוחות	ולא יעצרו	הליכות צועדים
ביען ערוכה	עליהם הלכה	לגדול וקטן	היותם עתידים
בכך אל מאורם	ישלם שכרם	יברך לכלם	אהובים ידידים
בשמחה וששון	ביום זה לגרשון	בחדוה וגילה	ובנים ידידים
ותמיד לעמו	יצו את שלומו	יהי טוב ושלוה	ואור ליהודים
ובוה בקדה	וסימן עבודה	אדבר בשלום	ואכרע במודים
		נאמן אהבים סלה	
		נ"ו יא"מ	

עה.

הח' סואבה שכתב את תולדות המודינה בירחין קאריערא איוראעל. משנות 1862 עד 1865 מוסר בכרך ב', דף 288 שהחברה גמילות חסדים השתתפה במתנה של 50 דוקאטים לצרכי הנדוניה של אסתר בתו של ר' אריה ממודינא י' אלול ה'ש"פ (1820); גרשין סקארמילה הנ"ל הוא כנראה שעליו מסופר ב,חיי יהודה' דף 254, פורים השצ'ו נהפך לאבל מחול כל הקהל הוה והתחילו צרות הכלל והפרט . . . כי נגלה עוון גרשון סקארמילה (ועוד) אשר לקחו וגם שמו בחדר בית הגיטו רכשו והון מסך שבעים אלף דוקאטי משי ובגדי משי וזהב אשר נגבו איזה ערלים . . . ובאו השוטרים ותפשו . . . וסגרו התצר מהגיטו יום פורים לבקשם בכל הבתים בבהלה רבה וגדלה צעקת וכלימת כל אנשי העיר שרים ועירוניים והמון העם נגד כללות היהודים כמנהג כי איש יחטא ועל כל העדה יקצופו . . . והלשין עליהם גרשין סקארמילה הנ"ל להתנקם, לא יאבה ה' סלוח לו כי השחית וחבל ששה בתי אנשים כשרים ואו התחילו שברי לבי ואנחותי. ע' להלן, סימן ע"ח, רי"ט, רס"ה, רס"ו.

7. שלמים-משלמים. לנעיל: הראשון חמימים והשני משלמי כסף.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

עו. (רצ"א)

הפליא בטובו לי

להנדיבים ושועים כוהר רקיעים המעולים בני חברת ת'ת בק'ק ויניציאה יצ'ו קצינים ורוונים קראם כלם אדונים, נבוה וחדל אישים משרת אותם, שבת י בכמ'ר ויט לי מרוי'נה וצ'ל ביום הולד לו בנו בכורו יצ'ו והם היו לו לסנדק ידעו והכינו להכניסו בכריתו של אברהם אבינו

ב	א
ולרב חסדיכם בשבעתים	הפליא בטובו לי אדון שמים
אתי בכל מקום בלי מגרעת	מאז בעיניכם חברת דעת
10 נוסף מאד חבה והיא מודעת	תלמוד פאר תורה בהוד קובעת
לשאת בכורי זה עלי ברכים	שם חן לצוות לי למשען מים
ד	ג
15 הנה עבודתכם אשר עבדתי	לא אדעה על מה אהי זובח
אין ואפס היא ואל משבח	תודה עלי הבן אשר חמדתי
בגללכם אבוא ומה נכבדתי.	10 או על מביאים לו אלי מזבח

עו.

2. משרת אותם, כלומר רב הקהלה וככה היו רבני איטליה חותמים לפעמים את שמם (ע' פונלשטיין – ריגור דף 99); ויטלי=יחיאלי: מרוי'נה, והחכם הגדול נייבוער ברשימתו בה לעטערבאדע' העתיק בטעות מרוי'נה ואולי זה טעות הדפוס שם. בתור מחבר השיר מופיע כאן הרב או הדיין שבתי אבל השיר הוא פרי עטו של המודינה.
16. משבח, צריך לנקד מְשַׁבַּח. מפני המשקל הדורש כאן שלש תנועות.

למרות פירושי הנ'ל בדבר המלים, משרת אותם' אי אפשר להניד בהחלט ששבתי בן ויטלי היה רב או דיין. רב בשם כזה בוויניציאה בימי המודינה לא מצאתי ואין זה מן הנמנע ששבתי היה שמש הקהלה שבניהכ'נ (האיטאליאני?). למשרתו זו רומזות אולי המלים, הנה עבודתכם אשר עבדתי אין ואפס היא'. קשה לשער שרב או מורה הוראה אפילו בענותותו ימצא למתאים לציין בדברים כאלה את משמרת הקדש שלו. צריך גם לחשוב שההקדמה לשיר נכתבה ע'י שבתי בעצמו ולא ע'י המודינה. זה האחרון לא היה משחמש במאמר כמו, נבוה וחדל אישים' בשם חברו שלבקשתו הוא בא לחבר שיר-כרכה ותודה. השיר, כנראה, שהיה נדפס על גיליון מיוחד וממנו רשם המודינה את'כ את ההקדמה והשיר כשכא להכניסו אל תוך כתביד הדיואן שלו. מענין הדבר שכבוד הסנדקאות חולק לא ליחיד כי אם לכל הנבאים וראשי החברה בכללותם. גם שיר זה הריהו ראייה ברורה שהמודינה בטוב לבו וידידותו נכון היה לחבר שירים בשם אנשים אחרים, גדולים או קטנים לא בעד שכר-כסף כמו שרגילים לחשוב רובי מתגדיו. בודאי שכאן אין כל מקום לסברה שהריא'ם לקח תשלום כסף משמש או דיין ששרת בקהלתו והשוה לזה מה שהעירוטי לשיר סימן רט'ו.

שירי ידידות ותלונה

עז. (שס"ד)

אגיל בשכלך זך

בדוטוראטו התלמיד החשוב כהח"ר יוסף חמיץ יצ'ו נדפס

אספרה שמחה לאחי אשר עלץ לבי יום הוכתר בפילוסופיאה ורפואה בסאדווא' אדר יקר מתורה ומכבוד אשר שמע מפי תורה כבן נעים לי כמה'ר יוסף חמיץ יצ'ו וגם בכל גילה גלחה מיהוד'ה נברה עלי אהבתו להשרות עלי רוח השיר אף משך עצבות ויצאתי היום ראשון לכל שבת יוס'ף בשיר נקראת מעם אחר אוד'ה ערוכה בקריאת ארבע היא הברות משקלה וואת ליהוד'ה וואת לי הוד'ה

5

אגיל בשכלך זך מאיר וזרח
גילת גביר גנים יראה בעין
על כל עמלי בו הנ לא לאין
את כל אשר עבד בהם בפרח

כי אחר אל דת אל חבר חובר
בלבב נקי ישחוק סכל כן עקר
שמץ מה ליקח גם מן החקר
האומר מה לטבע את הבר

10

עז.

1. שיר זה נדפס במחברת, בליל חמיץ, דפוס ויניציאה שנת שפ"ד (1624), ספר יקר המציאות ונמצא בספריתו של הרב החכם הדר' ה. ג. ענעלאו (טופס שני נמצא בבימ"ד הרבנים בסיניסטיא). מציאותו של הספר, בליל חמיץ לא היתה ידועה עד הזמן האחרון ואפילו וואלף ושטיינשניידר לא הוכירוהו או הסתפקו במציאותו והשוה לזה בלוי כתבי, דף 169 והערתו של ליבוביץ בסוף הספר, ארי נוהם' להמודינה, בהוצאת, דרום, ירושלים תרפ"ט. הספר, בליל חמיץ' שהוא בן שנים עשרה דפים (כ"ד עמודים) כולל עשרה שירי תהלה למחברים שונים לכבודו של ר' יוסף חמיץ ליום הכתרתו בתואר רופא ופילוסוף, נגערך' על ידי ר' יהודה אריה ממודינה. הרופא ר' יוסף חמיץ שהיה מחשובי המקובלים היה תלמידו של המודינה הקורא לו, תלמיד מובהק' (כתבי, שם). פוגלשטיין-ריגר, חלק ב' דף 267 מציינים אותו בשם, יוסף רומי' והוא נזכר ברשימתו של שטיינשניידר, וידישע ערצטע' צייטשריפט פ. ד. העבר. ביבליוגר. חוברת יז משנת 1914 סימן 475. לר' יוסף חמיץ זה הקדיש המודינה אחרי כן את ספרו, ארי נוהם' בשאיסה גלויה לבטל בעיניו את תורת הקבלה שהחמיץ היה מושפע ממנה, אבל בלי תועלת וע' אדוחיו בכנסת ישראל לרש"י פין דף 471. ומפני יקרת מציאותו של הספר הג'ל כדאי לתת כאן את שערו: בליל חמיץ, אוסף חושבחות ושירות מנבזני עם בפתשן כתב בו יתרועעו אף ישירו ביום שמש וירח כתרו בכתר הפילוסופיאה והרפואה בסאדוואה האלוף הרופא כהח"ר' יוסף חמיץ בן הנעלה כהר' יהודה חמיץ יצ'ו, מאת עבד נדיבי עמים נאספו באותו פרק יא"מ, נדפס בוויניציאה הבירה במצות השרים המעולים פייטרו ולורניצי בראנאדיני בית יואני קאליוואני בשנת השפ"ד. יא"מ, כך רשום שמו של יהודה אריה ממודינה בשער אבל את ההקדמה בפנים הספר הוא חותם בשמו בשלימות; בדוטוראטו, והחכם נייבויער קרא בטעות ב,ריטראטו' (תמונה) וע"י כך קרא ככה גם החכם בלוי הכותב (שם), שלמי השערה קרובה נדפסה תמונת יוסף הג'ל בחבורו שנדפס'; ע' מורטרה. 12.

5. מעם אחר-בלע'ז; -באיטלקית; אוד'ה-Ode.

8. בפרח, חדוד, במקום בטרך עדה'כ שמות א' יג-י"ד;

10. מה לטבע וכו', במקום תבן מן הבר.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

<p>אם אומרה שבחי חכמת מרפא לולי היותה נשמד כל חי</p> <p>גולה למקום תורה חכמה ודעת כי עת אף כי דמים רבים שפכת</p> <p>ראש חוקרים וראות חתך נתוח הבר ככל עשב יהיה מותר</p> <p>יום עם מחוכמים בהתוכח לדם וארש רופאים תפיל</p> <p>יקר מכל זהב ועושר עצמי כי הון יוסף רעים רבים</p> <p>האם אף היא תשיב ברכות שדים יוסיף: האח האח ראתה עיני</p> <p>אסמוך על ראשך יד ברכתי אורך חיים למעלה למשכיל.</p>	<p>תדבק לשוני זו אל מלקוחי היה בלא משפט אדם נספה</p> <p>היטבת אם כן לראות היום הלכת עתה עלי ראשך הן תאות מגבעת</p> <p>קיסר בשר האזין כי טוב פתר געת בדפק, סם טוב אל פתוח</p> <p>לכן הדר הודך בזאת תכפיל אתם עלי חולה תהי נוצח</p> <p>נור הנתון לך בין משאבים עלה דבר שם טוב עולה דרך האושר</p> <p>יאמר האב ברוך פרי בטני ובני אחיך הוא לשתי ידים</p> <p>גם אנכי לאט אליך אוביל אומר תן אל לאיש בן משנתי</p>	<p>15</p> <p>20</p>
--	---	---------------------

11. תדבק וכו' עדה"כ תהלים קל"ו. ו'.

12. היה בלא וכו', עדה"כ משלי י"ג, כ"ג; נשמד, חדוד, במקום נשמת כל חי (לולי היותה, ר"ל, לו

לא היתה קיימת חכמת הרפואה).

14. דמים וכו' עדה"כ דה"א, כ"ב, ח' ועוד.

15. קיסר וכו', רמו לסמיכות שהיו ניתנות להמעוטרים בשם מושל המדינה; ראש חוקרים-ראש המורים הבוחנים.

19. נור וכו', כמו, מגבעת' לעיל שורה 14 ואולי זה רמו לאות הכבוד שהיה ניתן לכל מוכתר בתור רופא כפי שמספר המודינה ב,חיי יהודה' דף 11 (ומובא בתנ"י 244) ע"ד אבירוקנו מרדכי. נכתר בכתר הרפואה בעוד היה הקיסר קרלו קווינטו (החמשי) בבלונויניא ונעשה מאתו קאוואלייר די ספירון דו'רו (לפי גירונדי: נניד מן גולת הוהב') כי כן עשה הקיסר לכל אשר נכתרו ברפואה אם נוצרי או יהודי.

20. כי הון וכו' משלי י"ט, ד'.

21-22. האב, זהו ר' יהודה חמיץ הנ"ל; אחיך, זה היה כנראה יצחק, אחיו של יוסף חמיץ, שבהקדמתו לספר, לבילל חמיץ' המודינה מוכיר אותו לשבח ולתהלה; האח-האח, לנעיל, הראשון לשון שמה והשני לשון אחים עדה"כ תהלים מ', ט"ו; ע', ד'.

24. בן משנתי, רמו להיותו תלמידו של המשורר; אורך חיים, חדוד, במקום אורח חיים, משלי ט"ו, כ"ד.

ובכתב יד סואבה (אדלר 675) הנמצא בספריה של בית המדרש לרבנים בניוירק (מכתב יד זה לקט הח' ר' אברהם ברלינר ו'ל את נוסחאות המצבות שפרסם בספרו, לוחות אבנים') נמצאות שתי נוסחאות מצבה שחבר הרב המודינה על קבר יצחק, אחיו (מת י"ז סיון תה-1645) הנוכר של יוסף חמיץ ועל קברה של אסתר אמו של החמיץ (מתה בשנת 1644) ואלו הן הנוסחאות:

שירי ידידות ותלונה

עח. (שס"ג)

הגדיל חכם לבב

בדוטראטו החכם כמהר"ר משה עזיאל ז"ל נדפס

א

הגדיל חכם לבב רועה בעדר

עין בתורת אל בא אל העין

יסד באבני דת חומה וגדר

סימן 183 (בכ"י. אדלר)

נכבד את פה שועים נמנה	הצור תמים אל איש רמים
הוציא כל צל אליו פנה	י צחק חמיץ ממנו מיץ
לשאת לתת כל באמונה	באחר שוחר הטוב בוחר
קבע עתים במקום בינה	אל התורה כי טוב סחרה
בישועות אל מצא עדנה	הרכה בניס ובכל שנים
הורק באור תשאינה.	יום בא שמשו כחות נפשו

סימן 371 (שם)

זאת ליהודה השר ומאושר אשת
רמה תמה וזן עדן כן תלך
לה בחיים חנם וזרה הרשת
לא החמיצה מתת אל הלך

בטח בה לב בעלה כל ימי בששת
כי ידה בכיסור כפה בפלך
אדר ד"ת בטוב היא באה לרשת
ותלקח אסתר אל בית המלך

ובספר, שכלים בודדות' (שהדפיס אפרים דיינרד במספר של מאה טופסים) דף 66 מובא נוסח של כתובה ותנאים בין החתן יצחק בן יהודה חמיץ והכלה דינה אורה בואנא בת שם טוב שאמאיא בעיר איספאלאטו, ובהערה המו"ל מביע את ההשערה שוהו יצחק אחיו של המקובל יוסף חמיץ. ולהלן סימן רע"ח נמצא נוסח מצבה לילד קכן של החמיץ.

עח.

1. בדוטראטו, גם פה נייבוער (שם) בטעות סופרים או דפוס בריטראטו. וברשימת שטיינשניידר יודישע ערצטע, צייטש. פ. ד. העבר. ביבליוג. שנה י"ח, חוברת א-ג הרופא משה עזיאל רשום בסימן

1581. עזיאל-Forti

3. עין-עין, לנע"ל, הראשון לשון עיון חורה והשני לשון מעין מים.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

ב

5 למד שאר חכמות כי אדם אין
אם לא בכל מדע יפקח העין
גבר וגם עלה בפאר והדר

ג

נור לראשו הורם ובלי מפולת
רופא ופילוסוף וכדין הורם
10 מאת גדולי עם ארצות האל

ד

רפאות תהי עתה שמן על סולת
מנחה לאיש משה רב בן עמ'רם
יצהר וחברון הוא אל עז'יאל.

ע.ט. (שמ"א)

נציב רביך

בדוטוראטו הרופא כמה'ר דוד חיים לוריאה מפאדווה

חקל בוסמין	דצמח גו	וטב איכא	נציב רביך
מפורסמין	באוריתא	דאבהתא	ברא כרעא
זעיר יומין	דאסותא	באולפיא	דלעי ליה
ברישובין	ביומא דין	פריסו ליה	וגולתא 5

13-12. עדה"כ במדבר ג', י"ט: עמרם ויצהר חברון ועזיאל.

ע.ט.

1. בדוטוראטו, ונייבוער ברשימתו ב. לעטערבאדע' מעתיק ואולי זה טעות הדפוס בריטראטו (תמונה) וזה שיר לכבוד הכתרת דוד חיים (בן שמעון זימלין) לוריאה לדוקטור לרפואה ולפילוסופיה ע"י האוניברסיטה בפאדובה. שטיינשניידר רושם את שמו בחבורו, יודישע ערצטע'ס' 1317 וגם החכם הגדול הזה טעה בקריאה. הוא הולך אחרי נייבוער וכותב ב,ריטראטו' והוא מתרגם את המלה במובן, חור' (צוריקערעטען) ופירוש המלה באיטלקית הוא, תמונה'. הרופא דוד חיים חבר שיר לכבוד הרופא

שירי ידידות ותלונה

אנא חדי	בחדותיה	וכל בר נש	דבה קיימין
דאית נמי	בישראל	ברי מנדע	ככל אומין
ובצלוחתהון	ובעותהון	קדם מאריה	בכל עלמין
יהון בעאן	דינטר ליה	יהב חוכמא	לחכימין.

פ. (שצ"ט)

ארז יפה ענף

ביום טובה, לכף זכות מכף חובה, לוך וישר פעלו, מאת חייב בהלולו, לראש גבר וחכם האלוף
הרופא הנעלה כמהר"ר דוד חיים לוריאה יצ'ו בהולד לו את שמעון בעו ביום מילתו יום ו' אלול

שצ"ג

ארז יפה ענף ורב צמרת	קרא אלהים לך בעת לטעת
דוד כעץ חיים ועץ הדעת	נחמד ול' או"ר י"ה ורוב תפארת
עלה תרופה לחבוש נשברת	ואל דל נדיבותיו אשר שופעת
יחשו עניי עם בלי מגמות	נפשם בחבלי אהבה נקשרת
היום אשר פריו כחן שמים	הוציא ולברכה ובן יש שבר

5

נשמע ונגיל בו כיום יומים

נאמר יהי ביתו כמו בית חבר	יראה בני בנים כדגי מים
---------------------------	------------------------

10

לרוב, הנה כי כן יבורך גבר.

יוסף חמיץ (ע' שיר סימן ע"ז) ליום סמיכותו לרופא ולפילוסוף ושיר זה המתחיל בבית, מי זה האיש בא
מבא באר לחי' נדפס במחברת, בליל חמיץ' שיצאה לאור בוניציאה שנת שפ"ד (1624) בעריכתו של
המודינה. סמיכותו של לוריאה ניתנה לו איפוא קודם שנת שפ"ד ומ, חיי יהודה' דף 53 נראה שעוד בשנת
שצ"ו היה ידיו ואיש ביתו של המודינה. גירונדי דף 80 מוסר כמה פרטים ע"ד חשיבותו ונדיבות לבו
של לוריאה ביחוד בימי הנגף וע' מורטרה, 35. ע"ד אביו ר' שמעון זימלין לוריאה שהיה נקרא גם
הסאדובני ראה להלן סימן רס"ג. אחיו של דוד חיים היה ר' יחיאל לוריאה וראה אדותיו גירונדי דף
203. וב, חיי יהודה' דף 52 ועוד מסופר שמשפחות לוריאה, שלמה שמעיה ספורנו והמודינה היו מקושרות
ברגשי ידידות במשך שנים רבות. ובקטלוג-קויפמאן (למאכס ווייס) דף 34 סימן 151 נזכר כתב הסמיכה
שניתן לר' ידידיה זכריה מאורבינו ובין החתומים נמצא גם דוד חיים בר' שמעון לוריאה וראה אדותיו
את הערותיו של שטיינשניידר, שם.

פא. (שפט)

לבי לחוקקים

הרמת קול בשבח ר' אליה ווניירה מטו'רין חרש בפתוחי חותם בהמצאי עמו בפיראריה, לפני
מבין חכמה היקר ומעולה כמר' אליה ווניירה יצ'ו אשר על כל בני עמנו לו חלקת מחוקק ארי
נוהם וטוב שוקק, נ'ו יא"מ

לבי לחוקקים בישראל
לו יכרעו עמים והלולו
הקרה לפניו פה כהיום אל
חושב מצייר כל כמפעלו
לא זו לבד כי גם בתורתנו
חרש ואיש חכם יבקש לו
ראוי לגבר רב ומגדיאל
אומן לאומנים בהוד שכלו
בקי בפתוחים וכבצלאל
שם חק ומשפט לו ושם נסהו
חוקק וצר צורה בתוך דתנו
אם על דברי זה הלא תתמהו
הן אענה לכם לאליהו

5

10

פב. (רמ"א)

הן זה תוי

על ריטראטו כמר' זרח לוי יצ'ו

(ארבע תנועות)

הן זה תוי	זרח לוי	בן ח'ן שנה	עם רשמו
תאר גופי	מן פראצופי	צודק בדמותו	ובצלמו

פא.

1. ר' אליה ווניירה, לא יכולתי למצוא שום חומר ע'ד האמן המחוקק הזה. בירחון מיטטיילונגען דער יודישען פאלקסקונדע' חוברת ט' וי' נמצאים מאמרים מקיפים ע'ד האמנים והמחוקקים מימי הבינים בארצות שונות וגם באיטליה אבל ר' אליה ווניירה לא נזכר שם.
2. לבי וכו' עדה'כ שופטים ה', ט'.
3. שם חק וכו' עדה'כ שמות ט'ו, כ'ה.
4. בתוך דתנו – בתוך בני דתנו, קהלחנו; וכונת הפייטן לתאר את האומן בתור חכם מחוקק ולמדן בתורתנו' מיוסדה על מאמר הנמרא, ברכות נ"ה, א': בצלאל על שם חכמתו נקרא – בצל אל היית.

פב.

זרח לוי, היה מידידיו של המודינה והיה מלמד לבנו; השוה לזה הערה לשיר סימן קע"ג.
ובחיי יהודה' דף 16 המודינה מספר: בחדש אלול סוף שנת השל"ח (1578) נסענו מקולוניא ונבוא ל'דור
במונטאנינה כרך קרוב חמשה מילין, ערך אדוני אבי בית הכנסת בביתו להתפלל לה' אשר שם הוא עד
היום בבית כמ' זרח הלוי יצ'ו כי שנים רבות אנשי המקום לא התפללו במנין מחמת קטנות שביניהם.

שירי ידידות ותלונה

או

זה תבניתו	בן ח"ן שנה	זרח לוי	5 הן זה תוי
עשה אותו	צייר חכם	עם רשמו	בדמות צלמו

או

ולא רואה	אני נראה	ולא נראה	אנוש רואה
פרט נאה.	שנותי חן	לבית לוי	שמי זרח

פג. (נ')

יחידתי תני תודה

קצת שיר עשיתי בעד מאיר בה"ר גרשון די זאר"ה יצ'ו

לאל עולם	בכל עונך	הני תודה	י'חידתי
ולא נאלם	בפה מלא	והלולו	ו'רב גדלו
ובנעלם	ובגלוי	תשכחי לעד	ס'פור אל
ואיש אלם.	ומיד צר	אלי עבדו	5 פ'דות שלח

פד. (ס"ג)

לאל אדרוש

לבקשת כ"מ מאיר בר גרשון די זאר"ה יצ'ו לשים בכ"ה עם אבוקה י'ה

ונקיון	כבור ידי	הלא פרוס	לאל אדרוש
בלא דמיון	יחידתי	אשר פדה	ברוב תודה

פג.

בראש החרווים השם יוסף, שם האיש שלכבודו הומין מאיר די זארה את השיר אצל המודינה. ואין זה מן הנמנע ששיר זה הוא ציון לכותל בבית המדרש. ראה השיר הבא אחרי זה.

פד.

1. מאיר בן גרשון די זאר"ה, ראה השיר הקודם; עם אבוקה, המנהג להביא ספר תורה להיכל באבוקה ובשמחה המונית היה בומן ההוא נאסר לפעמים על ידי שלטונות האפיפיור ברומא ובעוד כמה קהלות (ע' פוגלשטיין-ריגור, ספר שני, דף 190). איסור זה לא היה חל או כנראה על ויניציאה.
2. כבור (ונקיון) ידי, תהלים י"ח, כ"א ועוד.
3. בלא דמיון. ר"ל, באופן שאין דומה לו.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

במר רעיון	לכדוני	ואכזורים	בעת זרים
בבזיון	לעבד שם	באנחתי	5 ויגעתי
בגיליון	בשרי שם	והכוני	פצעוני
תמור אביון	וכסף שם	ל טוב חפצי	עדי הוציא
ואל פדיון	הביאני	אלי חרות	ומעבדות
כאפריון	בנר דלוק	אני מאיר	בבין אאיר
שמו עליון.	אזמר את	אהלל לו	10 בהיכלו

פה. (כ')

במה אכף

אל כמר יק על רגל אחר

(ארבע תנועות)

לבי כוסף?	כי חבתו	לפני מלכי	במה אכף
משכיות כסף	אף כי כל	זהב רב	לא יערכנו
קרבו אסף	מדע אל תוך	יען כי כל	מדע אין בי
בי לא אוסף	פן בו אנרע	הן לא אדע	5 תת שבח לו
פורת יוסף.	עבד לבן	הן אנכי	ערך ערכי

6. בגיליון, לשון יחיד מגליונים, שם לספר תורת הנוצרים; הגליונים וספרי הצדוקים (שבת קי"ז), הגליונים וספרי המינין (תוספתא שבת י"ג, ה'). וע' מה שכתב על זה הח' המנוח צבי פרץ חיות בירחון האיטלקי ריוויסטא איוראעליטיקא שנה א' דף 219.

9. אאיר-מאיר, לנע"ל.

בבין, ג'ל שצ"ל בכך. מאיר מביא אבוקה לבית הכנסת לשם תודה על הצלתו מאיוז צרה ולא לשם חגיגה להבאת ס'ת כמו שחושב ברנשטיין (מד"ק).

פה.

1. יק, אולי ראשי התיבות מהשם יוסף קונייאן שהמודינה הריץ אליו מכתב מלא תהלה (כתבי', סימן כ"ט). במכתב זה המודינה מודיע לו שהוא שולח לו שיר המתחיל בבית, בעת תחנה וכו' ככתוב בין השירים'. בלוי, ח'א, כותב ששיר זה נמצא בהדיואן, אבל שיר כזה לא מצאתי בו; השהו לזה שיר סימן ד'.

4. מליצה של הפלגה וגומא כדרך השירה הספרדית: יוסף אסף אל תוכו את כל החכמות והמדעים עד שלא נשאר כל מדע בשבילו הוא.

6. הן ערכי גדול בזה שאני עבד לו, נ"כ במובן ההפלגה הנ"ל: בן פורת יוסף, בראשית מ"ט, כ"ב; בשורה 6, אפשר, שהשיר נפסק באמצע. בשורה זו נגמר הדף ד', עמוד א' ומכאן חסרים דף ד' עמוד ב', דף ה', ו', ז', ח'.

שירי ידידות ותלונה

פו. (שפ"ג)

ברוך אשר הבריק

מהר"ר א"ק חבר כזה לסיים ואני שניתי הלשון שישימש תמיד כי הוא במוסיקה

על שונאי עמו ומשך קשת	ברוך אשר הבריק שביב גחלת
יוציא וילביש חור ופס ותכלת	ברה יהי תמיד ומתוך רשת
תורה עדת אל יראו מגשת	ראו בני אלהים זכות נוחלת
הוא מול צבית חן ולא כוחלת	הודם כקש נדף כנפל אשת
אל מחזיק פטיש והולם פעם	לכן יצו היום ונגור אומר
עוז תעצומות לה רמוס כחומר	ישמור כנסת זו כחוט השער
וידברו את אוהבים בשער.	כל טוב ורוב חיים וכלה זעם

וכן זה

פו. (שפ"ד)

לאל בראשו כתר

לוחם בעד עמו והוא נוצח	לאל בראשו כתר
מזמור ולמנצח	נקריב כמנחת הבל
נגד פני עליון ברוב תפארת	אחוז בחבל נבל
והאדרת	נשיר בקול תודה

פו.

1. א"ק, אולי זה ר"ת לשם אשר קלירלי, ידידו ואיש בריתו של המודינה (ע' שיר סימן צ'). כי הוא במוסיקה, המודינה היה ידוע בחבתו לנגון ולזמרה (ע' שיר סימן ל"ז) ואם נאמין לדבריו של מי שהיה תלמידו, המומר יוליו מורוסיני (שמואל בן דוד נ' נחמיאש, ע' שיר סימן צ"ב, הערה) היה זמן מה גם מנצח על מקהלה, ע' מאמרו של ד. סימונסן, פעסטריפט-ברלינר, דף 343.
2. צבית חן-כנסת ישראל; כוחלת, מלשון לא כחל ולא שרק.
3. מחזיק פטיש וכו' עדה'כ ישעיהו מ"א, ו'.
4. אוהבים וכו', חדוד, במקום וידברו את אויבים בשער, תהלים קכ"ז, ה'; השער-בשער, לנע"ל.

פו.

4. חסרות איוו מלים בדלת ובסוגר.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

פז. (רמ"ה)

אוהב טהר לב

לא' נקרא יוסף דברי שלום ורעות

יוסף דבש מלא וריח טעם	אוהב טהר לב הן בשפתותיך
ענו וארך אף וכלוה זעם	כל הוד וכל חכמה בדעותיך
מה לי למול אחר כפעם פעם	נפשי צמאה אל ידידותך
נכרות ברית אחים אני ואתה.	אם לב כלבי לך אמור מעתה

5

פט. (רפ"ה)

לזכר עד

בעד כמר ולמן דינה יצ'ו זכר להבאתו ס'ת לבה'כ

מקול רנה	ולא ימעד	לבי יסעד	לזכר עד
דר במעונה	לאל מישור	היטב משור	עלי עשור
על כל פנה	ורב גדלו	מן הזוללו	אמלל לו
הנה פנה	ואל חשקי	מעו חוקי	מנת חלקי
עם רוב עדנה	ברוב שירה	ספר תורה	הדר אורה
בראשונה	לעם איתן	אותה מתן	ביום נתן
היא השנ"ה	פרט שנים	אז ורננים	בגוונים
הבאתי נא	כניסהו	בית תפארתי	להר ביתו
להיות נמנה	אני ובני	האל קוני	יוכני
עד הזקנה	ובזכותה	וקריאתה	בתכליתה
אל משענה	ובזקונים	עוד בזמנים	בני בנים
זלמן די"נה.	ומתחבר	לאל זוכר	נאם גבר

5

10

פח.

אין זה מן הנמנע ששיר זה כפי שאפשר לדון מתכנו וסגנונו נתחבר בשנות נערותו של המחבר.

פט.

דינה=Diana. שכך ולא אחרת מתבטא השם הזה אפשר לראות מתוך השורות 12-13: .משענה-דינה'. מלים שעל ידן נשמעת הברתו הספרדית של המחבר; ר' יוסף זלמן לבית דינה היה מנדולי בעלי הבתים בפירארה והמודינה היה מלמד לבניו משנת 1605 עד 1607 והשוה לזה את הסימנים רי"ב ורי"ג. ומורטרה דף 19 מעיר שהשם דינה מורכב מהמלים דה יינה והוא נכתב לפעמים מיינא.

3. משור-מישור. לנע'ל; משור. עדה'כ תהלים ס'ט, ל'ב.

8. השנה=ה' שנ"ה=1595.

שירי ידידות ותלונה

צ. (י"ט)

כאיש אובד

בוניציאה אל הבחור כמ'ר אשר קלירלי יצ'ו

		-----	-----
ימצאהו	ואחר כן	אוצר זהב	כאיש אובד
רב לא משהו	אשר שם בו	הון נוסף על	וימצא בו
אל עושהו	ויתן הוד	יטמח לבו	מאד יגיל
כן אודהו	בפה מלא	אעש היום	אני כזאת ⁵
שיני קהו	יקר אלי	אבדתי רעי	בראשית
המה כהו	ראות עיני	ממני אז	נדוד הרחיק
אובד שהו	כמו עני	אבד שורו	כמו עשיר
מצאתיהו	והן היום	הבין דרכי	אלהים
עיר מעשהו	בוניציאה	קריה רבה	בבאי פה ¹⁰
רעהו	לבד הגבר	מצא לבי	ולא לבד
תארהו	כאיש אל חי	מצא עמו	חכם לב גם
שוכן אצלהו	פעלים	איש חיל רב	נבון דעת
עם דומהו	והאדם	העף ישכון	למינו כל
כשמו כן הוא	מלא אשר	כלו ישר	שמו אשר ¹⁵
לו שמהו	אדון פאטרון	בראות מדותיו	לבבי
כן תמהו	המה ראו	גבה שכלו	וכליותי

צ.

ב. כתבי' נמצאים ארבעה מכתבים (סימן ל, לא, לו, לז) כתובים ע"י המודינה בשנת הש"ן (1590) מעיר מונטאנינה לכמ' אשר קלירלי בוניציאה ומהמכתבים האלה יוצא ברור שהמודינה היה או כבר בוניציאה וחזר למונטאנינה עיר מנורו. מהשיר הנ"ל צריך לדון שהמודינה כתבהו כשבא לוניציאה בפעם הראשונה ושמה למצוא שחברו בחדר ובבית המדרש זה לא שכחהו ועדיין נאמן הוא לו. השיר נכתב איפוא לפני שנת הש"ן, אולי כשהיה המודינה בן י"ח שנה. נוסחאות המצבות שחבר המודינה לקברי בנימן ויהודה אחי אשר נדפסו ב, לוחות אבנים" סימן צ'נוצ"ד. שם המשפחה קלירלי הוא בלתי מחזור ושטיישינידר (המוכיר חוברת XXI דף 73) סובר שזהו שם האם קלירלי. הרב ר' יוסף חיים ירא מפיראדה (כתבי דף 198) מעיר שלפי מסורה מוצאה של משפחה זו היה מארץ אנגליה.

7. הרחיק, ובכ"י בטעות סופרים, החיק'.

10. מעשהו, כנראה, אין זה מוסב על אלהים, ר"ל, עיר הפלא מעשה אלהים. הכוונה היא בודאי, עיר עסקיו' של אשר.

14. לפי מאמר הנמרא בבא קמא צ"ב, ב: כל עוף למינו ישכון וכן אדם לדומה לו. והכוונה כאן: כל עף-עוף, וקצר מפני המשקל.

17. המה ראו וכו' תהלים מ"ח, ו'.

דיואן—יהודה אריה ממודינה

אמת כי	לזאת צר להם	מאד רגוו	גם אז רהו
בחשבם כי	מהר מהר	בהכרח	ירחיקוהו
פרידה זאת ²⁰	קשה להם	בודאי אך	אם גוהו
בעין לא	יראו עוד כזאת	ולא ישכחו	מוזכרהו
ואל שדי	בזכות איש	והישרים	אך כמהו
משיח	צדקנו ישלח	והוא יבנה	את נוהו.

צ.א.

(Fol. 74b)

אודה לאל עליון

לר' אברהם טובי בכמ'ר יונה יצ'ו אהוב וחביב

אודה	לאל עליון	לעולמים	ראה	יגון רוחי	ומכאובו
שלח	לפני איש	לניחומים	יקר	ונכבדות	מדובר בו
חושק	בתורת אל	נדיב עמים	מרפא	להוגי בה	ברוב טובו
על כן ⁵	דברי אל	כאיש נדהם	לבי	למקנה הוא	לאברהם

I

להגיל

(ארבע תנועות)

מזל מחכים	מזל מעשיר	היה מאז	תמיד אויבי
אמנם היום	אמר אעביר	על פניך	את כל טו"בי

20. פרידה זאת קשה, לפי המאמר בפירוש רש"י לפרשה אמור, כ"ג-ל"ז; אך אם- כי אם.

צ.א.

1. השיר הזה אין לו סימן המספר בדיואן וארבעת, החרוים' המיוחדים מובאים כאן בתור סימן אחד.
2. המחבר מתאר כאן את הידידות והפירוד שנתהוו בינו ובין אברהם טובי ידידו.
3. למקנה וכו' עדה'כ בראשית י"ג, ב'.
4. שבת קנ"ו, א': מזל מחכים מזל מעשיר.
5. שמות ל"ג, י"ט: אני אעביר כל טובי.

שירי ידידות ותלונה

II

להגיל ששלח לי כפולה אחת לדורון

		-----	-----
כקרבן ועולות	למנחה חשובה	כפולה וטובה	10 הכי ערבה לי
במאה כפולות	ותכפיל לחובי	תחייב לבבי	ואם תעשה לי

III

להגיל

(שש תנועות וחמש תנועות)

בין לילה אבד	סר, בין לילה היה	לא אדע למה	חשקך אלי אדון
על זו בלבד.	לבי יחיל ודאג	צרותי כמה	גלוי לאל כי בין

צב. (שצ"ב)

מנחה שלוחה

להר' יוסף נחמיאש לבקשת ששלח לו ספר

-----	-----	---	-----	-----	---
רב עוד יוסף	וליהודים	נדיב יקר	אל איש	שלוחה היא	מנחה
אהב יוסף	לבבו הוא	עם כל	חיים ענ'ו	זבוב קטן	מאת

13. בין לילה וכו' יונה ד', י'.

צב.

1. ר' יוסף נחמיאש זה בודאי שהיה אחיו של דוד, שניהם בני יצחק נחמיאש שבמכתב שערך אליהם המודינה ושנדפס בספרו, בית לחם יהודה ויניציאה שפ"ה הוא כותב אליהם כדברים האלה: מחכים ומצפים להועיל לזולת בכל דבר שבקדושה אחים וביחד המהוללים כה"ר דוד וכה"ר יוסף נחמיאש יצ'ו בני מאד נעלה כה"ר יצחק נחמיאש יצ'ו... מרוב תשוקתי כל הימים לעשות דבר יכשר אליכם כי אהבתי אתכם מיזמים ינחלו טוב ובחסד ואמת נפשו'. יוסף זה היה איפוא דודו של המומר הידוע, מי שהיה תלמידו של המודינה שמואל בן דוד נחמיאש ושנקרא אחרי המרתו Giulio Morosini, ע' ד. סימונסן בפעסטטריפט לכבוד אברהם ברלינר ברלין 1903 דף 340 ואילך. המודינה חבר נוסחאות של מצבות לבני המשפחה הזאת, ליצחק ואשתו לידיציאה ועוד ע' ל"א סימן קפו, קפת, קפט; ובדיואן שלנו סימן קסט, קצג נזכרים שמות נשים ממשפחה זו. ע"ד שם המשפחה נחמיאש ע' צונץ, צור. נעשיכטע אונד ליטעראטור דף 413 ואילך.

2. רב וכו' בראשית מ"ה, כ"ו.

3. אהב יוסף, בראשית ל"ו, ג'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

אחר	אשר הודו	וכבוד גדלו	הלל	בשיר לא	ידע את יוסף
ספר 5	מלא שירים	עם תשבחות	מקריב	וכן נושק	על יד יוסף.

צג. (רס"ו)

מיום הלכת לך

כתבתי להח'ר אברהם מאוסימו יצ'ו

(שש תנועות וארבע תנועות)

מיום הלכת לך	עיני ראה	מכל שיריך רק	אחד בלבד
לכן אמר לבי	לימוד הלז	אצלך בן יום היה	בן יום אבד.

צד.

בני לי מאד צר

לכמר נפתלי היצרוני יצ'ו רועה זונה הנקראת סטראצ'ולה

בני לי מאד צר	ונפלא בעיני	היותך חכם לב	ומבין שמועה
ועוזב הלכות	למשה מסיני	ותמיד מעיין	בהלכות קריעה.

4. לא ידע, שמות א', ח'.

5. על וכו' בראשית מ"א, מ"ב.

צג.

אברהם מאוסימו נזכר ב, כתב"י דף 122 והמודינה כתב בשבילו מכתב לאחיו (של אברהם). מהחרוץ הנ"ל אפשר לדון שאברהם היה אולי מתלמידיו של המודינה.

בכ"י הדיואן סימן שס"ו רשומה מצבת מרדכי מאוסימו ובסימן שס"ז של בנו הכחור יצחק ושתי הנוסחאות נדפסות בל"א סימן 56. וב, חיי יהודה' דף 67 בין רשימותיו המפורזות של המודינה נמצאת רשימה סתומה כזו: ואח"כ בהלשנת שקר שהלך הלשין ג' שנים בדוגיית הייתי בסכנה עצומה כמו שנת . . . כתב בא מלמטה (מעיר מוטה מחתני (לא יעקב בן קלונימוס הלוי) בעסק הנ"ל עי' גי והשתקתי אותו עי' הר"א אר-סימו".

צד.

1. סטראצולה, ופירוש המלה באיטלקית מעין בגדים קרועים ובלויי סחבות והרוכלים בבלויי סחבות אלה היו נקראים Strazzaria; והמחבר מלגלג על נפתלי שעוסק בהלכות קריעה' רמו לשם הוונה. הלכות וכו' ובנמרא שבת כ"ח, ע"ט, ק"ב ובעוד כמה מסכתות המאמר הוא: הלכה למשה מסיני. רועה זונה, עדה"כ משלי כ"ט, ג', והרד"ק מפרש: מפרנס הוונות.
2. האותיות המנוקדות למעלה בשורה זו מראות על השם: נפתלי.

שירי ידידות ותלונה

צה.

פרה זבת חלב

על אחרת הנקראת מיל'ה

(עשר תנועות)

וגבינתה חבש	ראה כל איש	תבן תדוש	פרה זבת חלב
חלב ודבש.	פרה כלה זבת	דבר חדוש	אכן היום ראה

צו. (רצ"א)

תשורת ידידים

עם דורון לכמר מאיר בהח'ר דוד לוצאטו בשם חברת צדקה יצ'ו בהולד לו בנו דוד

במילת ילידך	שמחים וחדים	אהובים ודודים	תשורת ידידים
להגדיל מאודך	ונפשם חשקה	בחוקת צדקה	קשורים בחוקה
לפי הוד כבודך	צעירה ואינה	ואם היא קטנה	צבי חן קחה נא
בלב כל לעבדך.	וטובה כפולה	חביבות גדולה	ודע כי למולה

צה.

מיל'ה, כנראה Mele, שם אשה, ופירוש מלה זו באיטלקית, דבש". מכתם זה נמצא בכתבי סימן ק"ץ (דף 175) ובלוי מעיר עליו, שלא מצא את פתרון החידה". פורנס בציטוטרפט פ. ד. ה. ביבליון. כרך י', חוברת א'-ב', דף ד חושב שהמחבר אולי כוון במלת 'פרה' למדינת פארא באמריקא הדרומית שנתגלתה אז והוא מביע גם השערה אחרת בנידון זה, שהכוונה היא לאיוו מכונה חדשה מן ההמצאות הטכניות שהיא זבה חלב ודבש. אכן, לו היתה נמצאת בנוסח ה, כתבי' הרשימה שישנה ממעל למכתם בהדיואן שלנו כי או היו החכמים האלה רואים שהמכתם הוה הוא מחובר אל המכתם הקודם המדבר על הזונה סטראצ'ולה ושכמכתם השני המחבר מתכוון ל, אחרת' ששמה מיל'ה, ופירושה דבש כנל'; חבן, ובכ"י מתבן נגד המשקל.

צו.

ב, כתבי' דף 127 מודפס מכתב שכתב המודינה למאיר לוצאטו. אדות דוד אבי מאיר ראה שם, דף 72 והערה 1. זהו כנראה אותו ר' דוד לוצאטו שנוסח מצבתו נדפס ב, לוחות אבנים' סימן ו' (מת ביום ה' אלול שס"ד). ע"ד מאיר לוצאטו הוה סימן קפ"ב, קע"ה.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

צו. (מ"ו)

אהוב כאח

אל הח'ר גרשון מקולונייא יצ'ו ברצותו ללמד השירים ממני על רגל אחת

יקר כאור עיני וכאישון	אהוב כאח נחמד ולי נעים
ראשית חכמת דבר ביום ראשון	דע כי לכל מתחיל מאד יקשה
יתרון ויפי בעלי לשון	לכן חזק אתה ראה ולמד
בטוב כמו מימי נהר פישון	כי יום ויום תשנה ויום תשנה
לילה תעורר לו ולא לישון	טעם בנועם שיר ותמדתו
אומר אזוי: לך אל כמ"ר גרשון!	עד כי לשואל ראש משוררים

5

צח. (מ"ח)

תמור פרכת

בעד מ' ריקה מלבאדיאה עתה בפרוכת אחד

בבית מקדש תל תלפיות	תמור פרכת המסך
יריעת שש עם משכיות	תהי רצון על הארן
כמו כלה מרגליות	בלב שלם רוח נכון
ידי נשים רחמניות.	אשר הביאו לנדבה

5

צו.

1. גרשון מקולונייא היה חברו של המודינה עוד מימי ילדותם ב, חדר' ובבית המדרש (כתבי דף 43, 144 ו115) והמודינה היה כותב אליו גם אחרי כן כשהיה ר' גרשון לרב בקרקא. באחד ממכתביו אליו (סימן מ"ח) המודינה כותב בין השאר: השיר אשר בא בכתבך הראשון הניעני והמשקל לא ראיתי בתוכו ואיננו טוב כי הוא מחמשה חלקים וכן לא יעשה כי אם מארבעה או ששה או זוג כי לא יבוא הנגון לאוני הקורא היטב". מתוך שירי הדיואן שלפנינו אנו רואים שהמודינה נוהר מאד בשמירת ה, חלקים' (הבתים) במשקל השיר שהוא נחלק אצלו לשנים, ארבעה או ששה בתים, ר"ל, תמיד ל, זונות".

3. דע וכו'. על המאמר במכילתא יתרו י"ט-ה': כל התחלות קשות.

5. תשנה-תשנה, לנע"ל, הראשון מלשון ושנית בהם והשני מלשון תנדל ותשנה; בטוב כמו . . . פישון (אשר שם הוהב) בראשית ב', י"א.

צח.

1. ריקה, לפי דוד קויפמאן ב, השקפה' הצרפתית כרך ל"א, דף 120 ומשה דוד קאסוטו בספרו ע"ד תולדות משפחת פיסה (הדפסה מיוחדת ממאמריו בה, ריוויסטא איוראעל). שם זה הוא בעברית רבקה; שטיינשניידר ב, דייטשע ליטעראטורצייטונג' לשנת 1879 דף 1896 כותב שהשם רבקה באיטלקית הוא מינערווא; מלבאדייה=מן העיר באדיה, קרובה לרווינו ושם עיר זו נכתב מלבאדיה וגם מלבאדיה.

שירי ידידות ותלונה

צ.ט. (ר"ד)

אני סלע

לשמואל רוביין אשר רצה לאמר כי הוא חבר השיר הלזה אשר עשאו רש"ס

		-----	-----
דמות ספיר	אני אבן	וחלמיש צור	אני סלע
ונ"ד שפיר	שנת אלף	אלומתי	אשר קמה
כמו שפיר	לתוהו לי	ומהלומים	שאון ימים
יהי שפיר	יהי קיים	ומקום לי	ומצבי 5

ק. (ר"ה)

למי תמכור

ואני עניתי ואשורנו

		-----	-----
דמות ספיר	בעד אבן	זכוכית דק	למי תמכור
ונ"ד שפיר	שנת אלף	ידעתוך	ועוד היום
כמו שפיר	בני תוהו	ילדי הם	ושיריך
והוא שפיר?	עשותך זה	יאמין לבי	ואיך נא 5

צ.ט.

1. שמואל רוביין נזכר גם בסימן ק', ק"א, ק"ב. וראה אדוחיו, כתבי' דף 61 הערה 2. רש"ס-ר' שמעיה שלמה ספורנו, הנוכר בשיר סימן מ"ג, ק"ד.
2. ספיר-אבן טובה-רוב"ייו.
3. שפיר-יפה; אשר וכו' עדה"כ בראשית ל"ז, ז'; אלומתי-שירי, בסוי רגיל אצל המשוררים הקדמונים: ונ"ד (שפיר) בר"ת על השין-שנת ה' אלף שנ"ד=1594; ונ"ד, ובכ"י ונ"ד, בלי מובן, ותקנתי לפי השנתי.
4. שפיר, כאפס ואין מלשון נפל (ע' יסטרוב); שפיר, מלשון מאושר ומקיים.

ק.

2. דמות ספיר-אולי רמו לשם ספורנו; ע' הערה לשיר הקודם.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קא. (ס')

שלום נפשי

לבקשת כמ' שמואל רוביין יצ'ו לכתוב על מנורת המאור

ש'לום נפשי אידרוש	בעיין פו"רה רא"ש	מ'נת חלקי דרוש	בדברי תורה אור
ו'אם ירצה שדי	להספיק על ידי	א'ני לא אומר די	והביטול אאור
ל'ספרי אל כספ'י	בזאת לא אכס פי	בבן מקנת כספי	מנורת המאור.

קב. (קפ"ח)

שלוש מאות

על שם שמואל לבקשת כמר שמואל רוביין יצ'ו ובשני כנוייו ג'כ

שלוש מאות	עלי ראשי	קצות רגלי	שלושים הם
וארבעים	בצוארי	ואחד הוא	בבריכהם
וטבורי	בשש משור	אני השם	אלהיהם

קג. (קצ"ד)

ריש ועושר

לבקשת כמר גרשון פאריניץ יצ'ו על שם גרשון לשנת שס"ט

(ארבע תנועות)

ריש ועושר	אל תתן לי	כי אם עשר	בלתי הרי"ש
ופרט ודפוס	הגדה זו	ימצא בשמי	כל איש דורש

קא.

1. מנורת המאור, ליבוביץ דף 109 רושם את השם הנה בתור ספר אבל בלוי (ח'א, דף 64 הערה ד') חושב שהכוונה כאן כתיבת צבע על מנורת אור. מהשיר הנ"ל (לכתוב על') יוצא שהצדק עם בלוי ומנורת מאור זו בודאי שהיתה נמצאת בבית הכנסת. המנהג לצייר כלי קדש שבבית הכנסת בפסוקים (עפ"י רוב במלים, קדש לה') היה נהוג באיטליה בכדי שלא יתאוו המשומדים ושאר שונאי ישראל לגנול בשבילם את החפצים האלה וע' על זה פונגלשטיין-ריגר, ב', דף 309 וב, לעטערבאדע' כרך י', דף ק"א ואילך.

קב.

פתרון החידה: בראש שלש מאות (ש); בקצה שלשים (ל); בצואר אחרי הראש ארבעים (מ'ם); בכרכים לשני הרגל אחד (אל'ף); באמצע (בטבור) שש (ו'ו)=שמואל; ובשני כנויו ג'כ ר ל, אני השם-שמו אל.

קג.

1. פאריניץ, הוא שם משפחה ידועה וכמה מבני המשפחה הזאת נזכרים בסימנים שונים בהדיואן שלנו.

שירי ידידות ותלונה

קד. (מ"ט)

נא מלשון בקשה

למהר"ר ש"ס

(שש תנועות)

נא מלשון בקשה	דבר שבקדושה	אדון לך אדרושה	אם אל עבדך תגיד
הדבר אם נבחן	האם גדול כחן	אם עלה השלחן	על שם עז או שם.

קה. (ע"ח)

אורח שור

לשים בבית כמר יקותיאל מרוויג יצ"ו

(ארבע תנועות)

אורח שור	אם לא נתור	למצוא לך'סוס	או מרכבה
אל תשתאה	כי על כזה	הושב רעה	תחת טובה
אורח שור	אם לא נתור	למצוא לך דרך	לנסיעה
אל תשתאה	כי על כזה	תחת טובה	הושב רעה.

5

ואולי היו בני המשפחה הזאת קרוביו (מבני אחיז'ורניו) של המודינה. בעלה הראשון של אמו היה ממשפחת (פארינץ) הפארינצו. וע' מה שכתב על שם זה מורטרה דף 47 הערה 3. ובסדר הגדה של פסח בלשון הקדש ופותרונו בלשון איטליאנו שהדפיס המודינה ויניציאה שנת שס"ט רשום בשער, גרפס לתשוקת הבחור היקר ומשכיל כמר משה בן הנעלה לתהלה כמ"ר גרשון פרינצו יצ"ו. בסוף ההגדה, בדף האחרון, עמוד א' נדפס החרוזה הוה בר"ת יהודה אריה ממודנא:

י'שמח ה'קורא	ו'רואה	ד'ברי	ה'הנדה
א'ף ר'צוי	י'הי	ה'מעתיק	מ'אודה
מ'שיענו ו'בן	ד'וד	נא' יבוא	אלינו
ויהי שלום	בחילנו.		

והחרוזה ה'נל אינו נמצא בהגדה שהדפיס המודינה בשנת שפ"ט בוויניציאה עם פירושו של האברבנאל צלי אש'. ועל ההגדות יקותיאל המציאות האלו השמורות בספריה של בית המדרש לרבנים בניוירק העירני הביבליוגרף הח' יצחק ריבקינד.

ריש ועושר, במקום ראש ועשר, משלי ל', ח'.

3. ופרט ודפוס, הפתרון מתגלה על ידי השם גרשון: אחרי הסרת הרי"ש נשאר גשון=שנ"ט; כשנוסיף י' (עשר) יתקבל מספר השנה שס"ט.

קד.

1. ש"ס=ר' שמעיהו שלמה ספורנו הנוכר בסימן מ"ג, צ"ט.

3. על שם עז או שם, לא מצאתי הפתרון.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קו. (ר"ח)

כל לב אנוש חכם

על הרודף אחר הכבוד לבקשת כמר יקותיאל בר' שמחה מרווינו ז"ל

<p>יתמה וישתומם ברעיונו גם אם יהי גדול ורב אונו כבוד יבקש לו וברצונו במה יכובד אם לממונו מחר הלא חלש הנה הנו תאות עונו לו כמו קונו זה פעמים או במעינו ילך ולא יבוש בעיונו? כל גס בהוראה לשגעונו יברח בעת תרדוף מרום קונו יהיר ולא ינוה במשכנו נכזה יהי אצלם ברוב קרנו הגיא ולא יושב עלי כנו ישפל במשאו ובמתנו גם כן בעיני אל יהי חנו.</p>	<p>כל לב אנוש חכם וכל משכיל על איש אשר יגבה ויתנאה על כל וכל החי וכל בשר כי מה גדולתו וממשלתו זהב כטיט גופש ואם גבור אם הוא חכם לבב בחכמתו הן מי אשר עבר מקום שתן איכה בנפלאות ובגדולות גם כל נגד שמה שמה אבד הנה כצל מנו הלא כבוד שוני בנסיון אמת גבר בראות בני אדם כמשתרר מנחליאל זה ומבמות על כן אשר יחפוץ להתרומם כי עת בעין בריות יהי רצוי</p>	<p>5</p> <p>10</p> <p>15</p>
---	---	------------------------------

קו.

1. יקותיאל בן שמחה, אחיו של ר' אבטליון מרווינו בנה בביתו את המקוה שלרנליה התפרצה המחלוקת הידועה
  8. לפ' אבות פרק ג', א' (מאין באת מטפה סרוחה).
  10. כל נגד וכו' כמאמרם באבות, פרק א', י"ג.
  11. מנו, ובכ"י ממנו נגד המשקל, לפי המאמר באבות כל הרודף אחרי הכבוד וכו'.
- את אותו הרעיון המודינה מברר בהבונה, יומא פרק א': שנתנים עליו ממון וכו', בחר הקב"ה בורעו של אהרן להיות כהנים לפניו כל הימים ויהיו עניים בני ביתו למען לא יאמרו עשירים בעלי זרוע בלתי הטנים לשרת בקדש . . . אמנם להיות השררה והכבוד המבוקש בלי גמול צל עובר שאין בו ממש של כך המליצו על זה כל הרודף אחר הכבוד והכבוד בורח ממנו כי כן יקרה לרודף אחרי צלו שהצל בורח ממנו".
13. וזהו מה שהמודינה אומר בהבונה, שבת פרק י': רמות רוחא וכו', אין דבר מגלה פחיתות האנשים המכוסה בגאה וגאון ודרך רע כמו כאשר יפשיט את בנדי החונף ונשאר עירום ועריה כמו שהוא באמת בבוא כשואה פחדם ואידם כסופה יאתה, הלא תראה הפרש הלז שהיה רוכב מעוטף בבנדו בנסות הרוח ומתראה רך וענוג ויהי כאשר ירא חמת מלך מלאכי מות הוריד לארץ רגליו ורץ כצבי ג' פרסאות כאחד האדם נבוה וחדל אישים".
14. ומנחליאל – ממתנת אלהים עדה"כ וממתנה נחליאל, דברים כ"א, י"ט.
16. לפ' אבות ג', י"ג, כל מי שרות הבריות נוחה הימנו וכו'.

שירי ידידות ותלונה

(Fol. 75b)

קו.

על כל יגון

אין צרה כחובות

(ארבע תנועות)

על מכאובות
עמוס חובות.על חולאים
רק על עניעל כל צרה
לקשה יוםעל כל יגון
הן לא בכיתי

(Fol. 70a)

קח.

צרות לבי

ראשי
ראשי.רבו משערות
מחול ים סערותוּאֲנַחֲוֹתִי
מִצְוֹקוֹתִיצרות לבי
מכוכבים

קט.

לא כן דעי

צרה רבה הדעת

(ארבע תנועות)

עושה סכל
אוי מה נאכל.על חוב יחשוב
אביון אומראחי רעי
רק עת אשמעלא כן דעי
עיני תדמע

קו.

המכתם מתכוון למאמר המדרש, שמות רבה, פרשה ל"א (י"א): אין בעולם קשה מן העניות שהוא קשה ככל יסורין שבעולם; אמרו רבותינו כל היסורין לצד אחד והעניות לצד אחד.

קח.

מכתם זה נמצא בכתבי סימן קפ"ו בהוספתו של המחבר ב"ז הלשון: "כתב הקאנדייחא (כלוי משער צ"ל יש"ר מקנדיאה) שאין אדם יכול לישא משא יותר ממה שהוא שקול חוץ מהנמלה וושה" כי עונותי עברו ראשי כמד יכבדו ממני (תהלים ל"ח ה') ואיני יכול לסבול אותם ואפשר זה"ש: לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') שהעצל אינו רוצה משא אדם קל והיא נושאת יותר מן האפשר".

שערות-סערות, הקבלה.

קט.

הדם של מכתמי-הצער הנ"ל ושני הקודמים נשמע מדבריו של המודינה שהוא רושם ב,חיי יהודה' דף 62: שנת ה'ת"ג (1643) עד ט"ו חשון התמדתי בצחוק הרע מדחי אל דחי עד שמרוב החובות וחוסר כל נדרתי למנוע עצמי ממנו עד פסח הבע"ל, ועתה ג' מסוקים מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים מצירים לי מן התורה וכי תאמרו מה נאכל, מן הנביאים והנשנה בי לקחת, מן הכתובים כי כסלי מלאו נקלה ואין מתום בבשרי, ה' ירחם'. ולהלן בדף 65: אמנם עד היום שהוא יום שלאחר שבועות ה'ת"ז (1647) הגני נקי מנכסים ומתחלת למחיתי וחובות מתרבים ומעונה בעד אחרים בכמנ"ן לא ידעתי מה יהיה אם לא יגדל נא כח רחמי שמים כמעט דרך נס להיות לי למנן או כי רוחי ונשמתי אליו יאסוף וכי לכל דבר יש סוף".

(בכמ"ן-ר"ח בכסף מזומן גם נדרים).

(Fol. 74b)

קי.

אחרי כי כן נגור

מיאש על רוע מולו

(שש תנועות)

אחר כי כן נגור	מכוכב האכזר	להיות מטוב מזור	ולנגד מאויי
אנא האל מלכי	הרואה את חשכי	קח נא את נפשי כי	טוב מותי מחיי.

(Fol. 35a)

קיא.

שלחתי שיר הזה

(שש תנועות)

שלחתי שיר הזה	מעות איני חווה
ולכל פועל ראוי	לתת את משכורתו.

קיב. (שס"ח)

איכה תחפוץ לידע

לא' היה רוצה לחבר שירים בלי ידיעת פסוק ודקדוק

(עשר תנועות)

איכה תחפוץ לידע חכמת השיר	ובכל דברי הבל אתה עסוק
דרך דקדוק אין לך גם לא תדע	אפילו אות אחת מקרא פסוק.

קיא.

במכתם הוה השתמשו כמה חוקרים ובראשם אברהם גיינר לשם בקרת נגד המודינה. המכתם נתפרסם בראשונה ע"י מ. סואבה בירחוננו של גיינר יודישע צייטשריפט, כרך ז', דף 182 בתור הוספה לנוסח מצבה שחבר המודינה לקברו של שמעון קופייו ונדפס ב'לוחות אבנים' סימן 156. המת היה אביה של המשוררת שרה קופייו סולם. גיינר ועוד אחרים (ע' ריא"ם, דף 98) ראו בחרו זה סימן מובהק שהמודינה היה איש שרדף רק אחרי הבצע ושהגיע לידי מדרגה ממנה שיכתוב דרישה גסה כזו יחד עם נוסח המצבה לאדם חשוב. על סמך הדיואן כלנו אפשר להניד בבטחה כי כל האשמה הוואת היא קלוטה מן האויר. בהדיואן שלנו בין נוסח המצבה ובין המכתם (דף ל"ה, עמוד א') נמצא קו מפריד וברור הוא שהקו נעשה ע"י הסופר למען הבדיל ביניהם לבל יטעה הקורא שיש שייכות וקשר ביניהם. קיים כאלה נמצאים בהרבה דפים הכוללים כסופם מכתמים שאין להם קשר עם הנכתב ממעל לקו. ומוסלא ומוקשה הדבר גם מפני הטעם שבכ"י סואבה (אדלר 675) החרו הוה (כיתנן ז') הווא מופרד לגמרי ע"י ריהוק משם מן נוסח המצבה ולא היתה כל סבה למי שהוא לקשר את שני הדברים האלה לענין אחד. בקרהם של גיינר וחבריו נגד המודינה במובן זה היתה איפוא בקרת שבאה לרגלי טעות והיא מופרכת מלכתחילה.

שירי ידידות ותלונה

קיג.

(Fol. 59a)

אוי על יגיעתי

על ליואנטין א' רצה להתנרות עמי בשירים

ובויו יופים	לשיר בהוד שירים	מ"ב שנה	אוי על יגיעתי
רמה בים.	בא סוס ורוכב בו	זיוי פנה	אחר אשר היום

קיד.

(Fol. 76a)

כי תראה שיר

(ארבע חנועות)

הקורא בו	אם לא ירוץ	גם אם ישיר	כי תראה שיר
אוי בו אוי בו.	דרך בווי	עם מלוליו	תאמר עליו

קטו. (קצ"ה)

אני בשיר

על דרך המשורר אני לשיר כמו ירדן לנעמן עשיתי

(יתד ושש חנועות)

הקלירי	ואתם בו	אבן עזרא	אני בשיר
אנשי דורי.	ואתם בו	דור עמנואל	אני בן

קיג.

המחבר מתלוצץ בליואנטין, שחשב שנצח אותו בשיר; הסוס (הליואנטין), ורוכב בו (המודינה); רמה בים, גם להלן בסימן קי"ט המחבר משתמש בכטוי. השלך לים' בנוגע לשירים גרועים.

קיד.

אוי בו, באיטלקית: Ohibo!, חוף, מלת-הקריאה לבטא רגש של תעוב ופגול, כמו בגרמנית: ספוי! (מד'ק).

קטו.

1. על דרך וכו', ר"ל, מה שהמשורר (המודינה) אומר על עצמו ושני הבתים מתחילים ב,אני; ירדן וכו', זה היה כנראה נגון עממי ולא מצאתיו בשום מקום; והמשורר מביע כאן את דעתו לחבריו המתחרים אתו בשיר: אם אני הנני גדול כמו אבן עזרא או אתם בו כמו הקליר שניכ היה גדול אבל פחות מאבן עזרא; יאם אני רק בן דורו של עמנואל (הרומי) או אתם רק אנשי דורי, ואינכם משוררים לגמרי.
3. עמנואל, תנועה אחת יתרה.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קטז.

מה תתמהו דודים

וּוְך אַם בנביאים.	ברגע טוב הגם שאול	על משורר נגלה כן למשל היה	מה תתמהו דודים מאז בישראל
-----------------------	----------------------	------------------------------	------------------------------

קיו-קיח.

בתהפוכות זמן

ואף גם זאת יענה עוות.	הלא לרוב ועשיר	זמן רעות ידבר רש	בתהפוכות בתחנונים
--------------------------	-------------------	---------------------	----------------------

קיט.

השיר יהיה לכם

ומן קושי חפשי ופירושי רש"י.	ותודיענו קל רמב"ן רלב"ג רד"ק	כליל התקדש חג בעוד יצטרך אל	השיר יהיה לכם השלך כל שיר לים
--------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	----------------------------------

קטז.

הגם שאול וכו' שמואל א, י', י"א ועוד; המשקל בחרוז מסורס.

קיו-קיח.

בין הרעות המרובות של עולמנו ההפוך היא גם העובדה שבתחנונים וכו', משלי י"ח, כ"ג.

קיט.

שיר שאין הוא מובן וקל כמו תפילת ותודיענו ואי אפשר להבינו בלי פירושים, השליכהו לים. השליכהו לים, אולי עדה"כ ותשליך במצולות ים (מיכה ז', ט') ואפשר שהמחבר מתכוון כאן לבטוי, הויליכהו לים המלח' במובן השליך לים לאבוד הנמצא בססחים כח', א' ובעוד הרבה מקומות בתלמוד בבלי וירושלמי, וע' רשימת כל המקומות האלה בספר, ארץ ישראל ושכנותיה' לישראל זאב הלוי איש הירוויץ, כרך ראשון, דף 321 הערה 18.

ואותה מדת הבהירות והפשטות היה המודינה דורש לא רק בדברי פיוט ושיר. הלא כה דבריו בהקדמתו לספרו (שבכ"י), זקני יהודה' מובאים במאמרו של שטיינשניידר ב, העברעאישע ביבליוגרפי' לשנת 1872): אמנם רגלי עמדה במישור תמיד ג"כ בשיבות ההלכה ובקאות הדינים ודרך הפסק כאשר לכל הנקרא בשם רב ומורה יאות ובענין לא יחרף לבבי מימי ר"ל לא הייתי מהחריפים ומשוגעים בפלסול וצועקים מן פיל פול ומן פיל פיל. אכן ברוך ה' הביעתי פשט כל הלכה והלכה'.

ונראה שהמודינה היה מתייחס בשלילה לא רק לשירים בלתי ברורים אלא גם לפיוטים הארוכים שנכנסו אל סדר התפלות, הלא כה דבריו בה, בונה' (ברכות כ"ט): אין התפלה הרצויה אורך הדבור אלא מעט בכונת הלב כמ"ש קהלת כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים ואם הטרוד בדרך וסכנה ראוי לו לקצר בתפלה, להיות כל ישראל כעת הולכים דרך הנלות ובסכנת המקרים המתרשמים עלינו היה נכון להתפלל תפלה קצרה, היע כסדר אנשי כנסת הגדולה ולא להוסיף פיוטי פט פוטי מלין'.

מכתמים וציונים

(קב - קס)

V

מכתמים וציונים

קכ. (רטו)

בראש הומיות

לשימו על פתח בית מדרש חברתנו ת'ת מניטו יצ'ו

בראש הומיות	קוראה חכמה	בפתח שער זה	לכל עובר
קרב סורה אלי	עזוב מרמה	עשה לך רב וקנה	לך חבר
זכור כי בן אדם	לאין דמה	וכל משך ימיו	כצל עובר.

קכא. (רטז)

פה תושיה

פה תושיה	ודבר יה	כל היום	יחרוש חורש
יש בה תמיד	לכל תלמיד	נצב תמים	ויש דורש.

קכ.

1. ובהקדמה לספרו של המודינה, מן וחרב' כותב נכדו יצחק מן הלויים על אביו-זקנו: והיה גם סופר מהיר החברות וחון ומורה בה'כ איטאליאני יצ'ו כמו שנראה מהשירים סביב הכנסת שחבר'. ונראה שגם מבתי הכנסיות האחרים הליואנטיני והאשכנזי היו פונים אלא בעד ציונים כאלה וע' גיגור, קיצור, א', א'.
2. בראש הומיות, עדה'כ משלי א', כ'ג.
3. עשה לך רב וכו', פרקי אבות א', מ'ו.
4. עדה'כ תהלים קמ"ד, ד'.

קכא.

החרו מרמו לשאלת הנביא (ישעיהו כ"ח, כ"ד): הכל היום יחרוש החורש, כלומר, אבל סה בבית המדרש יחרוש כל היום ויש בו תמיד וכו'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קכב. (ריז)

ברחובות נותנה קול

ברחובות	נותנה קול	התבונה	פה פנימה
איש זכור נא	כי באין זאת	לא תחיה	כל נשמה.

קכג. (ריח)

מבית זה

(ארבע תנועות)

מבית זה	תצא תורה	ודבר השם	אל איש ידרש
אל נא ימנע	שעה אחת	אדם עצמו	מבית מדרש.

קכד. (ריט)

פה בית ועד

פה בית ועוד	לחכמי לב	בית יין טוב	אלי קדוש
יכנס בו	אנוש עובר	כי אין מדרש	בלא חדוש

קכב.

1. קול למוד התורה בפנים בית המדרש נשמע ברחובות. (עדה'כ משלי א', כ'א).
2. לא תחיה וכו', דברים כ', ט"ז, ר"ל באין תורה (התבונה) אין חיים לנשמה.

קכג.

שבת פ"ג, ב': אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ואפילו שעה אחת.

קכד.

חגיגה ג', א': אי אפשר לבית המדרש בלי חדוש. ואמר הבונה, (ברכות פרק ב': אויל ואשמע מלחא וכו'): למדנו בזה מרבי אלעזר שאין ראוי לשום סבה וטרדה או שמחה זמנית לאבד רגע מלשמע תורה כי אין מדרש בלא חדוש ולא יערכנה פסדת כוש'.

מכתמים וציונים

קכה. (רכד)

ראו כל העמים

לתיבת בה"כ ליוואנטינו

(יתד וד' חטעות) (שש חטעות)

מגדל דוכן תבה	לכבוד יושב רמים	בנין פאר תמים	ראו כל העמים
פסוק אות או תבה	בלי חסור מקרא	אל ספר התורה	להוסיף בה אורה
לוחות תוך התבה	להשיב ולכונן	לאל ולהתחנן	ולשאת קול רנן
היונה מן התבה.	מהר ישלח את	עם חווק יד רכה	5 ויסיר כל מכה

קכו-קכו.

למדרש ק"ק ליוואנטינו

לשים על קופת מדרש ליוואנטינו

הוא בשמיה	בי"ד תמוז	ליוואנטינו	למדרש ק"ק
קיש כיס קריא.	וקופה זו	נדבת כסף	להויל פה

קכה.

ליוואנטינו, בני המורח, עפ"י רוב מבני קושטא ושלונקי, שהתישבו בוויניציאה לפני כמה דורות וכנסת זו היתה אחת משלש הקהלות שהתקיימו בעיר זו. והמחבר משתמש בפיוט זה במלת, חבה' בכל המובנים השונים שיש לה.

קכו-קכו

2. בשמיה=שנה=יום ג' כ"א ליוני 1595.

3. קיש כיס, לפי מאמר הגמרא בבא מציעא פ"ה, ב': איסחרא בלגינא קיש קיש קריא, והמחבר משתמש

כאן בלנע"ל.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קכח. (קצח)

בא ליהנות

על קיר בית המדרש שלנו כתבתי בכתיבה גסה בויניציאה

(ארבע תנועות)

ותחי נפשי	אם מזער היא	מחכמתי	בא ליהנות
כתב רש"י	צופה לגמול	חסד חיים	תזכור כי כל
מלול רחשי.	גם אם יחריש	אתה בכיס	לכן הקיש

קכט. (שכה)

לכבוד תורת האל

על מפה

(ו' וד' תנועות)

שנה טובה	נדרתי ואשלם	לבי גמר	לכבוד תורת האל
המקריבה.	יהושע פא"ריניץ	אשת לכמ"ר	אנכי הוא יוט"לן

קל. (רכב)

אם פגע בכך

פנה בבית המדרש

(ארבע תנועות)

בית המדרש	משכהו אל	נבל הזה	אם פגע בכך
ימצא חרש	אם ברזל שם	נמות בו	אם אבן הוא

קכח.

בית המדרש שלנו, הכונה, לבית הכנסת איטאליאנו שהמודינה היה שם הרב והדרשן; בכתיבה גסה – באותיות גדולות ובספרו, לב האריה, ויניציאה שע"ב, דף ב', עמוד א' סימן י'. המודינה כותב: (חייב אדם) שיקרא ספרים ושתהיה כתיבתן כתיבה גסה ולא דקה. הקיש – בכיס, כמו בציון קכו'.

קכט.

על בני משפחת פאריניץ (פאריניצו) השוה סימן ק"ג, ר"נ.

קל.

המכתם הוה הוא כנראה אוהרה למשחקים בקוביא. בספרו, סור מרע' נגד צחוק הקלפים שחבר המודינה בתור שיג ושיח בין אלדד ומידד אומר זה האחרון (דף 8): ... על הקלפים והקוביאיות יאמר אשרי מי שלא חמאן, את הכל נסיתי בחכמה כי אין חכם כבעל נסיון ... יסרחני ואוסר אקבל מוסרך אשמע לעצתך, ואם יפגע בי מנוול זה אמשכנו לבית המדרש'. אם פגע וכו', הנוסח בסוכה נ"ב, ב': אם פגע בכך מנוול זה יצר הרע משכהו אל בית המדרש וכו'.

אם אבן וכו', אפילו אם הוא בעל לב אבן ישתנה לטוב בבית המדרש והפיטן מתכוון כאן למה דאמר חוני המעגל, תענית י"ט, ע"א: צאו וראו אם נמחית אבן הטועין.

קלא.

עלי כל פשעים

וכילי ושואף ווקן מנאף.	וכועס ונוקם ועשיר מכחש	תכסה סברה והם גאות דל	עלי כל פשעים לבד משלשה
---------------------------	---------------------------	--------------------------	---------------------------

קלב. (יא)

בימות החום

(ארבע תנועות)

נאמר האח יאמר האח.	בימות הקור ולעת צרכו	נרחיק האח ירחיק קרוב	בימות החום כן איש כילי
-----------------------	-------------------------	-------------------------	---------------------------

קלג.

יגדיל יכפיל

(ד' תנועות יחד וד' תנועות)

עלי המתמהמה חצי הנחמה.	טרדות ישמע צרות רבים	ללב אוהב כמה בכן משל אומר	יגדיל יכפיל שקר אצלי
---------------------------	-------------------------	------------------------------	-------------------------

קלא.

1. השכל, ההבנה (סברה) מכסים על כל פשעים (משלי י', י"ב) אפילו על הכעס, הנקמה, הכיליות וההשאיפה לממון (או לכבוד).

2. ואמר בן סירא (כ"ה, ג'-ד'): שלש הנה שנאה נפשי ועל דרכם עגמה רוחי: דל גאה ועשיר מכחש ווקן מנאף כי בשנעון ינהג'. ינוסח המאמר בנמרא פסחים י"ג, ב' הוא: ארבעה אין הדעת סובלתן דל גאה, עשיר מכחש, וקן מנאף ופרנס המתנאה על הצבור. רעיונות על הכילי (ע' גם המכתם הבא) אנו מוצאים בספרו של המודינה, צמח צדיק' פרק י"ז: כמאמר' פיטאנורה: כמרדעת החמור אשר תועיל לרוכבו ותזיק לו כן הכיליות תזיק לבעליה ותועיל ליורשיו. . . ונוכל להמשיל את הכיליות אל השרץ הנקרא רוספו בלע"ז אשר עפר לחמו ומאכלו ומתירא תמיד פן יחסר ממנו ואינו אוכל כל צרכו לשבעו. ועד' המדה המנונה של הכיליות הרבה לכתוב בספרו, מדבר יהודה' דף ט"ז ועוד וב, ארי נוהם' פרק כ"ז (ע' הוצאת ליבוביץ דף פ"ב).

קלב.

המלה האח מתבטאת בחרוז זה בשלשת המובנים שיש לה. א) האח-התנור; ב) האח, מלשון שמחה (על התנור); ג) האח, מלשון אחי אתה.

קלג.

צרות רבים וכו', משל המוני והמחבר אולי התכוון כאן למאמר במדרש דברים רבה, פ"ב, כ': כל צרה שהיא של יחיד צרה ושאניה של יחיד צרה. ובספרו, מדבר יהודה' בדרוש לשבת איכה המודינה מתעכב באריכות על המאמר הוה.

וב, חיי יהודה' דף 48 המודינה אומר: וכל זה אינה שוה לי כמאמר הוולת (צרת רבים חצי נחמה) כי לי צרת רבים אינה נחמה כי אם תוספת צער ומכאוב'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קלד. (נה)

נער חולה

נער חולה	בשגוען לבב	סורר מורה	בכל טובה נרפא
עוזב מסלול	ודרך היושר	אם בסכלות	יהי כמעט נספה
תוליכהו	לבית מורה דעה	שבטו יתן	ורפא יתרפא.

קלה. (תיז)

ארחץ בנקיון

דרך בקום האדם ממתו

ארחץ בנקיון	כפי, טהור רעיון	וביד ימין אביון	אתמוך בצדקתי
אחר לבית אל חי	אלך ועם אחי	אשפוך המון שיחי	תכון תפלתי.

קלו. (קפס)

הבן בחור

(ארבע תנועות)

הבן בחור	עודך בחור	שובב בחור	אחרי בינה
טרם בחור	תמאס בחור	נסתר בחור	מרוב זקנה.

קלוז.

עוזב שלוש

(ארבע תנועות)

עוזב שלוש	וקח שלוש	ואו שלו	תהי כברוש
עוזב קנאה	זנות וצחוק	וקח מוסר	ודת וחוק.

(Fol. 33b)

קלה.

במכתם זה שבודאי נתחבר בחור ציון-כותל בשביל בית-המדרש המודינה מדיש את נסיתו שהיהודי צריך להתחבר עם כל ל אחיו בציבור ולשפוך תפלתו, עם אחיו' בבית-הכנסת (בית-אל) ולא ביחידות. ביתר בירור הוא מביע את רעיונו זה בהבונה, פסחים פרק ח', לעני אחד בארץ וכו'. 'ווא אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו', כי בו יצאת ממצרים, ויוציאך ממצרים, ובמקומות רבים תמיד בלשון יחיד לומר שהוציאם ממצרים למען יהיו לאחדים ולזה רמזו שכל ישראל יוצאין בפסח א' דאכילה לא מעכבא כלומר שכל אחד לא יבקש הנאת עצמו ופרטותו אלא יחד כלם בקדושה כאיש אחד לעבודת בוראם'.

קלוז.

1. עוזב שלש, ר'ל שלש מדות רעות קנאה זנות וצחוק (הקלפים). וקח שלש, כלומר מוסר ודת וחוק.

מכתמים וציונים

קלח. (שם)

אשה מודעת לי

על אשה מתיחדת עם גבר

(שש תנועות)

אשה מודעת לי עם גבר נסתרה אכחיש כל האומר כי היא לא נטמאה
 כי קש קרוב לאש נס הוא אם לא יבער הן הן עדי יחיד הן הן עדי ביאה.

קלט. (תו)

חיים ממון

על הי"ב בתים מהתמונה מהתבונה משפטית לדעת סדרן

ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
מיתה	זווג	חילה	בנים	אבות	אחים	ממון	חיים
ביתה	ביתה	תמנה	י"ב	אויב	אוהב	כבוד	דרך

קמ. (תו)

אם תראה שיר

(ארבע תנועות)

אם תראה שיר קולו קול סיר תחת הציר סוגר עם רה
 הן בין שרים משל רה רים הוא לחמורים תמיד שירה.

קלח.

מדרכו של המודינה שכל מכתם שהוא רושם יש לו נגיעה לאיזה מקרה בחייו ובפעולתו ולא בסתם דברים בעלמא. מה איפוא פירושו של המכתם הוה? ויש מקום להשערה: אולי יש למכתם זה שייכות למעשה שהיה שעורר מעין שעורריה בקהלות סאדובה וויניציאה. אשה אחת הוציאה שם רע על אשתו של החכם ר' אליעזר חיים ניצה, ובלוי, דף 128 בהערה 1 כותב: בשו"ת ר' יעקב לבית לוי סימן קכ"ז יש תשובה מר' יהודה אריה ממודינה על אדות אשה אחת שנחשדה עם פלוני ופסק שאין לכופף את הבעל לגרשה ולפי השערה קרובה מוסב הפסק הג'ל על הדניצה' (אשת החכם הג'ל). בכתיבי שם, סימן קל"ז, נדפס מכתבו של המודינה שבו הוא מנין על כבוד האשה ובעלה, האלוף כמרה' אליעזר ניצה יצ"ו ומוהיר להאשה שאם תוסיף להוציא דבתה רעה ענש תענש וכו'. ככל רבני איטליה היה המודינה מנין על כבודם של תלמידי חכמים אבל ב, המכתם' הג'ל שלו אולי רשם את מה שחשב על הענין הוה במסתרי לבו. ר' אליעזר חיים ניצה הג'ל היה אביו זקנו של ר' אליעזר חיים ניצה מחבר הספר, דמשק אליעזר' (ע' פורגס, צייטשריפט פ. ד. העברעאישע ביבליוגר., כרך י', חוברת א'-ב'). והפייטן מתכוון כאן למה דאמרו סוטה א', א': נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה; כי קש וכו' לפי המאמר בסנהדרין ל"ז, ע"א: אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת?

קמ.

השוה לזה שורות 1-2 בשיר סימן י"ו.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קמא. (רלא)

אך תמאן

בסיום מס' כתובות לישיבת בהכ"נ הגדולה מודפס

אך תמאן חברת למוד תורה לבל
 תת לכל בה דגים ומגדנות
 אם בתולה נשאת ושמלה פרשה
 הוד כבודה גלה לכל פנות

קמב.

(Fol, 42b)

אחות לכם קטנה

אחות לכם קטנה ושדים יש לה ישיבת ומדרש חברת הצדקה יצ"ו והחברת
 מקצה בחוברת ובראשה הקצין כמר' קלונימוס בילגראדי יצ"ו זרוע תפארת.

קמג.

(Fol. 72b)

נבזים בכל

(עשר תנועות)

נבזים בכל מכל נעדרי דעת
 תאר יחס כבוד זהב ורכוש
 אלה שתו בשמים פיהם
 ולשונם תתהלך עד לארץ כוש.

קמא.

מודפס, ר"ל, על גליין בודר.

קמב.

את ר' קלונימוס בילגראדו (ע' סימן רי"ב) המודינה מוכיר לשבח בהקדמת ספרו, מדבר יהודה' ושם
 בדף נ"ה עמוד ב' נכלל דרוש, להתחלת המדרש של הקצין כמר קלונימוס בילגראדו יצ"ו בביתו. ישיבה
 זו נוסדה ע"י ר' קלונימוס בשנת 1591 (כתבי, ח"א, דף 112). המודינה היה דרשן בית הכנסת וכל דרשותיו
 שנשא שם עד שנת 1601 נכללות בספרו, מדבר יהודה' וע"ד משפחת הבילגראדי ראה שטיינשניידר בהמוכיר
 כ"א, דף 73. ובעברית היו קוראים לשם בילגראדו, יפה המדרגה'. השוה לזה סימן קצ"ד ע', ל"א,
 לברלינר דף 71.

קמג.

המכתם הוה נמצא ב, כתבי' בחור סימן מיוחד (קפ"ו).

מכתמים וציונים

קמד. (תיד)

מתחיל ולא יתמיד

על בחור התחיל ללמוד שירים והניח

מתחיל	ולא יתמיד	בכל דבר	בפרט	בלימודים	ובחכמה
דומה	בעיני הוא	כמו החום	הבא	ימות ניסן	כמו חמה

או

קמה. (תטו)

תלמיד אשר יתחיל

תלמיד	אשר יתחיל	בלימודים	ובעוד	מעט ימאס	במנת כוסן
יציץ	ולא יפרח	פרח שלם	קורא	אני עליו	שמש ניסן

קמו. (תטז)

כמה זמן אחי

מחרעם על אשר לא כתב לו

כמה זמן אחי אשר עיני	לא ראתה ממך אפילו אות
הנה שכחתני עצבתי	בכל ומכל כל וזה האות.

קמו. (רכח)

שמי שם יהודי

חידה על שמי

שמי שם יהודי	ואכרות ליודי	ואתן לזנב	ארי בן אברם
מכונה בשם עיר	וקטן וצעיר	ומו"דה אמור נ"א	יתראה באורם.

קמו.

אות (שבכתב)-האות (המופת).

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קנד. (שכו)

יש ספרים

בספר שער השמים כתבתי

יש ספרים	רבים מורים	על דברים	אש רוח מים
אך חדושה	חכמה קשה	פה וזה	שער השמים.

קנה. (רט)

פלא על בן אדם

(י"ב תנועות בדלת וי' תנועות בסוגר)

פלא על בן אדם גם אם יגדל מכל   אנשי השם מלאך גאות לבש
ובכל זה לא יזכור כי הוא חציר פרח   נובל ציץ שקדמת שלף יבש

קנו. (רכז)

שכל בלא רצון

שכל בלא רצון	ינהיג אנוש כצאן
רצון בלא השכל	יטרח ויתבלבל
חפץ ודק המוח	שושן בלי שום חוח.

קנד.

זה היה כנראה הספר, שער השמים' לר' גרשון בן שלמה שנדפס בוויניציאה בשנת הש"ז (1547). הספר מטפל בתכונה ובחכמת האלהות והוא מלוקט מספר הנפש להרמב"ם; ע' אוולאי, שם הגדולים, מערכת ספרים סימן ק"ט, וע' גם קורא הדורות, קע"ח, ע"ב. כתבתי, ר"ל על דף הספר לזכרון ולא בתור הסכמה להוצאה חדשה. בניעקב ב.אוצר הספרים סימן שער) רושם כמה ספרים בשם זה.

קנו.

3. ודק המוח, ר"ל, בעל מוח יפה וחריף.

מכתמים וציונים

קנו. (רלה)

קבל מוסר

(ארבע תנועות)

קבל מוסר	רב אב ושר	טוב לא תחסר	רע לא תירא
מיד עושה	מפה נושא	לא ימוש	ספר התורה.

קנח. (רא)

עבר יומו

בג'ת הומן

(ארבע תנועות)

עבר יומו	בטל עצמו	על העתיד	מי הוא זה
רגע הווה	בלתי הווה	ימים מה הם	וומן הוה.

קנט.

(Fol. 71a)

זהב אופיר

זהב אופיר	וחסרונו	שפת איש	יחליף בזאת
בתחוננים	ידבר רש	ועשיר	יענה עזות.

קנו.

עושה, הכוונה כנראה, מחבר ובעל מוסר והיו משתמשים או בפעל עשה במובן חבור ספרים או דברי שירה; נושא-דרשן.

קנח.

רגע הווה (הרגע הנוכחי)-בלתי הווה (מלשין דבר הוות). בשעה שאין האדם משתמש בהווה שלו בכדי להבטיח בזה את עתידו ימיו עוברים והוא מבטל את עצמו. והמכתם בנוי על מליצתו של עמנואל הרומי (דפוס ברלין, 1796, מחברת י"ט, ד"ף קע"ב):

ימי אדם שלשה הם במספר
והיום הוא כמו חולף ואינו
תמול חלף כבר עבר ומנו
ומחר נעלם אין מי יבינו.

קנט.

השוה לזה המכתם קיו-קיוח.

ק.ס.

אם שמש ומגן

בלוחות העבור שנת שס"ב

תבקש בחיים וימים כלביים.	מקטב מרירי מלילות שחורות	והרחק כל שטנה בעתות השנה	אם שמש ומגן השמר והשקט
-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------	---------------------------

ק.ס.

ימים כלביים, ר"ל, הימים שהם תחת שלטונם של הכוכבים הכלב הגדול והקטן, ולפי אמונת הקדמונים ימים אלה חלים בחדשי תמוז ואב, ובטויו זה מובא בכמה מקומות בספרותנו העתיקה, ע' בן-יהודה, מלון כרך ה', עמוד 2373. ובשם זה נקראים הימים האלה גם בשאר לשונות, בגרמנית למשל, הונדס-טאגע' או dog-days באנגלית. הימים האלה נמנים מן ג' לחדש יולי עד ראשון לאבנוסט ובמשך הזמן הזה כוכבי-הכלב Sirius עולה ומתנלה ביחד עם השמש. ובהבונה ברכות פרק ו' המודינה אומר: כי טוב, ראה האלהים לא לבד אור השמש כי גם אור הלבנה והגר ולכן אנו מברכין בא"י יוצר המאורות בורא מאורי האש והודיענו שהם הפך הלילה והמויקים המושלים או'.

הקורא הנבון צריך שלא יערבב את ערכם של המכתמים הנאספים בחלק זה עם המכתמים הכתובים באותו קיצור ובאותו סגנון והנכללים בחלק, שירי הידידות והתלונה. הקורא יראה שבשעה שאלה האחרונים מוקדשים ברובם לאנשים נקובים בשמם או למקרים ידועים, הראשונים, של הפרק הזה, הרי הם מכתמים סתם, כתובים בתור, ציונים' או, הודעות' בעד כותלי בתי-כנסיות ומדרשות וגם בעד ישיבות ובתי-אולפנא. ערכם המוסרי והחנוכי של, ציונים' או, הודעות' כאלה היה בתקופה ההיא חשוב במדה מרובה ועל ידי כך מתבארת העובדה שהמודינה ראה צורך לעצמו לשמור ולאסוף את כל המכתמים האלה ולהכניסם אל אוסף-שיריו. הקיום היסודיים של רוב הציונים, המוסריים' האלה הם זירוז לצדקה ולמעשים טובים והערצה של בית המדרש בתור מקום תורה. בשתי המדות האלו היה המודינה תוכו כבדו. בהקדמתו לספר, מן וחרב' מוסר ר' יצחק מן הלויים נכדו ש, כל העולם מריצים לו (להמודינה) אגרות . . . הן בצרכי אלמנות ויתומים, כי היה עושה צדקות ונדבות ובפרט בערב אחד הוציא נדבה להשיא בתולה ד' מאות וארבעים דוקאטי'. ומכאן גם תשובה לאלה הקוראים העברים שע"י סירוס הכיוון או תרגום פסוק כצורתו של הדר' ש. רובין בספרו, שלחן ערוך' ח"ב, פ"ב, ג' (וה תרגמו של ספרו האיטלקי הידוע של המודינה, ריטי') נחפזו לראות יחס של אי-כבוד מצד הרי"אם לבית המדרש. רובין מתרגם: 'בתי מדרש המכונים ישיבות שמה מתאספים לפלפל הרבנים ותלמידיהם, אבל מבוכה גדולה בצעקת וכוחים בלי סדרים ונראה כאלה חומרי ההלכות ההן מיוחדים לכך'. מתוך הציונים המרובים המוקדשים לבתי-מדרשות וכנסיות נראה ברור יחס ההערצה והקדושה שרחש לב המודינה להמוסדות הדתיים האלה.

שירי אפריון

(קסא - קצד)

VI

שירי אפריון

קסא. (קי"ז)

אני הוא השואל

בנשואי כמר ישראל מקוניאן יצ'ו ומרת יוסטה זוגתו שנת שמ"ט

אני הוא השואל בעד בת ישראל
ביום טובה אלי שורי, האם דברים אין בישראל?
אליו פתח רינה לכבוד חתן תמים בישראל
קצת שבחי בחור שמו נודע בישראל
אל כל אדם יכנה שם בישראל
כי אין כרב טובו בישראל
ימי חייו כישראל
אומר בקול ששון וקול שמחה ירבו שמחות עוד בישראל
צדיק ונוגה שבתי כוכב חמה לבנה מאדים יואל
יהי צלם ובא גואל
כי גדלה אמרו ורבה אל
בראות יפעת תמונתה אל כל שואל

5

10

קסא.

בשיר זה שכתב המודינה בהיותו בן שמונה עשרה שנה המחבר הולך בדרך המשוררים, בעלי הציור, היינו שמחברים שיריהם בתמונות וציורים של עצים או פרחים או של כלים מכלים שונים. השיר הנ"ל נרשם בתמונות, מנורה ודרך שירה זה בודאי שלמד מרבו ר' שמואל ארקיוולטי שחבר שיר על הנלנל החוזר בעולם ויתארהו בדמות גלגל (ע' ערוגת הבושם, אמשטרדם ת"ע, דף ק"א). על דבר שאר המשוררים שהיו רגילים לחבר, שירי ציור" ממין זה ע' מאמרו של ישראל דוידוון בלוח, אחיעבר', ניו יורק, שנה ראשונה, דף 95. גם כמה מחשובי משוררי ישראל בספרד היו רגילים בשירים כאלה וכתבו על זה דליטש דף 164 וכמו כן רווין בספרו ריימע אונד געדיכטע דף 145.

ישראל מקוניאן נזכר כמה פעמים בכתבי' (ע' שם, רשימת השמות) ושם מודפסים שלשה מכתבים שהריץ המודינה אליו. במכתב אחד (סימן רל"ז) משנת שס"ד (1604) כשהוא מבקש מישראל זה לעזור לו לעבור מויניציאה לפירארה בתור מלמד, נתוקות של בית רבן' הוא מוכיח לו את, אהבת נעורותו אשר קדמה בינינו'. הוא הוזמן או לפירארה בתור מלמד בבית ר' זלמן (ע' סימן פ"ט) ואולי היה גם דרשן בקהלה. וע"ד חובתו של הרב באיטליה ללמד לילדי בני ישראל גמרא ע' במאמרו של אלכסנדר

דיואן – יהודה אריה ממודינה

לו אם יש כהם בהוד זיום בארצות אל
לו וכן מצא אשה לעזר לו בעזר אל
לאזור מתניו הכי בחר זרעו יהי שלם כגמליאל

15

פי המדבר בצדקה

קסב. (קל"א)

אלף בראש

אל ננה בר'ק בן אבי' נוע'ם הר טהור לב נכון תנוח חכמה מפוארה בכלי מפואר במקהלות
קדושים נוע היחס והמעלה הנשא כמר מנשה יצ'ו בן הקצין כמר שמחה טר'זיו ו'ל ביום טובה
היה בטוב מצא אשה מצא טוב המעטירה מרת אסתר מב'ת בת המעולה כמר נפתלי כ'ץ
הי'ד דרך כוכב לסימן טוב לעת העת דודים ונצר בשיריו יפרה לכבודם מאת מקריב צעיר
חסאת לדבר בעדם

5

ב

10 את יעלת פורים בני חבר
אחרי ימי סוכות כבעל טבח
אלה שבועות תוך שבועות בר
אדום וקח אשה חנוכת אבח

א

אלף בראש שנה ונתעבר
אז קול ביום כפור ברון ושבח
אוכל לישראל בתוך מדבר
אצל אשר נבחר לפסח ובח

ד'בר ה'גד אם ידעת בינה

י'ום ה'נבחר חדש א'ף השנה

י'שר ה'בט חווה ו'בככב זה

15 מ'ה שם ו'פרט זווג ד'ודים

מארכס בספר השנה של ההיברו יוניון קוליג' סינסינטי, כרך א', דף 613 ואילך; יוסטה-צדקה, שם לאשה
באיטליה ולוה הרמו למטה בשורה 17; ע'ד תולדות משפחת קונייאן ראה ספרו של קויפמאן: Dr. Israel
Conegliano, Budapest 1895 וע' דר' מ. ווייס, קאטאלאן דער העבר. האנדשר. א. ביכער
מעובונו של דוד קויפמאן, דף 113.

קסב.

גם שיר זה הוא ממין 'שירי הציור' לפי דרך השיר הקודם. בשיר זה המחבר משתמש בתמונת כוכב
וכנראה נתחבר לא יאחר משנת הש"ס (1600). במרכז הציור נמצאת האות, אלף' ואות זו מתחברת
ומתאימה לכל אחת משמונה השורות הנוטות כל אחת לצד שונה עד שמתקבלת תמונת גלגל, כוכב'.
מפני הסדר, הסובב' של ה, כוכב' אי אפשר היה לי לקבוע בדיק את סדר כל שורה ושורה וגם פתרון
החידה לא נודע לי.

1. ברק בן אבי נועם, חדוד, רמו לשם הנוכר בשופטים; וע'ד שם משפחת טריויס ע' בריל כמובא
בהערה לשיר סימן רד.

4. הי'ד-ה' ינקום דמו, רמו שנרצח ובנוגע לר'ת של אותיות הי'ד ראה הערה לשיר סימן קס"ה.
ובספר, דעת קדושים' לישראל טוביה אייוינשטאט, פטרבורג תרנ"ו-נ"ח, דף 225 מובא שם משפחת הי'ד-
הי'דא (-ה' ידרוש דמו אמן) ובני משפחה זו היו חיים בקהלות ביהמן במאה הי'ז והי"ח.

שירי אפריון

קסג. (קכ"ו)

שמחה לבית שמחה

בנשואי המעולה כמר שמחה בכמ"ר קלונימוס קאלימאני יצ'ו, נשמת כל חי תברך את שמחה בן הקצין ונשוא פנים כמ' קלמן בר' שמחה יצ'ו חתן דנן ורוח כל בשר תפאר ותרוםס וזכר מרת שרה בת הקצין כמ' אברהם בר' שמחה יצ'ו בתולתא דא ביום חתונתם גם אחד מקטני אוהבי שלומם צעיר מעיר העיר או רוחו לברכם בשפתיו וישא מדברותיו וכה אמר:

שמחה לבית שמחה על הוד שמך
 נוסף ברוב שמחה שמחה רבה
 יום מבנות שמחה לכבוד שמך
 שרה בשמחה היא לך קרבה
 תאמר אלהים חי ברוך שמך
 אף היא שמחה בך שמח לבה
 בשנת בשמחה בחדש פורים
 הוא יום חתונתכם שמחת עברים

5

10

קסד. (קכ"ז)

אם על קריעת ים

מנחת יהודה ועיר העוים מראשותיו הוציא זמיר בעריצים יענה עוות עוו ותעצומות לשני הצמידים דודים נחמדים הבחור המפואר כמר אליעזר יצ'ו בן אליהו צרפתי ו'ל עם כלתו הנעימה בילה מב'ת בת הנעלה כמר אהרן הכהן ו'ל ממונציליצי, יהי מולו צומח ורוב שלום בלי ירח

אם על קריעת ים   סוף פצחו שירה   עדה מפוארה   כלם וגם משה
 למה ביום חבור   דודים בני יקר   השיר יהי עקר   אם זה כזה קשה?

5

קסג.

1. ע"ד משפחות קאלימאני האלו ראה, כתבי' דף 170 ובח"א דף 23, 119; נוסח מצבת קבורת שמחה בן קלונימוס קלימאני (אולי החתן הנוכר בשיר זה) נמצא ב, לוחות אבנים' סימן י"ט (מת בכ"א אייר שפ"ג-1623). ושם, סימן י"ח, נמצא גם נוסח המצבה של קלונימוס בר' שמחה קלימאני.
7. שמחה-שמחה-שמך, כמה פעמים לנע"ל.
11. בשמחה ב=שנ'ו=בחדש פורים (אדר) פברואר 1597.

קסד.

3. אהרן הכהן ממונציליצי, נוסח מצבתו נמצא בהדיואן סימן פ"א ונדפס ב, לוחות אבנים' סימן 124 (מת בא' שבועות שנ"ח). שלום, בכ"י שער בלי מובן ותקנת עדה'כ תהלים ע"ב, ו'.
6. קשה, על מאמר הנמרא סוטה ב', א': קשין לוונן כקריעת ים סוף.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

יבוא וישלח את	בדי פארותיו	עם כל ומירותיו	לא יעמד מחשה
על הוד חתן תמים	משכיל בכל דבר	תוכו לבב נבר	לא אפסיד נפשיה
זרע נדיבי עם	קדוש וצרפתיים	יצרוף לכל עתים	די דהבא רישיה
10 רב לו א"לי עז"ר	בכל אשר יפנה	מוכר כמו קונה	לווה כמו נושה
ולחן מהוללה	כלה יפהפיה	מבחר פעולות יה	יוצר אשר עושה
בת אהרן כהן	כל ראתה עינו	חנן בממונות	רעב ואיש נקשה
יום זה חתונתם	שמחת וגיל עניים	יען ברוב ימים	נוכור ולא ננשה
לנו ביום נחום	עתיד לעם אביון	לשנות ימין עליון	היה שנת נד"שה
15 האל שמור אותם	מיד בני נכר	יראו בבן זכר	על הון ודת מורשה
חתן והכלה	יחיו ברוב גילה	עד נעשה עולה	עם קרבנות אשה.

קסה. (קכ"ה)

תבל ויושביה כלם ששים

מנחת יהודה אריה כבקר מבקר שלום רואה בנחמה משתחוהו אל מבחר הבחורים והחורים והסגנים כמ' משה ליאון בן הקצין כמהר' שלום מריוירי הי'ד ביום חתונתו עם עטרת הבתולות מ' קונשולינה מב'ת בת הנשא ונבון כמהר' גראציאדיאו ריאטי יצ'ו חיילים ינבר, שאל המחבר משמיע קול מדבר ונדפס

א

ב

5 תבל ויושביה כלם ששים
מה זה לשמחתן חתן עלה
חלקו, וכל יגון כלה כלה
אם כן שאו רינה, חושים חושים.

8. חתן תמים, במקום דמים.

9. צרפתיים-יצרוף, לנע"ל.

14. נדש"ה=שנ"ט=1599.

קסה.

2. הי'ד-ראשי תיבות: ה' יגום דמו. ור"ת כאלו היו מושמים אחרי שמות קדושים והרוגי מלכות וע"ד פירוש המלים האלו ע' צונץ, צור געשיכטע אונד ליטעראטור דף 334; א. ברלינר, אויס דעם לעבען דער יודען אים מיטעלאלטער דף 109; שלום מריוירי זהו, כמר פאסטו מריוירי' שנרצח ושעליו מספר המודינה ב, תיי יהודה' דף 27; ובשובי פה ויניציאה חשוון שנ"ח נחמתי מלכת כי מת או דוכס פירארה והיו הנלילות ההם בסכנת מלחמה והשיבותי עם לבבי לבלתי לכת כי עוד מעט (לפני זמן קצר) נהרג כמר פאסטו (מריוירי) הנו', הי'ד'. ולהלן המחבר מוסר שבענת שנ"ז היה בדעתו ליסד בית למוד לנערים יחד עם, החכם פאסטו מריוירי בעיר ציגטו אבל בינתים נהרג' זה האחרון, והשוה לזה מה שכותב סואבה בקאריער. איוראעל. כרך ב', דף 156; גראציאדיאו ריאטי-נחמיה די ריאטי והוא רשום בלוח היחס של

ד
מתי זמן שמחת עדנה עת־נא?
שבת לאור תצ"א תצ"א רטוב
תמיד היא ושנת דשנ"ה דשנה.

ג
גאה ורם מו שה משה יחשוב
כל רע ובו לי און ליאון יו"נה
גם היא פני חמה נח"מה טוב 15

קסו. (ע"א-ע"ו)

אנוש ישבע

על כל מין מאכל בנשואי הח'ר אשר בן זרח ז'ל

ראוואני:

כדוב שכול ולעיכול.	ואו יאכל מאד לאכל	בפיו יקח ואמנם טוב	אנוש ישבע לעכל רע
-----------------------	----------------------	-----------------------	----------------------

גא'לי דינדי'אה:

מהודו ועד כוש אני הגבר
באתי להתקרב לשלחן מלך
ירך חוזה שדרה וגוף ואבר.

- משפחת ריאטי בספרם של פוגלשטיין-ריגר, חלק ב, דף 74 ושם בהערה 16, נזכרת גם חתונתה של בתו הנ'ל. קונשולינה' בשנת השנ"ט. חושים-חושים, לנע"ל, הראשון לשון רגשות והשני לשון ממהרים.
4. ונדפס, ר'ל, על נליון בודד.
9. ראש-ראש, לנע"ל, הראשון לשון בשמים והשני ראש ועליון.
10. תהלה-היא-לה, המחבר משתמש כאן ב, חרוזים משותפים' כדרך משוררי ישראל בספרד וכן להלן:
בורם בוראם, יה שים-ישים, מו שה-משה, עדנה-עת נא.
14. שבת וכו', פרשה כי תצא, בחדש אלול.
15. נחמ"ה Consolina; דשנה-שנ"ט-איונוסט 1599.

קסו.

1. השיר הזה מחולק הוא בהדיואן לשמונה סימנים מיוחדים אבל מכיון שכל הסימנים שייכים לענין אחד נכללו כאן כלם תחת השם הכולל, אנוש ישבע' שבו מתחיל הסימן הראשון; במכתב שהמודינה כותב לר' גרשון מקולוניא (כתבי, דף 48 ע' גם הערה 3) הוא מוכיר את שירו זה בזה הלשון: תדע כי בנשואי חכם ועשיר נעשו פה, לבקשת חמי יצ'ו חברתי שני טורי שיר על כל מין אוכל אשר בא על השלחן ואינד לך זה לבדו עשיתי על האניטרי: לקול חתן וכו' ולא ידעתי כנוי העופות הנ'ל בלשון הקדש ועשיתי הצחות הנ'ל מפסוק, ואני אנה אני בא מקול צעקתם'. ובלוי מעיר לזה: מפני שהעופות האלה כמו אווזות הם השלים הפסוק עם המלות, מקול צעקתם' ורמו בדרך צחוק על קול חתן וקול כלה'. באותו המכתב המודינה כותב ע'ד גזירות הגירוש החדשות שהוציא האפיפיור קלמנט השמיני נגד כמה קהלות ישראל באיטליה ביום כ"ד פברואר (אדר) שני-1593. השיר נתחבר אפוא בהיות המחבר כבן כ"ב שנה.

2. ראוואני, Ravani=צננות.

5. גאלי די אינדיאה=Galli d'India=תרנגולי-הודו.

6. הגבר-תרנגול.

קאפ'וני:

הן הוא כעץ יבש
ובעד הדר לבש
לא אהיה חובש.

אל תאמרו סריס
10 ברבור אני אבוס
פצעי ומכתי

גאליני:

מתפוחים
לנתחים.

לריח טוב
ונתח אותה

יקח סכין
וזאת העולה

חכם לב נא
והפשיט את

אניט'רי:

שמחה רבה
א"ני א"ני בה.

לקול גילה
גם אני

לקול כלה
ששון וגיל

לקול חתן
לקול מלא

קארני סיק'ה:
(שש חנועות)

לאכול לכבוד חתן.

נחנו עתה נפציר

כל הבשר חציר

בגויים שולח ציר

סאליסיצי:

חתן נעים.

לכבוד כלה נאה

אכלו רעים

כל עצמותי תאמרנה

פאט'ה:

בטוב עוטה
שמי פאט'ה.

תוכי תמצא
על כן נקרא

קרע אותי
משובחים

יושב ממול
פטום מינים

8. קאפ'וני=Capponi=ברבורים.
10. ברבור וכו' עדה'כ מלכים א', ה', ג'.
11. לא אהיה חובש, ישעיהו ג', ו'.
12. גאליני=Galline-תרנגולות.
13. לריח וכו', עדה'כ שה'ש ז' ט'.
14. והפשיט וכו', עדה'כ ויקרא א', ו'.
15. אניטרי-Anitre=בני-אוזים.
16. בטיח וכו', עדה'כ עובדיה א'; ישעיהו מ', ו'.
17. אני א"ני א"ני ב"ה, עדה'כ בראשית ל"ז, ל'.
18. קארני סיק'ה=Carne secca=בשר מיובש מלוח.
19. כל עצמותי וכו', עדה'כ תהלים ל"ה, י'.
20. סאליסיצי=Salsicce-ניקניקים.
21. כל עצמותי וכו', עדה'כ תהלים ל"ה, י'.
22. פאט'ה=Pâté וזו מלה צרפתית שנתקבלה גם באיטלקית.

שירי אפריון

קסז. (נ"ט)

קדרוס וקול סבכא

בנשואי כמר בנימן בר' יהושע באלדו יצ'ו

תופין וכנורין וכל זמרא	קדרוס וקול סבכא פסנתרין
וכדא מחסורי מחסרא	כלהון ועיר אינון וכתבירין
ביקר דעולימתא דשפירא	בשבח דנן חתן כמה עירין
אותו יהב שר"ה לבנימן.	5 יהב נהור חוכמא לחכימין

קסח. (ס"ה)

שלום בנועם רב

לווג הנעלה לשם ולתהלה מאד יקר ונעלה ה'ה הבחור הנחמד כמר מאיר בורדילאן יצ'ו
אכיר

מאיר ביום תמים	בהילולך	ולב רותח	שלום בנועם רב
לשאוב כמים דת	לך מותח	דלי שכלך	מבור-דלאן בו או
תיעול ולא תפיק	לבת גילך	תהי פותח	5 שער אשר נסגר
בלבול בפתורך	וינתח	לעולליך	תורע ולא תחצד

קסו.

בנימן בר' יהושע באלדו נוכר ב, כתבי' דף 176 ובליי חושב שוהו אותו ר' בנימין הנ"ל ולא בנימן (בן יוסף) באלדו ששמו רשום על מצבות ב, לוחות אבנים' (סימן 111, 112). ומורטרה דף 19 משער שהשם באלדיו הוא סירוס מהשם Valduggia.
1. דניאל ג', ה': בעדנא די תשמעון קל קרנא משרוקיחא קיתריס סבכא פסנתרין סומפניה וכל זני זמרא. קדרוס=קיתרוס, (ע' יאסטרוב, ספר מלים).

קסח.

1. מאיר הוא אולי בנו של זלמן בורדילאן שעפ"י בקשתו כתב המודינה הקדמה של הערצה ותהלה לכבוד ר' רפאל ציודאל (ע' כתבי דף 108 וגם ח"א, דף 64).
5-6. שער אשר וכו', ר"ל, תפתור את החידה (בשכלך החרף, בשורה 4) והדברים הבאים להלן מוסבים על הספור המחודד במועד קטן ט', עמוד א', וב', במקום שמובעות קללות שבאמת כוונתן היא לברכות: תורע ולא תחצד-תוליד בנים ולא ימותו; תעיל ולא תפיק-תעיל כלתא ולא לימותו בנך, כלומר שבניך יקחו נשים ולא ימותו ואו לא תצאנה מבינתך; בלבול בפתורך=בלבל פתורך (שלחנך, לחמך) מרוב בנים ובנות שיעוררו שאון בעת האכילה; ונתח (הלחם).

אל נא תהי ברכת אנוש הדיוט,
 כלה, בעיניך כלום נחשבת ולך בקול חתן בקול כלה
 כן לא אהי נמסר לסרדיוט
 10 כי מן כליות לב הכי נחצבת מאהבה על כן נקוה לה.

קסט. (ס"ו)

יאיר זמיר שירי

ביום חתונת המשכיל כמהר אברהם לומברווי יצ'ו עם ווגנו הנכבדת מרת דיאנה נמיא"ש מב'ת
 ביום טובה וברכה ומול טוב אמן

פניו אליך	ה'דור בבית אבות	בלתי מגרעת
און שומעת	ד'ברי אמת יאמר	שלוט עליך
טובו אוהליך	א'חוזו בעץ חיים	עם עץ הדעת
מטה מוצעת	י'ופי ומשפחה	עם בת גילך
ה'בט ימין עוזך וראה שמייך		
אשה בחרו	מ'כל בנות עירך	נכון לשמך
ו'לטוב לאברהם דינה בחרו		
עמה ימייך	י'בלו לטוב תמיד	ויתהדרו
נ'זכור עת נתאורו		
יבא שמח	יראו בבן זכר	מזל צומח.

7-8. כלה, לשין חדוד, במקום קלה, כמאמר חו'ל מנילה ט'ו, א'.
 קסט.

1. את אברהם לומברווי מוכיר המודינה ברשימת תלמידיו (כתבי', דף 168) ושם דף 61 נמצא מכתב שהמודינה כתב אליו בשם קרובו שמואל רוביין והוא מוכירו גם בחיי יהודה' דף 66. ובספרו, מדבר יהודה' דף פ"א עמוד א' נמצא דרוש אשר דרש המודינה, בב'ה של ת'ת כמנהג הספרדים יצ'ו שבת סמוך לנשואי ידידי הנעלה ונבון כהח'ר אברהם לומברווי. ואברהם זה היה נקרא גם, חביב' – (אמאטוס). מנוסח מצבתו הנמצא בדיואן שלנו סימן שעי'ג ונדפס ב,לוחות אבנים' דף 27 נראה שהוא מ'ת בכ'ט תמוז שפ'ז-1627. בהדיואן שלנו נזכרים עוד שנים מבני משפחת הלומברווי ר' יעקב לומברווי (סימן ל'ח) ור' דוד לומברווי (סימן רע"ה). דיאנה-רחל; נחמיאש ובנוע למשפחה בשם זה ראה הערה לשיר סימן צ"ב. ובין הרש'מות המפוררות של המודינה ב,חיי יהודה' דף 66 נמצאת רשימה סתומה כזו: ספר גול לי אח א' (כהן נוצרי) והלכתי אחרי עם ר' אברהם לומברווי ז'ל עד ע' מרינה ולקחתיו מידו וקמו עלי שני עירוניים לדעת מה זה והספר היה אסור ושל ס' מארקו גנילה והיה זה כמו שנת שעי"א (1611).
12. מזל צומח, ע' על זה פירוש ראב"ע לדברים ז' יג; ע' גם ס', צפנת פענח' פירוש על הראב"ע לר' יוסף עלם, הוצאת הרצוג, ברלין תר"ץ דף 71.
6. דלוק (לא דולק), והוה רמו תהלה להחתן שהוא מכבד את אמו, לפי כתובות ק'נ, א'. אמר רבי (לפני פטירתו לבניו): הוהו בכבוד אמכם נר יהא דלוק במקומו-מטה תהא מוצעת במקומה.

שירי אפריון

קע. (קי"ט)

אם על קריעת ים

פקודות שלומים, לוווג התמימים, ביום גיל מאודם, ושמחה בסודם, הן המה היו לבית ישראל לששון ולשמחה וליהודים טובים בעת כזו רבו נצמדו משיבח ומפואר כמר ברוך עמינדב מפורלי יצ'ו עם אשת חן חנה מב'ת בת הגשא ונעלה כמר שמואל סאנוויני יצ'ו בעיר כודינא:

אם על קריעת ים	ענה משה	שירה וישראל	כלם הרנינו
למה ביום זיווג	יסתם פינו	אם אמרו כי זה	כזה קשה?
מה גם אשר עתה	האל נעשה	פלא שני דודים	ידיו הכינו
ויקשרם יחדו	בם ראינו	כל הוד אשר תבל	עליו נושא
		יאמר לאל ברוך עמינדב	
פו"רלי וגורל טוב	עלי חנה	מדם נקיים היא	אנשי מדות
	יגל לבבנו כי לא נדאב		
עוד כי בני משען	עם משענה	זרעם יהי לצאן	הנאבדות.

קעא. (ק"כ)

ישאו בקול רנה

בנשואי דון יהודא בכמ' יצחק אברבנאל יצ'ו

א	ב
ישאו בקול רנה ושיר עתה	כי אל כבוד עדה ותפארה
הפורטים נגון עלי נבל	חתן יהודה הוא הדר תבל
ואל שמי מרום וכל סובל	קנין מאד נאה ומתקבל
על יום חתונת זוג בבא עתה	מוציא לבנה ממכון שבתה

קע.

שמואל סאנוויני נזכר בכתבי' סימן קל"ב. אחד מחשיבי ויניציאה שהמודינה שלח לו במתנה את ספרו, מדבר יהודה.

4. הרנינו, בסוף בית זה כמו כן בסוף בית 4 (הכינו) תנועה אחת יתרה.

5. קשה, ראה הערה לשורה 6 בשיר קס"ד.

7. בם, בכי בהם נגד המשקל: מדם נקיים, רמו לשם סאנוויני באיטלקית.

קעא.

1. הדון יצחק אברבנאל נכדו של הדון יצחק הגדול, היה דר בפירארה ובשנת 1567 לקח לביתו בתור

10 גזע בני שרים למיניהם
 אב"ן בני ש"תי הם ואב"ר ב"ן א"ל
 ענבי פרי גפן בענביהם

ד
 כן עוד בני אלים כארזי אל
 נראה מהרה חיש בצאת מהם
 15 ירבו שמחות עוד בישראל.

קעב. (קכ"א)

חפץ אלהים חי

בנשואי זכריה מסיניגאליה עם בת בני קאליי מאנקוה

חפץ אלהים חי	הנה לך מצליח	חתן תמים דעים	איש חן ושכל טוב
יען אנוש מוצא	אשה בקול יצריח	צדקו בעת ימצא	בה טוב ולכל טוב
ולך גביר יוצר	גוים הלא יוכיח	מדורשי האל	לא יחסרו כ"ל ט"וב
5 זרע לעברים	קל יראו יפריח	מוכיר לעת חשוק	בשנת צ"רי כ"ל ט"וב.

מלמד ומחנך לילדיו את המקובל ר' יצחק יהושע בן עמנואל (ע' מורטרה 32) שנתפרסם בחור מדסים הזוהר, ובחינת העולם' (ע' פונלשטיין-ריגור, ב', דף 100) ואחד מן הילדים ההם היה כנראה מי שנעשה אח"כ לחתן דני יהודא. אפשר איפוא לשער שהשיר הנ"ל נתחבר לא הרבה זמן קדם לשנת 1590: ע"ד משפחת האברבנאל באיטליה ראה מרגולית בירחון ריוויסטא כרך שלישי, דף 147-154: על עוד נצר אחד ממשפחת האברבנאל דון שמואל ראה להלן סימן רפ"א. ע' מאמרו של משה דוד קאסוטו בהאנציקלופדיה העברית, אשכול' כרך א' עמוד 4-303 ובהוצאה הנרמנית כרך א' עמ' 88-586.

3. עדה"כ עמוס ו', ה'.

11. רמו למשפחות בבנישתי ואברבנאל ואולי הם אותם הנשואין שעליהם נרמ בשיר-המכתם סימן ע'.

קעב.

1. קאליי, בלוי (דף 185 הערה 2) מציע קליו Calleo ומשפחה זו נזכרת בכתבי סימן ר"ב ואולי היא אותה המשפחה שלה מוקדש שיר הנשואין הנ"ל. פורנס (בצייטשר. פ. ד. ה. ביבליור. כרך י', חוברת א'-ב') מציע קלוו-Calvo במקום קאליי אולם הצעה זו קשה לקבל. סופרי ישראל באיטליה היו כותבים שם זה בעברית כלבו ופסק הח' משה דוד קאסוטו שהשם הוא Cagli.

2. חן ושכל וכו' עדה"כ משלי ג', ד'.

3. מוצא, רמו לכתוב קהלת ז', כ"ו (מוצא אני את האשה מר ממות); ימצא, רמו לאשת חיל מי ימצא. משלי ל"א, י'; ומאמר הנמרא בברכות ח', א': מצא או מוצא? ובספרו, מדבר יהודה' דף פ"א המודינה כותב: אמר שלמה המלך ע"ה ומוצא אני מר ממות את האשה וגו', כל קורא פסוק זה סובר כי בנות האשה נאמר ואנחנו חשבנוהו נונע בכבודה לתפארת, אמר שלמה אני מוצא ומוציא ומסיר המר שיש במות עם האשה ובאמצעותה, באמרם ז"ל על אנג כי כאשר ידע שהניח אשתו מעוברת אמר בכך סר מר המות, אם כן בנשאי אשה אנ מוציא מר וממתיקה ב ד ב ש בנימטריא, אשה'. ובחיי יהודה' דף 22 בדברו על כלתו הראשונה אסתר שמתה הריא"מ מעיר: היא היתה באמת יפה בנשים וחכמה ואומר מצא: לא מוצא אהיה'. ובהבונה, שבת פרק א' המודינה דורש בלשון הלצה: מי שיש לו אשה רעה טרדה קשה בנפש יותר מכל שאר הרעות וכן אמר הנביא עמי גושינו מעולל ונשים משלו בו, הנוגשים עם שהם מעיקים הרבה לעמי עכ"ז דבר שחוק הוא בערך הנשים שמשלו בו'.

4. יוצר וכו' חדוד, במקום היוסר גוים הלא יוכיח, תהלים צ"ד, י'; מדורשי וכו'. עדה"כ תהלים ל"ד, י"א.

5. קל, רמו לשם קאליי; צרי' כ"ל ט"וב-שס"ז-1607.

שירי אפריון

קעג. (קכ"ב)

יוסף לך יוסף

בנשואי תלמידי החביב כמר יוסף בר' זרח לוי יצ"ו ממונטאנינה

האל כאור זרח בחופתך
 ר'א'י'ל'י צבית חן לזוגתך
 יתן לך בנים בני דתך
 יום ח' ואדר שי"ן וסמ"ך וי"ו.

יוסף לך יוסף חתן יוסף
 לרוב שלומותיו אשר אסף
 וכמו לבבי כי הלא כוסף
 עד כי יהי נבחן לכל קויו

קעג. (קכ"א)

אם מקצה

בנשואי הבחור כמר אוריאל חיים מלרוקה עם הכבודה מרת רחל מבני עובדיה מסינינאליה נדפס
 עם סוניטו נוצרי

(ארבע תנועות)

מחופתו	חתן יוצא	על לא מוצא	אם מקצה
מן גופתו	חלק מחצה	זוג לו נרצה	העת מצא
על שמחתו	כנור נעים	נבל תוף עם	תשאו רעים
את טובתו	כל ישראל	חיים יואל	הוא אוריאל
את צורתו	ידו חקקה	יוצר ארקא	מלרוקא
מן תבניתו	הנכבדות	טוב המדות	עשר ידות
לו זוגתו	הנה נוהל	מרת ר"חל	חומה וחיל

קעג.

1. עם זרח לוי אביו של תלמידו זה עמד המודינה בקשרי ידידות והקדיש חרוזים אחדים לקבלת תמונתו (ריטראטו) ע' שיר סימן פ"ב ור"ל; ובכתבי נמצאים כמה מכתבים שכתב המודינה בשם אחרים ליוסף זה. וכנראה זהו אותו יוסף לוי שנוסח מצבתו נמצא בלוחות אבנים סימן 62 (מת יום ה' כ"א סיון שצ"ט). הוריו של זרח לוי זה נזכרים להלן סימן ר"ט בנוסח המצבה לקברי, מלכה (אם כמר זרח הלוי יצ"ו) ובעלה יהושע מנחם. ע' גם, חיי יהודה דף 16, 20. ובדף 20, שם, הוא כותב: ר"ח תמוז השמ"ט לבלתי עמוד בבטלה התחלתו ללמד תורה. . . . וליוסף בן כמר זרח לוי יצ"ו. . . .
 5. ח' אדר שני שס"ו=יום ו' י"ו למארץ 1606.

קעג.

1. רחל מבני עובדיה, אולי היתה בת שמואל עובדיה, או ממשפחת בני עובדיה הנוכרים להלן בנוסחי המצבות סימן רי"ח. ע' גם ההערה; נדפס, כלומר, על גליון מיוחד עם סוניט איטלקי.
 3-2. מוצא-מצא, ע' הערה 3 לשיר קעב.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

על חלקתו	סגאל"ייה	מעובד"יה	10 משפחת יה
ובאהבתו	אף היא חבה	שמחה רבה	ירבה הוא בה
את חברתו	האל יעמיד	ופתיל צמיד	תשנה תמיד
מורה דתו	ילד בינה	לסוף שנה	יולידו נא
ומלכתו	הר עם שרון	לשנת גיל רון	פה זכרון
ברכתו.	ברך אברהם	האל נורא	15 חשון סדרא

קעה. (קכ"ד)

אומר בשירה

ביום טוב הנה כטוב בנשואי המטכיל ונבון האלוף כמהר' שמואל בן הנעלה כר' יקותיאל דאטולו עם המפוארה מרת חנה בת הנשגב כר' מאיר לוצאטו יצ'ו בשירי על לב טוב אחד מאוהבי שמש, לברכמ בקרב עם

ב	א
בעת צור מוונ	-----
ומושיב יחידים	אומר בשירה
בבית תמודים	5 סגורה בפי כל
10 וגוע מפואר	ואקשור זמורה
מברך יבורך וצר יואר	לגפן ואשכל
ד	1
בתורת אלהיו	לחתן בראשו
ומבין ובקי	עטרת תבונה
בלב בר ונקי	בנות צור קדושו
ושכל מאושר	15 צאינה ראינה
מחודד בעיני וקו ישר	

14. חשון, כנראה מספר השנה – שס"ד=1604.

קעה.

1. יקותיאל דאטולו (בעברית תמרי) נזכר גם בשיר סימן קפ"ב; נוסח המצבות שלו ושל אשתו רשום בלוחות אבנים' סימן ק"ו וק"ח והוא מת בח"י טבת ש"ע-1609; מאיר לוצאטו, נזכר בכתבי דף 65 הערה
2. שמואל דאטולו החתן אולי הוא הנוכר בנוסח המצבה, ל"א, סימן 54 (מת ט' ניסן שפ"ד=1624). סערה, חדוד, במקום שורה.

שירי אפריון

ו	ה
<p>לד"א טו"ל והנח פתלתל ועקש 25 וכל סוד תבקש חקור בו ותמצא במדות וחכמה ומועצה</p>	<p>20 מפורסם שמו אל בני הגמרא הלכות שמואל בדיני סברא</p>
ח	ז
<p>ובת איש מהולל ויחס נדיבות מלאה חשיבות ראויה למולו 35 מנתו וכוסו וגורלו</p>	<p>וחנה אשר נ- טעה יד אלהים 30 כזהר לבנה ושמש גבוהים</p>
י	ט
<p>חמשת אלפים 40 וששים ושבעה במזל ושעה ברכה ורוב רון וסדר בת יפיו לזכרון</p>	<p>זמן גיל שרידים ומועד חתונת פאר ליהודים באדר ובשנת</p>
י"ב	י"א
<p>ועם המפור ועומד עלי נס בעתם תכנס 50 בחנון וסלח וישע שלח נא ביד תשלח. סליק</p>	<p>שנותם נעימים 45 תנה אל בטובה וזרעם בעמים בני דת חשובה</p>

39. נייבויער ברשימתו ב'לעטערבאדע' מעתיק את יום האפריון אדר (ש)עב אבל בכה"י כתוב ברור
 1. ששים ושבעה', ואת אומרת סס'ז-פברואר 1607.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קעו. (קכ"ח)

יום מפלג גופא

בנשואי יעקב בן נחמיה לבית סראוול יצ'ו מקולונייא

	-----	-----	
והעזרה	ה'טוב והחומה	ואיש נעדר	יום מפלג גופא
לבדו דר	ד'ומם בלי שמחה	והוד תורה	ו'בלי שנות עולם
ומשמרה	א'דם וסעד לו	בטוב נגדר	ה'ן נעשה שלם
פרי הדר	י'שמח וגם יצמח	בדת אורה	ר'ואה ברוב שלוה
ה'רך בשנים עץ עלי יובל			
לסראוואל	הוא יעקב מ'ן ב'ל	בעת נשא	מבין בכל חכמה
ויגיל לבב שירי ורון ישא			
אשר עשה.	מכל מלאכת אל	ושי יובל	כי גם צבא מרום

קעו.

1. יעקב, הוא אחיו של הרב שלמה חי ושל אברהם סרוואל (ע' שיר סימן כ"ג, קצ"א) ושלשתם היו בני נחמיה סרוואל, בנו של הרב הנדול ליב סרוואל (מת בשנת שע"ז-1617) וע' אדותיו סימן ר"ז; יעקב בן ליב סרוואל שנטסח מצבתו נזכר ב,לוחות אבנים' סימן 21 היה דודו של ר' יעקב וה. נחמיה סרוואל מת בשנת 1649 ור' משה וכות חבר קינה על מותו (ע' ,לוחות אבנים' דף 15 הערה) ואין זה נחמיה סרוואל שנטסח מצבתו נדפס שם סימן קכ"ט. בלוי ח'א דף 115 מקביל לשם נחמיה את השם האיטלקי גראציאדיו ולפי דעת שטיינשניידר ב,דייטשע ליטעראטור צייטונג' לשנת 1897 עמוד 1896 גראציאדיו והו חנייה. אולם בנוגע לשם חנייה ישנם ג'כ חלוקי דעות. בלוי, דף 99 הערה 3 מקביל לשם חנייה את השם לאודריו והחכם אומכירטו קאסטו בספרו לתולדות היהודים בפירינצי דף 236 מעיר שהשם העברי המקביל ללאודריו הוא ישמעאל. לפי דעתי אני לאודריו הוא בעברית מהללא אל, ובנידון זה כותב לי הח' קאסטו: ,השערתיך על דבר הקבלת השם העברי מהללא אל השם האיטלקי לאודריו צודקת. אולם הקבלה זו שוררת רק בערים אחדות באיטליה. במקומות אחרים מקביל השם לאודריו לישמעאל. בין הדוגמאות שהבאתי בספרי על היהודים בפירינצי אין הקבלה מהללא-לאודריו כי את הדוגמאות הבאתי רק מקרב היהודים בפירינצי ופה שוררת ההקבלה ישמעאל-לאודריו. אולם בטוח הדבר שבאנוקנה ובסביבותיה ההקבלה הנהוגה היא מהללא-לאודריו'.

7. מ'ן ב'ל, כנראה, ר'ת מבית נחמיה בן ליב סרוואל, והוסיף את הלמ"ד לשם סרוואל מפני המשקל.

9. יובל (מיס)-יובל (שורה ז), הקבלה.

שירי אפריון

קעו. (קכ"ט)

מי זה ואי זה הוא

בנשואי כמר לולייאני אלטריני יצ'ו בפיר'ארה

מי זה ואי זה הוא אשר כל אל

אני נושא תשואות חן ללוליאני?

מי מענה משיב לדברת איש עני

אובה טהור לב לו בכל כולל? קול-אל.

5

אל חי וממתי ומי מלל?

ליל זה יהי רצון וכרצוני: צאני

הם צאנך אשיר ובגרונני: רוני

ארון ואגמור לך בקול תודה הלל

קעו.

שיר זה שייך למין 'שירי ההד' אשר כל בית ובית מהם מסיים במלה שהיא עצמה רק חלק האחרון מן המלה הבאה לפנייה ונשמעת כאלו היא הד המלה הקודמת וע'ד המשוררים הספרדים והאיטלקים שחברו שירים ממין כזה ראה מאמרו הנ'ל של ישראל דוידון ב, לוח אחיעבר', ניויורק, שנה ראשונה דף 96-98. שיר הד' כזה נתחבר גם ע'י עמנואל הרומי (צביה תדמה בלבה, מחברות הוצאת ברודי-אשכול' דף צ'ד) ובשירה העברית האיטלקית החדשה המודינה היה כנראה הראשון שהלך בדרך זה. אולם בדרך כלל אפשר לשער שאת דרך השירה הוה למד מתוך הספרות האיטלקית בימנו שהיתה מחבבת את שירת האיכו (Ecco). על מות אחיו חבר המודינה מליצה ארוכה בפרוזה החוחמת גם כן ב,הד' והיא נדפסת ב,כתבי' דף 30. שבזמנו התפשט המנהג לחבר, שירי הד' אפשר לראות מזה שנס ר' יו'ט וואלואוון חברו ואולי גם תלמידו של המודינה משתמש בדרך זה בקינתו על מותם של המודינה ושל אליהו מול טוב מודינא שנתפרסמו ע'י דוד קויפמאן בציטיסרפט פיר העבר. ביבליוגר. שנה א' דף 22. גם את שירו, הד אורים' לחנוכת בית המדרש, תלמוד תורה' בויניציאה חבר ר' יו'ט בדרך זה וציין את דרך השיר בשמו והשוה לזה הערה לשיר סימן ע'. וראה מה שכתבו על שירים כאלה בלוי, ח'א דף 18-22 ושטיינשניידר ב,ספרות איטליה'; ע' גם מאמרו של קויפמאן בציטיסר. פ. ד. העבר. ביבליוגר. כרך ב' דף צ'ו.

1. לוליאני (אלטריני, השוה לזה שיר סימן מ'א), כנוי מסורס מהשם יוליאן (ע' יאסטרוב, ספר מלים) ואולי זה סרוס בלשון איטלקית מהשם יוחנן. אולם קרובה ההשערה שלוליאני הוא שם מקביל ליהודה. בשיר השירים רבה ד', י"ב, נמצא המאמר: לא היו קורין לראובן רופוס וליהודה לוליאני'. יוחנן אלטריני היה נקרא גם יהודה. ע' מורטרה, 2.

9. מתשובת ההד, הלל' אפשר לדון שחסרה לפנייה מלה, אולי ו,הלל', ואפשר שהמשורר החסיר את המלה מפני המשקל.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

10	חיים וכבוד לו ופז תחון: זכור שנת השי"ן מהלך על גחון	אחון
	תטיב לזווג זה ואעריץ לך: וכמה בורע טוב ותולדותהן:	הן
	תזכור ואום תפדה ובימיהן: ישע ופדות תשלח לעם אש לך:	מהן אשלח.

קעח. (ק"ל)

יחי גיל ידידים

בנשואי יהודה בן אליעזר רבינו יצ"ו מלאבאדיה עם מרת קיארה בת החכם אלפלס יצ"ו

יחי גיל ידידים	אהובים ודודים	הביאם צמדים	אלי צור וטוב יה
ה'לא במ בשמחה	נגינה ושיחה	אשלח למנחה	תהי לי ראייה
ו'הלל ותודה	אומר בעדה	בחופת יהודה	ואשתו ברוריה
ד'מות זיו שניהם	כחמה פניהם	ונוגה עליהם	כאופן וחיה
ה'דורים בחכמה	בדעת מזימה	ביראה כאימה	לבורא נשיה
א'הובים יקרים	לכל היצורים	וכשני עפרים	תאומי צביה
ר'שומים אבותם	לרוב מעלותם	והוד משפחותם	בני העליה
י'דיעה באחד	וחכם ביחד	ודורש מיוחד	בתוך עיר וקריה
ה'כי גם חברו	נדיב לב בדורו	ותוכו כברו	כסולת נקיה

13. מהלך על גחון-נחש-שנת 1598.

14. ואום, כך תקנתי ובכ"י ואם, בלי מוכן.

קעח.

1. רבינו, באיטלקית Rabeno ואולי הוא אליעזר רבינו שעל מיתת ילדיו הרכים המודינה חבר את הקינה מצבה נעצבה (סימן רט"ו); קיארה-קלארה- ברוריה; החכם, אלפלס-ר' משה אלפלס מחבר הספר, עולת תמיד' פירוש על התורה ויניציאה 1601, ע' שטיינשניידר, קטלוג בודליאני עמוד 1693; ושם זה נכתב גם אלפלאץ, ע' קטלוג של כתבי יד באותיות עבריות בספריה של הטריניטי קוליג', סימן 46 סודר ע"י הרברט לאעווע, קמברג' 1926. ובהקדמה לספרו בכ"י, פרושות הכסף' (ע' מאמרו של נייבויער ב,השקפה הצרפתית' כרך כ"ב (1890) דף 83) המודינה כותב: ונתיעץ בזה (בנוגע לחבור הספר) עם החכם השלם כמהר' משה אלפלס וצ"ל בעל ספר, הואל משה, ויקהל משה' שהיה או דרשן בק"ק ליואנטי יצ"ו. די רוססי בהזכירו את הרב הזה רושם את ספרו בשם, אהל משה' (מחוסר אות ה'א בשפת איטלקית) וע"י כך טעה המתרגם הנרמני של הדיציונאריו של די רוססי וכותב, אהל ובמקום הואל) משה'. ע' תנ"י, 245.
9. דורש-דרשן.
16. בית תם-בית יעקב. מצות ראייה-עליה לרגל.
17. ט"ז כסלו שס"ה (שנ"ה)=יום ד' ח' לדצמבר 1604.

שירי אפריון

מ'בורך אלהים	עלי כל גבוהים	מכלכל תמהים	אדון כל גויה
מ'זווג לבדו	עבדיו בידו	למאו בסודו	ועושה לויה
ו'אליו תפלה	לחתן וכלה	לשמחם בגילה	ברינה ומחיה
ד'ברו יצוה	ומרע ומדוה	ימלט וישוה	לכוסם רויה
י'ברך בבנים ¹⁶	חכמים נבונים	עטרת זקנים	ויקום והיה
נ'קיים בעתם	עליה לבית תם	כנכתב ונחתם	ומצות ראה
א'ברך ברחשי	בעשור וששי	בחדש שלישי	בשנה שני'ה.

קעט. (קל"א)

כנור היה תלוי

בנשואי הרופא דוד שער אריה ממנטוה
(עשר תנועות בדלת ואחת עשרה בסוגר)

כנור היה תלוי ממעל ראש	מלך לכבוד האל זמרה משמיע
לילה רוח צפון נושבת בו	היה כמגנן טוב בלתי מניע
הן אנכי כנור ועץ חלול	אל רגליך דוד חתן אביע
היום פרק שירה אם כי אין בי ⁵	כח אף לא דעת לשיר יגיע
יען רוח מצפון תפארת עוז	הודך את מיתריהם מסיע
כל עת אחשוב חכמת בורא הכל	אשה אל פועל איש מכין מציע
ולאור יקר הולך בינת אדם	יחס עם כל הדר אותך יופיע
מוסיף לו אור חוזר אשה טובה	אורה אור החמה יחפיר ישקיע
וכמו מאז חבר אל בן ישי ¹⁰	טובת שכל ויפת תואר רקיע
דוד ואביגיל עתה זוג	חדש זיום אות טוב לכל מודיע

קעט.

1. הרופא דוד שער אריה פורטאליאוני היה בנו של הרופא ר' אברהם שער אריה המחבר המפורסם של ס' 'שלטי הנבורים' (ע' אדומתו תנ"י דף 42) ואחרי מותו של זה האחרון נתמנה בנו דוד בהסכם האפיפיור גריערי הט' בשנת 1621 לממלא מקום אביו בתור רופא החצר של הדוכס ממנטובה (ע' בהשקפה הצרפתית, כרך ג' דף 96). מ. מורטרה פרסם שם, כרך י"ב דף 113 את נוסח הבקשה שהגיש הדוכס הנ"ל פראנציסקו קרולוס מבית גנואנו להאפיפיור להסכמת מנזיר של הרופא היהודי ובבקשה זו הדוכס מוכיח שמשרת רופא החצר היא כבר מסורת בידי משפחת הפורטאליאוני. אחרי מותו של דוד בשנת 1655 נתמנה בנו הרופא בנימין (ענגליילמו) לאותה משרה. ע' תנ"י 42.

2-3. לפי מאמר הנמרא ברכות ג', ב': כנור היה תלוי למעלה ממטחו של דוד וכיון שהניע חצות לילה רוח צפנית מנשבת בו והוא מנין מאליו.

11. חדש זיום, יש לחשוב שבמלים אלו רמוזה שנת הנשואין אף על פי שאין סימני ר"ת על גבן-שע"ה-

רואה או שומע עליו חלה	חובת ברכת ברוך טובו משפיע
על כן נפרוש לאל כף מזרעם	יצא איש מלחמה יצרח יריע
על אום כובש ציון אותה יבנה	ובני ישראל עם עני יושיע

קפ. (קל"ב)

רבך אשר רבך

לחתן יכהן פאר הבחורים התלמיד היקר כמ' יוסף כהן תמרי ביום חתונתו עם המפוארה מרת יוטליין בת כמה'ר יעקב לוצאטו יצ'ו:

רבך אשר רבך בדת האל	אם לא בכל הטוב כפי כחך
מאד מאד חייב לכבד לו	אתה וכן עמך שני אחיך
5 נחוש כמו יתוש ביום טובה	נשכח ולא נזכר בתוך מוחך
לא יעביד בייא כמו בר	קפרא לרב קדוש להדיחך
רק בו בכל לבו הכי ישמח	על יום חתונתך ולקוחיך
כי בת כמו בבת לאיש חכם	הנה לגורלך להניחך
ייטלין ויופי לך וחן עמה	מבית ללוצאטים בני נוחיך
10 אף היא לך ותהי במשכן טוב	כי הנעימות מצאה רוחך
יוסף אשר אסף צבי ההוד	גיל נא בני יקר במקחך
כי גם בלי פתגם סעודתך	אוכל בתוך ביתי לשם ריחך
מכם אלהיכם עבדים לו	יוציא בני בנים להפריחך
	אינו נהנה מסעודת חתן ומשמחו מלמדך להועיל יא"מ

13-14. ההדגשה המיוחדת של גאולת ציון ובנינה אפשר שכוללת היא רמו על ספרו של אבי החתן, שלטי הגבורים' שבו המחבר מבאר את קדושת ארץ ישראל ותבנית בית המקדש וכל כליו ובגדי הכהונה ומעשה הקרבנות.

קפ.

3. רבך-רבך, לנע"ל.
6. רמו על המסופר במדרש רבה, ויקרא כ"ח, ב'; קהלת רבה, א', ד'; מועד קטן ט"ו, א'.
11. יוסף-אסף, לנע"ל.
12. דבר עלבון המודינה מצד אחד מתלמידיו שלא הומינהו לחתונתו הוא מאורע מפליא מסני שידועים יחסי הכבוד והאהבה שהיו תלמידיו מראים לו. סבת הדבר אפשר אולי למצוא בזה שאבי החתן היה אולי ר' יעקב תמרי כהן שלפי גירונדי (דף 176) היה נמנה בין החבורה שרדפה עד חרמה את ר' יצחק מן הלויים נכדו של המודינה. לרגלי הריב הקשה אי אפשר היה כנראה להומין אפילו את זקנו החשוב והנכבד של יצחק.
14. יא"מ-יהודה אריה ממודינא.

שירי אפריון

קפא. (ר"כ)

יבורכו במקהלים

למועד אשר יעד לו לאשה הבחור המפואר כמר נתן בן הנשגב מנחם אוטוליג'ו יצ'ו עם
הבחורה כלילת הוד לאה בת האלוף שלמה מפורלי יצ'ו כאשר היתה לחק, אמר משורר
אשתחווה מרחוק

		-----	-----
ומפעלים	חתן דעה	במקהלים	י'בורכו
בני אלים	כמו אבות	בכל מלים	5 וכלתו
שמש אדם	ויצר כל	אשר ברא	ה'כי קרא
בתוך סודם	ואו נמצא	בחן אשה	לאיש נשא
ביחודים	מזווג כל	בנאומו	והוא עצמו
המון גלים	ואף מן ים	מגולגלים	ונכללים
	יבורכו		
שנותיהם	נעימות רוב	יצו לעל	10 ו'הן מעל
יהיו להם	תאומים	ושור עולה	והטלה
ומאוניהם	בתולה שם	ארי קטן	ועם סרטן
ואין מכלים	ואין עקרב	לטוב עולים	בגלגלים
	יבורכו		
לנגדם קם	בקשת כל	יהי לוחץ	ד'ריכת חץ
בכל עסקם	להצליחם	הלא צגים	15 דלי דגים
בתת חוקם	וחום וקור	ובבציר	ובקציר
מגודלים	נעוריהם	ועת השלים	ומתחילים
	יבורכו		

קפא.

- הבחור נתן בן מנחם אוטוליג'ו היה אולי נכדו של הרב הגדול מקונייאן ר' נתן אוטוליג'ו (ע' אדותיו תנ"י דף 275), אחד האוסרים במלחמת המקוה שברוויט ומחבר שיטה בשביל חיווק הזכרון. בשביל שיטה זו חבר המודינה את ספרו, לב האריה' (ילמד אדם דעת לעזור הזכרון בכל החכמות ועסקי בני אדם באופן הנקרא מקומי'). הספר כולל שלשה שערים בשלשים וששה פרקים קטנים בנוגע לתרי"ג מצוות על פי סדרו של הרמב"ם; והשוה לזה את מכתביו של המודינה ב, ככתב' ע'ד ר' נתן אוטוליג'ו.
- והחכם משה דוד קאסוטו חושב שמנחם אוטוליג'ו היה בנו של הרב יוסף אוטוליג'ו, ראש ישיבה בקרימנה. מקרימתה הלך לגור בשאלתיקי ושם נכתב בשבילו כ"י פרמה 2651 בשנת 1560 (ע' רשימת של Perreau, עמ' 133). ע' גם כ"י אוקספורד 1432, 2242.
- בראשית רבה פרק ס"ח, ד': הקב"ה יושב ומווג וזונים.

ה'דר חתן	שמו נתן	לאוטולינגו	יחי עת רב
והיא לאה	ובת גאה	שלמה הוא	לפורלי רב
בטוב גדא	ליעודא	ווה לווה	בכנ יקרב
ומגדילים	ומנחילים	פרי קדש	להלולים.

יבורכו.

קפב. (רכ"א)

לבב השומעים יצחק

שמח תשמח אל רעים האהובים ה'ה החתן הבחור הנחמד כמר' אברהם בן המפואר כמר' מאיר לוצאטו יצ'ו והכלה מרת בילה מב'ת בת הנכבד כמר' יקותיאל דאטולו יצ'ו בשמחת יצירך הראשון אדם, ובשמחת ידיד, המשורר מעורר ואומר:

ומקרוב וממרחק
שמחות גיל ורוב חדוה
שחקים נתנו נגהם
שמה יפ"ה וכן נאוה
תצוה אל יהו צגים
כגובה רום בלי הווה
ויראו הם ועין אבות
כמו אדם כמו חוה.

לבב השומעים יצחק

5 בתוך כל איש הלא יוחק
ביום טוב זה לא בר הם
באשת חן כמו שוהם
שנת שס"ז ימי דגי"ם
כמו תמ"ר עלי גגים
10 ויזכו אל שני טובות
בורע טוב ולרכבות

קסב.

1. מאיר לוצאטו נזכר לעיל בשיר סימן צ"ו, אברהם בן מאיר לוצאטו נשא לו לאשה את בתו של ר' יקותיאל דאטולו ובנו של זה האחרון נשא לו לאשה את בתו של ר' מאיר לוצאטו. וב,חיי יהודה' דף 25 המודינה מספר: ואסע ממנטאנינה ואבוא ויניציאה, הנעתי יום ו' ט"ז כסלו השנ"ג ולקחתי בימי סמוך לחמי ז'ל מלמטה והתלמיד הראשון היה אברהם בכמ"ר מאיר לוצאטו עליהם השלום' (ע' גם כתבי. דף 65, 127). זה היה ביום ו' כ' לנובימבר 1592.

7. יפה-בילה; יקותיאל דאטולו נזכר בשיר סימן קע"ה.

8. שס"ז=1607, פרשה תצוה, וברשימת נייבויער (ע' גם כתבי, דף 65 הערה 2) בטעות שם"ג. דגי"ם, בחדש מול דג-אדר=פברואר; יהו-יהיו, קיצור רגיל בנמרא ובפיוט.

9. תמר-דאטולו

שירי אפריון

קפג. (רל"ג)

יצחק יצחק

אל קכ"ר החן וחבל היופי. משוש חתן וכלה, נטעי נעמנים מעטה תהלה היא אילת אהבים, מבני הנדיבים. מרת מל"כה בת הרופא המובהק והנעלה כמר' דוד ממשפחת התפוחים יצ'ו בהצמדה לבעל פאר הבחורים, הולך במישרים, הנחמד כמר יצחק בכמר' שמשון משולם יצ'ו ביום חתונתם.

דברי דורש שלומם וטובתם

(עשר תנועות)

אחיר וקדם צרפתיהו דו פרצופין בראתיהו

5

מלכה מלכה כבוד אומר כלה	יצחק יצחק ישמח יגל לבו
טובו שם בה שדי שוכן שחק 15	יעלה מבחר אשה לו אל זכה
דרכה הבין חנן חתן איש לה	מרחק גם בגדולים זרעם יבא
טיבו נאה צדקו לעד יוחק	מעלה ובכל בינה ידע ערכה
ערכה ידע בינה ובכל מעלה	10 יוחק לעד צדקו נאה טיבו
יבא זרעם בגדולים גם מרחק	לה איש חתן חנן הבין דרכה
זכה אל לו אשה מבחר יעלה 20	שחק שוכן שדי בה שם טובו
לבו יגיל ישמח יצחק יצחק.	כולה אומר כבוד מלכה מלכה

קפג.

1. אל קשר וכו', חדוד, במקום שקר החן והבל היופי משלי ל"א, ל': הרופא דוד מן התפוחים (דן פומיס) הוא הרופא הפילוסוף והמדקדק מחבר הספר, צמח דוד' (ויניציאה 1587) השוה לזה שיר סימ מ'ו וראה את האבטוביוגרפיה החשובה שלו המובאת בתנ"י דף 84. בתולדות עצמו אלו ר' דוד מספר שאחרי מות אשת נעוריו נשאר, שני בנים זכרים ואין הוא מוכיר שהיתה לו בת. כנראה בת זו ילדה לו אשתו השניה (יעד שנשאתי אשה אחרת באנקונה מכהני לוניל אשת חיל מרת ספירנצה); ע' שטיינשניידר, ספרות איטליה, כרך 42 דף 557 וע' גם מאקס ווייס, קטלוג-קויפמאן דף 175; שמשון משולם, בכתבי סיכין כ"ב נמצא מכתב שכתב המודינה אליו ממוינכאנייה לפירארה ואולי היא אותו שמשון משולם שהציל את המודינה מידי גולן בהיותו ילד בן שמינה ירחים כמסופר ב,חיי יהודה' דף 14.

5. אחור וקדם, ככנהגם של משוררי ישראל הכפרדים שלמדו אופן פויטי זה מחבריהם הערבים וזה חבור שירים הנקראים מלמטה כמו מלמעלה ומכמה צדדים ולפעמים שכל צד נוהן מוכן אחר.

דיואן – יהודה 'אריה ממודינה

קפד. (רנ"א)

לכבוד פאר דודים

בנשואי אדומים ובוטרי

א

לכבוד פאר דודים צאו הריעו
רון שיר ותושבחות כפעם פעם
יברח ונס יגון וכלה זעם
5 רק גיל ורוב חדוה בקול השמיעו.

ב

כי מן שמי מרום הלא הציעו
זווג בנחת רב בלא קול רעם
עלמה מאד יפה ושרת טעם
אל איש חמודות אור וחן הופיעו

ג

10 שמחה וששון בה והיא בת שוע
צורבא דרבנן ובו יכתירו
דוד צח ואדום הוא ור' יהושע

ד

לאל בכף ולב ופה העתירו
חוטם יהי טווי ונוו ושוע
15 יראו בני בנים ועוד יזהירו.

קפה. (רפ"ד)

אולם אשר חלם

שיר למעלות אשר לשלמה, מאת שיר המעלות איש שלומו, שיר המעלות לשלמה הוא יקר
רוח איש תבונה הנבון כמר שלמה סלם יצו, ביום חתונתו עם הכבודה מרת ריקה מב'ת אשר
הוכיח ה לו:

אולם אשר חלם

5 רואה, ומשתאה כי הן סלם
חוזה אני יום זה

נביא אבי עם ישראל

מוצב, וראש נצב עליו גואל
שמחת עולם

קפד.

1. אדומים-ממשפחת די רוססי, שם החתן היה יהושע (ש' 12).

8. ושרת-חדוד, במקום אשה יפה וסרת טעם.

12. דוד וכו', עדה'כ שה'ש ה', י'.

14. על המאמר בנידה ס"א, ב': עד שיהא שוע טווי ונוו; שוע-שוע, הקבלה ולנע"ל.

קפה.

1. סולם, ממשפחה מפוארה בויניציאה וראה אדותיו גירונדי דף 330. ב, כתבי' דף 89 נמצא מכתב
שכתב המודינה להר' שלמה סולם. ושלמה זה היה אולי בנו של משה סולם שאליו הקדיש שלמה מן
האדומים את ספרו, שיר השירים, ע' שיר סימן ל"ו.

שירי אפריון

חשבון דת אל
אליו לרב בוחן
נאה ויעלת חן.

ס ל ם וזה סיני
חתן אשר נתן
כלה מהוללה

קפו. (שכ"א)

והלל ותודה

בנשואי ידיריה שלמה ורחל

נדיבה ראוויה	קהלת תעודה	אומר בעדה	והלל ותודה
בכל צד מנויה	יודעים שמותם	לרוב מעלותם	רשומים כחותם
כסלת נקיה	בר"חל בעמו	שנת טוב ועמו	ידיד"יה שלמ"ה
בתוך עיר וקריה	באסתר ויוחק	ויגיל וישחק	הכי גם ליצחק
ורנה ומחיה	ישימים בגילות	חתנים וכלות	ואליו תפלות
בשנה שני י"ה.	בחדש שלישי	בעת ז"ו משושי	אברך ברחשי

קפו. (ת"א)

מאז עון אבות

למשוש חתן על כלה נאווה תהלה ומירה ויש קו"ל עניוים לוונג מאחד, המסואר כמר עובדיה
יצ"ו בכמ"ר מצלית חילי ז"ל והמעטירה מרת נחמה מב"ת בת הנעלה כמר שמעון סאנטיני יצ"ו,
יפרו וירבו ויחיו לאורך ימים

איש לא נעדר	אל כל בני אדם	ה פ ס ד הו מין	מאז עון אבות
או על ימין	אם על שמאל יפנה	לסוף יקדר	ושביב מאור שמשו

8-10. עולם סלם-וזה סיני (סל"ם-סיני-130) והפתגם העולם הוא סולם היה רגיל בפיהם של כמה
מסופרי ישראל באיטליה. שטיינשניידר (בספרות איטליה) רואה בזה את המשל האיטלקי ההמוני:
"Il mondo e fatto a scale chi scende chi sale" ודומה לזה הוא המאמר במדרש במדבר רבה פרשה
מטות, ז': (הקב"ה) יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה.
הרמו על הנימטריא של סלם-סיני נמצא גם בפיוט העברי ממורח, ע'. שירי תימן' לא. ד. אירלונן,
הוצאת בית מדרש הרבנים בסינסינטי 1930 דף 321 שורה 4: סלם וסיני מן לשון נוטריקון' (ק"ל-הערת
ג. טורטשניר).

קפו.

4. כסלת נקיה-לשון גוע יחס, משפחה טהורה בניער ל'עיסה' שובונה היא משפחה מעורבכה,
קדושין ס"ט, ב'; ע"א, ב'.

7. ז"ו=ביום יג כסלו; שני"ה=שס"ה=יום א' חמישי לחדש דצמבר 1604.

קפו.

1. ויש קו"ל עניוים-חדוד, ל'אשכול ענבים'.
2. נחמה, באיטלקית קונשוליה.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

לא נשארו אליו	עוד תנחומין	רק אם בזווג לו	אשת הדר
יוליד וכן נמצא	בנעלם דר	אם לא בקיום איש	קיים במין
רואה בנחמ"ה	זו מן כס יה	כתב עלי עמים	ע"ן חכלילי
זה יום חתונתו איש עובד"ה			
10 כי כאשר לו אל	זרע יפליא	העת תהי לו גפן	פוריה
יאמר בגיל אשמח כי רב חילי.			

קפח. (ת"ז)

רבך אשר רבך בקרית ספר

לחתן יכהן פאר המעלות, יושב תהלות שעולה על פי מדותיו, להרים מעליותיו, הנחמד להשכיל כמהר' ברוך בן המפואר ונעלה משה לוצאטו יצ'ו כיום חבר את האהל להיות אחד עם האשה אשר הוכיח ה' לו צבית הן תפארת המעלות מר'ת פיאיטיה מב'ת בת הנשנב ומעולה כמר רפאל חזקיה פורלי ז"ל, שלח ידו לשלמו הלל בריתו שם רמו מאין בספר, מאשר שמח בשמחתו מלמדו להועיל, הצעיר יא"מ

5

ב

א

רבך אשר רבך בקרית ספר 10 עתה בשירה לא במשלי אפר
ימים כפי כחו וכפי כחך על יום חתונתך וליקוחך

8. עין חכלילי, במקום חכלילי עינים והפייטן אולי מתכוון כאן למאמר הנמרא כתובות ק"א. ע"ב: חכלילי-כל חיד שטועמו אומר לי לי: ר"ל הרצון לקיים המין נעשה לתנחומי כל בני האדם ולכן החתן דגן נושא את נחמה.

10. בבית זה הפייטן מתכוון למאמר הירושלמי כלאים פ"א הל"ז: אשתך כנפן פוריה-כשחילי זיתים. מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך אין בהם פסולת.

11. יאמר וכו', (ר"ל, בננוד לכתוב) איוב ל"א, כ"ה.

קפח.

2. ברוך, הוא המשורר האיטלקי בינידיטו לוצאטו מחבר הספר L'Amor Possente (ויניציאה 1631).

והיה מתלמידיו של המודינה הנוכרים ברשימתו (כתבי, דף 169 הערה 2). בדיואן שלנו סימן שע"ט נמצא נוסח המצבה של אמו ששמה היה ניימילה והיא נדפס בל"א סימן 186, ואין הוא אותו ברוך לוצאטו שעליו מספר המודינה ב, חיי יהודה' דף 49: חדש סיון הלכתי למודינא עם תלמידי הבחור כמו' ברוך לוצאטו יצ'ו לשדוכיו עם בת כמ' שמחה סאנעיני יצ'ו; ברוך מהשיר הנ"ל הלא השתדך עם אחרת. משה לוצאטו האב, הוא כנראה אותו הלוצאטו שעליו מספר המודינה, שם, דף 61: ובאתי לדור בבית חזקת כמ' משה לוצאטו אצל הבוטינה מקום חשך ואפלה, קורא אני לה מערת המכפלה'. וכאן צריך להעיר שההשערה המובעת באינציקלופדיה הישראלית האנגלית (חלק ח' דף 220) שברוך לוצאטו זה היה אחיו של הרב הגדול ר' שמחה לוצאטו אין לה כל יסוד. ברוך לוצאטו הוא בן משה והרב שמחה הלא היה בן יצחק. נמצא עוד ברוך לוצאטו הנוכר בתג' דף 54 וב, כנסת ישראל' לרש"י פין דף 195, הרב ברוך לוצאטו דרשן מפואר בק"ק וויניציאה ואחר כך עבר לרעות צאן קדשים פה פאדובה והיה בזמן ר' ישעיהו ניצה בעל, דרך ישר'.

3. פיאיטיה-(בעברית שלהבת) ולפעמים זהו גם שם משפחה (יוסף בן שלמה פיאיטיה, שו"ת שפת אמת דף נ"ג, נ"ט); רמו, חדוד, במקום רמש, תהלים ק"ד, כ"ה.

שירי אפריון

ישמח מאד, יגיל במקחך
ממעמקי לב באמרי שפר

ובטוב אלהים מצאה רוחך
עד כי בדתו אינך בן חפר

ד

כי אם לצלעתך תהי נצבת
שלג ויום קרה בכל שעה
איך יעלו נגדך והיא שלה"בת?!

ג

תן הוד לאל ברו"ך גדול דעה
הכין ופעל לך לחיק שוכבת¹⁵
נור בנות החן ולישועה

קפט. (ת"י)

ממפעלות האל

על המלאים זיו ומפיקים נוגה נאה זיום שמחים בצאתם חתן לחדרו וכלה לחופתם הווג המבורך
המסכיל כמ' שבתי יצ'ו בכמר דוד באר ז'ל והכבודה מרת דולציטה בת המפואר כמר מרדכי
באר יצ'ו או ישיר בישראל את השירה הזאת. עלי באר עוו לה כמחוקק במשענותם וממדבר
מהנה

עין אנוש נרדם כמו עורת
אהל שני דודים ובו יחבירו
מטע להתפאר מלא תפארת
נור בווגם הכי יכתירו
את שבתי ככב בה שמי ע

ממפעלות האל אשר יעירו⁵
הוא עת תבונתו תהי קושרת
הנה בני אחים כאור יזהירו
ענבי פרי גפן ובה חוורת
כר"ו בא"ר שרים אשר הביע

בדבר תבונה רק אשר יופיע¹⁰

6. רבך-רבך, לנע'ל; הדאשון לשין מלמד והשני לשון גדלתי ורביתי.

7. וכפ', כך תקנזי ובכ' כפ'.

9. בן חפר (חדוד), חפר-מל' וחפרה הלבנה, מבטא רניל בספרות הפיוטית וע' בן יהודה, מלון, כרך ג'.

10. משלי אפר-שירים פש'טים ובלתי חשובים.

19. שלה"בת, רמו לשמה האיטלקי.

קפט.

2. בני משפחת באר אלה הם כנראה הנוכרים ב'כתבי' סימן ק'פ שכרכו את המודינה לחתונת נכדו
והוא פונה אליהם בדברי חודה. בני באר חפרוה שרים והמה נדיבי העם' (השוה למכה שורה

9). דילציטה=מתוקה.

7. בני אחים, המחוננים דוד ומרדכי באר היו אחים זה לזה.

8. ובה חוורת, ר'ל, מתחננים זה בזה.

9. כרו וכו' חדוד, עדה"כ במדבר כ"א, י"א; שבתי ככב, חדוד, במקום, ככבי שבת'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

ולנעמי מודע במי ברכים
 יתברכו זרע בקול יריע
 יאמר לכל צמא לכו למים
 מביא ואינו קורא, שמח בשמחתם י"ם.

קצ.

(Fol. 71b)

הטיבו נגן בתרועה

חמשה טורים אות אהבה, בנושאי דוד דגל מרבכה, כמר אורייה סטיליה יצ'ו עם כלתו
 הנעימה מרת סטיליה פארינטי מב'ת ברה כחמה, מאת בשמחתם עלו שמח, מעתיר עליהם
 על מול צומח

(שמונה תנועות)

היטיבו נגן בתרועה
 5 זקן בשער לשמועה
 אל אל ברוך וגדול דעה
 עם בחורים מגנינתם

על ילודים לפני משבר
 עתה יחדו הנה חבר
 גור זווג או פיו דבר
 הככבים ממסלותם.

אוריהו בחור נעים
 סט'ילה פארינטי בת שועים
 ככב דרך לשבת עם
 איש ונקבה ברא אותם

נתן אל בר תמה ברה
 מהם לכל תצא אורה
 חומד שלם אל הצורה
 מצביונם מקומתם

על כן כל לב מישראל
 אולי ענף מארזי אל
 יגל ישמח יודה לאל
 יושיבם על מלואותם.

13. מביא, ר'ל, מביא את השיר אל שמחת החתונה אבל אינו מקריא אותו כפי שהיו נוהגים, כנראה.
 במקרים כאלה: י"ם-יהודה ממודינא, אבל בדרך כלל היה חותם יא"ם.

קצ.

1. סט'ילה (שם החתן) – כוכב (שורה 8).
2. סטיליה (שם הכלה) – קיצור מהשם איסטילה (ואולי מהשם סטירילה – אסתר).
3. מול צומח, השוה לזה הערה לשורה 12 בשיר סימן קס"ט.
6. לפי המאמר הידוע ארבעים יום קדם יצירת הולד בת קול וכו' (סוטה ב', א').
7. הכוכבים, רמו לשמותיהם סטילה.

פתחו שערים

לאשר שתה מים מבורי, ונולים מתוך בארי, הבחור הנחמד משכיל ונכון דעת המפואר כמה'ר
שלמה חי יצ'ו בן האלוף הגשיא ונעלה מורנו הרב כמו ה'ר'ר'נ'ס' גר'ו ביום חתונתו עם הנעימה
מרת חנה מב'ת בת הנכבד ומעולה כמ' משה הכהן מספילינברגו להיות היום יום בשורה
אהבה מכלכלת את השירה:

ב

א

על משפחות רמות אשר מחברת

5 פתחו שערים שומרי משמרת

10 עשו להוד הורים בורע עבר

עולים בהר זמרה כנוע אבר

תורה עלי כתר כהונה חבר

הראו תבונתכם לעין כל גבר

יחדו יהו תמים ברוב תפארת

היום בשיר חדש שפת שוררת

ד

ג

כן בחוות בתו כלילת יופי

לראות בנו משכיל בלי שום דופי

חנה והיא כלה לבעל דעת

חתן שלמ'ה ח'י לבת מופעת

ישמח בכך משה באל צורנו

15 נוחם לנחמ'ה ורב מורנו

ה

מהם פאר דורנו

20 אולי יצו האל להוציא עזר

עווה עצום לעם ויציץ נור.

קצא.

2. שלמה חי, וזה ר' שלמה חי בן הרב נחמיה סארוואל (הרג'ס). הוא היה בזמן מאוחר לרב בוויניציאה
והיה מתלמידיו של המודינה (כתב'י, דף 170 ודף 179 הערה 6); ר' שלמה חי חתום ביחד עם עוד שני
רבנים בשם הישיבה הכללית שבויניציאה בשו'ת בפסקי ריקאנטי האחרונים (ליוורגו תקפ"ג), שלמה חי
בן לא'א הנאון כמוה'ר נחמיה סארוואל (עש"ק כ' אלול ה' תל"ד); הוא היה גם אחד החותמים תחת שלשת
המכתבים נגד שבתי צבי ונתן העותי שנדפסו בשו'ת דבר שמואל, ויניציאה שנת תס"ב, סימן שע"ה; שני
אחיו היו יעקב (שיר סימן קע"ו) ואברהם (שיר סימן כ"ג) לבית סארוואל.
4. חודוד, במקום אהבה מקלקלת את השורה, מאמר הנמצא בבראשית רבא, נ"ה ובגמרא סנהדרין
ק"ה, ב' המאמר נמצא בלשון זו: אהבה (שנאה) מבטלת שורה של גדולה'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

קצב.

מאז אלהים את אשר בנה

גיל אף רנן בנושאי הווג המבורך, שבחו לא ידומה ולא יערך, הבחור המפואר כמר משה יצ'ו
בן הישיש ונעלה מר עזריאל כה'ץ מההונים יצ'ו וכלתו הנעימה מרת רחל מב'ת בת הנכבד
והמעולה כמר יעקב קאלוו יצ'ו יחי' דשנים ורעננים, עוד רבות בשנים

ב	א
היום הכי משען למשענה	מאז אלהים את אשר בנה
הכין בגפן טוב ושריגים	5 השלים שמי רום עם שפל גנים
10 אל הוד חתן תמים בלי סיגים	יושב מזווג הוא להזווגים
כלה מאד נאה כשושנה	כדבר חכם לבב למטרונה
ד	ג
15 יוכו לזרע רב וטוב נוחל	גוע בני אהרן והוא משה
יראה לעת יזכור ולא ינשה	בת יעקב איש תם והיא רחל
האל עדתו זאת בגלות חל.	יגמור להלולים אשר יחשה

זקן אוהב זקני הווג ובאהבתם מאז יסור
ככה דבר ובשמחתם בלתי כרע תחת השיר

קצב.

- שיר זה הכניס המודינה אל, כתביו' דף 185 סימן ר"ב ואין הוא נמצא בהדיואן שלנו; מהחונים-
Cantarini והיא משפחה מפוארה שכמה מיוצאיה חיים היום הוה (שם, הערה 2). ואחד מבני המשפחה
הואת חבר ספר ע"ד תולדות משפחת החונים: *famiglia Koen-Cantarini, Casale Monferrata 1875*. בספר זה צד 53 נזכר אנעלא (חושריאל-
עזריאל) הנולד בשנת של'ו אשר היו לו שני בנים ושם השני משה, בלי ספק הם האב ובנו הנוכרים בשיר
הנישואין אשר לפנינו, וע'ש; ע' גם תנ"י דף 282.
5. גנים, נוסח, כתביו' תנים ונ"א, גאים.
7. למטרונה, בראשית רבה פ' ס"ח, ד', מובא שם.
10. סיגים, נוסח כתבי סיגים.
16. לעת, נוסח כתבי לנות.
19. השיר, תדודי במקום אסיר, ישעיהו י'. ד'.

שירי אפריון

קצנ.

(Fol. 74a)

לבנימן אמר

לנישואי ר' בנימן ון' דנה ומרת לונה נחמיאש תחת סוניכו נוצרי נדפס

ויוסף בלשון עברי.
איש שלונו כן דברי:

אלהים חי הומין	לב"נה לך משמר	ידיד האל הנה	לבנימן אמר
כתרו את בני"מן.	וחכמת דעת	שלימות המדות	תמור וביען כי

קצד.

אלו פני כיום שירה

שיר ושכחה הלל וזמרה. שלחתי תשורה למעלת הנבין הרופא כמהר"ר אליעזר בר"ר יעקב בילנראדו נכדו של הקצין כמר קלונימוס יצ'ו זה שמח ביום חתונתו. שמתיה פה לחידוש הצורה. כי הדלת תסוב על צירה.

חגן נוה איתן תבונתו	מנחה בעת שמחה שלוחה אל
שלום ושש על יום חתונתו.	מעם ידיד רעים אשר שואל

רנה כהמון גלגל חוור	אילו פינו כיום שירה יגיד
על זווז זה גור גוור	אלם יחשב אם תודות יתמיד
טובם אביון בבכי יעור	אלפי ישראל חם אורם הוכן

קצנ.

1. נדפס, ר"ל, על גליון בודד.
2. ויוסף וכו'. ר"ל, אחרי הסוניט האיטלקי (הנוצרי) הוסיף בעברית. הנוסח האיטלקי אינו נמצא בכתב-היד.
3. לבנימן אמר, דברים ל"ג, ח'.
4. לבנה-לונה. אולי בתו של יוסף ון' נחמיאש הנוכר בסימן צ"ב וע' הערה שם. רומות לזה א"ל המלה "ויוסף".
5. כתרו את בנימן, שופטים כ', מ"ג.

קצד

- 1-2. השיר הזה אינו נמצא בהדיואן שלנו והוא נדפס בספרו של המודינה, מדבר יהודה' דף פ"ט, עמוד א'. הרופא אליעזר בן יעקב בילנראדו רשום ברשימתו של שטיינשניידר, יודישע ערצטע' (צייטשר. פ. העבר. ביבליאוגר. לשנת 1914 חוברת א') בסיבן 278.
3. כי הדלת וכו', האות אל"ף בשורה 10 מודפסה בספר בצורה גדולה (האותיות אל"ף שבשורות 6-9 חסרות) ובעמדה בטבור השיר היא נקראת בתור אל"ף לכל השורות הקודמות וככה היא, סובבת על צירה".
- 4-5. המשקל בשני הבתים האלה הוא שתי תנועות יתד ושתי תנועות, יתד ושתי תנועות ושאר חלקי השיר קצתם ב"א תנועות וקצתם בט' תנועות ובכמה מקומות המשקל מסורס.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

<p>דת אמרי בינה גם עון פור לה על כל עלמות נושאת נו"ר טרח עמל מתניו אוור גם לה נתן אליעזר מיד העת המתאכזר על ראש ציון תפארה.</p>	<p>אלוף מגדיאל הוא חתן משה 10 א"ליו הומינו כן כוכבי רקי"ע מי זהב תורה אצלו הסו הוד נפשו לא"ה בכך חמד זה מכל צרה הן הוא יועזר גם זרעם יוציא מהם יעול</p>
---	---

קצד. I (רצ"ב)

ביום שמחת חתונתך

עם דורון לכמר רפאל מררי יצ'ו בנישואין שלו בסם חברת הצדקה יצ'ו

בך יגל	לבב רעים	חתונתך	ביום שמחת
ועין רוגל	ברוב חדוה	הדר הודך	ויביטו
נושאי דגל	בשם כל	חבורתך	ופרנסי
וכף רגל.	בחדות ראש	קרבים לך	5 תשורתם

7. יתמיד, ובספר המלה משובשת.

10. האותיות במרכאות רומזות לשם אליעזר.

12. חמד, בספר המלה משובשת.

13. יועזר-יושע, והדפוס מטושטש.

14. יעול, בספר חסרה אות ואין הקריאה ודאית.

קצד. I

1. רפאל מררי נוכר בחיי יהודה' דף 45: אחרי הרצח וכולון בנו של המודינה כשהיה לסי דבריו. עם אשמו בקצה העצב והדאנה' הביא עמו את בתו ונכדו, לדור בקצת ביתו שהיה בניטו נוו (בניטו החדש) נות חוקת כמהר"ר מררי יצ'ו, באתי לדור בה בה' כסלו שע"ט. להלן סימן רע"א נמצא נוסח המצבה שחבר המודינה לר' רפאל מררי. והיו או בוניציאה שלשה מיני ניטו: חדש, ישן והכ"חדש: Ghetto Nuovo, Ghetto Vecchio, Ghetto Nuovissimo.

5 קרבים-מקריבים, וקצר מפני המשקל

שירי מוסר ודת

(קצה - רב)

VII

שירי מוסר ודת

קצה. (רפא)

יפקוד אלהי הרוחות

בקשה לאומרה בבית הקברות לחלות פני ה' לחת מנוח לנשמות המהים, נדפס

י'פקוד אלהי הרוחות
ה'יושבים פה למנוחות
ו'לבית ישועה ושמחות
אתכם לטוב כל הימים
בטח שאון גלי ימים
אל נפשכם יקרא מעל
נורא וממית ומחיה מוריד שאול ויעל

5

ד'רך בני עפרות תבל
ה'מה בתוך דברי הבל
מ'ה טוב משבר הכבל
פגול והוא לא ירצה
אתם כבר אל הקצה
בא אחריו דלת ינעל
נורא

מ'לכי בגילות עיליות
ו'ברום שמי תל תלפיות
ד'ן דין אמת אל כל בריות
ישכיבכם בטח תמיד
את רוחכם שיש צמיד
אל כף זכות ידין מעל
נורא

10

י'שליך פשעים במצולות
נ'זה עליכם במחילות
אתם בשבע היכלות
יזכור לבד כל פועל טוב
יתן בנן עדן רטוב
תתענו על רוב שלום
נורא

קצה.

1. בקשה זו נזכרת ע"י צונץ בליטעראטורגעשיכטע' דף 428 והיא מודפסה בספר 'יהוס הצדיקים'.
ויניציאה 1599 (ע' אוצר השירה והפיוט, חלק ב', דף 416 סימן 3425). לאנדרסוטה ב.עמודי העבודה'
המוכיר את תפלותיו של המודינה (דף 67) אינו רושם את ה'בקשה' הנ'ל. ולנדרסוטה שם מוכיר עוד תפלה
אחת להמודינה תפלה ל'יושב בבית האסורים' והיא מובאה להלן בסוף ההערה לפיוט סימן ר"ב ולא
בנוף הספר מפני שהיא כתובה בדרך פרוזה ולא בדרך פיוט.
10. ואמר הבונה (ברכות, פרק ג' המוליך עצמות וכו'): אחרי שהיה הנוף כלי לפעולת הנפש בהצמדה
יחד בחיים ראוי לנהוג בו כבוד גם אחרי הפרדה ממנו.

דיואן—יהודה אריה ממודינה

אבות וכל צדיק נביא
שכבו עדי יבוא תשבי
אדם וגבר הוקם על
נורא

15 שלום לך שלום לכם
נחנו בשם ברכנוכם
או תאמרו על משכבכם

קצו.

ישני תוך אדמת עפר

וכפר אדמתו עמו;

בקשה טובה לאומרה בבית הקברות להוכיר לה' וכותם וצדקתם תעמוד לנו

ב

ד"וה לבב איש ישראל.
וגם בלילה לא ישכב:
ה"מון צרות אל עם האל.
10 ואתם פה על המשכב:
מ"נוחת איש לא תתגאל.
במטתו של שלומו:

וכפר אדמתו עמו

א

י"שני תוך אדמת עפר.
ונשמתכם בצרור חיים
ה"דר זיוכם לנו ישפר.
5 שארית עם העבריים
ו"תיטב לאל משור פר.

ד

י"בואון נא מפעלכם.
20 עדי רבון העולמים:
נ"כפר את פניו בכם.
ונוכיר לו זכר תמים:
א"דוני ילחם לכם.
תהי המשרה על שכמו

וכפר אדמתו עמו:

ג

מ"נת חלקם היה מרמס.
ואין להם קצין וראש
15 ו"מלאה הארץ חמס.
ויפטירו יניעו ראש:
ד"עו כי כן היו למס.
וכל איש נודד ממקומו:

קצו.

1. נוכרת ע"י צונץ, שם וע' אוצר השירה והפיוט, חלק ב', דף 450 סימן 4155. בהדיואן שלנו אין תפלה
ו נמצאת. את הפיוט הזה העתיק בשבילי בחבתו הח' א. ס. אוקי, ראש הספריה המהוללה אשר בבית
מדרש לרבנים בסינסינטי מתוך הספר יקר המציאות הנ"ל, יחוס הצדיקים'.

שירי מוסר ודת

ה

25 זכות אבות הנקברים.
 וטמון בארץ חבלם:
 יהי מגן לנשאים.
 ומעולם עד העולם:
 ויחיש יום במרום הרים.
 30 יביאמו יטעמו:
 וכפר אדמתו עמו;

קצו.

יום זה יהי משקל

בטל במעוטו כדמות ירח
 ירבה ויצוץ ציץ ויהי פורח
 יום . . .

חוטי עוונותי עם דוק רשעי
 כי רע וביש ארגתי אל פשעי
 מבית מקום ספר תינוק בורח
 אחור, לך אלי באתי נצב
 יום . . .

שואל ומתחנן נכאב נעצב
 יד פה ועין אין לי טעם וריח
 יום . . .

קצו.

1. התפלה הזאת לקוחה מסדר תפלת ערב ראש חדש והוא יום כפור קטן עם תרגום לשפת אשכנז מאת דר' וואלפגאנג וועסעלי פראג 1845; ע' צונץ ליטעראטורגעשיכטע דף 428 ועל דבר המקורות השונים שבהם תפלה זו נמצאת ע' אוצר השירה והפיוט חלק ב' דף 338 סימן 1724. בהדיואן שלנו אין תפלה זו נמצאת. משקל הפיוט הוא בדרך כלל - - - - - ושש תנועות אבל בכמה מקומות הוא לקוי; בטל, ולפי נוסחא אחרת בטל בלשון צווי.

3. הפייטן בונה כאן את תפלתו על מאמר הנמ' יומא ל'ו, ב': אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאין ועושין תש בה עשה להם ודונות כשגגות; אתי, נ"א אצלי. ואמר הבונה ברכות, פרק ד': ועוד שעיקר הבקשה תהיה כמאמר הנביא ברונו רחם תזכור שאפילו בעת שהעונות גורמים לענוש ירחם עלינו.

יום זה יהי משקל כל חטאתי
 ה'יום לבד מספר זכיותי,

ו'דאי ודון לבי אתי גלוי
 ד'יני אני אדע באש קלוי
 ה'ולך ביום ויום אחר בצעי
 א'כן בחבלי שוא עון מושך

ר'פאות לארס מר נחש נושך
 י'ושב בענויי אבן מחצב

דיואן – יהודה אריה ממודינה

ה'ן ראש חדשים אל עמך נתת
 מ'את אהוביך שוטן השבת 10
 מ'יום לפניו בא כי אז איתם

לומן כפרה על כל תולדותם
 על כן אקדמך בתחנתם
 אשוב לאיש תושב לא עוד אורח
 יום . . .

ו'ברוב חסדיך אתה מלכי
 ד'ירת מנוחתך שם כבוד
 נ'א' אל שלח נושא נזר ראשנו
 תקום תרחם את ציון קדשנו
 כי בה נעלה עולות ראשי חדשנו
 כי שם לבכנו שואף זורח
 יום . . .

קצח. (רל"ב)

יושב מרום

לחן טר'ה ויר'די קמ'פי אלה סט'אניון נזוי לה לשיר ולומר
 י'ושב מרום חזק ואמיץ כח
 עד אן רשע יצלח
 ה'מתגאה על כל חיות הקדש
 ראה נא והשגיח 5
 רחום וחונן דל ורב מושיע
 ולא תפח צורר מקשיח
 טוב ומטיב ומוחל וסולח
 כי רע מריח עמך יברח

9-10. אל עמך, נ'א לעם; כפרה, נ'א לכפר; אהוביך, נ'א אהובים.

14. נזר ראשנו, הכוונה ברורה לכהן גדול אבל מתנדי המודינה השתמשו אחרי מותו במלים אלו להעליל עלילות על המחבר שכוונתו היא למשיח השקר שבתי צבי ולא שמו לב לזה כלל שהמחבר מת לערך עשרים שנה לפני הופעתו של המשיח, וע' ר' יהודה אריה מודינא, עמ' 94. מפני חשש' זה שנו כמה מדפיסים בסדוריהם את המלים האלו ב.הוד ראשנו' או ב.עטרת ראשנו' וע' מה שכתוב על פיוט זה ב החלוק' זוברת נ' עמוד 147. נזר ראשנו, תנועה אחת יתרה, ובסדור 'עבודת ישראל', רעדעלהיים 1868 עמוד 320 נדפס הוד ראשנו' ומעיר על זה ר' יצחק בער: הוד ראשנו, כצ'ל ועט'ה זכריה ו', י"ג. ובוה המשקל מכוון וגם נמלטנו מחשש רמו פסול ודי למבין'.

קצח.

1. להן-גנון, ומקורה של מלה זו בערבית אלא שבמשך הזמן נשכח וחשבו את הלמ'ד לל' השמושוע' על זה, שירי שלמה' לדוקס, מחברת ב' דף 78.

טרה וכו', באיטלקית: Tra verdi campi alla stagion novella

והפירוש הוא: בתוך השדות הרעננים בימי האביב; וכנראה שזה היה גנון עממי איטלקי ידוע לבני הקהלות. והח' משה דוד (אומבירטו) קאסטו כותב לי: ינעתי לזהות את מחברו של השיר האיטלקי הזה ולא עלה בידי. פניתי אל חברי פרופ טורי הספרות האיטלקית והספרויות הרומניות באוניברסיטה זו (שבפרינצי) ואף בידם לא עלה הדבר'.

לשועת אביונים אוון שומע
אף תוכיח, מורד משיח
מטה כלפי חן גדול החסד
ארי תבריח ועם יניח
נא נאמן בדבור אשר יבטיח
גואל תצמיח הבא משיח.

ו'את גבור פוקד שאון קמיה
הן עת אשר תרתיח
ד'ן הין ישר משפט במאונים
תריע ותברייח
10 ה'מאחר נוקם ונוטר סוף סוף
יום ישועה תפריח

קצט. (רכ"א ו)

יה צור

לתנ הסוכות

ב

ה'בט ראה כי אום אשר אוית
א'ין חוץ מנוחה לו ולא מבית
ר'יקם אחוותו ושמיר שית
י'אמר אנוש עליו: ומה קנית?

א

י'ה צור אשר אל עמך צוית
ה'לוך ונסוע וצאת מבית
ו'בצל עלי סוכה וענפי זית
5 ד'ירת קבע עראי עשות הקנית

ד

ו'בכנ סלח גם לו עוון אולת
ד'ורו, והקם נ'א' בחמלתך
15 סוכת בני דוד אשר נופלת.

ג

10 ה'יום לשם קדשך ותורתך
מ'וציא בני ביתו ברב תוחלת
מ'מעון חניתו לאברתך

קצט.

השיר הוה מסומן בכתב־היד בטעות במספר רכ"א, שכבר נמצא שם. סימנתי איפוא את השיר במספר רכ"א ו.

5. דירת קבע ארעי וכו'. בהבונה, סוכה, פרק ב', העושה סוכתו וכו', המודינה דורש: קיימו וקבלו בעלי הדרש היות הסוכה רמו לעולם הוה דכי היכי דדירת ארעי בעינן בה כי אין להחשיבו קבוע כי גרים אנחנו בו אך מכל מקום אין לבנותו לגמרי בערך היותו בלי השנת האושר לדעת ה' ולדבקה בו במצוותיו כי יפה שעה אחת בתשובה ומע'ט בעוה'ז מכל חיי העוה'ב כמו שכתבתי בספר דרשותי מדבר יהודה דרוש לסוכות וביארתי שם מה שאמר קהלת הכל הבל... שר'ל הבל הבלים הם הדברים שאמר קהלת, כמו עשיתי בניתי נטעתי וכיוצא אבל הבל על כל ההבלים הוא לומר שהכל הבל, לכן ר' גמליאל פוסל סוכה בראש הספינה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה בים.

6-15. את אותה התקוה והבקשה בדבר נאולת ישראל אנו מוצאים בדברי המודינה בהבונה, ראש השנה, פרק א', וקדשתם את שנת החמשים: שנת היובל אפשר להמשיך דמותה וצלמה לחירות ישראל בגאולה העתידה בכל מה שאמרו פה שתחילת המנוחה האמתית תהיה כאשר יתקדשו מטומאתם לפני ה' ויצאו משעבוד מלכויות ותחזור עטרה ליושנה ובבא עת הכפרה שנאמר יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה כי אסלח לאשר אשאיר ישובו לבתיהם בתי ערי אחוותם ושדות לבעליהן שדי ארץ הנבחרת.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

ר. 7 (1)

ישמח איש על חלקו

השיר הוה עשיתי על וינטאר'ולה אחת

(שש תנועות)

יתן עוז אל מלכו	יגיל גיל על חקו עם שבח ורננה	י'שמח איש על חלקו
ומעשיו נכתבים	מעלותיו נצבים הנותן לו בינה	ה'שם על העבים
נתן כח למלל	בקר ערב וליל ללשון אז מנה	ו'יפאר ויהלל
בשמים מטל	כל פעל שפעל וארץ תחתונה	ד'ור שמהו על
גם יינו גם לחמו	על כל מין ומינו תתן לו בזמנה	10 ה'זא אמר ברצונו
כי חלק גורלו	שכל אין ערוך לו את חכמי לב נמנה	מ'ה גדל בין שכלו
מה יפעל אל נוחו	לחשוב עם רוחו ממקרי העונה	15 מ'ה עצם רב כחו
נפלאות ועצומות	תואנות ומוימות לחושב בתבונה	ו'יעש לו ערמות
האמיץ האיום	אל נגד חום היום הבוער כל פנה	ד'מה למצוא פדיום
מסתור לו ולמחסה	בינת זה המעשה מחמה ולבנה	20 י'ד שלח ויעשה

ר.

1. וינטאר'ולה, באיטלקית ventarola הנקראה בלשון גרמנית, ווינדסאהנע; ואין זה מן הגמנע שהכוון כאן למניפה Fan, בגרמנית פאכער.
2. השם-שם, בה'א נוספת לשם האקרוסטיקון; מעלותיו-מעשיו הטובים; נצבים, ולא השניח בלשון זכר ונקבה מפני החרון. ובהבונה, ברכות, פרק ו' המודינה מביע רעיון זה בדבר פליאות הבריאה; השבח שאנו נוטנים לה' יתברך על כל מה שברא בעולמו אינו לבד על מה שכבר עשה בשעת הבריאה אלא שעדיין הולך ומתקיים באותו הסדר כמו שאנו מברכין בכל בוקר על צאת השמש באמרנו המאיר לארץ ולדרים עליה ונוטנים טעם לזה המחודש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כי קים סדר העולם היא בריאה חדשה בכל עת ורגע.

שירי מוסר ודת

לא ישלח את הרוח	בעת אל יוצר רוח זה נוש"א הצי"נה	נ'וחה לו נחת רוח
ירצה לכרות לגדע	מה גדל במדע .וילון כל ומעונה	א'ם האדם ידע ²⁵
יתן בלבכהו	אל השם עושהו לפעול נאמנה	י'תפלל אם כן הוא
יוציאם מלחלח	כי הוא טוב הוא סלח אל גבעת הלבונה	צ'יר אל עמו ישלח
יתן תודה ושיר	אל מוריש ומעשיר עם שבח ורננה.	³⁰ ו'כבוא רש עשיר

רא.

בני שמע

ב'ני שמע מוסר אביך אומר
ר'אה פני אדם ואל תבטח בו
כ'תוב אשרי פיו ולשונו שומר
י'הי סודך טמון בתוך קרבו
א'ל תאמין כי אם לאל גומר ⁵
ל'א תתאוה למלך במסבו
פ'א'ת עסקיך תהי חושב
נ'ו'צר זוכר כי כל אדם כווב.

רב.

יוצר הכל

על לאמים	יתרון בנך	גלוי לך	יוצר הכל
עול הוא סובל	ועוד היום	ויסרתו	שהגלתו

רא.

השיר הוה נמצא בכתבי המודינה סימן קע"ב וחברו המודינה לבקשתו של ר' ברכיאל מפאנו ששמו
גיתן בראשי החרוים. בהדיואן אין השיר הוה נמצא ובלוי משער שאולי זהו ר' יצחק ברכיה מפאנו, נכדו
תלמידו וחתנו של ר' מנחם עוריה די פאנו. את סבת שנוי השם לברכיאל מבאר בלוי ע"י רצונו של
המשורר לחבר שמינית (אטאווא) הדורשת שמונה בתים. אבל מצד אחר היו נוהגים בספרותנו העתיקה
להחליף סופי שמות, יה' ל'אלי כמו חגניה-חננאל וע' על זה בספרו האנגלי של ה. מלטר ע"ד ר' סעדיה
גאן, דף 25. ראה תגי', 141 סימן י"ט.

רב.

1. פיוט זה אינו נמצא בהדיואן שלנו אלא שאוב הוא מתוך כתבי יד של שירים שונים הנמצא בספריה

דיואן – יהודה אריה ממודינה

זר ומצוק ולא מרד	מצאוהו אך לך שב	לזר נחשב ומבקש יוצר	וכציץ נובל ממך רחמים
5 קולו הקשב ואם חטא השיבהו כי הדלות	כאב רחמן והעוה כימי קדם ועניות	ופדה אותו הלא לקה אל עירך מנעוהו קולו	מגלותו בכפלים ירושלים מטובתו.

של בית המדרש לרבנים בבודפשט והעתק ממנו הואיל בחיבתו להמציא לי הח' דר' שמואל לאעווינר.
בראש הפיוט רשום, חרוז נאה.

בתפלה לעוני הנמצאת בסדורו של המודינה, תפלת ישרים' ישנה תפילה קצרה כזו: .אנא ה' הצליחה
נא מעשי ידי באשר אפנה שם כאשר שבת שבות אויב והרבית כל אשר לי למען אוכל לעבוד את עבודתך
בדעה מיושבת כי העניות לא הניחה מדה טובה'. אין ספק בזה שיש קשר רוחני בין שני הפיוטים
האלה וע' ריא' מ דף 74 הערה 85. המשקל מיוסד על ארבע תנועות אבל הוא מסורס.

המודינה מראה כמה פעמים על גלות ישראל וצרותיו בתור הסבה לחטאיו וקלקול מדותיו של העם.
במחברתו, סוד מרע' מידד אומר: .אנו היהודים האמללים המפורים בארבע פנות הארץ ואדמתנו נהפכה
לזרים אין לנו בלתי אם גויחנו. וב,הכונה' לשבת ט'ז הוא דורש: .וכן ישראל נטמאו בצרותיהם ועברה
טומאת מת בתוכם. . . עד אשר יטהרם ה' במי חסדיו הרבים'. ושם, לברכות כ"ט: .שהיו לפני הקב"ה
צרכיהם הרבים (של ישראל) שמסבב להם הגלות להתפרנס ולהתנצל מהמביאים אותם לחטוא'.
ובכדי שהיו כל פיוטיהתפלה שחבר ר' יהודה אריה ממודינה נאספים במקום אחד הנני להביא
כאן גם את התפלה שחבר לי, יושב בבית האסורים' (ודיואן חלק א' דף 370 סימן 8176 מביא את כל
המקורות שבתוכם נתפרסמה התפלה) וזה נוסחה:

.אשר אוניך פתוחות לשמוע אנקת אסיר ידע מה בחשוכא ישברו יורדי בור אל אמתך ומבית כלא יושבי
חשך, יעלה ויבוא ויניע ויראה תחנוני לפני כסא כבודך.

המרחם על כל יצוריו פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה רחם עלי דכא ושפל רוח.

אסיר עוני וברול כלוא ולא אצא ובמקום אפלה מנוח אבד מנוס ממני ואין לי מכיר.

.ענמה נפשי כי במחשכים הושיבוני כמתי עולם אפפו עלי רעות עד אין מספר ואין עורתה בי וטובתי
נדחה.

לכן פנה אלי וחנוני אדון הסליחות והרחמים החישה מפלט לי והיה אתה בעוורי ובתומכי נפשי וכל

לשון תקום אתי למשפט תרשיע והשב לב כל שר שופט ומושל אשר יפשפש במעשי לחוס ולחמול עלי
ותן אותי לחן ולחסד בעיניהם לדון אותי לכף זכות ולהוציא לאור משפטי ויעלה זכרוני לפניהם לטובה

עד אשר יעלוני מבור שאון מטיט היון ומבית האסורים אצא וכאי בדיני.

מהרה חושה עוני כאשר ענית ליוסף אשר הריצוהו מן הבור ולדניאל בנוב האריות ולכל אשר אמרת
לאסורים צא.

כי בצאתי שער עלי קרת ברחוב בתוך קהל אהללך אודך ככל לבב ולשמך אומר ה' מתיר אסורים
יהיה למשען לי ויוציאני למרחב יחלצני כי חפץ בי'.

קינות

(רג - רטז)

VIII

קינות

רג. (ו)

חיי אדם כצל עובר

לקונן כוננתי קינה היא זאת הנו' על מהרר' בנימן פינצי וצ'ל אביו של מהרר' חוקיהו יצ'ו אשר למדתי ממנו תורה שנה אחת בפירארה (ארבע חנועות)

נעתד למות	כל הנוולד	כצל עובר	חיי אדם
אם מות ימות	על האדם	אבכה אצעק	לכן למה
אל השלמות	מהרעה	כי הוא נפטר	אשחק עליו ⁵
מלך ירמות	ישר לבב	מלא חכמה	אך על האיש
מהעלמות	אם יתנהג	קינה נשיר	עליו נשא
נבראי גשמות	אך אל כל	אליו ירע	כי לא בלבד
רב הכמות	רב האיכות	כי נפקד איש	אם כן עתה
לרוממות	גם בן ימי"ן	אב לתעודה	אב לתורה ¹⁰
אל הנעימות	אף כי הלך	עת הוא לבכות	עת הוא לספור
ריר חלמות	כי האכילם	הנשארים	כי אוי לעם
לא התדמות	אראה ודאי	אנחם כי	אך בסוף סוף
על כל תמות	יקים זכרו	עמוד גדול	כי הוא השאיר
נעתד למות.	כל הנוולד	הוא שחזור	עוד הגלגל ¹⁵

רג.

1. קונן-כוננתי, לנע"ל; ר' חוקיה פינצי היה רבו של המודינה בשנת 1580 בפירארה והתלמיד או נער בן תשע שנים. חוקיה נבא לו כבר או עתיד גדול בתור דרשן (חיי יהודה' דף 17) וע' על הרב הוה גירונדי דף 102, 103; מורטרה 22. נוסח המצבה לקבר רחל אשת בנימן פינצי שנחבר ע"י המודינה, סימן צ"א בדיואן נדפס בלוחות אבנים סימן 101.
3. נעתד, מלשון עתד, וזה, פעל' בספרות הפייטנית, ע' גוי שכטר, פיוטים ושירים לישראל דוידון דף 179 שורה 51 וראה רשימת המבטאים החדשים שם, סימן עין.
6. מלך ירמות, יהושע י', ג', ה', ועוד.
12. ריר חלמות, איוב ו', ז'.
14. עמוד גדול, רמו לבנו ר' חוקיהו פינצי הנ"ל שהיה מנדולי הרבנים בפירארה.
15. הגלגל וכו' על מה שאמר תנא דבי רבי ישמעאל שבת קנ"א, ע"ב: גלגל הוא שחזור בעולם.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

רד. (קע"ו)

אפר ושק יוצע

קינה על מות דודי החכם השלם כמוהרר' יעקב טריויס ז"ל באנקונה

ברום לשבת	רבים לאל עלה	לרבים כי פאר	א'פר ושק יוצע
היתה מורכבת	מתוך חבילה	אשר נתפרדה	נ'שמת אנוש צדיק
בלב שוכבת	לכל אנחה שם	מנוחה עובה	י'ען בלכתה אל
כפה דוברת	תורת אמת לעם	אלהים פה בעת	ה'יא היתה דוגמת
וטוב נצבת	אך על יסוד תמים	פשט רמו וסוד	צ'ורות ומדרשים
פרי אוהבת	הודה והיא לתת	ישברו לצל	ע'יני בני אדם
ושם יושבת	עיון הלכות לה	ישיבתה ודת	י'זמם ולילה תוך
ומתעכבת	חפצה לדבר בו	בכל מקום אשר	ר'וח קדושה נח
ולה דואבת	אדם צמא חכמה	חכם לבב וכל	י'ורד להקשיב לה
כמו שלהבת	הנקשרה תמיד	כגחלת לאל	ה'יתה דבקוה
כאש צרבת	ותעזוב לנו	מהרה עלתה	ו'בכך לאש עליון
ולא סוכבת	חמה יהי קודר	וכוכבים ואור	ד'ורש צבא שחק
וכמעורבבת	נא מעטי עצמך	וירח לכי	ה'תעתדו לבכי
לרע אוהבת	טריויס ביד מות	גאון רב יעקב	מ'רוב דאגה כי
תהי עוזבת	רשע ואיש חמס	תמים דעים ורק	מ'ות אשר תקח
כלום נחשבת	כל גיל וכל שמחה	לראש היה לרוש	ו'יהי (א"ח ח"ש)
היות נעצבת	שנ'ו לזכר עד	שנות עליון שנת	ד'מה וגם כלה
והיא כואבת	עדה ותפארתה	והן הסתר הדר	י'ום תענית אסתר
ויום נוקבת	יותר במות אישה	ותתחלחל מאד	נ'צטערה מלכה
וכל מחשבת	צועק אבי עצה	ביד לשון ופה	ה'ן גם בנו חיי"ם

רד.

- ר' יעקב טריויס שמת כפי שרשום למטה בקינה ב'יד אדר שנ'ו (1596) הוא אותו הטריויס שעליו מספר הרופא די פומיס שביחוד הודות להשפעתו הסכים להדפיס את ספרו, צמח דוד' (ובפרט לקול החכם כמר יעקב טריויס) וע' גירונדי דף 90: ע'ד תולדות משפחת טריויס ראה בריל יאהרביכער, כרך א' דף 112 ואילך; דור ישרים ליוסף כהן צדק, ברדיטשוב תרנ"ה.
12. לאש, ואולי צ"ל לאל. 17. א"ח ח"ש? לראש-לרוש, לנע"ל. 18. לזכר, ובכ"י לזכור, נגד המשקל.
19. אסתר והן הסתר, על דאמרו (חולין קל"ט, ב') אסתר מן התורה מנין הסתר אסתר. הרי' מת ביום י'ד אדר שנ'ו=יום ג' י"ג לחדש פברואר 1596 ושנת שנ'ו היתה שנת עבור.
20. ותתחלחל (מלכה=אסתר), אסתר ד', ד'.

קינות

ומתחייבת	ושבר לסבה זו	והבנות בלב	אף כי אליעזר
כמו ארנבת	נפחד ונע ונד	ואין קונה והוא	נפעם קהל העיר
כמו מקבת	מכה בתוך קרבם	ונפש יודעיו	גם כן לבב כל איש
מאד נעלבת	כל קול וכל גרון	בלב וי לי בקול	קורא עלי חכם ²⁵
כבר נקרבת	ודאי למובח אל	קשורה נקשרה	נפשו לחיי עד
נעשה מרכבו	שם לשכינה	חטאינו והוא	כופר בעד רבוי
ברום לשבת.	רבים לאל עלה	לרבים כי פאר	נוח ונחמה

רה. (קפ"ט)

איכה יועם פאר כל עם

קינה על פטירת הגאון מורי ורבי כמוהרר' שמואל ארקיוולטי וצ"ל

-----	-----	-----	-----
כל לב נדכה-	ולא יפעם	פאר כל עם	איכה יועם
ושמואל מת?	בקול מרה	וכף נכה	איך לא נבכה
נשמת אדם!	ונכלמת	מנהמת	דיין האמת,
לעין פוך	ואיש שכב	עלי נרדם	בשר ודם ⁵
אל גוש עפר	כאבן פוך	יהי שפוך	קשת הפוך
כח ואל	ונודו עם	שאו שופר	בלדד צופר
משיב תמיד	לכל שואל	בדת האל	נר ישראל
על אופניו	כמו דברי	לכל תלמיד	פתיל צמיד
עדין לכלום	מאד ענו	בעניניו	אור על פניו ¹⁰
דברי סופרים	ודורש טוב	אמת עלום	משיב שלום
תספוד עליו	לשון עברים	מהודרים	שר בשירים
היה לאורות	ודקדוקו	ומסולוליו	כי בשביליו
תמיד נמנה	בכושרות	בכל דורות	בא בגבורות

27. כופר, ר"ל, הוא נעשה כפרה בעד חטאינו הרבים.

רה.

1. ר' שמואל בן אלחנן ארקיוולטי, המדקדק והמשורר הידוע היה מורו ורבו של המודינה והוא נזכר כמה פעמים ב,חיי יהודה'. ב,כתבי' נתפרסמו ארבעה מכתבים שכתב המודינה אל רבו זה. ראה אדותיו תנ"י דף 354 והערתו הנרושה של בלוי (דף 22 הערה 2) וכמו כן ב,ח'א במקומות המסומנים שם; מורטרה, דף 4. וב,חיי יהודה' דף 17 כותב המחבר: ,בביתו (של ר' שמואל ארקיוולטי) הייתי סומך על שולחנו ושמע מפיו חורה. ממנו למדתי מלאכת השיר ולשון הכתב והוא אהבני אהבה נמרצת מאז עד יום מותו, כי היה אומר כי אני הייתי א' מן התלמידים אשר הוליד בדמותו בצלמו בחכמות'.
6. קשת (קסת!) בלשון זכר מפני המשקל.
7. בלדד צופר, רעי איוב.

15	כי לא בנה	יסוד פנה	בעולם	שאינו שלו
	אסף חילו	ולקהלו	מאד מר לו	עיר פאדווה
	כי כל טובה	ושלזה בה	בעת מותו	מות השיא
	אוי לי ראשי	בבוא שמשי	ביום ששי	כ"ף וי"ו אדר
	כי קוץ דרדר	וטו"ב נקד"ר	פרט שנה	יצוא יצא
20	אכן מצא	מעון רבצה	מאד נרצה	אל נשמתו
	למנוחתו	תשובתו	ושם ביתו	הרמתה.

רו. (ר"צ)

יחדו תמים יבכו עמים

קינה היא וקונגוה, ידי מקונ עשוה ויכונגוה, ביום הלקח ארון האלהים מאור העלה כמהרר' שמואל יודה קצנאילנבונן, גדול היהודים בעיר ויניציאה

(שמונה תעועה)

י'חדו תמים יבכו עמים
 על מופת דור נור ימים
 מן דר מרום עד לב ימים
 קינת סופרים תרבה חכמה
 על מופת דור

18-19. המקונן נותן לנו כאן ידיעה מדויקת ע"ד יום מוחו של הרב והמשורר הגדול הזה: יום ו' כ"ו אדר שנת שעא (טו"ב נק"דר) - 1611. מורטרה 4 רושם את שנת מוחו שס"ט (1609) וכך רשום גם בהאנציקלופדיה הישראלית. די רוססי שבודאי היו לפניו מקורות עבריים קובע את שנת מוחו 1611 כרשום בקינה. צריך לחשוב בודאות שידיעתו של המודינה היא הנכונה והקובעת את היום והשנה בדיוק. למעלה המקונן אומר על רבו ש, בא בנבורות' ובוה בודאי התכוון לאמר שהגיע לשנת השמונים לימי חייו. הארקיוולטי נולד אפוא בשנת 1530 לערך. לפי הקינה מת הארקיוולטי, ביום ו' כ"ו אדר שע"א = א' למארץ 1611.

21. הרמתה, רמו לשם הנפטר שמואל א', א', י"ט ועוד.

רו.

הקינה הוואת נדפסה בספר, מדבר יהודה' וע'. אוצר השירה והפיוט' חלק ג' דף 372 סימן 2469 גם בספר, אבות עטרה לבנים'; ר' שמואל יודא (בן מהר"ם מפדובה) קצנלנבוין היה מנאוני איטליה שיצא להם שם לתפארת ולתהלה בכל תפוצות העולה והיה מקושר עם משפחת מינץ בפדובה. הוא היה אביו של שאול וואהל שלפי האגדה ההמונית נעטר למלך פולין על לילה אחד; ראה אדותיו בספר, דעת קדושים', פטרבורג, תרנ"ו ועיין גם בפרק המלא והגדוש בבלוי, ח"א, דף 98-108. הרב ש"י קצנלבוין היה בין שלשת הרבנים שגורו לקרוא את המודינה בשם חבר (חיי יהודה, וגם ב, קצור חיי יהודה' לא. גיינר דף ט"ו, עמוד 2) ועל מוחו נשא המודינה מספד מר שניכ נכנס אל הספר, מדבר יהודה'. הגוסס למצבת קברו נתפרסם ב, כנסת ישראל' לשפ"ר שנה ג' ע"י הדר' א. ברלינר ונמצא גם בספרו של מ. פינר, מצבות קברות הרבנים ואנשי שם, דף 203; בספר, מדבר יהודה' הכולל את הקינה התחלתה היא: קול ישורר בחלון חורב בסף, על הנאון אשר ממנו נאסף, עברה ועם ואף, לא גילת ורנן וכו'.

ואופינית היא ההערכה שהמודינה נותן בהספדו על הרשיק ב, מדבר יהודה': אשר על הארון ולא ימות . . . אשר ראיתם מונח ועומד בארון ונקבר בו איננו בחוכו ולא ימות כי הוא על הארון נשאר עליו ועל ארון התורה ככרוב על הכפורת'.

4. קינת, צחות, במקום קנאת, בבא בתרא כ"א, א'.

קִינּוֹת

עם כי בצרור חיים סודו כי שם הוא קשר קיימא על מופת דור	5 ה'וי על אדון הוי על הודו אחימו ל'יה זה הספדו
מלא ענפי כל ארוי אל צמרת ארו הרמה על מופת דור	ותיק תפארת ישראל משיב ברור אל כל שואל
צאן ישראל הנותרות הן אפילו כמלא נימא על מופת דור	ד'יין גדול רועה דורות 10 ובל'י משגה בנסתרות
יודא אלוף מפריד נרגן עדן ביתו שם הרמה על מופת דור	ה'וא שמואל בן הנהגן על זה קץ בא אל נבו גן
אפסי ארץ נודע לעד סלוא די לא מבע דמא על מופת דור	מ'ים עד ים מנהר עד נורא לגדולתו ובעד
הושיעה כי גמר חסיד שם את ארצנו לשממה על מופת דור	15 מ'ות הרע כל טוב הפסיד שחת סתם מעין בור סיד
מדוע לא ירבו בכיות דת עם כל מיני תרגימא על מופת דור	ו'למה עינינו צופיות סר פה מפיק מרגליות

5. הוי וכו', עדה'כ ירמיהו כ"ב, י"ח.
6. קשר-הספדו, ירושלמי יומא, א', ל"ח; שבת ק"א, ב'.
7. ארוי אל, ובספר רוז אל.
8. צמרת וכו', עדה'כ יחוקאל י"ז, כ"ב.
9. צאן וכו', עדה'כ בראשית ל', ל"ו.
11. אלוף וכו', עדה'כ משלי ט"ז, כ"ח.
12. הבית מורכב מהשם קצנלבונן;
13. מים וכו', תהלים ע"ב, ח'; נהר-עד, רמו לנהרדעא.
14. כתובות צ"א, א': מחינא לכו בסילוא דלא מבע דמא.
15. הושיעה וכו', עדה'כ שם י"ב, ב'.
16. בור סיד שאינו מאבד טפה, אבות ב', י"א.
18. פה וכו', קדושין ל"ט, ב': פה שהפיק מרגליות ילחך בעפר

20 על כן אנו הדין נצדיק
 על פשע עם כל טוב מדיק
 ויהי קול הקריה הומה

על מופת דור

י'וריד דמעה כל איש כשר
 על דן ידין אמרי יושר
 כל מתרושש כל מתעשר
 מודיע לן מהאי טעמא

על מופת דור

נ'פטר יום ש"ש ניס"ן נחבא
 מחץ ראש על ארץ רבה
 בשנת או נשבר או נשבה
 וקרעים רב תלביש נומה

על מופת דור

25 א'בל מספד עם תמרורים
 הוא שם על כס בין השרים
 הניח אל הנשארים
 ובראשו כתר הנומא

על מופת דור

יושב עם סתר עליון
 עוד יראה עת אל ציון
 ובצל שדי תוך אפריון
 יבא גואל עם נחמה.

על מופת דור

רז. (שכ"ז)

חמדת וסוד הדת

במות הגאון מהרר' ליב סארנול זצ"ל

Rapito hai, morte cruda et homicida,

חמדת וסוד הדת אשר החביאה

questo sì che trofeo hora ti fia,

20. ויהי קול וכו' עדה"כ מלכים א', א', מ"א.

23. או נשבר וכו', שמות כ"ב, ט'; ו' ניסן שני' (נשב"ה) = יום ג' כ"ה למארץ 1597.

24. מחץ וכו', עדה"כ תהלים ק"י, ו'.

26. הנומא, מעין חופה וע' יאסטרוב, ספר מלים.

27. יושב וכו', עדה"כ שם תהלים, צא, א.

רז.

שיר מורכב משורות עבריות ואיטלקיות.

1. ע"ד הרב הגדול הזה ע' תנ"י דף 218 וראה בלוי, ח"א, דף 114-116. נוסח מצבתו נרשם ע"י שד"ל

ונדפס בתנ"י, שם; מורטרה, 59. (הרב מת בשנת שע"ז-1617).

קינות

5 גאון גדול הדור ורב שבית
 gemebondo ognun piange, ognuno grida,
 ידך לכל איש צר ורע הביאה
 per le pubbliche piazze in ogni via
 הספד עלי רב טוב אשר כלית
 atterrar un leon, chi non l'ammira? 10
 שואג בסוד תורה במסדרונה
 Sarà valido ben chi da te gira,
 אכן לך יאמר בגן אשכונה
 e la mia fama già dintorno spira.
 15 קדמה וים ונגבה וצפונה.

רח. (ש"ע)

צר מר המות

בפטירת כמהרר' גרשון באס"אן זצ"ל מוירונה
 (שמונה תנועות)

מהמדרש הוא העיקר	צר מר המות הן עקר
מעין דעה נהר פישון	אביר רועים ידו וכל

11. במסדרונה (בעולם הזה)

15. קדמה וכו' עדה"כ בראשית י"ג, י"ד; כ"ח, י"ד.

וכאן אני נוטן את תרגום השורות האיטלקיות לפי סדרן:

אתה, המות, האכור, חטפת

את האיש הזה שיהיה לך תמיד לתפארת

כל איש בוכה במר נפשו, כל איש צועק

במגרשי הערים וברחובות.

מי לא ישתומם עליך שנברת על ארץ?

רק איש גבור חיל יוכל להנצל מידך

ושמע ילך למרחוק.

ואין זה מן הנמנע שהיחס בין השורות האיטלקיות והעבריות היה מעין זה של פסוקי התפילות המושרים
 בפי החזן והקהל. המקוון פונה אל הקהל בשורה איטלקית והאבלים עונים לו בפסוק עברי. ומשורה
 12 נראה שגם באיטלקית היה הפייטן משתמש בצירופי מלים לרמוז על שם איש (סארא-וואל-ידא; ארי-
 ליב (סארוואל). ר' ליב סארוואל נמצא בין החתומים על אוהרת הוכיות של הספר, גלות יהודה'
 להמודינה.

רח.

ר' גרשון בן מרדכי באסן היה רב בוירונה ע' מורטרה 7 ותנ"י דף 72. והשוה לזה הסימן הבא אחרי זה
 2. עקר-עיקר, לנע"ל.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

<p>עוקר הרים עדיף סיני בקי פוסק בעל חכמות</p>	<p>בא במרום לפני יתרון לו בעל הלשון</p>	5
<p>הוא בר אבהן הוא בר אורין הר גבנונים הוא הר בש"ן</p>	<p>שופט ישר מורה דיין הוא הרב כמהרר' גרשון</p>	
<p>ארור היום עדין נגע שונא המין אף האדם</p>	<p>ולש עושה צדק פגע מכה הכל בשלש קלשון</p>	
<p>קהל קדוש וירונה דר יצא לוקח גב נקדר</p>	<p>יבכו כי אור שמשם קדר מתוך עינים בבת אישון</p>	10
<p>ולישאל כלו יכאב כי לו שבע תורה מצות</p>	<p>תמעט שמחה כי נכנס אב בטוב יניחו לו לישון.</p>	

ר.ט. (שצ"ה)

צר מר המות

ראשית זאת הקינה חברתי בפטירת גרשון באסן וצ"ל מוירו'נה כתובה לעיל ואח"כ שניתייה
במות החכם הלז ונדפסה כתוב עליה, על לא טובה השמועה באתנו ביום רעה, כל השומע
נאנח ילילו ילילו ונחת גח על הלקח אהרן האלהי הצדיק אב"ד ור"מ הדיין המצוין הנאון
הרב הכולל כמהר"ר אהרן' חיים וצוק'ל בעל ס' קרבן אהרן ולב אהרן וכי כבה נר המערבי
בירושלים תוב"ב א' מצעירי אוהביו העיר קינה מנחת קינות היא מנחת זכרון וערבה לו מנחת
יהודה אריה ממודינא

(שמונה תנועות)

<p>צר מר המות הן עקר</p>	<p>מן המדרש הוא העיקר</p>
<p>על כן כל איש יבכה יועק</p>	<p>יוריד דמעה כנהר פישון</p>

4. הנוסח בברכות ס"ד, א': סיני ועוקר הרים סיני עדיף.

7 תהלים ס"ח, ט"ז: הר גבנונים הר בשן.

9. שלש קלשון, שמואל א', י"ג, כ"א.

11. אישון, בודאי רמו למספר השנה=אב שס"ז=יולי 1607.

12. תמעט וכו'. לפי המאמר בתענית כ"ט, א.

ר.ט.

1. ע' קינה סימן ק"ג. 3. אהרן האלהי עדה"כ ארון האלהים.

4. הוא הרב אהרן בן אברהם נ' חיים מן המערב (מרוקו) במדינת פאס מבית דינו של הרב ווידאל

על שלשים על רבעים
עוד לא יקום לדור ראשון

בא בחורה לפנים לפני
מעין מקור נחל קישון
הוא בר אבהון הוא בר אורין
יתרון לו בעל הלשון

גם טבעיות ואלהיות
היה עין בבת אישון
עם זיו פניו כלו אורה
הוא בן עמי נדב נחשון

הרב אהרן נ' חיים
השאייר לכל חשך אישון
היה רועה את צאן אדם
כתאו זמר אקו דישון

ולשש עושה צדק פגע
מכה הכל בשלש קלשון
תמעט שמחה כי נכנס אב
בטוב יניחו לו לישון.

כי אף חכם אביר רועים
כמהו איש מלא דעה

עוקר הרים עדיף סיני
בקי פוסק ובכל חכמה
שופט ישר מורה דיין
בקהל עמים נאה דורש

יגלו לו כל למודיות
ובחבורו אל ישראל
מראהו מראה איש נורא
כל הרואה אומר נשיא

נודע בשמו עד האיים
בשנת בשמי"ם עלה
היה מקיץ את כל נרדם
אחר מותו הנה עדרו

ארור היום עדין נגע
שונא המין סוף כל נולד
ולישאל כלו יכאב
אך הוא שבע תורה מצוות

הצרפתי (ע' כנסת ישראל לרש"י פין דף 80). את ספרו, קרבן אהרן, פירוש על תורת כהנים, הדפיס בוניציאה בשנת, אשלם (שע"א-1611) ומקודם לזה הדפיס שם (שס"ט) את ספרו, לב אהרן, שני פירושים על יהושע ושופטים. מוניציאה הלך לליואנטה והרביץ שם תורה כמה שנים. ב, בינה לעתים' לר' עזריה פיעו (דרוש ע"ב) נכלל הספר חם על מותו.

בדבר מקום מותו של ר' אהרן יש חילוקי-דעה. לפי, קורא הדורות' מ', ע"א מת בירושלים ובעל שם הנדולים' חושב למצוא בספר, בינה לעתים' רמו שמת בוויניציאה. מהקנה הנ"ל נראה בבירור שצדק בעל, קורא הדורות' וע' תולדות חכמי ירושלים, כרך א', דף 120.

11. בחורה, כן בכ"י ולי נראה שצ"ל בתורה.
25. כי נכנס אב, רמו לחדש שבו מת; ובלוח, ירושלים' שנה ה' דף 46 מיוחס מקור לר' יוסף מטראני (מהר"ט) שלפיהו מת ר' אהרן, בשלהי ניסן שצ"ב. שנת מותו של ר' אהרן מצוינת בדברי ימי ישראל בתוגרמה לרוואניס, הת"ד, וזה טעות. השנה רשומה בקנה בדיוק (בבשורה 20): בשמי"ם=שצ"ב=1632.

10

15

20

25

דיואן – יהודה אריה ממודינה

ר.י. (קצ"א)

יזיל כטל

קינה על פטירת הגאון כמוהר"ר יעקב בכמ"ר אברהם הכהן ז"ל והיא נדפסת וחקוקה על מצבת קבורתו

<p>כצפרים הנאחות כי יעקב בחר לו יה הוכה כעשב ויבש אם סר צרי מי זה יחבש תורה וטעם תושיה</p> <p>יבכה</p> <p>חסיד ובעל נסיון קדוש והוא כהן עליון קמח וסלת בנקייה</p> <p>יבכה</p> <p>כי בעון הדור נתפס על כי מקור בינה נרפס זקן ומארי חטייה</p> <p>יבכה</p>	<p>יזיל כטל כל איש בכיה יבכה אנוש שומע זאת ה'נה פאר כל ישראל</p> <p>5 ו'לעת כאב גולת האל ד'רש כצפיחית בדבש</p> <p>ה'ורד גאון כל העדה מ'הר בצדק לתעודה מ'חסה לכל עני ואביון</p> <p>10 ו'י לן אבוי על שברנו ד'רדר וקוץ בבשרנו י'דו בכל דק ומחוספס</p>
---	---

ר.י.

1. ר' יעקב בר' אברהם הכהן (כ"ץ) אחד מגדולי הרבנים בוויניציאה (מורטרה 14) היה בין החתומים על ה"תרם" נגד ספרו של ר' עזריה מן האדומים, מאור עינים' ונתפרסם גם במחלוקת ע"ד המקוה שברווינו. המודינה ב, חיי יהודה' (דף 23) מספר שהרב הזה היה במעמד הנאוים שגורו לקראה בשם "חבר". בלוי המביא (ח"א 110) את הנוסח הזה כותב: אני העתקתי את הנוסח מהאבן ביום ל"א דצמבר שנת 1905 בבית העלמין שבוויניציאה מן המצבה שעדיין היא שמורה וחוקה'. הקינה נדפסה בתוך ההספד שבמדבר יהודה' דף 63 וע' אוצר השירה והפיוט חלק ב', דף 369 סימן 2401. ע' תנ"י, 173.

ובהספדו על ר' יעקב ב, מדבר יהודה' המודינה רושם: גר הייתי, כי אמר גר הייתי בארץ נכריה... כן תאמר נשמתו לפני בוראו גר הייתי וכן חשבתי עצמי בעוד עמדתי בארץ נכריה תנו לי אחוות נחלתי ושכר פעלי'.

3. כל איש, ובספר, מדבר יהודה' דף ס"ג עמוד א' לב איש; כצפרים וכו' עדה"כ קהלת ט'. י"ב.

4. כי יעקב וכו' תהלים קל"ה, ד'.

9. מהר, ובספר מורה.

10. וסלת בנקייה, השוה לזה הערה לשורה 4 בשיר סימן קפ"ו.

14. מקום הנצחיים, ובספר צרור הנצחיים.

15. בעיר הממלכה, כנוי רגיל בספרות הרבנית לויניציאה הבירה.

הוא תוך מקום הנצחיים
שותה באר מים חיים
ירד ונפשו לו חייה

יבכה

בשבת שנים עשר יום בו
שקול כמו ששים רבוא
שמה כגפן פוריה
כי יעקב בחר לו יה.

נ'חנו בצער ומבוכה
א'לוף בעיר הממלכה
הנה בשבת שכליים

15

נפטר בערב השבת
השנ'ו אזי רוחו שבת
עלה למלך במסיבת
ישמח אנוש שומע זאת

20

ריא. (קפ"ב)

שבת משוש לבי

קינה על כמ' ישראל מפירמ'ו מאנקונה ז'ל חברתיה לבקשת כמר' שמואל פיקיו יצ'ו

יגון וחיל אמצא	אבל בעוגבי	הומה כמו לביא	ש'בת משוש לבי
מהר ובמרוצה	באה ביום עברה	חולה כמבכירה	מ'קול ענות צרה
הן עשתה פרצה	אוהב ובן גרני	אחד ואין שני	ו'במחמד עיני
חכמה ומועצה	נותן לכל שואל	פירמ'ו כארוי אל	א'וי איש לישראל
הודו ובמליצה	לו הין ובת יכיל	מלביש וגם מאכיל	ל'דל ורש משכיל
מי הוא אשר יצא	כי מן שאל חווה	מות באיש הוה	פ'גע מנוול זה
הלך ואל רחצה	פדו'אה למי עדנה	עוב ובא הנה	י'רד ואנקו'נה
כלה ונחרצה	מצא לאחריתו	למצוא רפואתו	ג'דר למכתו
נפשו בחן נרצה	השנ"ח לעליון אב	שב פה וד"לית אב	י'ען אזי נכאב
מלא בריב מצה	לבי כמו רמון	חרד לקול המון	ו'אהיה אמון

16. הנה בשבת, כן בכ"י ובספר חונה בשבח.

17. נפטר וכו', כל החרוה הוה עד שורה 24 נמצא בספר לפני החרוה הקודם המתחיל נחנו בצער (שורה

17). ערב שבת י"ב שבט השנ'ו="ב ינואר 1596.

ריא.

1. ר' ישראל פירמו (מפירמו, כמו שהיה נקרא) היה מחשובי הקהל באנקונה ואולי היה מקרוביו של הרב הנדול ר' יוסף פירמו באנקונה (תנ"י דף 145). המודינה חבר שלש נוסחאות למצבת קברו (ע' להלן סימן רכ"ו), כנראה למען שיבחרו קרובי המת באחת מהן, והאחת נדפסת ב'לוחות אבנים' סימן ק"כ; שמואל פיקיו (או פינו כפי שרשום בראשי החרוים) והמבטא הנכון באיטלקית הוא Picchio.

5. פירמ'ו (חוק) כארוי אל.

7. מן שאל חווה, על הכתוב ועם שאל עשינו חווה, ישעיהו כ"ט, ט'ו.

8. ואל רחצה ר"ל אל מרחצי הרפואה בפדובה.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

אף את נות צדקו	בניו בני חיקו	עם אוכלי חקו	יוצא ובא חוצה
סוחר למסעיו	עזר למו רעיו	אתם וכל יודעיו	דמו אשר נמצא
בכה בכו לכם	היום ועיניכם	לא יחשו בכם	שינה וביקיצה
15 כי סר אנוש תמים	גדול ובין רמים	נוכר לעולמים	מכה ברוב שמצה
אמנם אמת כי כן	רוחו באור שוכן	עדן וטוב תכן	אליו אדון ארצה
עזב כאב תבל	תהו וכל הבל	ראה מגת חבל	סוכה ונס חוצה
לכן עצור מילין	מה טוב ואליו ילין	נאמר ובטרקלין	יפה כמו תרצה

הוספתי בקינת כמר קלונימוס בילגראדו ז'ל אל אותה מן הולמן

20 ואל בתוך ביתו	תמך בישיבתו	עם דורשי דתו	תמיד ובמליצה
זקן ודבר דור	מי בעדו יגדור	בלתו יהי מדור	נפרץ בריב מצה
ליל ו"ז ב"ד אדר	ראשון אזי נקדר	נשאר בלי הדר	גופו לאל נרצה.

ריב. (קפ"ה)

ישא במר קינה

וזאת הקינה שקונו על הנביר יוסף ולמן דינה וצ"ל

ישא במר קינה	אבל כבן יענה	פתי ורב בינה	יגון וחיל ימצא
מקול ענות צרה	חולה כמבכירה	באה ביום עברה	מהר ובמרוצה

19. קינת כמר קלונימוס בילגראדי ז'ל, הקינה הזאת אינה נמצאת בהדיואן שלנו ואולי היתה נמצאת באחד מן הדפים החסרים מחוך כה"י; קלונימוס בילגראדי נוכר לעיל בסימן קמ"ב והנוסח למצבת קברו בדיואן שלנו סימן רנ"ב נדפס ב,לוחות אבנים' סימן קל"ה; הולמן-ר' יוסף ולמן לבית דינה, ראה הקינה הבאה אחרי זו. ר' קלונימוס בילגראדי מת ביום ו' אדר א' י"ז לפברואר 1611 (צריך לתקן בל"א הרושם 1612); בעד מצבת אשתו אילה חבר המודינה נוסח בחייה; לעיל בסימן קצ"ד נמצא שיר אפריון שחבר המודינה לכבוד הרופא אליעזר בן יעקב בילגראדו, נכדו של ר' קלונימוס.

ריב.

1. ר' יוסף ולמן לבית דינה שכפי שנוכר כבר לעיל בהערה לשיר סימן פ"ט היה מחשובי הקהל בפירארה היה ידידו ואיש בריתו של המודינה שהיה, כאמור, מלמד לבניו. ר' יוסף ולמן שלם לו בעד חנוך בניו מאה וששים שקודי לשנה מלבד מוונות להמודינה ולבני משפחתו (חיי יהודה דף 31; כתבי, סימן ק"כ). היחוסים בין המודינה ובין בני המשפחה הזאת נשארו לבניים כל הזמן. על ר' יוסף ולמן כותב המודינה (חיי יהודה, שם), שהוא היה אוהב אותי כבנו' ולאחד מתלמידיו, שלמה ולמן בן כמה"ר יוסף ולמן' הקדיש אחרי כן את ספרו, לב האריה'; קינה זו בשנויים קטנים היא כמעט מלה במלה אותה הקינה שחבר על ר' ישראל פירמו הקודמת לו. המחבר, כנראה, השצטרך לפעמים מחוסר פנאי ומרוב טרדות להשתמש בנוסחאות ישנות (ע' גם הקינה על ר' גרשון בסאן סימן ר"ח, ר"ט) לקינות והספדים חדשים אבל אופיני הדבר שבכל פעם שהוא מוכרח להתאים קינה ישנה לצורך חדש הוא מעיר על זה בפירוש. על מותו של ר' יוסף ולמן בשנת שס"ו השתמש בנוסח משנת שנ"ח.

הן עשתה הפרצה	מבחר ובן גרני	אחד ואין שני	ובמחמד עיני
חכמה ומועצה	מנה לכל שואל	חוק כארזי אל	גדול בישראל ⁵
נפרץ בריב מצה	בלתו יהי מדור	מי בעדו יגדור	נבון ודבר דור
דבור ופה פצה	נגדו בתוך עמו	תמיד ומימיו	ירא אדון שמו
הודו ובמליצה	לו הין ובת יכיל	מלביש וגם מאכיל	לדל ורש משכיל
גודע בכל חוצה	יוסף לבית זלמן	קצין ושר נטמן	סוחר מאד נאמן
יבכו בלי רחצה	עם אוכלי חקו	בניו בני חיקו	מלכה נות צדקו ¹⁰
עופות בלי נוצה	חיים ואברהם	זלמן כאיש נוהם	אל יוחנן נהם
מי הוא אשר יצא	כי מן שואל חווה	מות באיש הזה	פגע מנוול זה
כלה ונחרצה	נתן לאחריתו	החיש למכתו	הרחיק רפואתו
נפשו בחן נרצה	שס"ו לעליון אב	בא פה וליל י"ט אב	יום ט"ו באב נכאב
שינה וביקיצה	לא יחשו בכם	היום ועיניכם	בכ"ה בכו לכם ¹⁵
מכה ברוב שמצה	נוכור לעולמים	איש רם ובן רמים	כי סר אנוש תמים
אליו אדון ארצה	עדן וטוב תכן	רוחו באור שוכן	אמנם אמת כי כן
טובה ונס חוצה	ראה מנת חבל	תהו וכל הבל	עזב כאב תבל
יפה כתרצה.	נאמר בטוב תלין	מהר טוב ואליו ילין	לכן עצור מלין

ריג. (קפ"ו)

נשים שאננות קומנה

קינה על הנברת מרת ריינה ז'ל אלמנת הקצין כמר' יוסף זלמן זצ"ל

-----	-----	-----	-----
הבו קול חלושה	בדמעות וקינות	קומנה ממעונות	נשים שאננות
עם קשת נחושה	יום לקח פארכן	מחץ את לבבכן	כי החשיך פניכן
לנקבות ואשה	מגן כל מחרף	אסף לו ושורף	מות רע וטורף
כלאה חדשה	צדקתה כשרה	על כלן גבירה	נור ועטרה ⁵

10. מלכה-ריינה, אשת המת (ראה סימן רי"ט); בלי רחצה-בלי נטילת ידים, אינם אוכלים רק בוכים.

11. עופות בלי נוצה, חיים ואברהם היו ילדים רכים. וב,חיי יהודה' דף 31 המודינה מספר: ,סוף חדש אב השס"ו נפטר לעולמו בשני ימים של חולי כמר יוסף זלמן ואם קדם לכן הייתי משתוקק ליסע מפירארה, יתר ויותר היתה תשוקתי אחר פטירתו כי הוא אהב אותי כבן והנם כי גם בניו אהובים היו לי עכ"ז כמר יוחנן ז'ל גדול שבהם לא היתה דעתו כ"כ מעורבת עם הבריות ולכן היו דברי לשוב לויניציאה'.

ריג.

1. ריינה-מלכה וע' שורה 10 בקינה הקודמת.

2. נשים וכו' ישעיהו ל"ב ט'.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

יאמר היהודות	אנה הנגידות	אנה החסידות	איה הקדושה?
כתר הענוה	ולתקן לחוה	דת האל ומצוה	על לבה דרושה
מנהיגה לביתה	כלה כחמותה	כנראה זכותה	לבנים ירושה
כל לבה ורעיון	בצדקה לאביון	ותלבש כשריון	עוו הדר לבושה
10 ידיה פרושות	אל רוחות אנושות	עם מעות לטושות	אשפר ואשישה
כל אמרת שלמה	סוף משלי לעמו	בדמותו וצלמו	היה בה חדושה
על כי אוי ואויה	על משכן וקריה	היתה שם שרויה	עומדת נטושה
אל כל איש בגולה	בפרט אל קהלה	נשאר במסלה	כמלונה במקשה
כל צדיק ונושע	יבכה סוף שנת ש"ע	כי עון ופשע	הסיר את משרושה
15 מלכה על ילודים	היא אור ליהודים	ודברים אחדים	על הודה ושמשה
בעלה שם מזומן	שר יוסף לזלמן	הכין לה דבש מן	עם דירה לאשה
חוך גן העדנים	עם כמה גוונים	לנו היא לקינים	לה חגה וחדשה
כי שקט מנוחות	עם בינות בטוחות	עם שובע שמחות	אל רוחה ונפשה

ריד. (קצ"ב)

לבי בתוך קרבי

קינה על אשת השר כמר' יוסף מפא"נו יצ"ו לבקשת כמר יוסף כהן מציקיני יצ"ו

לבי בתוך קרבי   הומה כמו לביא   שירי ועוגבי   אבל כבת יענה
על קול בכי תמרור   פני פני פארור   אומר יהי ארור   היום והשנה

6. יאמר, במקום תאמר; היהודות-היהדות, דת ישראל. מבטא רגיל במדרש ובספרותנו העתיקה וע' בן יהודה, מלון. במבטא זה היו משתמשים גם כמה ממשררי ישראל באיטליה וביניהם יעקב פראנסיש; אנה-אנה, בכ"י אנה ושניתי והכוונה היא איפה-איה (הקדושה).

8. כלה כחמותה, רמו על אשתו של יוחנן בן זלמן הנוכר בקינה הקודמת שורה 11.

9. כל לבה נוכל) רעיונה. בצדקה וכו' עדה'כ ישעיה נ"ט, י"ז.

11. כאן המקומן רומן שהמנוחה היו לה המעלות שמנה שלמה המלך ב, אשת חיל' (משלי ל"א). חדושה, כן בכ"י ואולם נראה שצ"ל חרושה (מד"ק).

13. קהלה-פירארה; כמלונה וכו', ישעיהו א', ח'. סוף שנת ש"ע=אלול 1610.

ריד.

1. ר' יוסף פאנו וע' לעיל שיר סימן מ"ו) היה מקרוביו של ר' מנחם עזריה די פאנו והיה מן החשובים הקרובים בחצר הדוכס לבית גוואטו (כתבי, דף 3 הערה 7); מציקיני, נייבויער ברשימתו ב, לעטערבאדע' מעתיק, מציקיניצ'ו, ואולי צ"ל מציקיני יצ"ו וזה שם העיר Cecheno או Celleno (ע' פונלשטיין-רינר).

קינוות

דעת ורוב בינה	לקח וניר ראשים	מות בפח מוקשים	בו כל פאר נשים
ובכל לראש פנה	כי היא בכל כלה	אל הוד וטוב שכלה	בטח לבב בעלה ⁵
תתן בגיל מנה	אחד וגם שני	בן עיר וחצוני	ידה לכל עני
כשמה ושם חנה	בה חן ובה תדוה	מעין הדר חוה	ויהי לעד זיוה
— — —	נסלח ולא נושע	מות בלי פשע	פנו ימי ישע

רטו. (ש"כ)

מצבה נעצבה

(שש תנועות)

כלו בדמעות	מאליעור רבינו	אנכי נצבה	מצבה נעצבה
חפץ בה אל דעות	טרם שלש שנים	מתוך עינו בבת	לאלישבע הבת
בין בי"ת גימ"ל שעות	ארבע ירח כסלו	בשנת שס"ו	נסתרה מעיניו
צרות רבות רעות	על כן יזכור כלם	לילדיו הן חסר	היא נא אחד עשר ⁵
חי ששה שבועות	ורפאל אברהם	שנה אצלו חסה	שרה גראציוסה ⁵
ורביע נשקעות	סמיראלדה סוף שנה	ילדה אין לה דמים	מושה ט"ו ימים
רק שפתותיו נעות	י"ד דל"ת חדש לו	בן ציון התמים	נער עשר ימים
אחת שבע שעות	ראו עיניה אור,	שבעה ימים נחת	שתי ילדות אחת
כליותיו משמיעות	דין גרמא עשר ביר	ה' חדש בהדר	ויהודה, גרשון דר
אם זה פה מוצעות	כאלו כלן מתו	נא זאת דומה עליו	ובהפקד אליו ¹⁰
אל רב המושעות	יקים דרי עפר	לא יתנחם עד כי	יתן קולו בבכי

חלק ב' דף 100). מכיון שהאותיות יצ'ו כתובות אחרי שם העיר צריך לחשוב בוודאות שזה היה שם משפחתו של ר' יוסף כהן, לולא זאת היה המחבר כותב, יוסף כהן יצ'ו מציקיני'. ובנוגע לסדור כתיבת שמות ע' מאמרו הנוכר של פורנס ב, צייטשריפט פ. ד. העברעאיש. ביבליוגר. שם.

5. בטח וכו' עדה"כ משלי ל"א, י' (לבב מפני המשקל).

7. חנה, כנראה, שם הנפטרת אף על פי שאין סימני ר"ת על מלה זו בכ"י.

8. מתחת לקינה זו יש בכה"י רשימה, כנראה מיד אחרת: נאבד יתר הקינה ולא ידענו מה'.

רטו.

1. אליעזר רבינו (Rabeno) (והשוה לזה שיר סימן קע"ח). שם זה נזכר בתנ"י, 307. ד' כסלו שס"ו=יום

ב' י"ד נובמבר 1605.

5. גראציוסה, בעברית נדיבה (ולא חנה שהיא גראציה).

6. סמיראלדה=Smeralda.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

רטו. (קפ"א)

שמואל בלכתו בצרפת

במות כמר שמואל מפירינצה שהיו מכנים אותו ביצה ואמרו עליו שמת מחולי צרפת ה' יסלח לו

שמואל	בלכתו	בצרפת	ואגב
בביצה	מטורף	ולא נס	ונשגב
אבי שיר	ותופש	בכנור	ועוגב
אשר כל	מנגן	בעיניו	כחגב

רטו.

הפייטן מספיד כאן קצת בצער וקצת בהיתול מרירי את המנגן שהלך לצרפת, אפשר עם להקת מנגנים ודרך אנב היה להוט שם (מטורף) אחרי תענוגי האהבה. הוא, לא נס' מפני הסכנה ונשגב' על ידי יצרו. ועל ערכם של כמה יהודים שהצטיינו או באיטליה במקצוע המשחק הגנון והזמרה ראה בירנבוים, יודישע מוזיקער אם האפע פאן מאנטוא פאן 1542–1628, וויען, 1893. ע' גם מאמרו של רוטה באיטלקית, ל'אקדמיה מוזיקלה' הנוכר לעיל בהערה לסימן ל'ו.

ובנוגע לשם ביצה אין זה מן הנמנע שהכיוון כאן לחלאלה ורפש. באחד מכתביו' (דף 85 סימן פ"ו) שערך המודינה להחכם ר' עזריה פיגו הוא מחבר פרודיה חריפה למלה, ביצה' ומביא אותה בתור לשון נופל על לשון בכל המובנים שאפשר להשתמש בהם לפירוש המלה.

כשהקורא יעביר לפניו את רשימת האנשים שעל מותם חבר המודינה פיוטי קינות הגה והי ויתבונן גם לרשימת האנשים בחלק. שירי אפריון' יכיר ויראה כי כל האנשים שהפייטן הקדיש להם את פרי עטו. למאורעות של שמחה או צער, היו מגדולי הרבנים ותופשי התורה או מראשי העדות ששגם יצא לתפארת ולתהלה בכל קהלות ישראל. אחת האשמות שמבקרי הריא'ם בשדה חכמת ישראל וספרותו מרימים נגדו היא שהיה מפור את שירייהתהלה שלו בעד בצע כסף ימין ושמאל והיה כותב פיוטיו רק מפני תאות ממון. עד כמה טעו המבקרים האלה וילכו ארחות עקלקלות במשפט זה אפשר לראות ביחוד מהמכתם קי"ט (ע' שם בהערה). והנה מחוך רשימות האנשים הרבים הנוכרים בשני החלקים החשובים האלה יוצא ברור שרק לגדולים וחשובי-עם הקדיש המודינה את פרי עטו ובנוגע לרוב האנשים האלה קשה אפילו לחשוב שהיו מקבלים שירייהתהלה בעד תשלום כסף. לשער, שהפייטן חבר עוד שירי תהלה לאנשים פשוטים ובלתי-חשובים שהיו נותנים לו מתן שכרו בצדו אלא שאת הפיוטים האלה לא הכניס אל הדיואן הרי זו תהיה השערה שאין לה כל יסוד. המודינה היה אוסף בדקות ובוריות כל שורה עברית שיצאה מתחת ידו ולא נמנע מלהכניס אל כתב-היד שלו אפילו רשימה אחת של מצבה קטנה.

ציוני קבר

(ריז - רפח)

IX

ציוני קבר

(נוסחאות של מצבות)

הדיואן לר' יהודה אריה ממודינה כולל בסך הכל מאה וארבעים ושבע נוסחאות של מצבות. מהמספר הוה הובאו שמונים נוסחאות ב,לוחות אבנים' לאברהם ברלינר ומפני כך מובאות כאן רק הנוסחאות שעדיין לא נתפרסמו (מסימן ר"ז עד רפ"ח). המספרים באותיות עבריות מראים על סימני הנוסחאות בהדיואן בשעה שהמספרים האחרים בסוגרים מראים על סימני המצבות ב,לוחות אבנים'.

(142)	רנח. חנה אשת יקותיאל ריקיטו	10.	על מצבת קבורת אם יוסף בר' יוסף לבית באלדוו
(144)	רנט. יוסף מינץ	(109)	עט. על מ'ק וינטורה ישי
(137)	רס. חנה אשת ר' יואל בילגראדו	(82)	פא. על מ'ק אהרן הכהן ממונצייליצי
(163)	רסד. פיגלן אשת ר' אברהם ציוידאל	(124)	פב. משה בכמ'ר קלמן גרשין
(164)	רסה. שמשון בן אברהם הנ"ל	(86)	פג. רחל דיאנה (אמו של ר' יהודה אריה ממודינה)
174	רסט. דיאנה אלמנת הרופא ברזילי קאנארוטי	(99)	פה. יחיאל ספאניוליו (הספרדי)
(169)	רעד. דיאמנטי אם כמ' משה לוצאטו	(97)	פז. הנער אברהם בן בנו של הנ"ל
(166)	רעה. הנער משה אדם בן יוסף כהן תמרי	(98)	פז. טוביה קטלאנו
(26)	רעז. האלוף מר' שלמה שמעיה ספורנו	(1)	פח. מרדכי ציואנה
(111)	רעז. מינקלן אשת ר' בנימין באלדוו	(65)	פט. מלכה אשת הנ"ל
	רעה. יהודה קאנארוטי אהובי בן הרופא ברזילי	(66)	צ. משולם בן גרשון גרשיני
(179)	שיד. יעקב בר' מאיר	(21)	צא. רחל אשת ר' בנימן פינצי
(53)	שטו. הקצין הנדיב נחמיה לוצאטו	(101)	צב. שמואל סיצי
(180)	שטז. מנשה קאלימני	(106)	צג. ליב יורש
(179)	שיח. מרדכי (בן ר' יהודה אריה ממודינה)	(84)	צד. דונינה אשת משה בן אליעזר
(51)	של. ליטיציאה אשת יצחק נחמיאש	(100)	צה. איד'לן אשת ר' יקותיאל דאטולו
(187)	שלו. החכם שמעון' חביב	(107)	צו. שמשון פישקארול
(28)	שמב. זבולון (בן ר' יהודה אריה ממודינה)	(123)	צז. ישראל מפירמו
(29)	שמג. משה כהן פורטו	(120)	ק. דולצי אם בני יקותיאל מרווינו
(52)	שמו. אברהם בן יוסף באלדוו	(116)	קא. בנימין מק'ן
(113)	שמט. אברהם סקארמיליה	(12)	קי. מנדולין פורטו כהן
(182)	שן. אליעזר קולומבין	(3)	קיא. יצחק בכמ'ר יוסף חזן
(30)	שנג. הישיש שלמה פירווינו	(85)	
(153)			

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(183)	שנו. אסתר אשת משולם קווי הלוי	(21)	קיב. קלונימוס בן גרשון גרשיני
(52)	שנח. חנה אשת אברהם סקארמילה	(42)	קיד. גמליאל מארני
(114)	שנט. ציר'טלן אשת מרדכי בן יוסף באלדוו	(117)	קטו. רבקה בת שלמה חאביליו
(115)	שס. מרדכי בן יהושע באלדוו	(80)	קטז. יעקב שאשו
(14)	שסה. שמואל קורקוס	(81)	קעג. יוויטה בת משה ישי
(56)	שסו. מרדכי מאוסימו	(45)	קעט. הרופא כמר' משה אלטיני
(56)	שסז. הבחור יצחק בן הנ'ל	(125)	קפ. הבחור עמנואל בן הנ'ל
(31)	שעג. אברהם לומברוו	(149)	קפו. הילדה קאמ'ילה בת משולם קווי לוי
(33)	שעז. הנבון הרופא יצחק מאורבינו	(156)	קצ. שמעון קופייו
(34)	שעח. לאידומייה אשת הנ'ל	(15)	רמה. זלמן מבני הירץ המכונים בני פורים
(58)	שעט. מנחם עובדיה	(147)	רמה. אלישמע ופרוני נקרא סטמפדור
(186)	שפא. גייאמילה אשת משה לוצאטו	(110)	רמו. הנער יוסף בן בנימין באלדוו
(32)	שפה. החכם יוסף סאמינה	(43)	רמו. הרופא הישיש החר' בן ציון צרפתי
(185)	שפו. מנחם וולטירה	(135)	רנב. הקצין כמר קלונימוס בילגראדו
(59)	שצג. הרופא יצחק גדליה	(136)	רנג. אילה אשת הנ'ל
(36)	תיג. החכם השלם הכולל יעקב לבית הלוי	(146)	רנה. גיסי כמר שמשון לוי
(112)	תיח. בנימין בר' יוסף באלדוו	(48)	רגו. הסופר כמר שלמה חיים ו'ל ח'ט

ואלו הן שאר נוסחאות המצבות הרשומות בהדיואן והובאו כאן עפ' הסדר של מספר השנים

(משנת שמ"ח)

ריז. (רע"ט)

זקן ימים

על מצבת קבורת דוד אשתי כמר שמואל שמחה ז'ל

זקן ימים	ואיש תמים	שמואל הוא	לבית שמחה
תפלתו	עבודתו	ולא גרע	שפוך שיחה
שנת שמ"ח	הלא ידעך	בראש תמוז	בתוכחה
ועוד אור לו	ורב חילו	בגן עדן	ובמנוחה

ריז.

1. שמואל שמחה היה כנראה אחיו של ר' יצחק שמחה אבי רחל אשת המודינה, אבל בתמוז שנת שמ"ח (1588) עדיין המודינה לא היה נשוי. הוא היה או ארוסה של אסתר (אחות אשתו) שמתה שבועים לפני המועד הקבוע לחתונתם ולבקשת קרוביהם נשא את אחותה רחל ביום ו' ה' תמוז שנת הש'ן (1590) ו'א שנתים אחרי מות הדוד הנ'ל. והנה מוקשה הדבר: בחיי יהודה' דף 26 המודינה מספר: יום ה' ו' ניסן שהיה י' מארצ'ו השנ'ה (1595) ילדה לי אשתי בן זכר שלישי . . . ובעלי בריתי היה דוד אשתי כמר' שמואל שמחה ומרת סטאמ'ה אשתו'. איך אפשר לישר את הרשימה הוואת עם המצבה הנ'ל? אולי טעה כאן המודינה וכתב שמואל שמחה במקום משה שמחה הנוכח להלן בסימן רנ"ו שמת בשנת השס"ה. א' תמוז שמ"ח-יום א' כ' ליוני 1588.

ציוני קבר

(משנת שנ"ה)

ריח. (ש"פ)

תם וישר

על מצבת כמ' יעקב עובדיה ז"ל

בכל כספו	טוב ותמים	ואיש צדיק	תם וישר
שמואל פה	בן להחר'	ועובד י"ה	יעקב הוא
נשפו	חשכו כוכבי	שנת הש"ץ	י"ז באלול
על גפו	בא וישכון	וגן עדן	גן שנותיו ⁵

ריט. (שפ"ח)

להולך תום

על מצבת כמר דוד סקארמילה ז"ל

מרוב חבה	ירא האל	אדם כשר	להולך תום
הש"ן נשבה	בארבע תמוז	סקארמילה	כמר דוד
בעולם הבא	ואשריו	היה אוכל	יגיע כף

ריח.

1. בכה"י רשום כמר יעקב (אחיו של מנחם עובדיה) שנוסח מצבתו נכלל בסימן הקודם לו (שע"ט) הגדפס ב, לוחות אבנים' סימן 58. זה האחרון מת בשנת שפ"ט. יעקב עובדיה חי חמשים ושלוש שנה ונ"ן שנותיו). מנחם אחי יעקב היה מתלמידיו של המודינה והוא נמצא ברשימת התלמידים ב, כתב"י סימן קפ"ב. השערותו של בלוי (שם, דף 14 הערה 5) שמנחם בן שמריה, שהמודינה קורא לו תלמידי, הוא מנחם עובדיה היא מוקשה מפני שמהנוסח הנ"ל אנו רואים הלא שהוא היה בן שמואל. אם רחל מבני עובדיה הנוכרת לעיל בסימן קע"ד היתה ממשפחה זו או היו בני עובדיה מתושבי סינינאלייה.

4. יום א' כ"ה לאויגוסט 1690. לפי מספר השנה מקום הסימן הנ"ל צריך להיות בין הסימנים להלן אבל מפני סבה טכנית נשאר כאן. מפני אותה סבה נשארו עוד כמה נוסחאות אחרות במקומן למרות שלפי מספר השנים צריך היה לקבוע להם מקום אחר.

ריט.

נוסח המצבה של אשתו דבורה ע' להלן סימן רפ"ד. ד' תמוז ש"ן-יום ו', ו' לילי 1590.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(משנת שני"ו)

רכ. (ק"א)

לחשוב ותמים

על מצבת קבורת כמר מנחם המכונה מינקין מונטאניינה הלוי ז"ל

לחשוב ותמים	ווקן בימים	מנוחת נעימים	עדי בא מנחם
ירא אל ועיניו	נכונים לפניו	ולוי ועניו	שמו הוא מנחם
ונסע וחנה	במונטאניינה	בהשנו בשנה	בי"ב מנחם .

או

לוקן בימים	מנוחת נעימים	ולוי ועניו	שמו הוא מנחם
אלהים לקחו	והלך לנוחו	בהש"נו שנה	בי"ב מנחם .

רכא. (צ)

על מ'ק כמר משולם בן הר"ר גרשון גרשיני יצ"ו

אנוש טוב ותמים	ולא בא בימים	בשרשי רתמים	מכוסה ונעלם
למר גרשון בן	וחכם ויבן	לברר ללבן	ושמו הוא משולם
ביום כ"ג ואדר	שנ"ו תם ונעדר	והנו בהדר	אלהים לעולם.

רכ.

י"ב מנחם שני"ו-יום ג' ו' לאויגוסט 1596.

רכא.

גרשון גרשיני, אביו של קלונימוס שמת בילדותו, מת בי"ח טבת שצ"ו ונוסח מצבתו (אינו נמצא בדיואן) נדפס ב.לוחות אבנים' סימן 21; מפני יפיו של הנוסח שהוא חקוי לתפלת, אדון עולם' כדאי להביאו כאן:

אדון נעלם	אשר הלך
בחום עם כל	יציר נברא
לעת אעשה	בחפץ אל
אז"י טבת	שמו נקרא
ואחרי	כקרות הקול
לרב גרשון	מאד נורא
והוא חיה	והוא הוה
והוא יחיה	בתפארה

נוסח מצבתו של בנו השני של גרשון בסימן הבא אחרי זה. מנוסח זה נראה ששני הבנים מתו בשנת שני"ו. כ"ג אדר ב' שני"ו-יום השבת כ"ג מארץ 1596.

ציוני קבר

רכא I. (קי"ב)

לבחור טוב

על מ'ק בן הח'ר גרשון גרשיני יצ'ו

ולא יחמוס	מאד ישר	כגן רטוב	לבחור טוב
קלונימוס	שמו היה	לבן אישון	למר גרשון
בכל נימוס	שנ'ו נפטר	בנשתייר	בכ"ב אייר
אזי ירמוס.	עלי מות	ובגאולה	לאל עלה :

(משנת שנ"ז)

רכב. (ק"ט)

כהן לאל עליון

על מצבת קבורת כמ' (משה נפתלי) הירץ שבאדין ז'ל בטריאסט

לבין רמים	תחתי ונשמתו	ואיש תמים	כהן לאל עליון
בכל ימים	ענו ולבו שם	ובצדקה	הבין בכל דבר
בפה עמים	משה ונפתלי	תמרי הוא	חכם וחבר רב
במנעמים.	שאון והנה הוא	בכ"ו לאב	ליל ה' בבוא יום ו' ⁵

רכא I

כ"ב אייר שנ"ו-יום ב' כ"א למאי 1596.

רכב.

1. נוסח המצבה של אשתו ברענדליה להלן בסימן רל"ב. הירץ, כאן זהו שם עצמי, והוא נמצא גם בחור שם משפחה. בכ"י הדיואן סימן רמ"ה רשומה מצבת, ולמן מבני הירץ המכונה בני פורים' ונדפסה בל"א סימן 15.
4. תמרי, שם זה נחשב בדרך כלל להקבלה עברית לשם דאטולו אבל כבר העיר ברלינר (לוחות אבנים דף 34) שכמה פעמים שם זה נפגש בלי כל שייכות לשם המשפחה דאטולו. לעומת זה לשם זה חמיד נספח השם כהן.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

רכג. (קי"א)

חותם תבנית

על מ'ק מ' מרים אשת מהר"ר יחיאל פורטו ז"ל

-----	-----	-----	-----
רחל מרים	וחכמת לב	לרבנית	חותם תבנית
נהר בעים	יחיאל פורטו	וכהן און	אשת גאון
אל חי קיים	לבית מלך	שנ"ז לבוא	חשון ט"ת בו
מים עד ים	בבוא מושל	וקם ראשה	נקראת נפשה 5

(משנת שנ"ח)

רכד. (קע"ב)

אל אשת חן

על מ'ק מרת פיורי מסיניאליה ז"ל

(ארבע תנועות)

המצבה	הנה עדה	תתמוך כבוד	אל אשת חן
מקאש"י בה	הר' אלחנן	כתר בעלה	מרת פיורי
היא נעצבה	השנ"ח נפשה	חדש חשון	נפטרה ראש
על רוב טובה	כן לה עדה	זאת ליהודה	הקים זכרון 5

רכג.

1. בנם של מרים ויחיאל פורטו כהן היה הרב ר' משה כהן פורטו שמת בח' תמוז שפ"ד (ל"א, סימן 29), אחד מגדולי הרבנים הפוסלים במחלוקת המקוה שברוויגו וחבר את הספר, פלגי מים' ויניציאה שס"ח) בענין מחלוקת זו. ר' יהודה סאלטארו (דודו של המודינה) כותב עליו בספר, מקוה ישראל' ויניציאה שס"ז), דף ל"ד, ע"ב: ,האלוף משה בן הגאון כמוהר"ר יחיאל כהן פורטו זצ"ל מנוע שועים וקצינים. בהיותו מרביץ תורה בלאבאדיה... ועתה שבא ברוויגו ותלמודו בידו יגדל נא כח מר באתריה... ע' כתבי, דף 87. ט' חשון שנ"ז=יום ה' ל"א לאוקטובר 1596.

חותם תבנית, כן בכ"י ואולי צ"ל תכנית עדה"כ יחוקאל כ"ח, י"ג.

רכד.

3. קאשי, שם העיר הוא נוכר ע"י מורטרה דף 11 בהערה שהיא נמצאת במחוז בולוניה.

4. א' חשון שנ"ח=יום ב' י"ג לאוקטובר 1597.

ציוני קבר

רכה. (שפ"ב)

ארבע אמות קרקע

לשים על מצבת קבורתי בהניע פקודתי

ארבע אמות קרקע בחצר זה   אנב קנין סודר מימות עולם
 הקנו ממעל ליהוד"ה ארי"ה   ממודינא נסתר עם כל נעלם
 אשר דבר בחייו הנוכר נפטר . . .

רכו. (שי"ט)

על משכבי שובת

חלמתי ליל י"ב טבת השע"ז

שש חנועות

על משכבי שובת   שע"ז ליל י"ב טבת   חלמתי עם נביא   מודיע לי קצי
 עוד שנים ארבעה   וירחים עוד שבעה   עד כי תמו"ו שפ"א   אניע אל רבצי
 וה' הטוב בעיניו יעשה

רכה.

ב,חיי יהודה' דף 70 המודינה מספר: כבר גמרתי אומר וצויתי שלא יספדוני כלל ועיקר והתחלתי לחבר הספד אני בעצמי על מנת שיאמר אותו חתני כמהר"ר יעקב מן הלויים ו'ל, אמנם לקחו אלהים קודם לי ויאמר אותו נכדי (יצחק) בן מהר"רי ו'ל הנ"ל, וולתי לא ישמעו לקולי יעשו כרצונם, לבד זה אני משביע אותם באלהים ואם אוכל אני נזור עליהם שלא ירבו ולא יאריכו בשום שבה, רק לומר כי לא הייתי מן הצבועים ותוכי כברי וירא אלהים וסור מרע יותר בסתר מבגלוי ובלתי נושא פנים לאוהב וקרוב וגם לא לעצמי ולמועיל לי על מה שנראה לי דבר אמת, ונזח לבריות כקטן כנדול, וישתדלו לומר משמי חדושים פסוקים או מאמרים, לא יניחו לעבור ג' חדשים ויקימו לי מצבה חזקה שתתקיים היותר זמן שאפשר חקוק עליה כדברים האלה ממש, הקנו ממעל ליהודה ארי"ה ממ"ו די'נה, הסכן עמו ושלם: (וכאן בא נוסח המצבה הנ"ל), או אם יראה בעיני א' מתלמידי המשוררים יקדימו הבית השני לראשון וישנו תמורת הסכן עמ' ושלם, בזה נסתר ונעלם, כטוב בעיניהם וכן נראה לי באחרית' (ע' לעיל הערה לשיר ה'). החרוו הזה הובא ע"י יש"ר מריגיו במבוא ל,בחנית הקבלה' וגיגור תרגמהו לשפת גרמניה ב,מנן וצנה': גם נדפס ב,אוצר נחמד' חלק ג' דף 139 וב,כנסת ישראל' לרש"י פין דף 411 וע' המקומות שהובאו על זה בריא"מ דף 100. החרוו נדפס גם בספרו של הנוצרי ב. אוטלינו (ע' אדותיו הערה 28 במבוא האנגלי) דף 1391 בתרגום לאטיני מאת וואולף. זה היה ממנהגם של כמה מגדולי הרבנים באיטליה לחבר בחייהם נוסחאות למצבתם כמו ר' עוריה מן האדומים (ע' תולדותיו לצונץ ב,מאור עינים') ר' ליב סארוואל (ע' גירונדי, דף 217) ובתקופה מאוחרת מו הרב ר' יצחק לאמפרונטי בעל ה,פחד יצחק' (שם, דף 135). ובכתב-הקניה של בית העלמין בפורטו נרוארו שנכתב ע"י המודינה (כתבי 72 סימן ע"ד) הוא רושם: ובאשר הוא סוף כל האדם ונחלת מקום קבוע אין לנו כי אם ארבע אמות קרקע'. י"ב טבת שע"ז=יום ג' כ' לדצמבר 1616.

רכו.

החרוו הזה נמצא ב,חיי יהודה' דף 35 ושם המחבר מקדים לו בדברים אלה: ליל י"ג טבת השע"ז ואראה בחלומי והנה איש לפני רבים אומרים לי האתה רואה, האיש ההוא נביא הוא ורוח אלהים בו, ואלך אליו

רכו. (צ"ז–צ"ט)

אנוש תם עובד אל

על מ'ק כמ'ר ישראל מפירמו מאנקונה ז'ל

מקיים ומאמת בוניציאה מת.	ומפיר"מו דובר באנקו"נה חיה	פאר כל ישראל שנ"ח נח כי נכאב	אנוש תם עובד אל ביום ה' ד' אב
-----------------------------	-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------

או

(ארבע תנועות)

ולמי שואל נא ישראל לא יתגאל ח"י שד"ה א"ל	פה אל צפן סלע יאמר סוחר צדיק יום הא בשנת	חונן דלים עם כל עמים טוב לא הבאיש דל"ת אב סר	רב מפעלים מי זה תמים מפירמ"ז איש נכון ושר
---	---	---	--

או

(ארבע תנועות)

אביון חונן פה מתכונן פה מתאונן ח"י מר"נן.	חכם מוקיר מפירמו אל מאנקונה יום דל"ת אב	על איש יקיר וישר אל מוזר שוחר לא אל נרצה	אבן מקיר הוא ישראל עבר סוחר מות מצא
--	--	---	--

ואומר לו, אדוני יען אמרו לי היות מעלתך נביא ייטב נא בעיניך להודיעני קצי ומדת ימי מה היא, ויען האישה הוא תיכף ומיד: ארבעה שנים ושבע חדשים, ואיקץ. ויהי בבקר חברתי שיר זה למוכרת, לדמיון שיר חבר ר'ע מן האדומים ז'ל שהראוהו בחלום כן ונתקיים לו, אשר הוא כתוב מידו בספרו אשר אצלי: (כאן בא נוסח החרון הנ"ל) ובמקום הוה לא אחדל מלהוכירך כי מנעורי התאויתי לדעת ע"פ שעת מולדתי מהאיצטענינים את אשר יקרני בימי חיי וכמה יהיו. השיר הוה הובא ע"י שד"ל (אנרות, דף 291), הרב ש"ר הנהות ותולדות ר' עזריה מן האדומים והובא ג"כ ע' סואבה בירחון קאריער. איראעליט. שנת 1863 דף 253, וע"י בלוי, כתבי, חלק גרמאני דף 83 הערה 2. גייגר, קצור חיי יהודה דף 9 תרגם אותו לגרמנית (עם עוד חרוזים). ריא"ם מביא את החרון בדף 13 (שוהה במקום שובת). בכל הנוסחאות כתוב י"ג טבת, אולם בכתב היד שלנו כתוב י"ב ובראש החרון רשום בכתב יד אשורי ברור ונקי, י"ב טבת וצריך לחשוב שהנוסחא של כתב היד היא הנכונה. ויש בנוסח זה רמו על המסופר בגמרא, שבת ל': אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם הודיעני קצי, אמר ליה גורה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם – בשבת. תמות.

רכו.

1. כמ"ר ישראל מפירמו, השוה לזה הקינה סימן ריא. ד' אב שנ"ח=יום ה' ששי לאוינוסט 1598.
4. אל צפן ולמי שואל אולי רמו לשמות אלצפן ומישאל ואין סימני ר"ת עליהם.
10. מוזר שוחר, השוה לזה הערה לשורה 8 בקינה סימן ריא.

ציוני קבר

(משנת שס"א)

רכח. (ק"ב)

קבורת איש

על מצבת קבורת כמר חיים בר משה ז"ל נתלה במונטאנינה

על חטאתו	הרוג מלכות	מבית לוי	קבורת איש
באמונתו	ולא שקר	בכמ"ר משה	שמו חיים
למנוחתו	באמונתו בא	יום השבת	שנת שס"א
כפרתו.	ומיתתו	הצדיק עליו	ודין האל ⁵

(משנת שס"ב)

רכט. (ק"ו)

תבור כרמל

על מצבת הנאון מהר"ר אבינדור ציידאל זצ"ל והוא נדפס בספר מדבר יהודה בהספדו (ארבע תנועות)

כל הר עוקר	אם כי סיני	מי בם עמל	תבור כרמל
אל כל בוקר	מנו מרעה	אל כל בעיין	מנו מעיין

רכח.

המאורע בדבר תלית היהודי במונטאנינה מתברר על ידי שני מכתבים (סימן קי"ג וקי"ד) הנדפסים בכתבי. חיים בר משה היה מיוצאי הגולה מקרימונה, ובא ממנוטובה לפדובה עם גוי אחד שליח נושא סך מעות ויהי בדרך בכפר סמוך למונטאנינה הכה היהודי ופצוץ את הגוי ואמרו כי כוונתו היתה לשלול שלל ולכוז בו. הוא הובא אל בית הכלא למונטאנינה ונידון ע"י המושל לתליה. משני המכתבים יוצא שקהלת ישראל בויניציאה השתדלה להציל את הנאשם ממות משום, שאף על פי שחטא יסורין נתחייב אבל מיתה לא נתחייב. חברת, פדיון שבויים במונטאנינה גם היא השתדלה בדבר ושליח מיוחד נשלח אל הקהלות לקבץ כסף בשביל מצוה זו אבל כל התקוות להמתיק את רוע הגזירה נשארו מעל. העובדה שבנוסח המצבה, שכנראה הוומנה ע"י הקהל ולא על ידי קרובי הנידון, מודגש פעמים שנשאר נאמן באמונתו אפשר להבין בחור רמו שלו היה הנידון משתמד היה יכול להציל את חייו. אבל מענין הדבר שכאן אין האותיות, הי"ד וה' ינקום דמו רשומות אחרי שמו, ציון שהיו שמים אחרי שמות קדושים והרוגי מלכות שמתו על קדוש השם.

5. בשורה זו אנו שומעים את בת קול רעיונו של המודינה המובע בהבונה, פסחים פרק ז' ואהבת לרעך וכו': ועל כן בא רב נחמן לומר שיש לעשות כן אפילו למי שממיתים אותו על רעתו אשר עשה. כי כאשר עפי' ביד יומת המת יש להם להראות כי אין זה מחמת שנהא ששנאוהו השופטים ואדרכה מאהבה למען יקבל עונשו בעוה"ז ותהא מיתתו כפרתו לזכותו לעולם הבא.

רכט.

1. הרב הגדול ר' אבינדור ציידאל היה מבית דינו של הרב ר' שמואל יודא קצנלנבוין והיה מפורסם בתיר למדון פוסק. ההספד המר שנשא המודינה על מותו נדפס בספר הנ"ל, מדבר יהודה. ר' אבינדור הובא לקבורות בפאדובה וראה אדותיו תני 17, וע' במאמרו של בלוי, כתבי, ח"א, דף

דיואן – יהודה אריה ממודינה

על כל דינים	דין אביונים	לא שם הפקר	בית דין הפקר
5 רב א"ב יגדור	פרץ בדור	מציוידאל	כל רו חוקר
שנ"ה ב"ה חי	חשון יום חי	עיני כל איש	מות עקר
חשך השאיר	וברום מאיר	בין היכל אל	הוא כמבקר
כי עת יאמש	אור השמש	לתחנונים	לנו בוקר

(משנת שס"ג)

ר.ל. (ק"ח)

אשה משכלת לו

על מ"ק אשתו (של ר' מנדולין פורטו כהן) קבורה אצלו

(שש תנועות)

אשה משכלת לו	הנה באה אצלו	יום י"ז תשרי שס"ג	ושמה מרת די"נה
יחדיו היו תמים	בוה כל הימים	עתה גם במרומים	עמו שם משכנה.

112-100. נוסח המצבה הנ"ל נוכר ב,אוצר השירה והפיט, חלק ג' דף 518 סימן 43; צונץ שטערבעטאנע רושם את יום מותו י"ג לנובימבר שנת 1601 – י"ח חשוון, שס"ב. ובכ"י סואבה (אוסף אדלר) דף כ"ד, עמוד א' סימן 73 – ב רשום נוסח מצבה על קבר אשתו של הרב הזה ובטוחה ההשערה שגם נוסח זה הוא מעטו של המודינה, וזהו:

גבירה רבנית חכמת לב ותבנית
צדקה הנה פה בעפר יסודה
הלא זאת היא שרה כשמה כן כשרה
כנפיה הגם כנפי החסידה
ונאון רב דורו האיר מכבודו
אביגדור ציוידאל אישה צור תעודה
בחית ניסן שע"א יום מחלה ושועה
אוי מהר שפר באנו לחרדה
בכית אל תתעדן עמו שם בעדן
ועוד תשוב תבוא תוך קהל ועדה.

אשתו מתה איפוא בשנת 1611 עשר שנים אחרי פטירת הרב. משקל הנוסח הוא יתד וארבע תנועות בדלת. שלש תנועות יתד ותנועה בסוגר.

3. בוקר-רועה בקר.

8. יאמש, יחשך בנין קל מלשון אמש ופייטני ישראל היו רגילים ליצור פעלים כאלה ע' צונץ, סינאנאג.

סאעו. דף 417.

ר.ל.

בעלה של דינה ר' מנדולין פורטו כהן מת בי' כסלו שס"ב (ל"א, סימן ג') וסואבה (ע' שם) חושב אותו למחבר הספר הקטן, צפנת פענח שנדפס בשנת 1555. ב,מכתבו' סימן מ"ח המודינה קורא לו, הכהן הגדולי י"ז תשרי שס"ג-יום ד', ב' לאוקטובר 1602.

ציוני קבר

רלא. (שע"א)

אות היא

על מ'ק גיסי כמ' יוחנן בכמ"ר יצחק שמחה ו'ל

בכמ"ר יצחק	אל יוחנן שמחה	קבורתו	אות היא לעולמי עד
ירא שחק	איש תם ובר לבב	סעודתו	מבין לכל מצוה
ופה נדחק.	נקרב לאל שדי	ערובתו	פסח שנת שפ"ג

(משנת שס"ה)

רלב. (ק"י)

אבן ראשה

ועל אשתו (של כמ' הירץ שבאדין ו'ל) קבורה אצלו

(ארבע תעוה)

אומר כולה	רבת כבוד	זאת אל אשה	אבן ראשה
זלה"ה בעלה	הכהן	משה נפתלי	היה החר'
מרת ברע"נדלה	ובשם נקראת	עם שכל טוב	בה היה חן
הודה גלה	פנה זיוה	אבכה תמוז	בשנת כשמ"ה
עשה כלה	מות הרע	על הבנים	לקח האם
לשכב אצלה	עם זוסלן שם	גם לשמריה	ולישראל
גדל שלה.	כי ראתה כי	מאס רוחה	עונג בכל

רלא.

ע"ד גיסו זה נותן לנו המודינה ב,חיי יהודה" את הידיעות האלו: (דף 41), ובגורנו (של זבלון בן המודינה שנהרג) דקירת חרב או רומח עד שהלך מאתם (מאת הרוצחים) צועק אבי אבי כי אנכי מת והדם שוחח ויוצא כמעין ולא יכול ללכת הבית והלך לבית גיסי יוחנן יצ'ו והפיל עצמו על המטה". ולהלן בדף 47: אחרי חג הפסח שפ"ג נפטר לעולמו גיסי ואחי שני כמ' יוחנן שמחה ו'ל אחי אשתי נהפך עלי לבי באמת כי היה לי כאח". שפ"ג, כך תקנתי לפי הנוסח ב,חיי יהודה" ובכ"י שלנו בטעות סופרים שס"ג. ויוחנן זה הוא אולי היוחנן הנוכח לעיל בסימן ק"ג שעל שמו חבר הפייטן חידה.

ערובתו, כלומר ערב פסח; ע' בירהק הגרמני, כרך 72 ע' 216 (מד"ק).

רלב.

מצבת בעלה משה נפתלי הירץ שבאדין רשומה לעיל סימן רכ"ב. האם נקברה אצל בניה ישראל, שמריה וזוסלן שמתו מקודם. גדל שלה, המלים בלתי מובנות ואולי צ"ל שילה.

5. כ"ח (אבכה) תמוז שס"ה (=כשמ"ה) = יום ה' י"ד ליולי 1605. אבכה תמוז, עדה"כ יחוקאל ח' י"ד.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(משנת שס"ו)

רלג. (קפ"ד)

לאיש אשר אל לו כמפעלו

על מצבת קבורת הקצין הנכבד כמר יוסף זלמן זצ"ל

<p>כי בא עדי קצו אני הקבר הנהיג בנחת רב לכל בן עבר הבדל לבין ביתו ובין בית חבר משיב לכל עני ונעדר שבר האיר פני מורח ועוד כל עבר יוסף לבית זלמן לכל בו סבר שנת שס"ו עליון והעלה אבר אליו מנוחה היא ולנו שבר יקום ואז יאמר אני הגבר.</p>	<p>לאיש אשר אל לו כמפעלו בטוב פעולותיו ועצותיו במשכנותיו יה ולא היה ירא אלהים חי בעודו חי באור גדולתו וענותו גביר מאד ישר והוא כשר עדי בליל י"ט אב קראו אב לרום שמי עולם ונתעלם ועוד בתת עפר מתי מספר</p>
--	---

רלד. (קע"ח)

הנה מקום אתי

על מ"ק משה בן בנימן פאנו

<p>קצת מהוד שבחו בתום את אל רוחו ולא הבאיש ריתו בשפכו את שיחו יגיעו עם טרחו ונר אל בית גוחו בי"א חשון נוחו בחסד למשיחו.</p>	<p>לכן מה טוב תתי כי היתה נאמנה ישר כל עת אונו זכר עני מסכן ולצרכי הרבים למאור בתפלה שנ"ו השלים שניו עת אל שדי ישלח</p>	<p>לעצמות איש עתי בכל פינות פנה לבנימן ובנו דרכיו אז תכן ומפעלים טובים וחברה הוללה וכן הסתיר פניו גויתו תצלח</p>	<p>הנה מקום אתי עם צדיקים נמנה הוא משה מפאנו וביום מותו גם כן הניח לקרובים סיוע לכתולה אלה המה בניו עוד יפרח כעץ לח</p>
---	---	--	---

רלג.

1. השוה לזה את הקינות סימן רי"ב, רי"ג.
2. אני הקבר, במקום הגבר.
7. סבר-תקוה; ובסופי הבתים כמה מלים בלשון נופל על לשון (עבר-עבר-אבר; שבר-שבר-סבר).
8. י"ט אב שס"ו=יום ג' כ"ב לאויגוסט 1606.

רלד.

1. על אחרים ממשפחת הפאנו ראה סימן מ"ו, ר"א, רי"ד.
7. ונר, כך תקנתי ובכ"י ויגר בלי מובן ונגד המשקל.
8. י"א חשון שס"ו (שנ"ו)=יום א' כ"ג לאוקטובר 1605.

ציוני קבר

(משנת ש"ע)

רלה. (רמ"ח)

לכמ"ר בן ציון

על מ"ק הרופא הישיש החר' בן ציון צרפתי ו"ל

(שש חנועות)

ובתורת אל בקי	הרופא המובהק	צרפתי פה חביון	לכמ"ר בן ציון
שי"ן עי"ן וך נקי.	ראש חדש ניסן	בנבורות שיבתו	עלה למנוחתו

או

רלו. (רמ"ט)

ישיש ישיש

(ארבע חנועות)

וטהור רעיון	רופא מובהק	מלא עסיס	ישיש ישיש
בן ציון.	צרפתי כמה"ר	בכל גובר	חכם חבר

רלו. (ר"ן)

לילד שעשעים

על מצבת נער בן כמ' יהונתן שמחה. קלימאני יצ"ו

ששון המשפחה	וראשו כתם פז	ויקר בן שועים	לילד שעשועים
יהונתן שמחה	לבית קלימ"ני	ואביו איש נדהם	שמו הוא אברהם
לבית אל למנוחה	ואחר כן עלה	שנת זה קרב"ן ח"י	עדי ח"י חשון חי

רלה-רלו.

למצבת קברו של הרופא בן ציון צרפתי חבר המודינה שלש נוסחאות, את שתי הגיל והשלישית שנתפרסמה בלוחות אבנים סימן מ"ג. הנוסחא האחרונה נבחרה כנראה ע"י קרובי המת. ואין זה הרב בן ציון צרפתי הנודע ע"י המחלוקת בדבר המקוה מרוויגו. בשם זה היו חיים או שלשה גדולי הדור וע' עליהם לוחות אבני שם הערה לסימן י"ג. ראש חדש ניסן, כך תקנתי לפי ל"א סימן מ"ג הכולל את הנוסחה השלישית של אותה המצבה. ובכ"י הדיואן רשום בטעות סופרים פעמים ראש חדש מבלי הוכיר ניסן. הרב הגדול בן ציון צרפתי, שאין זה הרופא הנ"ל, מצבתו רשומה בלא סימן י"ג (מת ביום ד' ניסן של אותה השנה, ש"ע) והשוה לזה הערה לסימן קמ"ב. ר"ח ניסן שע"ז היה ביום ד' ה' לאפריל 1617.

רלו.

קלימאני, משפחה ידועה ובל"א נדפסות כמה נוסחאות של מצבות לבני המשפחה הזאת; השוה לזה שיר סימן קס"ג; אחדים מבני אותה המשפחה נזכרים בכתבי דף ק"ע.

דיואן—יהודה אריה ממודינה

ר.לח. (רנ"ד)

בן יקר רך וטוב

על מ'ק הנער אהרן ז'ל בר כמר מאיר בר שמעיה יצ'ו שארי

(שש חנועות)

בר מאיר שמעיה	הוא אהרן הלוי	נקבר פה ורטוב	בן יקר רך וטוב
בשנת ש"ע מנויה.	יום כ"ף גימ"ל ניסן	בית הנעורים	מות אותו הרים

ר.לט. (רס"ב)

אשה חונה

על מ'ק מרת מלכה אם כמ' זרח הלוי יצ'ו

-----	-----	-----	-----
הסתר מלכה	זוה עפר	במקום זה	אשה חונה
לוי זכה	מנחם ז"ל	יהושע	אשת לכמ"ר
הבין דרכה	אלהים הוא	שנת הש"ע	יום א"ך בשבט
יאיר חשכה.	ברוב חסדו	יחיה אל	ולעת מתים 5

(משנת ש"א)

ר.מ. (רמ"ו)

ילד שעשועים

על מ'ק נער בן כמר יוסף גרשין יצ'ו

נקרא לו אביגדור	על שם רב זקנו	פה נחמד ונעים	ילד שעשועים
עם אל חי במדור.	ע"א נפטר ונפשו	ר"ח תשרי שנת שי"ן	בן יוסף גרשין

ר.לח.

כ"ג ניסן ש"ע=יום ו' ט"ז לאפריל 1610.

ר.לט.

ע"ד זרח לוי, ידידו של המודינה, השוה סימן פ"ב, קע"ג והשוה לזה, כתב"י דף ח', מ"ט. כ"א שבט ש"ע=יום א' י"ד לפיברואר 1610.

ר.מ.

הילד אביגדור היה נכדו של הרב ר' אביגדור ציוידאל, כפי הערתו של סואבה בכ"י אדלר 675 בשולי הגליון סימן 177. א' תשרי ש"ע=יום השבת י"ח לסיפטמבר 1610.

ציוני קבר

(משנת שע"ב)

רמא. (רנ"ז)

בחור כארזים

על מ'ק ליאון ספירה ז'ל

ספיר"ה תם וישר
ועץ חיים מאושר

פה נקרא יהודה
השע"ב למקום

עצמותיו גנוזים
בו הלך בשנה

בחור כארזים
מר חשון שמנה

(משנת שע"ג)

רמב. (ר"ם)

בת איש גדול

על מ'ק מרת רייצלן אשת ה'ח'ר שאול מורטירה זצ"ל
(ארבע תנועות)

מרת רייצלן
נשים כלן
עם שדי לן.

פה ותמימה
הודה עוטר
פה במנוחה

אשה רמה
שאול מורטירה
שע"ג רוחה

בת איש גדול
אשת ה'ח"ר
יום ח' סיון

(משנת שע"ה)

רמג. (פ"ד)

בית מועד לכל חי

על מצבת כמר יצחק בר רפאל ז'ל מאנקונה

מתהלך בעמיו
תוך גנוי מרומיו

אל איש טוב וכשר
שע"ה ח'י באדר

הן רעי ואחי
נקרא שם בבית אל

בית מועד לכל חי
יצחק בר רפאל

רמא.

יהודה (ליאון) ספירה יש לו בל"א נוסח אחר על מצבת קברו ואין הוא נמצא בדיואן שלנו. צריך לחשוב
בודאות ששתי הנוסחאות הן להמורדינה. עוד אחד ממשפחה זו נוכר בסימן רס"ז. ח' חשון שע"ב=יום השבת
ט"ז לאוקטובר 1611.

רמב.

1. ואין זה הרב שאול הלוי מורטירה שהיה חי בויניציאה טרם שנתמנה לרב בקהלת אמשטרדם וע'
כתבי דף ק"ז הערה א'. ח' סיון שע"ג=יום ג' כ"ח מאי 1613.

רמג.

ח'י אדר שע"ה=יום ג' י"ז לסברואר 1615.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(משנת שע"ו)

רמד. (רל"ח)

רופא לכל בשר

על מצבת קבורת הרופא מונטלטו

ב

א

על הר מאד נשפה לבבות רוחשות
אבד באליה ישורון שבר
כי העלה מפה כנשר אבר
שבחו לרוב גדלו הלא עת לחשות

רופא לכל בשר ומפליא לעשות
מלכת בני צרפת משרת, גבר
הוקם עלי כל הוד, ועוד בקבר
מן דת תעודת אל שפתיו לוחשות

רמד.

1. הלא זהו המפורסם ר' אליהו מונטאלטו מילידי האנוסים בפורטוגאל שנמלטו לאיטליה, רבו של הישר' דילמידנו, שהיה מקודם רופאו של הדוכס בטוסקנה ואחרי כן היה רופאם של המלך והמלכה בצרפת. ר' אליהו היה תורני גדול וְעשה פסק ארוך שהותר לו ללכת במרכבה בשבת בארחות פאריו הן מפני שהיה רופא המלך הן מפני שהיה איסטניס וקשה עליו לילך הרבה ברגליו והן מפני שארחות פאריו מטונפות ומליאות טיט מכל עבריהן' (נירונדי, תנ"י, דף 13; ע' גיץ-שפר, דברי ימי ישראל, חלק ו', דף 383 וחלק ח' דף 14). וע' גם, כנסת ישראל' לרש"י פין דף 115. אולם על מצבת קבורתו של המונטלטו הנמצאת בבית הקברות לקהל עדת ישראל באמסטרדם חרות נוסח אחר וזהו:

א . . . . . (שורה ראשונה חסרה)

'לישראל כהריאל והר תלול הלא זה הוא

'יחי וזכו ואור שחרו באמרם לו פאר דור הוא

'הרק עמו שמו עמו הלא שרים יבקשו הוא

'והוא להם בחצריהם בקול יקרא ואלי יה הוא. (כנסת ישראל, שם).

ובספרו, ארי נוהם', דף 66 הוצאת יוליוס פירסט, לייפציג 1810 המודינה כותב בפנותו אל תלמידו ר' יוסף חמיץ (ע' לעיל סימן ע"ו, הערה) שבשבילו חבר את הספר: והגיע פה (זה יותר מכ"ה שנה) החכם ר' יהודה גאלאנטי שליח מארץ ישראל וסמוך לביאתו היה מוטל על ערש דוי החכם המופלא הרופא ר' אליהו מונטאלטו נ"ע, והלכנו רבים מבעלי התורה לבקרהו כי היה עניו ודעתו מעורבת עם הבריות עם כל גדולת הכמתו, ועודנו שם התחיל הנאלץ נ"טי לספר מעשה נסים ונפלאות האר"י ז"ל (מהכתובים לעיל אשר מהר"ר יש"ר כתב) ואחרי רוב דבריו נתחזק הרופא ז"ל וישב על מטתו והתחיל לצעוק בקול גדול ולא ידענו מה היה לו כי חשבנו אחזו אותו הכאב מהחולי ובצעקתו אמר בלשון ספרדי: איני יכול להחריש ולסבול. חי אמתי! הכל שקר וכזב, אותותינו לא ראינו, אין עוד נביא, אין אתנו יודע עד מה, או היה מכשף או שקר היה כל אלה ואל תוסיף דבר אלי בדבר הזה'.

4-5. לפי יבמות צ"ו, א': כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הוה שפתותיו דובכות

בקבר.

ציוני קבר

ד	ג
אישים מאד רהו וכן תמהו על איש אלהים זה אשר לקוח וי הי בהעלות אל לאלהיו. 15	10 לא כהתה עינו ונס הרוח יום בי"ת באדר עת אשר קרהו בשנת יבוא שלו"ם ושם ינוח

רמה. (רס"ח)

כהן לאל עליון

על מ'ק כמ' ויליקמן כהן מאיסטי

מאד נאמן וויליקמן הלא נטמן באל רחמן.	עם אל ועם אדם נקרא יהודה הוא שלו"ם ובשלוה ישמח ויתעדן	ואיש תמים ובימים בי"ט תמוז ושם יושב	כהן לאל עליון זקן בשיבה בא הובא לקבר זה שמה מנוחה לו 5
---	--	--	---

רמו. (רמ"ד)

משה וכהן

על מ'ק הבחור בע' כהן פנארוטו מת בדוגייה

מלאו ימיו אלי עמיו ובמרומו.	בחור אשר לא נקבר ונתאסף ישכב בגנוי אל	עקיבא זה שנת שלו"ם יכפר לו	משה וכהן בר שבת ביום ראשון זעף אשר נשא
-----------------------------------	---	----------------------------------	--

6. הר' מאד נשפה רמו לשמו וגם לשם העיר טור-הר (Tours) בצרפת ששם מת ר' אליהו בהמצאו בדרך נסיעתו ללוות את הנסיכה איובלה לבית בורגון לספרד לנשואיה.

7. באליהו ישורון, שני השמות האלה כתובים בכה"י באותיות אשוריות וגדולות לאות שאלה הם שמות פרטיים ויש להם איוה רמו. מהו הרמו לשם, ישורון? אולי היה ר' אליהו מונטלטו נקרא גם בשם 'ישראל' או 'ישורון' ובמדה ידועה אולי אפשר למצוא ראיה לזה ברשימה שעל המצבה הנ"ל לישראל כהריאל? ע' אור החיים לר' חיים מיכל.

9. הכוונה כמו לו דומיה תהלה.

11-12. יום בי"ת באדר (שע"ו)-וב, כנסת ישראל' (שם) מובא על סמך מאמר ב.המניד' שנה י"א צד 309 שהוא מת יום, ב' כ"ט שבט'. הרשימה של המודינה היא בודאי הנכונה ביותר. וע' ירחון כרך י"ז דף 328. ב' אדר שע"ו (שלו"ם)-יום השבת כ' לפברואר 1616.

13. רהו (במקום ראו) כן תמהו, עדה"כ תהלים מ"ח, ו'.

רמה.

1. מאיסטי, ושם זה נכתב לפעמים איסטי (Este). י"ט תמוז שע"ו (שלו"ם)-יום ב' ד' ליולי 1616.

רמו.

פאנארוטי, ממשפחה זו נזכרים שלשה שמות בדיון. ע' להלן סימן רנ"ט. רע"ז; בדוגייה-סירת דונה הכוונה, כנראה, שמת על ידי הלם רעם (זעף אשר נשא').

דיואן – יהודה אריה ממודינה

רמז. (רל"ט)

מעין גנים

על מ'ק כהר' יעקב אספרי"ל

(ארבע תנועות)

מעין גנים	לנשוא פנים	לא שב ריקם	כל לו שואל
קצין ושר	צדיק ישר	כמה"ר יעקב	א"ש פר"י א"ל
נקרא לבוא	ליל יו"ד בו	בשנת שלו"ם	אל בית האל
ולקץ ישוב 5	אדם חשוב	עם כל שוכבי	עם ישראל.

(משנת שע"ז)

רמח. (רס"ז)

ערב לחג סוכות

על מ'ק מהר"ר אבטליון מרוויט ז"ל

ערב לחג סוכות	שנת שע"ז	עלה לאור במאור	פני עליון
מורה חכם לבב	ורב בינה	מוכתר בדת האל	כאבטליון
אל בית יקותיאל	אנוש רשום	מנהיג בני דורו	בלי רפיון
נדיב בכל נתיב 5	ועל כן שם	שם לו מקום חופה	ואפריון.

רמט. (רס"ג)

זאת המנוחה

על מ'ק אשת הנקרא שישי קצב ז"ל

זאת המנוחה אל	בת ישראל	יוטלן כשרה היא	רבות טובה
אשת כמ' שמשון	בכמר גרשון	קצב להלולה	אין לו קצבה
טבת מעט טובו	כ"ד בו	שע"ז דתקיף לה	עלימא טובא
עתה לעת ערב 5	הן היא באה	ולקץ ובה בקר	הנה שבה

רמח.

אבטליון מרוויט, הוא הרב הנודע ר' אבטליון בר' שלמה ואחיו של יקותיאל שפסל את המקוה, ושניהם היו נקראים לבית Consigli. בלוחות אבנים' סימן קס"ז רשום נוסח מצבת דולצי אם בני יקותיאל מרוויט. והרב הנזכר הציב תמונת רבו כמוהר"ר שמואל יהודה קצנאילבונג זצ"ל לנגד עיניו ע"י הצייר ואותה לקח לו והניחה בבית מדרשו לקיים מה שכתוב והיו עיניך רואות את מורך' (תניי, דף 17); ע' ס'. פלני מים' ו' ב'. י"ד תשרי שע"ז=יום א' כ"ה לספטמבר 1616.

רמט.

שישי, אולי זה קצור מהשם שמשון; קצב, נקרא כך על פי אומנתו ואין זה שמשון קצב (בן יחיאל) שנטח מצבתו נדפס בל"א, סימן קכ"ח. כ"ד טבת שע"ז=יום א' א' ינואר 1617.

ציוני קבר

רנ. (רע"א)

חדש ובן שנה

פארינץ נקרא בשמו	אשר בר' יהושע	ילד אתי נמנה	חדש ובן שנה
אל אביו ולאמו.	עזב כאב גדול	סיון שע"ז תמים	נפטר בכ"ו ימים

רנא. (רע"א)

בן שש כבן ששים

על מ"ק בן כמר מנחם דעורא יצ"ו

ובר חכים	כי בן זקונים הוא	בעץ הדעת	בן שש כבן ששים
שנות רכים	הוציא כגמליאל	שמואל בן	לכמר מנחם בר
כטל משכים.	לאל עליון	שנת שע"ז הלך	כ"ף בית בתמוז חוך

רנב. (רע"ב)

אליעזר הנה עזר

לאליעזר ובן שלום

אליעזר הנה עזר

בשנת שע"ז ושם שובת.

נפטר מפה ביו"ד טבת

רנ.

יהושע סארינץ נוכר ב. כתב"י דף 102 הערה 4 והשוה לזה סימן ק"ג, קכ"ט. כ"ו סיון שע"ז=יום ה' כ"ט ליוני 1617.

רנא.

כ"ב תמוז שע"ז=יום ג' כ"ה ליולי 1617.

רנב.

י' טבת שע"ז=יום א' י"ח לדצמבר 1616.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(משנת שע"ח)

רננ. (ר"ע)

מן הנשים מתות

על מ"ק אשת כמר יצחק שיניאור ספרדי

(שש תנועות)	(חמש תנועות)	(שש תנועות)	(יתד וסתי תנועות)
מן הנשים מתות	אל שעת לדת	זאת הנקברת פה	בבקר אור
בת ח'י שנים טובה	ומאד נכבדת	בצק סר טרם	יחמוץ לשאר
בינונידה לכמר	יצחק נצמדת	בן הנדיב דון	שמואל שיניאור
ח' מרחשון שע"ח	מתה נפרדת	יום מר יום הנמהר	אשר אאור
ולעין אראלים אין	הסתר מגדת	כי שם שמן זך הוא	ולמאור

רנד. (שי"ב)

צדיק לובש

על מ"ק ר' דוד פיראצי ז"ל

(ארבע תנועות)

צדיק לובש	כמעיל צניף	אחר מצוה	רץ לקראת רץ
ובקידוש אל	היה סניף	הה"ר דוד	ן' פיראץ
ראש חדש אב	אותו הניף	בשנת שע"ח	מות נמרץ
עוד יקום עת	ייתי יכניף	כי יתקיים	חזון נפרץ.

(משנת שע"ט)

רנה. (שט"ז)

אשה רבת כבוד

על מ"ק הוקנה אם הכהנים בני הרופא יצ"ו

(שש תנועות וארבע תנועות)

אשה רבת כבוד	לכל מרפא	חסד וצדקה לה	פה נצבה
מרת פיג"לן היא	אשת רופא	החר' יוסף כהן	תמרי נצב"ה

רננ.

.5 ח' חשון שע"ח=יום ב' ו' לנובימבר 1617.

רנד.

.ר"ח אב שע"ח היה ביום א' כ"ב ליולי 1618.

רנה.

.3 בלוי, כתב"י דף 105 הערה 2 חושב בוודאות שהרופא יוסף כהן תמרי הוא יוסף כהן הנוכר שם

ציוני קבר

אחר שיבה על רוב טובה.	גימל טבת שע"ט עדן שכר הרבה	על הר נשפה שם על גפי	נקראת ללכת שם תמצא במנוחתה
--------------------------	-------------------------------	-------------------------	-------------------------------

(משנת ש"פ)

רנו. (שט"ו ו)

ראה בחור וטוב

על מ'ק בחור היה חתנו של קרובי כמ' משה שמחה יצ'ו

שמואל עלמי"א ואמו בוכיה ויד לו אל כס יה.	בעודו נער רטוב שנת שין פ"א נעדר בקול שדי יקשב	אשר נקטב קטוב בח' שני אדר זכותו יחשב	ראה בחור וטוב מאורו הן קדר בגן עדן ישב
--	---	--	--

(משנת שפ"א)

רנו. (שכ"ט)

דר כוכב

על מ'ק מרת סטילה אשת כמר טובלי כהן יצ'ו

(ארבע תנועות)

נור נשים כהן אישים מפח מוקשים ובשלושים.	ויאסף לכמ' ט"ב ל"י רוחה יצא שם עם שמחה	עב קל רכב הוד אל בעלה שפ"א כארי הן תתעדן	דרך כוכב מרת סטילה יום ה' תשרי ובגן עדן
--	---	---	--

שהמודינה כתב מכתב בשמו, וזה נראה לי למוקשה. במכתב הנ"ל אין זכר לשם תמרי ולא לאומנותו בתור רופא. יוסף תמרי כהן הנוכח בשיר סימן ק"פ הוא אולי נכדו של הרופא הנ"ל. המצבה נתפרסמה ע"י סואבה ב.יודישע צייטשריפט' של גייגר שנה ט' עמוד 211. ג' טבת שע"ט=יום ה' כ' לדצמבר 1618. רנו.

1. משה בן יצחק שמחה היה ניסו של המודינה, אחי אשתו ומת ביום כ"ד אב שס"ה בדמי ימיו והוא מזכירהו ב.חיי יהודה' ומעיר שכתב את נוסח המצבה לקברו (נדפס בלי"א כינן קכ"ו). הציון יצ'ו הוא כאן טעות סופרים מצד המודינה. משה שמחה הלא היה מת כבר בשנת שס"ה. ח' אדר שני ש"פ=יום הששי י"ג למארץ 1620.

רנו.

4. ה' תשרי שפ"א=יום ו' שני לאוקטובר 1620.

2. בעודו נער רטוב'- אבל כבר היה חתנו של משה הנ"ל; עלמי"א=Almagia.

דיואן—יהודה אריה ממודינה

רנח. (של"א)

נקי ובר לבב

על מ'ק הר' יעקב ישראל ז'ל

בתושבחות	שוע מהולל הוא	גבר תמים	נקי ובר לבב
זו בשמחות	יתום ואלמנה	ובניחומים	תמך ידי אביון
שת בטוחות	מצות ויראת אל	בן רמים	הר' יעקב ישראל
הרוחות.	נפטר ובא לאלהי	י"ט בימים	ניסן שנת שפ"א ⁵

(משנת שפ"ב)

רנט. (שמ"ה)

אדם ישר תמים

על מ'ק הוקן כמ' אלכסנדר פנארוטי ז'ל

(שש תנועות)

פנארוטי זצ"ל	אלכסנדר כהן	זקן ושבע ימים	אדם ישר תמים
מפה ארץ צלצל.	עלה למאור חיים	שפ"ב פרע חובו	ירח ניסן ה' בו

רס. (שמ"ו)

איש שר ואוהב זה

על מ'ק כהר' דניאל כרוב ז'ל

נדיב גביר הר' דניאל כרובו	איש שר ואוהב זה אדם חווה
לכל ולרחוק גם אל קרובו	נכבד ומטובו נודע טיבו
שמשו אוי פנה מפה לערובו	נפטר בשי"ן פ"א ב"ת כ"ח טבת
בין כוכבי השמים לרובו.	אכן מקום צורו יהל אורו ⁵

רנח.

ר' יעקב ישראל, השוה לזה סימן רע"ב, רע"ג. י"ט ניסן שפ"א=יום השבת עשירי לאפריל 1621.

רנט.

השוה לזה סימן רמ"ז, ר"פ. ה' ניסן שפ"ב=יום ד' ט"ז למארץ 1622.

רס.

2-3. כרובו-קרובו, הקבלה. כ"ח טבת שפ"ב=יום ב' עשירי לינואר 1622.

ציוני קבר

(משנת שפ"א

רסא. (של"ז)

אפרים קשה יום

על מ'ק כמ' אפרים קריש ו'ל בקוסטנטינה

אפרים קשה יום	בכמר מרדכי קריש	איש תמים וישר	בין עמיו מעולה
שפ"ג כ"ף בכסלו	מות רע וחרש	ימיו מחציתם	כרת תם מכלה
ויניציאה עדי פה	הובילו מפרש	רגלוהי דבר נש	ערבין למליה.

רסב. (שמ"ד)

אשה עצורה פה

על מ'ק מרת חנה אשת כהר' יוסף נ' דנן יצ"ו

אשה עצורה פה	תמה ברה פאר	בעלה בחייו לה	לב ער אונן
המעטירה היא	מרת חנה והוא	קצין כהר' יוסף	אבן דנן
שפ"ג בחית אייר	הכה מכה לכל	החי בקומתן	ובצביון
פה היתה תמיד	עם אל עליון בכן	עתה בצל שדי	עוד תתלונן.

רסא.

ר' אפרים קריש נזכר ב, כתב"י דף 7-10 ומובאים שם המכתבים שהיה המודינה מריץ אליו בעניני שר'ת ומ, כתב"י סימן ט' נראה שהקריש היה סופרו עוזרו של המודינה (עד כאן כתב אפרים קרישי בנ' ימים) כ' כסלו שפ"ג=יום ד' כ"ג לנובימבר 1622.

4. רגלוהי וכו', לפי מאמר הגמרא, סוכה ג', א'.

רסב.

יוסף נ' דנן, וב, כתב"י סימן קצ"ח נמצא כתב נחיתת תואר חכם, שנתחבר על ידי המודינה לרופא בפאדובה, לבקשת הקצין הר' יוסף נ' דנן. גם כאן (שורה 3) הוא נקרא קצין וצריך לשער בוודאות שזהו אותו ר' יוסף. ח' אייר שפ"ג=יום ב' ח' למאי 1623.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(משנת שפ"ד)

רסג. (תי"ד)

אדם ילוד אשה

לשים על מצבת קבורת כהחר' שמעון המכונה וימלן לוריאה ו'ל

ב	א
באו לקוברו פה לחוף ימים	אדם ילוד אשה קצר ימים
זקן נשוא פנים פאר דורם	בין קץ וסוף הן זה בגוע רם
כי שם בנס ניצל בתוך עירם	חבר ואיש בינות אשר הורם
גופו, טהור עין כל לבן קמים	5 תמיד להנהיג עם, אנוש תמים
ד	ג
מש"ק בכ"ו אדר השפ"ד עלה	10 זכור בין השרים לטוב, שמעון
אל אל ועד עת קץ יהי מעון	לוריי"ה קצין עם אל מאד נעלה
15 לו פה וישתעשע בגן עדנו.	זרח בפאדווה מכון שכנו

רסג.

1. שמעון וימלן לוריאה היה אביו של הרופא דוד חיים לוריאה וראה אדותיו סימן ע"ט. פ': ואין זה זלמן (שמעון) לוריאה מארץ ישראל שהיו לו דין ודברים עם המדקדק והמשורר רבו של המודינה ר' שמואל ארקיוולטי (כתבי, דף 152). רש"ז לוריאה היה נקרא גם שמעון מפאדובה במקום שהיה אחד מפרנסי הקהל (שורה 12: זרח בפאדווה). והמודינה מספר עליו ב.חיי יהודה' כי כאשר גור השלטון בשנת שס"ב ליסד גיטו בפאדובה היה הוא אחד משבעת ואחרי כן משלשת השתדלנים שנבחרו לנהל משא ומתן עם השלטון. בשנת 1589 היה גר בויניציאה ובאותה שנה פרצו שוטרי המושל לביתו לחפש בבית מסחרו בנדי משי שהמסחר בהם היה אסור או ליהודים (כתבי דף 123 הערה 4). ובכ"י אדלר 675 דף כ' סואבה מעיר בשולי הגליון שר' וימלן היה בנו של הרב ישראל לוריאה. המצבה הזאת רשומה גם בכ"י סואבה ומשם הובאה ב יודישע צייטשריפט' של גינר שנה ט' עמוד 210. ע' תג"י, 232.
6. פה לחוף ימים-ויניציאה.
8. בנס ניצל וכו'. סואבה משער שבדברים אלה נמצא אולי רמו שהמת בקש בצוואתו להוביל את נפתו לוויניציאה או שהוכרחו לזה ע"י מעשי רדיפות בפדובה.
10. בין השרים, נגד המשקל הדורש כאן יתד ושתי תנועות. כ"ו אדר שפ"ד-יום א' י"ח למארץ 1624.

ציוני קבר

רסד. (שנ"ב)

הוד בת חכם

על מ'ק אשת כמ' משה ציידאל בת החכם גרשון ו'ל

(ארבע תנועות)

מציידאל	אשת משה	הנה נדף	הוד בת חכם
אורה חדל.	אחר לדתה	תמוז שד"ף	דיאמאנט"י

(משנת שפ"ה)

רסה. (שנ"ה)

צוה אדוני

על מ'ק כמ' ברכה דינה ו'ל

הוא לבית דינה	בכמר שלמה	ברכה פה	צוה אדוני את
ובם נמנה	גומל חסדים טוב	פני אביו	מת בחצי ימיו
בן מ"ג שנה.	אל בית מנוחתו	שנת שפ"ה	כ"ט לאייר בא

(משנת שפ"ו)

רסו. (שנ"ח)

יראת האל

על מ'ק אשת כמ' אברהם סקארמילה ו'ל

(ארבע תנועות)

ומהוללה	רבת כבוד	כל הימים	יראת האל
סקארמילה	מרת חנה	אשת אברם	חוננת דל
מרום עלה.	רוחה לשמי	השי"ן פ"א וי"ו	יום ו' כסלו

רסד.

משה ציידאל והנוכר להלן (סימן רכ"ט) מרדכי בן שמשון ציידאל כנראה שהיו ממשפחת הרב הגדול ר' אבינודר ציידאל ממנטובה. דיאמאנטי מתה בשנת 1624 ולא בשנת 1622 כרשום בכתבי ח"א, דף 111 הערה 1.

רסה.

כ"ט אייר שפ"ה=יום ה' ה' ליוני 1625.

רסו.

אברהם בן גרשון סקארמילה מת בן שבעים שנה בכ"ג אדר ראשון שפ"ה ונוסח מצבתו נמצא בלי"א סימן קפ"ב. ו' כסלו שפ"ו=יום ו' ה' לדצמבר 1625.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

(משנת שפ"ט)

רסו. (שע"ו)

לקבורת איש ישר

על מצבת כמר מתתיה ספירה ז'ל

(שש תנועות וארבע תנועות)

לקבורת איש ישר	הולך תמים	לכמ"ר מתתיה ספירה	אנכי אות
שפ"ט עד לא זקן	בא בימים	ה' תמוז לו למות	תוצאות
ישוב עוד בתשועת	העולמים	כי יגיע או	קץ הנפלאות.

רסח. (שע"ה)

רבו נבוני לב

על מצבת חתני היקר כמהר"ר יעקב בר קלונימוס הלוי ז'ל ..

רבו נבוני לב	בישראל	מיום גלותם מן	ירושלים
אך זה לבד חכמה	ויראת אל	החכים ביד לשון	וברגלים
נפטר לילה ה' ר"ח תמוז השפ"ט.			

רסו.

ספירה, השוה לזה סימן רמ"א. ה' תמוז שפ"ט=יום ג' כ"ז ליוני 1629.

רסח.

ר' יעקב היה אביו של יצחק מן הלויים ולשניהם, חתנו ונכדו הגה המודינה אהבה רבה והרבה לדבר עליהם ב,חיי יהודה'. ר' יעקב נשא את רחל דיאנה בת המודינה לאשה בשנת 1613, חבר את הספר, נחלת יעקב' להגנת הקבלה ומבקר שם גם את טענותיו של המודינה נגדה. הוא היה מתפרנס מלמוד הומרה והרקידה ולאומנתו זו רומיים הדברים, החכים ביד ולשון וברגלים'. והפייטן מתכוון כאן למאמר מדרש תנחומא, ויקרא י"ח: שלשה דברים ברשותו של אדם הפה והידיים והרגלים.

נוסח המצבה הנ"ל נתפרסם ע"י סואבה מתוך כה"י שלו ב'יודישע צייטשריפט' של גייגר שנה ט', עמוד 209. וב,חיי יהודה' דף 33 המודינה נותן לנו כמה ידיעות ע"ד חתנו זה: ובחדש תמוז שע"א שדכתי את בתי דיאנה מב"ת להחר' יעקב לוי יצ"ו בן הנקרא קלמן די סאדוואני ז'ל ונדרתי לו ת"ן דוקאטי ור' דוקאטי בנדים נשען על רחמי שמים' (החתונה היתה בשנת שע"ד). ולהלן דף 44 הוא מקונן על מותו: חתן דמים למעלות היה לי הר"ר יעקב בר קלונימוס הלוי ז'ל מלא חכמה כרמון בתורה וקבלה וחיצוניות, ודרשן ירא חטא וחסידי ענו מכל האדם אוהב למעלה ונחמד למטה אוהב בתי אשתו מעטו ומכבדו יותר מעטו, שמח בחלקו ורואה טובה בכל עמלו מלאכתו מלאכת הריקוד, ותורתו ומעשיו בלי ניקוד, סופר מהיר ובעל לשון צחות בכתיבה, לא אוכל לגמור בהללו, בו הייתי מתנחם בעצבון ההעדרים בני אשר יצאוני ואינם והיה לי למשיב נפש, יום אחר חג השבועות נפל למטה וליל יום ה' ר"ח תמוז שפ"ט נפטר לעולמו ולא היה קטן וגדול פה הוא אשר לא בכה עליו כי לא הגיח כמותו בקהלות אלו'. ולהלן בדף 51 המודינה מוסר לנו שדיאנה אלמנתו של ר' יעקב נישאה אחרי כן בחדש כסלו שנת שצ"ב למשה פאנו בנם של יהודה סאלטארו ואשתו פוליוויא (ר' יהודה היה דודו של המודינה). ר"ח תמוז השפ"ט היה יום ה' כ"א ליוני 1629.

ציוני קבר

(משנת ש"צ)

רסט. (שפ"ו)

לא מלאו ימיו

על מצבת כמר יהודה יפה ז"ל

לבית יפה	אמיץ יהודה הוא	בעת קצו	לא מלאו ימיו
בעוד יפה	יצא בעוד חזק	ברק חצו	ארבע בתמוז שץ
ולו יפה.	אף שם לנפשו טוב	מעון רבצו	נוה לגופו פה

(משנת שצ"א)

רע. (שצ"ו)

דבר בעיר כנס

על מ'ק מלכה אשת כמר יעקב לוסטרו יצ"ו בפאדווה

ותתחלחל מלכ"ה	פה להיות	רגלי נכבדת	דבר בעיר כנס
כשמה מלכה	על כל בנות דורה	לכל נחמדת	מרוכ חשיבותה
עם חין ערכה	ידע אנוש טובה	לוסט"רו נצמדת	לאיש כמר יעקב
שצ"א מוכה	סיון ביום ח' בו	מגו נפרדת	בימי בחורותה ⁵
הוא יבין דרכה.	עד כי אלהים	שמה עומדת	עדן מנוחתה

(משנת שצ"ב)

רעא. (שצ"ח)

נקיק הסלעים

על מ'ק הרר' רפאל מררי ז"ל

ובעל בעמיו	ונשא ונכבד	לישר ונעים	נקיק הסלעים
מהלך בתומיו	ר"פאל מר"רי	הלא הוא כהח"ר	מפואר ונבחר

רסט.

ד' תמוז ש"צ=יום ו' י"ד ליוני 1630.

רע.

ח' סיון שצ"א=יום א' ט' ליוני 1631.

רעא.

רפאל מררי, השוה לזה סימן קצ"ב. כ"ב אב שצ"ב=יום ב' ט' לאויגוסט 1632.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

לכל איש בדמיו	מלובש ועוור	צדקה כשרין	כאבהן ואורין
ועלה לשמיו	שנת צ"ב ונפטר	בכ"ף ב"ת מנחם	5 ויצא מעוטר
מנוחת עצמיו.	בכבוד תהי פה	יחיה רפאים	ועד אל פלאים

רעב. (ת"ב)

אשה פאר אישה

על מ'ק מרת אסתר מב'ת אשת כהר' יעקב ישראל יצ'ו

ופה שוכבת	תמה והיא אסתר	שמו מנגד	אשה פאר אישה
ולו אוהבת	אמנה אחותו היא	בישראל	ממשפחות רמות
בכנ נחשבת	ובעד נדיבותה	לאין מספר	הודה ותפארתה
ובו נצבת	באה לעולם זה	שנת שנ"ח	5 יום ז'ך לחדש אב
ברום לשבת	צ"ג עלתה נפשה	וכ' טבת	נשאת שנת שפ"א

רעג. (ת"ג)

נפש הדר בעלה

וחקק בעדו אישה בחייו על מצבה בעדו

כמו שלהבת	ה"ר יעקב יצ'ו	קשורה בה	נפש הדר בעלה
מאד נעצבת	על כן עלי מותה	ונאהבים	היו בני אחים
הלום נקרבת	הכין היות אצלה	בעוד רוחו	מקום לגופתו
בלי מחשבת	הבא לבן אדם	אלהים בו	5 העת אשר יגוור
עוד הכי מורכבת.	אדמת בשרם	אחדים פה	או יהיו שנית

רעב.

הנוסח הוה הוא היחידי שבנוסחאות המודינה הכולל ידיעות מפורטות מחיי המת. הנפטר נולדה איפוא ביום השבת כ"ז אב כ"ט לאויגוסט 1598. נישאת בשנת 1621 ומתה ביום הראשון ב' לינואר 1633.

רעג.

ואין זה הר' יעקב ישראל הנוכר לעיל בסימן רנח. שמת בניסן שנת שפ"א. יעקב ישראל מסימן רעג. זה שהכין את נוסח מצבתו בעודו בחיים. מת כפי שיוצא מכ"י אדלר 675 סימן 150 ביום א', כ"א חשוון שנת ת"ג=1643.

ציוני קבר

(משנת שצ"ו)

רעד. (ת"ח)

אשה יפה

על מ'ק מרת חנה אשת כמר' ברוך מילי יצ'ו מאיש לוקחה וזאת ליל מש'ק כ"ח כסלו השצ"ו בת
כ"ו שנים

(ארבע תנועות)

אצלי חונה	תמה ברה	שרת טעם	אשה יפה
מרת חנה	חן לה רשמה	ברוך מילי	אשת לכמ'
כשושנה.	אך עוד תפרח	בימי בחרות	יבש צמחה ⁵

(משנת ת"ה)

רעה. (ת)

על מ'ק החכם ר' דוד לומברווז

(שש תנועות)

עתה עם אל שוהה	רב מדע בדתות	צדיק טוב באלהית	חכם בנימוסית
כ"ח טבת תי"ו ה"א.	לשבת במנוחה	שם לאור עלה	כהר דוד לומברווז

רעו. (ח')

לכל הבא

לחקוק על מצבת קבורת הה"ר רפאל ו'ל מאנקונה שם עשיתיו

יהי שואל	והשוכב	ועמד פה	לכל הבא
אשר יואל	ואודיעה	אני אשיב	בקבר זה
סרניאל	חכם לבב	בעט מהיר	מנת חלקי
בישראל	צבי רץ אב	ארי גבור	כנשר קל ⁵
ומיכאל	אלהים חי	רפא נא לו	רפ"אל נא
יחיה אל.	עדי מהים	מנוחה תן	לנשמתו

רעה.

ר' דוד לומברווז זה היה. כנראה, חותנו של המשורר המפורסם ר' יעקב פראנטיש, ע'. מתק שפתים'.
הוצאת ברודי, דף 103; ואני נוגע בדבר, איך אומר תהלות הגביר ישר ונבון ר' דוד לומברווז בואת
השירה, והוא חותני לראשי עטרה. תהי נפשו בצרור החיים צרורה'. ובני משפחת לומברווז נזכרים עוד
בסימן ל"ח, קס"ט; בנמוסית-באלהית, כמו תורה עם דרך ארץ. כ"ח טבת תי"ו-יום השני ט"ו לינואר

דיואן - יהודה אריה ממודינה

רעז. (ט"ו)

איש רך גם טוב

לשים על מצבת (בנימן) אח כמר אשר יצ'ו

(ארבע תנועות)

איש רך גם טוב	נים אף לא נים	פה עד יום קץ	שם אל גר בה
ב'ן י'ה מ'ן אז	דר חי עד כי	אל עב רום על	סוף תם הן בא.

רעח. (ת"ה)

זקני הנה לך

על קבר ילד בן ג' שנים וחצי של הרופא מהרי' חמיץ יצ'ו נקבר לעומת זקנו בן ק"ד שנה

זקני הנה לך	ילדיך רכים	שניים ושלישים	נתונים אל פאה
חמס מות הרע	אשר כה משפטו	אני לא בן ארבע	ואתה על מאה.

רעט. (פ')

בנין הקל

על מ'ק מאירלי אח פואיל

(ארבע תנועות)

בנין הקל	על איש סכל	אמנם חכם	ליקח מצוות
הן גבר אל	חסד גומל	מאיר נקרא	עובר הוות.

רעח.

השוה לזה סימן ע"ז: הוקן הוא אולי ר' יהודה אביו של הרופא ר' יוסף חמיץ.

רעט.

מאירילי-מאיר והוספת. לי' אולי כמו. קלירלי', שם בלתי רגיל; בכתבי, דף 84 נזכר שם. הבחור כמר' אויאלי ואולי זה טעות סופרים או דפוס וצ'ל פואיל? ואפשר ששמו היה פאול. גבר אל-אל גבר.

ציוני קבר

רפ. (שע"ד)

הולך בהנהגת מדינתו

על מ'ק כמר אליקים פאנארוטו ו'ל

כצדיקים	ביתו בתום לבב	בהנהגת מדינתו	הולך
ואליקים	כהן לאל עליון	עלי דוים עדי שיבה	חומל
אוי שדי ואל יקים.	ועוד יחיה מתים	לרו"ם טי"ב גן	פנ"ה

רפא. (שנ"ו)

עטרת אל בעלה

על מ'ק אשת כמר אליעזר פאדוון ו'ל

מרת בילה	אליעזר מפאדווה	ואשת לכמר	עטרת אל בעלה
הר הכרמלה.	בלכתה אל עליון	שבחה נגמר	נדיבה לאביון

רפב (שצ"ו)

אבן זאת

על מ'ק מרת אורה בת כמ' אשר כהן אשת החר' יוסף גולילמי יצ'ו

(ארבע תנועות)

פה לנקבה	על הנסתר	נכח לזכר	אבן זאת
אש"ר סבא	בת כהן	יוסף גולילמי	אשת החר'
עוד רב טובה	עוד רב חסדה אף	בגבורתו	אור"ה קדר
היא שבה.	אם עוד בבקר	הנה באה	בערב היא

רפ.

ב.חיי יהודה'דף 26 המודינה רושם: ראש שנת שנ"ה (1595) הלכתי במונטאניניה עם אמי מורתי ובני מרדכי לשוט ובשובי לשלום התחלתי ללמד בבית כמר' אליקים כהן פנארוטי יצ'ו הייתי סומך על שולחני ולומד בביתו ולי כעשרים ושנים תלמידים.

4. המלים עם ראשי התיבות רוממות לשם: פנ-רו-טי, וכך השם כתוב בכ"י סואבה (אדלר 675) סימן 295.

רפא.

אליעזר פדוואן היה אולי אחיו של יצחק בן משה פאדוואני תלמידו של המודינה ששירו, מומור לתודה' לכבוד ספרו של רבו, גלות יהודה' נדפס בראש הספר (דפוס פאדובה שנת ת'). ר' יצחק היה אחרי כן לרב ברומא והוכירו ברלינר, תולדות היהודים ברומא, חלק ב', דף 55. והשוה לזה המכתבים ב, כתבי' סימן קצ"ב, קצ"ו.

רפב.

ר' יוסף גולילמי היה איש חסדו ומיטיבו של המודינה כפי שנראה מפתח דבריו שנדפס בספר, בית יהודה', וע' ריא"מ דף 104.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

רפג. (שנ"א)

אשר הוכיתי

על מ'ק העלוב הבחור כמר יצחק יפה ו'ל

אשר הוכיתי מן	מאהבי	באכוריות חמה	ושטף אף
זדון תקות חנף	אר"י ט"ב	ופר מקרין אותי	הלא טרף
נקום נקמת דמי	אלהים חי	יהי רוחם תמיד	כקש נדף.

רפד. (שכ"ח)

בחור ובן שועים

על מ'ק הבחור דון שמואל אברבנאל ו'ל

בחור ובן שועים	מות חטף	ובתוך אדמה זו	שם מטתו
מים שטפוהו	אבו נקטף	פתאום לרום עלה	למנוחתו.

רפג.

הנוסח הוה נמצא גם בכ"י סואבה (אדלר 675) סימן 276 וממעל רשום שם: נרצח ליל ש'ק י"א אדר שפ"ד (1624). והמחבר קורא לו, העלוב' לפי המנהג בכמה מקהלות ספרד לקרוא בתואר כוה למי שנפטר פחות מבן נ"ב שנה (ע' דיני הסגיר, לפי מנהג אלגיר, דף א', עמוד ב'). ב, מוכרת רבני איטליה' הוצאת ווינר דף 54 נוכרת, חברה קדושה בעיר ריניו נקראת חברת העלובים'.
3. אר"י טב"ח, בסימני ר"ת בכ"י ואולי יש בזה רמז לשם הרוצח שהיה אולי מבני ישראל, ואפשר שלוח נרמו בציון, מאהבי'.

רפד.

נוסח זה נמצא ב, לוחות אבנים' סימן קע"ח אבל שם נדפס בטעות השם דון אברהם אברבנאל ו'ל. בלי"א רשום למעלה יום מותו כ"ו אדר שע"ח (1616) מה שלא נמצא בכה"י שלנו; על אברבנאל הוה סימן קע"א.

ציוני קבר

רפה. (שע"ב)

דבורה פה

על מ'ק מרת דבורה אשת כמר דוד סקארמילה ז"ל

סקארמילה אישה	לדוד	נור והוד	דבורה פה
מדע אשה	מאד גבר	תורת האל	ידיעתה
שבקדושה	לכל דבר	פונה תמיד	ובת חכם
עוד שמשה.	ושם זורח	נקראת לבא	שמי מרום ⁵

רפו. (ק"ה)

שבת בכ"ו תשרי

על מצבת קבורת הקצין כמר מרדכי בר' שמשון ציידאל ז"ל

על מי מנוחותיו	מנהיג לכל דורי	קצין לעם עברי	משכ"ב בכ"ו תשרי
היה בדורותיו.	צדיק ורב אונים	ללקוט בשושנים	עלה נשוא פנים

רפו. (קע"ו)

לברה כחמה

על מ'ק אשת החכם הרר' ברוך בן ברוך יצ'ו

ולבנות ישורון	עטרה לעצמה	צנועה חכמה	לברה כחמה
עדי כל יעירון.	שוכבת ערבות	ורבת נדיבות	מלאה חשיבות

רפה.

דוד סקארמילה, מת בד' תמוז השנ' והשוה לזה סימן רי"ט.

רפו.

ציידאל, השוה לזה סימן רס"ד; ובל"א, סימן קס"ג וקס"ד נדפסות שתי נוסחאות של מצבות של שבסון ציידאל (מת תשרי שע"ו) ושל אמו פיג'לן אשת אברהם ציידאל.
משכ"ב. כך תקנתי עפ"י כ"י סואבה ובנוסח הדיואן שכ"ב (?). משכ"ב=סס"ב; כ"ו תשרי=יום ב' כ"ב לאוקטובר 1601.

רפו.

הח' ברוך בן ברוך היה רב בוניציאה בזמן המודינה וחבר פירוש על קהלת בשם 'קהלת יעקב' (בוניציאה 1599), ע' תנ"י, 54.

דיואן – יהודה אריה ממודינה

רפת. (רמ"ד ז)

מלון אל בחורה

על מ'ק אשת כמ' דוד כהן מרקוצו יצ'ו

(שש תנועות וארבע תנועות)

מלון אל בחורה	תמה ברה	בין הוד רבות בנות	היא על כלן
לכמר דוד כהן	אשת החן	בת הר' יוסף גרשן	ושמה יוט"לן
אחר חולי ארוך	האל ברוך	אמר ברחוב עולם	עוד אל תלן
כי או בימי עדנה ⁵	או עת זקנה	מות שליט על כל	קא משמע לן.

רפת.

מרקוצו-Marcuccio; דוד כהן הוא אולי הנוכר ב, כתבי' דף 65 בתור אחד מתלמידיו של המודינה

מלבד נוסחאות המצבות שחבר המודינה הנכללות בחלק זה ובספר, לוחות אבנים' לאברהם ברלינר נמצא עוד מספר הנון של נוסחאות בכתב-היד של סואבה (אדלר 675) שנוכר בספר זה כמה פעמים, שאפשר להניד אדותיהן כמעט בוודאות שיצאו מעטו של המודינה. מתוך כתב-היד הזה שאב ברלינר, כאמור, את נוסחאותיו שפרסם בספרו הנוכר. לא ראיתי צורך להביא כאן גם את הנוסחאות האלו מפני שהן תופענה בקרוב במקום אחר. את כל הנוסחאות האלו הכנסתי אל תוך מאמר מיוחד הנקרא בשם, לוחות אבנים, חלק ב' והמאמר יופיע בספר השנה של בית המדרש לרבנים בסיניסטי לשנת 1933

THE DIVAN OF LEO DE MODENA

Collection of His Hebrew Poetical Works

Edited from a Unique MS. in
the Bodleian Library

By

SIMON BERNSTEIN Ph.D.

With a Foreword

By

Professor ISRAEL DAVIDSON

Published by the Hebrew Press of
THE JEWISH PUBLICATION SOCIETY OF AMERICA
PHILADELPHIA

1932

INTRODUCTION

INTRODUCTION

I

The Divan of Leo de Modena published here is copied from a unique manuscript in the Bodleian Library at Oxford.¹ An almost complete table of contents listing all the poems included in the Divan has been published by Adolf Neubauer in 1878,² ever since the collection has repeatedly attracted the attention of all who are interested in the cultural history and literature of the Jews of Italy in general, and more particularly, in the great and rare personality of the author of the work under consideration.³ It is singular, however, that no attempt has yet been made to publish, either in full or any considerable portion of this material notwithstanding the fact that for more than fifty years past it has been the fervent desire of many scholars and students of literature to see the poetical creations of de Modena in print and thus made available to a large circle of admiring readers.

The manuscript of the Divan consists of seventy-four folio leaves and one page, or one hundred and forty-nine pages in all. To our regret many pages of the manuscript have been lost. Besides the first folio, folios number 5, 6, 7, 8, 21, 22, 23, 24, 45, 46, 47, 48 and 53 are missing, or twenty-eight pages in all. There are 370 items in all, and there is sufficient evidence that in its complete form the number of poems in the manuscript should have reached well above four hundred.⁴ The manuscript is written on small-sized leaves, in Rabbinic Italics, and evidently

¹ Cf. Neubauer, catalogue of Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library No. 2157.

² Cf. Adolf Neubauer, *Leo de Modena's Diwan*, *Isr. Letterbode*, Amsterdam Vol. III (1878) p. 99.

³ Cf. Leo de Modena's *Autobiography Chayye Yehuda* edited from the MS. by David Cahana, Kiev 1912; excerpts of the same autobiography appeared in Abraham Geiger's edition of *Modena's Magen ve-Zinah*; cf. also Geiger's *Leo de Modena*, Breslau 1856; other extracts of the same autobiography were published by I. S. Reggio in his *Behinath ha-Kabbalah*, Goritza 1852; v. also S. D. Luzatto in his *Igeroth* pp. 286-293; M. Soave in *Corriere Israelitico* 1862-65; Ludwig Blau, *Leo de Modena's Briefe und Schriftstuecke*, Budapest 1905-6; N. S. Libowitz, *Rabbi Yehuda Aryeh Modena*, New York 1901; v. also Cecil Roth, *Venice, Jewish Community Series*, Philadelphia 1930, pp. 212-244.

⁴ One arrives at this figure by adding to the 288 items, actually comprising 300 poems contained in this Divan, the 82 epitaphs of Modena published by A. Berliner in his *Luhoth Abanim*, Frankfurt-am-Main, 1881. Hayim Michael, who had our Manuscript before him, speaks in *Or ha-Hayim* of 465 poems supposedly contained in the Manuscript. Modena's grandson Isaac, in his preface to his grandfather's *Magen va-Hereb*, states that the collection contained 400 poems.

is the work of a single copyist, though there are some few places wherein the handwriting differs slightly from the rest. Each one of the pages is closely written and consists of twenty-six to twenty-eight lines, the writer taking care not to leave any blank spaces.⁵ Whenever he did feel obliged to leave a little blank space at the bottom of a page he invariably took care to fill it in with some proverb or brief aphorism. The arrangement of the material is entirely without order and sequence. The writer evidently was interested mainly in assembling his material and but little concerned with its arrangement either in accordance with content or date, so that we find secular poems and religious hymns, epitaphs, wedding songs and dirges rubbing shoulders with each other. The arrangement of the various compositions in accordance with their various divisions and classifications as they appear in the book before us is due entirely to the initiative of the present editor.

Neubauer describes this unique manuscript as an autograph copy. This is readily seen from the various erasures and the changes in the text made by the hand of the writer, a strong evidence that the manuscript is an autograph copy. In an introduction to one of the poems (46) Modena does indeed describe himself as the "copyist."⁶ This, however, ought not to preclude the possibility that, in copying, the author might have availed himself of the help and cooperation of some of his friends and pupils who did the work out of love for their master. In the poem No. 214, for example, it is noted that the concluding lines of the poem are missing, and the copyist adds: "and we do not know what is to follow here." The term "we" certainly is indicative of more than one person. Modena usually speaks of himself in the first person and in but a few instances in the third person singular. The fact, however, that in not a single instance a name of an assisting copyist is mentioned may lead to the assumption that in spite of some occasional help, the author himself copied the manuscript. From what we know of the honorable attitude of Modena towards his collaborators in other works of his, whom he invariably mentions by name, it is very hard to assume that he should have made use of copyists without crediting them for their work in a single instance. How painstaking he was in this respect we readily can see from his *כתבים* i. e. "Letters", where he explicitly states that some of these letters have been copied by some one else, mentioning the name.⁷ Most

⁵ This was usually done by prominent authors as a precaution against the habit of some scribes of filling in vacant spaces with unrelated material.

⁶ "אמר הסופר הכותב"; compare note 37.

⁷ See, for instance, Blau, part II, p. 10, letter 9, containing the following remark: "The

probably he did have some assistance in selecting and sifting the poems, but the final task of transcription was performed by himself. Neubauer's assertion with regard to the autographic character of this manuscript should therefore be accepted by us as beyond dispute.

It is difficult indeed to determine the exact period of time during which Modena began the copying and the collecting of his poetical creations, but there is a basis for the assumption that the beginning was made not earlier than the year 1595. This is evident from the rhymed endorsements (Haskamoth) that he was in the habit of composing for various books, for the greater number of which he also acted as proof-reader. From the fact that he took care to append to each of the poems the notation that "it is published there" (giving the name of the book) it is to be assumed that the copying of the same in the Divan was made after the poem's publication in the named book. Since the oldest printed book from which an endorsement had been copied into the present Divan (No. 20) is Nahmanides' "Torath ha-Adam," Venice, 1595, the copying of it must necessarily have begun later than the named date.

We need to assume that the manuscript was not written continuously but rather over a more or less long space of time, perhaps over a period of many years. The earliest poem found in this manuscript is a translation of parts of several Canti from Orlando Furioso by Ludovico Ariosto (1, 2), the translator being at the time, as duly noted by him, twelve years of age, which would place it in the year 1583. The most recent item in the collection is the text of an epitaph composed for the tombstone of R. David Lombroso (275), written in 1645 at the time when de Modena was either seventy-four or seventy-five years of age. It is to be noted here that this text, as is so readily seen in the MS. copy, was copied by an unsteady hand, evidently the hand of a very old man. The collection covers a period of approximately sixty-two years, and is practically a life-work.

Leo de Modena was one of the few among the Italian rabbis of his generation who maintained a scientific-historical attitude towards their writings, even towards that part of their writings that is usually described as occasional. Modena almost invariably notes the year when, and sometimes also the place where, this or that poem was composed. Most of the Italian rabbis of the period sought to *deliberately* deny all information with regard to the time and place in which a particular letter or poem was written, the appending of these facts being considered by them as an act tending to diminish the literary value of the composition,

letters up to now were copied by Ephraim Karisch within three days." *Ketab* was the usual term for a letter used by Italian Jews; cf. Umberto Cassuto, *Blau-Festschrift* p. 302, note 39.

the linguistic and stylistic value of a literary document depending in their estimation on the fact of its being beyond and above time and space.⁸ Due to this idiosyncrasy of theirs we have lost a great deal of valuable information bearing upon the cultural history of the Italian Jews. Leo de Modena, however, not only did not adhere to this pernicious custom, but on the contrary considered it his duty to provide the coming generations with much valuable information concerning his own private and public life as well as Jewish communal life of his day, in accordance with the exact day and year of their occurrence. The *Divan* constitutes Modena's final literary contribution. This is to be noted from the fact that in the *Divan* he refers to the already-spoken-of "Letters" as of a work long since completed.⁹ Two most valuable biographical works of de Modena, his above mentioned autobiography "Chayye Yehudah," and his "Ketawim," meaning Letters, are accessible in printed form. The present *Divan* may also, to a certain extent, be added to these historico-biographic works, all of them shedding an exceedingly brilliant light on the eventful life of this great rabbi and teacher and his time.

Leo de Modena entertained an exceedingly high regard for his own poetical talents. He felt fully convinced of his own inborn gifts as a versifier, and quotes with great pride the remark of his teacher, the poet and grammarian Samuel Archivolti, that "in him he gave birth to a pupil in his own form and image in wisdom."¹⁰ As a matter of fact, Modena did look upon himself as an authority

⁸ V. N. Porges, *Zeitschrift f. d. Hebr. Bibliographie* volume I, p. 3.

⁹ Cf. poem 53, about which he says: "As noted in my letters."

¹⁰ It is not however entirely proper to assume with any degree of certainty that the laudatory phrases of Archivolti necessarily refer to the poetic ability of his pupil. It is far more logical to believe that the master sought to describe in these complimentary terms the deep interest and ability displayed by his pupil in the rules of the Hebrew Grammar. As a matter of fact Modena mentions with gratitude on every possible occasion the love that his great teacher implanted in him for the Hebrew Grammar, in the knowledge of which he saw one of the foundation stones of Jewish studies. Modena also frequently expressed himself in strong terms about the rabbis and other writers of Hebrew who sinned against the rules of the Hebrew Grammar. This will also explain the great, frequently passionate, respect shown by Modena towards the Christian Hebraists, pointing to their great accomplishments on behalf of the language of the Torah and the Prophets. Modena recognized also that the disesteem in which the Christian Hebraists held the rabbis for their neglect of Hebrew Grammar was entirely justified. We find the following introduction to his endorsement-poem (see poem No. 38) of R. Jacob Lombroso's edition of the Bible (Venice 1624), which furnishes us with a clear picture of the conditions prevalent at the time: אל נחמות ה' אל נחמות הופיע מפרום קדשו היום הזה לאחת מעצבותי ומשברי לבי ואם רבו כמו רבו כי הוא היודע כמה ביניהם גדל כאבי כאשר שמעתי כן ראיתי כמעט בכל המקומות אשר נפוצו שם בני עמנו מאיה שנים עד הנה למוד הדקדוק הלך ונתמעט בכלל עד כי היום לבד אחד מעיר או שנים ממדינה נשכח באמת מלב היה ככלי אובר ואין דורש לא ללמוד ולא ללמד מנער ועד זקן ומלמדי החינוקות יניחוהו בקרן זווית ובקריאה ובפתרון פסוקי המקרא. רטין אמנושא ולא ידע מה רטין הני תנא ולא ידע מה תני. אין בהם טעם בוונן טעם ולא רוח ברוח דעת הנקודות ולא הבנה בשם כלה

in the art of poetical composition and was in the habit of expressing his opinion on all questions pertaining to poetry with perfect assurance and with consummate faith in his own thorough knowledge of the subject. We even find mention made by him in his autobiography of his "poet pupils,"¹¹ but one cannot be certain whether he meant to describe by this designation actual pupils of his, youths whom he was instructing in the rules of versification, or not. Most likely what we really find here is a reference to a "poetical school" of which the author considered himself the founder and leader. We do know of at least one instance in which a group of ten poets, or rather versifiers, most of them rabbis, physicians and youthful scholars, were grouped about the person of Leo de Modena as their leader.¹² The degree of certainty with which he speaks of his own poetical greatness may be gauged from the fact that in some of his proverbs he places himself in the same category with Ibn Ezra and Immanuel ha-Rômi.¹³ One need not however necessarily assume to find traces of arrogance or lack of modesty in these self-conscious expressions, as it was considered quite proper for the recognized poets of the period to speak in self-laudatory terms of

או פועל בחשכה יתהלכו. וידוע כי יסומו כל מוסדי הכוונות יען בלשונו הקדוש נקודה קטנה כקוצו של יוד תשנה ביאור המלה. וטעם מלעיל או מלרע יסבב ההפוכות הזמן. וכמה הרים גדולים תלויים בחוט השערה ממנו. באמת כי היה דוה לבי כאשר זכרתי ימים מקדם בימי חרפי בלמרי משפטי צדקו סמורי הרב ארקיוולטי וצוקיל בעל ערוגת הכשם כי או היה לכלנו שפה ברור לקרא ולפתור על פי המסורה והדקדוק כל דרדקי דבי רב באיטליה. ועתה היינו להרפה לשכנינו לענ וקלם והרין עמם) לאמר אפילו מחכמיהם ונדוליהם יש ויש אשר לא ידעו מוסדות לשונם עצמו ודרכיו ואורחותיו. ועיני רואות וכלות חבורים בחכמה זו ומקראות באות בהמצאות בלשון הקדש פארצות רחוקות מאשר לא מבני עמנו אין קץ לשבחם. ויורא בארעא ובעל הבית בחוץ. אראה בנחמה כי עורני ונחמני החכם המפואר נרין אשר לבד הוא נשאר מיתר הרופאים למחלת הדקדוק הנודעים לי היום בקי בחכמה הזאת ובכלל כלליה ופרטיה. העת מסר עצמו להרפים מקרא זאת ופירושה בדיוק רב והגהה עצומה. ובכל המבואר בהקדמתו לפניו, עמל ומורה לא ישוער ולא יסופר. ועיני ראו עד אשר זכה להתחיל ולהשלים לשלום, היה לי למשיב נפש ולכלכל בשיבתי רוחי הנכאה יען מעתה יראו יושבי קצוות מאוחתיו ויקראו בספר תורת ה' אלהים ונביאו מפורש בשום שכל ויבינו במקרא קריאה דאחיא מדיוקא. והנה כי כן יבורך נבר ירא ה'. ואני עם היותי זקן ושבע אימים ויפני לבי מהוליד עוד שירים ושירות נכנסה בי רוח הוית לזוז מכל מכאובי ונעים לשמו לזמר, עונה ואומר.

¹¹ See notes to poems 5 and 225.

¹² This occurred at the time of the publishing of the booklet "Blil Hamitz" (Venice, 1624) by a group of friends and admirers of the Cabbalist and physician Joseph Camis on the occasion of his receiving the doctorate at the University of Padua. This book was published under the "editorship" of Leo de Modena, whose poem (see poem No. 77) is the leading one in the collection. A copy of "Blil Hamitz," of which only two copies apparently seem to exist, is in the possession of Dr. H. G. Enelow, through whose courtesy I had the opportunity to become acquainted with its contents. The other copy is to be found in the Library of the Hebrew Union College in Cincinnati.

¹³ Cf. poem 115. There can be no doubt that in referring to Immanuel, the author had in mind Immanuel ha-Rômi and not his own contemporary Immanuel Francis. This becomes evident not only from the text of the proverb but also from the fact that he couples him with the name of such a figure as Ibn Ezra.

their own creation. One finds this same self-laudatory tone in the earliest days of Spanish poetry and all the way down to the very last of the Italian poets of the sixteenth century.¹⁴

Despite it all, it would not be fair to say that the high-sounding praises of his poetic greatness were entirely undeserved. When reading these phrases it is indeed hard for one to free himself altogether from the impression that the man who spoke thus must have felt inwardly certain that his words would be accepted at their face value by those to whom they were addressed. And it is almost impossible to gainsay the fact that in the circle of his contemporaries in Venice de Modena was looked upon as a truly great, and in a certain degree even a national poet. He not only wrote a rhymed endorsement to Israel Nagara's "Zemiroth Israel" (Venice, 1599-1600) in which he proclaimed that "there was none like Israel in Israel," but he soon became a liturgical poet accepted by a number of Sephardic and Ashkenazic communities. The hymns composed by him, whether for household or synagogal use, were speedily included in the prayer-books of various communities during his own lifetime.¹⁵ Modena's recognition as a poet survived him and was passed on to later generations. Gherondi speaks of him as "the composer of hymns and the poet," Landshuth names him the "Payetan," while Delitzsch asserts that "Modena's poetical attempts were not without success." Delitzsch values the verses of Modena higher even than those of Azariah di Rossi, and the latter is considered as one of the talented versifiers in the field of Hebrew Literature.¹⁶

Modena adhered most meticulously to the rules of versification. The Meter, borrowed by him from the Spanish poetry, he looked upon as a sacred principle never to be violated. In contradistinction to some of the great Rabbinical versifiers and poets who looked upon the Meter as an Oriental interloper that had no legitimate place in Hebrew poetry and diction,¹⁷ Modena was of the opinion that the Meter was of essential importance to the proper sound of a poem. He would not permit himself the violation of the rules of rhyme and meter even in the composition of an epitaph. He demands not only the categorical observance of the Meter, but also the strict rhythmical divisions of a poem into columns. He criticized severely a certain poem that had been divided into an uneven

¹⁴ See Kol Shirei R. Shemuel ha-Nagid, edited by H. Brody, Warsaw, "Tushiyah" Publication 1900, p. 19 note. 17.

¹⁵ V. Zunz, *Literaturgeschichte der Synagog. Poesie* p. 428; Landshuth *Amudeh ha-Avodah* p. 67.

¹⁶ Delitzsch, *Zur Geschichte der Juedischen Poesie*, p. 70.

¹⁷ V. *Anthologia Hebraica*, Brody-Wiener, p. 14.

number of columns, three in number. According to his dictum, the verses must be divided into an even number of columns, either four or six, as only thus will the assonance of the poem penetrate into "the ears of the reader."¹⁸

At the same time Modena was a faithful disciple and imitator of the poets of his own day. Reading a good deal of Italian poetry and literature, he introduced all the forms known to Italian poetry in his own compositions. He makes ready use of the Terza Rima on every possible occasion. He makes use of the "Eco" form not only for his elegiac poems but also for joyful occasions. The acrostic is a particularly beloved form of his, and he makes liberal use of it. One of his favorite forms is the word-parody, furnishing a hint of some Biblical or Talmudic passage or saying, in which field he displays such a wealth of originality and brilliance that one can scarcely find his equal even among the classical Hebrew writers of his time.¹⁹

II

The excellent Modena biographer, Ludwig Blau, professes to find in Modena an imitator of the "Venetian poetic artificiality," and is of the opinion that "he was well schooled in the art of versification but no true-born poet." There certainly is a great deal of truth in this assertion, but one must bear in mind at the same time the fact that Blau really had no opportunity to become acquainted with the greater portion of Modena's poetry. All that he ever did see was not quite a full dozen of Modena's shorter verses and proverbs which, as Blau himself correctly states, accidentally were included in his "Letters." When one, however, makes the acquaintance of his Divan in its entirety he will reach the conclusion that in all events he has before him a writer of Hebrew poetry who was far above the writers of his age, one who is possessed of a remarkably vivid literary *esprit* besides. It is not at all improbable, though, that this *esprit* is that very something that Blau describes as the "Venetian artificiality."

It should be said here as clearly as possible that it would be venturesome indeed to describe Modena as a true poet. It is quite true that the Sixteenth Century was a period of spiritual decline for the Jews of Italy, but yet we can not overlook the fact that it was in this very epoch that the two remarkable Hebrew poets, the brothers Jacob and Immanuel Francis, lived. Yet we would be doing

¹⁸ See note to poem 97.

¹⁹ Blau I, p. 17 note 1 quotes several brilliant examples. A few other characteristic examples of witty word-parodies found in the Divan are the following: **עבד בהם בפרה, נשמד כל חי, אק נחמות**: **ה', עינו ראה בשל אחרים, אהבה מכלכלת את השירה, אל קשר החן וחבל היופ**.

a rank injustice to de Modena if in our own desire to form a true estimate of him we should take as a measuring rod these two magnificent and highly gifted poets, long since recognized as the heralds of the new Hebrew poetry. Modena was not really a poet, but a *Payyetan* in the truest and highest sense of the word. He took the art of Payyetanuth out of the bounds of synagogue and introduced it into the realms of secular literature. At the same time he gave much less thought to the reader than to the hearer. Already Blau has noted the fact that the poetic creations of the Italian Jews were meant more for the ear than the eye. The internal structure and form of many of his poems bear evidence that their author had their public reading or declamation in mind, and in addition group singing by his auditors.²⁰ The Piyyutim of Modena are linked spiritually not only with the synagogue but also with the usual secular gatherings, with the joyful and sorrowful occasions of public and private assemblies. The Piyyut Modena brought almost to the stage of real folk-songs in the spiritual life of the community.

The degree of popularity in the life of the community to which Modena brought the liturgical Piyyut is effectively illustrated by the great number of aphorisms and "signs" (mottoes) which he composed for various stressful emergencies, the *מכתמים וצינים* which compositions he apparently considered as of sufficient importance to perpetuate in his Divan. We have upward of seventy-five such items, written in a concise and brief style, and with exceedingly adroit interweaving of Biblical and Talmudic passages. The greatest number of these served as "signs," or mottoes, hung on the walls of synagogues and Yeshivoth, aphorisms and maxims which mostly served to adorn various religious objects, but many of them intended also for household use.

Literary critics should not, however, mistakenly assume that Modena was in the habit of composing such aphorisms either in the expectation of a modest reward or as a playful literary pastime. Such opinions are unqualifiedly wrong. The exercise of the Payyetic art was looked upon all through the Middle Ages as an exceedingly important educational medium, and many were the teachers and rabbis who diligently recast many of the prayers, laws and commandments in verse form in order that they might "all the better become engraved in the memory" of the people. Modena did however popularize this educational medium in an unusual degree through the graceful, easy-flowing

²⁰ See for example his wedding poem 189, where he states explicitly that he brought the poem along but did not recite it. It is obvious that this was an exceptional case and that as a rule he used to recite his poems, as was the practice on such occasions.

Hebrew verse which he systematically introduced into the synagogue, the home and the family. It is not therefore without due reason that his grandson, R. Isaac, his faithful collaborator, dwells with so much pride on the fact that not only his own synagogue but many others as well kept persistently asking Modena to honor them by the composition of the aphorism or sign that should serve as a moral reminder and instruction to the worshippers. The extent of his mastery of the Payyetic verse form and compositional art is to be noted from the consummate ease and thoroughness with which he handles the Aramaic language in some of his attractive poems. We have three such Piyyutim (Nos. 59, 79, 167) which from the standpoint of ease, grace, fluency of style and diction can serve as signal examples of the truly classical Payyetic literature.

Towards this secularization of Payyetic literature his position as Hazan, and an exceedingly popular Hazan at that,²¹ contributed not a little. Ever bearing in mind the assembly, on whose co-operation and assistance in the singing of same he counted from their very inception, Modena took meticulous care that his composition should be light and very easily understood. The hallmarks of beauty and supreme quality of a poem he professed to find in its simplicity, in its lightness and ease of comprehension. He speaks with bitterness of the poems that are obscure and difficult to understand, thinking perhaps not only of his contemporaries, whom he castigated mercilessly for such transgressions, but perhaps also of some of the poets of past days, the Spanish included. "A poem that is not as simple as a holiday prayer should be thrown into the river," he said (119). "Despise and ignore a poem that is in need of the commentary of a Rashi or the other great commentators in order to be understood", he advised again (114). The objective of a good poem should be to have the reader read it "as he runs along," without any undue effort on his part. De Modena was distinguished by the clarity of language and the ease of his diction in all of his various compositions. In his Divan however this clarity and grace are displayed in a unique and masterly form.

It is surprising to find what a small place the liturgical Piyyut occupies in the Divan. Throughout his literary career Modena experienced a special aptitude for the composition of prayers, and his prayer book "Tefilot Yesharim" apparently enjoyed great popularity.²² In the Divan we find but a faint echo

²¹ His grandson Isaac Ha-Levi (min ha-Leviim), in his introduction to Magen ve-Zinah says that he had a "sweet tenor voice that delighted the hearts of his auditors."

²² The first edition of this prayer book appeared most likely about 1620-22. The book was repeatedly reprinted in several Italian and other communities. Copies of most of these editions are to be found in the library of the Jewish Theological Seminary in New York. See Libowitz, p. 95.

of this tendency. The division devoted to religious Piyyutim contains but eight items, regarding two of which there may be some doubt whether they could properly be included in the liturgical literature (200, 201). Four of these eight poems (196, 197, 201, 202) are not found in our Manuscript, and three of them the present editor has taken from other, printed, sources. Among the poems missing in the MS. there are two that were exceedingly popular in various Jewish communities and were included in many religious works.²³ It is difficult indeed to find a true explanation for the absence of the liturgical poems. It is not impossible that Modena was not altogether certain that the Divan was after all the proper place for hymns and liturgical poems.

Modena began to versify in his earliest youth, almost in his very childhood. From his "Letters" we learn that as a ten year old child he already composed long letters written in a surprisingly beautiful Biblical diction.²⁴ The Divan contains two poems composed, as he informs us, when he was twelve years of age. In the first section of the Divan the one entitled "Poems of Youth," following the arrangement made by the present editor, there are twenty-two poems²⁵ that should be properly classified as the creations up to his seventeenth, or at most his eighteenth year. Only four of the poems bear the age of the author on them, ranging from age twelve to fifteen. But from the style as well as the content of the other sixteen we can readily guess that they are the product of early youth. We find here a few ironic verses aimed at some unsuccessful "poets," as well as against a certain versifier who attempted to imitate the young Leo's work. It is characteristic that these ironic verses occupy a really prominent space in this section; they evidently represent combats of wit between him and some of his fellow-students in the "Heder," or the Yeshivah. One of the poems (13), is not

²³ These are the items 196, 197. Another prayer composed by Modena, beginning with the words "אשר אניך פחוחות," a prayer for those confined in prison and written in prose, enjoyed great popularity and was repeatedly published in various prayer books. This prayer (No. 202 note) is not found in the Ms. The fact that Modena found it necessary to compose a prayer for the imprisoned ones leads to the assumption that the number of Jewish prisoners at the time was considerable. But there is no doubt that most of these were in prison mainly for disobeying the trade laws decreed at the time against the Jews, laws that practically forbade them to indulge in any trading other than cheap and village peddling.

²⁴ Cf. Blau, part 2, letters nos. 51, 55, 60, 61.

²⁵ To the twenty items included in the division of "Poems of Youth" two more should be added, namely No. 47, a poem composed in honor of the book "Arca Noae" by Marco Marini Bresciano, Venice 1593. In his Chayye Yehudah (p. 44) Modena informs us that he was fifteen years of age at the time he composed this poem. We should also add the wedding poem (161) composed by him in 1589 when not quite eighteen years of age.

without its due echo of the social status of the Italian Jews at the time. A group of Jewish young men went strolling on a certain Saturday in St. Stevens street in Venice, evidently with the intention of witnessing some sort of carnival in which the throwing about of eggs played an important part, and in which the Jewish youths became the target of the mob, the youths barely saving themselves by beating a panicky retreat. Cursing "the robbers and evil-doers" with bitter invectives, and employing a certain oath that is not entirely without its vulgar brilliance, the youthful poet derives the moral from that occurrence that "from now on we must not mingle with the ungodly on a holiday, but would do better to occupy ourselves with the study of the Torah, to which we shall hasten with the identical celerity with which the egg-throwers hasten to their pastime."

Curiously enough we find in this very collection of Modena's youthful poetry some few poems that achieved fame not only in Hebrew literature, but also in other literatures. We have first of all the poem dedicated to the card players (6). This poem, composed when he was thirteen years of age, is a parody of the celebrated anonymous poem aimed against the card-players, a parody which has been reprinted numerous times during the centuries. A new, until recently unknown, poem on the troubles of the card-player—and Modena himself was a victim of this weakness—we find in poem No. 7 which the present editor includes in the poems of youth. Though one cannot affirm with absolute certainty that his poem could not possibly have been written at a later date, yet it is most likely that it is a product of the period in which the above named parody was composed. In it the author—and it is characteristic indeed that he describes himself here explicitly as a "poet" (Meshorer)—complains bitterly against the evil fortune that has overtaken him for several successive years on Chanukah, that at the very time when others enjoy their holiday, "celebrate joyfully by feasting and their soul is full" his portion is financial disaster, an ironic allusion to the results of the Chanukah card game that had become a tradition of Jewish life. In his autobiography Modena speaks also of the heavy losses sustained by him in the Chanukah card game during his latter years, but this could scarcely serve as argument to prove that the poem in question was written by him in his latter days.

Among the poems that went to establish Modena's reputation in Hebrew literature the "Kinah Shemor" (3) should be included, and also the translation of the two canti of Ariosto's *Orlando Furioso*, (1, 2) a translation known to scholars for many past decades but which is being published for the first time in the present edition of the *Divan*.

The fact that Leo de Modena made the attempt in his youth to translate in poetic verse-form some canti of *Orlando Furioso* by the Italian poet Ludovico Ariosto was first made known to us by Adolph Neubauer through his above-mentioned article. It is somewhat surprising to us to learn that Leo de Modena never refers in his works to this translation of his. Despite the fact that he was in the habit of quoting with not little pride some of the poetical compositions of his youth, we find no reference to this translation either in his autobiography, "Chayye Yehudah," or in his "Letters," though this translation contains a considerable number of verses and hundreds of lines. It is hardly possible that this silence is purely accidental. But it is quite probable however, that Leo realized at a later and more mature period of his life the need of keeping the translation secret. For "*Orlando Furioso*" belonged to the species of literature towards which the conservative elements in quite a number of communities maintained a negative and even a suspicious attitude because of moral and ethical reasons, and that which had been condoned in a youth in his immaturity and light-heartedness would perhaps not have been forgiven at all in a Rabbi and teacher of a renowned Kehilah.²⁶ It should be noted here that even if such indeed had been the cause of his silence with regard to it, we do not find any evidence that Leo made any attempt to destroy or suppress his translation. On the very contrary, we get the impression that he safeguarded this translation all through his life with loving care and devotion, and thoughtfully provided that it should not be overlooked in a subsequent collection of his poetry. There is no doubt whatever that in the collection named the "Shirei Yehudah" mentioned by his grandson, Isaac Ben Jacob Halevi ("min ha-Leviim") this translation was extant in full text, together with the two folios missing in the unique manuscript of the Bodleiana.

The twelfth year in the life of Modena corresponds, as mentioned before, to the year 1583. He was living at the time with his parents at Montagnana and was receiving his pedagogical training at the hands of his beloved teacher Rabbi Mosheh Basola della Rocca. Leo studied with this master for three years

²⁶ Ariosto's poem was eliminated from the Italian sixteenth century revised editions on moral grounds. In the earlier sixteenth century editions this canto comes in as number 26 while in the 1532 edition it is numbered as 28. I am indebted to Umberto Cassuto, professor at the University of Firenze, for this information. The fact that Modena translated this canto proves that the editions issued up to the year 1583 not only were not censored, but that children were readily allowed to read them. The photostat of Ariosto's poem reproduced in the present book, p. 46, is taken from the Venice edition of 1560, kept in the Reserve Room of the New York Public Library, whose courtesy I gratefully acknowledge. In that edition this canto comes in as number 28. Cf. Introduction to *Orlando Furioso*, translated into English verse by William Stewart Rose, London 1823.

and was about thirteen years of age at the time of the latter's death, and on that occasion composed his elegy known as "Kinah Shemor." Before his coming under the tutelage of Basola, Leo had been taught for two years at Padua by the above-mentioned celebrated grammarian and poet R. Samuel Archivolti, so that at the time of his return to Montagnana the youth's knowledge of the Hebrew language must have been considerable. To what extent his knowledge of Hebrew and general literature had developed under the guidance of Basola may be gauged from the fact that a youth of that tender age had the self-confidence to undertake the translation of such a difficult as well as important literary composition as the Ballads of Ariosto. One must bear in mind the fact that the Orlando Furioso was seemingly popular among the Jewish readers of Italy. This is to be seen from the fact that an Italian version of the poem in Hebrew script circulated among the Italian Jews, an unailing proof of the popularity of the book among the Jews, and it is quite permissible to assume that it was as a result of one of these Hebrew-lettered copies, aided and encouraged by his teacher, that Leo undertook his translation.

Leo translated Ariosto's epic, as noted by himself, literally, "word for word."²⁷ We note in it the tendency to prove the literary and philological affinity of the Hebrew and Italian languages, and we also see here the deep love that the youth entertained for both of them. It was also this very tendency that moved the youth to compose his elegy of "Kinah Shemor" at the time of the death of his teacher in such a form that each word resembled both in sound and form some equivalent Italian word.²⁸ This translation from Ariosto affords us an excellent opportunity to judge the sort of educational training that Leo received in his boyhood. We are attracted by the simplicity of the language and the fluency of the style, which are the very opposite of the prevalent practice among the rabbis, scholars and poets of the period, known for their indulgence in rich

²⁷ Cf. line 1 (No. 1) בעברי מלה במלה. הנהקתי בעברי מלה במלה (No. 2).

²⁸ About the sources in which the Kinah Shemor elegy had been published see Davidson, *Thesaurus III*, p. 343 No. 324. This poem had been published also in another book to which Mr. Isaac Rivkind of the Jewish Theological Seminary Library kindly drew my attention, namely in the "Das Deutsche Gaunertum" (The German Underworld) by Friedrich Christian Benedict Ave-Lallemant, published by F. A. Brockhaus, Leipsic 1862, vol. III, p. 85. This is a report of a lecture delivered in 1835 at the Berlin Academy of Sciences on the subject of "the romantic and folk literature of the Jews in the Judaeo-German language" in which the lecturer recited the same elegy of Leo de Modena. The author stresses the point that the lecturer had justly described the poem as a "work of art that could have been born only in the mind of a Jew who had been educated by the Talmud, by its wit and brilliance." This poem is also reproduced in volume 33 of *Thesaurus Antiquitatum Sacrarum* of B. Ugolino, Venice 1767, p. 1465, with a latin translation by Wolf. For this information I am indebted to Professor Israel Davidson.

verbiage and rhetorical flourishes. It is evident that the youthful translator not only possessed a thorough-going knowledge of the Bible, but that he had studied much of the Mishnah and the Talmudic and Midrashic literature as well.

Remarkable indeed is the fact that two years later this fifteen-year-old boy considers it necessary to provide himself with a "text for his epitaph" (5). One notes here the ear-marks of the self-conscious "boy poet" who is consciously imitating his elders, aware that it is the practice of all "great" poets to demonstrate the highest skill of their verse-making art in the creation of their own epitaph text.²⁹

The youthful poet had every reason indeed to believe in his literary star and to be duly influenced by it with regard to his future reputation as poet. No less an authority than the Hebrew philologist, the Christian Don Marco Marini Bresciano, had accepted a dedication poem for publication in his monumental lexicographical work "Arca Noae," from this fifteen year old youth. Six years later, in 1593, this poem actually appeared right before the preface of this book, together with a laudatory poem by R. Samuel Archivolti.

III

Like every other collection of poetry of an unusual writer so does the present Divan afford us a good opportunity to become acquainted with the spiritual physiognomy and the characteristics of Leo de Modena. This is of eminent importance to us because it is just his character, or personal characteristics, that have become the object of sharp criticism at the hands of nineteenth century students of Jewish literary history. No less important personalities than Abraham Geiger, I. S. Reggio, S. D. Luzzato, Heinrich Graetz and many other scholars of renown have created almost an entire literature in their attempt to prove and bolster up their negative estimates of Modena as a man, not to speak here of the battle they waged against him as the supposed opponent of the Talmud, of which topic we shall have more to say later on. Geiger, for example, dwells upon Modena's complaints of his poverty, his constant pre-occupation with money matters, and displays but scant sympathy towards his eternally-complaining character. "He complains so much," says Geiger, "that he becomes utterly and wholly miserable." His avarice, his writing of dozens of flattering poems in honor of both Jews and non-Jews in order to obtain some monetary reward from the people praised and flattered, not to speak of his passion for cards, have

²⁹ Compare note to poem 225.

been dwelt on over and over again. And yet after all these famed scholars have erected their structures of accusation and unfavorable estimates only on the basis of a few passages culled from a small part of his autobiography. We should however in fairness lay as much stress on the other passages of Modena's writings that we find in the *Divan*, and which record his feelings and reactions during the greater part of his life, as we do on the older quotations, which, after all, have been culled out of his own writings, all of them being of course of equal veracity.

Surely we do come across here and there examples of Modena's complaints of his material straits, many of them written in an exceedingly brilliant style, by the way, but the author is far from utter despair or unduly complaining of them. Not only does he possess a refreshing sense of humor and a biting sarcasm, but now and again this humor becomes so lively and active that it would do credit to the talent of the cleverest satirist. Modena composed a wine song, a satire on Noah, "the earliest producer of wine," a poem that could properly be considered a rare gem among the Hebrew wine songs. It is not altogether impossible to assume that this song was composed for the use of a group of jolly wine-bibbers, an assumption to be gathered from the refrain of the song in question. The author glorifies the memory of the "saintly Noah" and announces clearly the object of the his song (No. 57):

"To the drinkers from the Wine cup."

Grace and praise to Noah,

Who out of nothing, brought forth something."³⁰

Modena was, as far as we are aware, the only "Mediaeval" poet to employ his talent in the culinary field. He sings the praises of the menu for the wedding feast (166) in the family of a certain man of wealth—at the request of his father-in-law, as he explicitly states—with a wit and brilliance compounded of Biblical and Talmudic phrases, and thus creates a poem of cheer and joy that is a rarity indeed in Hebrew literature. Of no less satirical vigor is another poem composed by him in honor of Purim in the year 1598 at the age of twenty-seven. The author of the poem pokes fun at a certain, unnamed "philosopher" who maintained that there was no "emptiness" in the universe. In this satiric poem

³⁰ The juxtaposition of the Hebrew words of *Yain* and *Ayin*. This is one of the few rare wine songs to be found in Hebrew-Italian literature. Of the others we know only the Purim poem by Menachem de Lonzano (see *Amude ha-Avodah* p. 179). There is another wine song in manuscript, written by Samuel ben Moshe Anav in cod. H. 441 in possession of the Jewish Theological Seminary in New York. These last two are, however, wine songs with a religious background, while Modena's song is a secular composition pure and simple.

we already discover the echo of the hard battles waged during the last quarter of the sixteenth century in almost all the Italian Jewish communities between "Religion and Science" as a result of the discussion called forth by Azariah di Rossi's "Meor Enayim." "Let this fool and evil-doer come to me and I will prove the falsity of his theory," proclaims the poet. "Let him come to me, the boundless fool, let him feel my purse and see if it is not empty; or let him look into my cup, which is so empty that not a drop is to be found in it. But what possible purpose is there in preaching to a dullard who fails to see that there are more empty-headed men in this world than men of wisdom? More than one-half the populace of each town is made up of them. Finally, this philosopher need not go far to discover the baselessness of his theory. Let him but cast a glance at himself and he will soon enough be convinced that there is emptiness in this world." And these are not the only satirical poems that Modena composed at various periods of his life.

The list of his friends and admirers seems to be endless. They all seek his friendship and intimacy, surely not a particularly convincing piece of evidence of his supposedly misanthropic disposition or the pettiness of character that some are disposed to find in him. Even in the days of his greatest economic struggles we find him surrounded by persons who show him love and affection. For some years (1604-6) Modena was the tutor in the household of the respected resident of Ferrara, Joseph Salman Diena, and on leaving this position we find him writing to a friend that "Joseph Salman loved me as his own child."³¹ The friendship between the tutor and his pupils was so deep that after the lapse of some time he dedicated his book "Lev Haaryeh" ('The heart of the Lion') to one of Joseph Salman's children. Authors and publishers of books sought to obtain Modena's endorsement-verses, a service that he always rendered with the utmost friendship and generosity. His entire being is distinguished by gentleness, good-will and sympathy towards all. With characteristic readiness he extends greetings in specially written poems to able Jewish youths who received the doctorate in medicine and philosophy at the Padua University.³² He is ever meticulously careful of the other man's honor and self-respect. The sarcastic poems that he composed in his early youth, directed against some of his unsuccessful poet-competitors, were all carefully purged of reference to particular persons on their inclusion in the Divan in later years. Being charged with the

³¹ See note to poem 212.

³² Max Weisz, Kaufman Mss. p. 28 registers a poem (by Modena?) composed in honor of the graduation of the physician Shabbethai Astruc.

duty of preparing for the press the little book entitled "Blil Hamitz" on the occasion of the obtaining of the doctorate by his pupil Joseph Hamitz (Camis) in which were to be included ten poems contributed by ten friends of the young doctor, Modena prefaces the edition declaring "under oath" that the order in which the poems were arranged has no bearing whatever upon their respective merits, but that the order had been decided on in accordance with a lot drawn by a little boy.³³

The accusation that he composed his poetry mostly for pay will be found without basis in the light of the material spread out before us in the *Divan*. It is interesting to know first of all the smallness of the number of poems that he composed in honor of prominent Christians. We have altogether ten short poems of such character, and it is scarcely to be assumed that had he written more of them he would have hesitated to include them in his *Divan*. Of the crowned heads we find here Louis XIII of France represented, to whom Modena dedicated a poem of eight lines on the occasion of the birth of his son Henry, which event was celebrated, as Plantavitius informs us, by the Venetian Senate with festivities arranged by it in honor of the French King.³⁴ It is curious that we find here no poem written in honor of the Pope, because from one of Modena's letters we learn that he did compose such a poem.³⁵ But it is quite possible that the poem in question was written in the Italian only, and hence he saw no possibility of including it in his Hebrew collection. In the three instances in which he did include Italian poems in the collection he invariably sets down their Hebrew originals first, and there was obviously no Hebrew original in this case.

Another sovereign in whose honor Modena composed a lengthy poem was the Doge Marino Grimani. But in this particular case the author's name did not figure at all. "I composed it," says Modena, "at the request of a priest who had it sung before the Doge together with an oration, also in Hebrew, which is included in my letters." Four poems are written as endorsements to books of Christian authors, three brief poems expressing the author's friendship and admiration for certain Christian "Brothers," all of them evidently friends of the Jews, while one other poem is dedicated to the marriage of an unnamed aristocratic Christian couple of Bologna. If there is still someone ready to believe the oft-repeated accusation that Modena made a business of writing laudatory poems in honor of

³³ See note 12.

³⁴ See Letters, I, p. 75. v. note to poem No. 56.

³⁵ Compare notes to lines 24, 25 in poem 1.

Christian celebrities, an acquaintance with the material contained in the Divan will compel him to revise his opinion.

The flimsy bases on which the accusations against Modena with regard to his supposed avarice were reared may be seen from an instance that has become axiomatic in the Modena literature. Publishing the text of an epitaph composed by him for his friend (and perhaps also relative) Simon Copio, the father of the celebrated Hebrew-Italian poetess Sara Copio Sullam, Soave, the Italo-Jewish Modena biographer, discovered beneath the final verse of the text the following lines;

"I sent this poem, any money I fail to see,
And each laborer is worthy of his hire." (111)

Geiger and some others professed to discover in these lines a supposedly base characteristic of Modena, who would employ all means to extort money from his patrons. There surely could be no baser action than to include a demand for money in the wording of an epitaph, especially so when this is being sent to the children and relatives of the deceased. But the Divan completely lays bare the source of this tragi-comic misunderstanding. It has already been noted that the copyist of the manuscript took care to use up all available space on each page, filling in the spaces left after the writing of the text with brief proverbs and aphorisms, but always drawing a line across the page in order to separate the last line of the poem from the proverb that followed. And there is indeed such a line on the page in question in our copy of the Divan, so that it is perfectly evident that the proverb has nothing whatever to do with the text of the epitaph but had been inserted later on in order to fill out the vacant space. Evidently Soave, or the one who copied the manuscript for him, did not notice this line, so that both texts, bearing no relationship to one another, merged into one, and Modena's reputation suffered severely through this curious misunderstanding.³⁶

It is quite possible that Modena did compose occasional poems for pay at the request of certain persons. Even should this assumption prove true the critics are committing a gross injustice by making a case against him out of it. Accord-

³⁶ Soave's mistake becomes still less understandable when we look at the original manuscript from which he copied the said epitaph and the proverb. This manuscript (Cod. Adler, 675) in the library of the Jewish Theological Seminary of New York, shows an absolutely clear interval between the two subjects, between which two there is a wide gap so that the diversity of the two is evident. It is absolutely incomprehensible how Soave could have merged the two texts. That Modena's aphorism could have no bearing whatever upon the epitaph in question, is also evident from the fact that allusion is made to a certain song ("Shir"). It is hardly thinkable that the author should have described the text of an epitaph as a song or poem.

ing to the prevailing notions of his time it was not only considered not dishonorable on the part of poets to accept the bounty of their patrons as a reward for their literary creations, but, on the very contrary, such rewards were accepted as a mark of proper recognition of the poet's talents, and the higher the standing of the patron the greater the honor accruing to the recipient thereof. As a matter of fact the *Divan* does contain a great number of poems that Modena composed for occasions of joy and sadness, for private and public celebrations, and in honor of a considerable number of people. And yet one is bound to be greatly impressed on looking over the list of persons to whom those poems were dedicated. One would naturally expect to find here at least a considerable number of men known especially for their wealth or generosity, but Modena's list creates just the opposite impression. The forty-five wedding-poems as well as the sixteen elegies are almost all dedicated to men known exclusively as rabbis and teachers in Israel, to famous poets and men of scholarship and knowledge as well as to others whose repute extended to Italy and to other lands. Some few of those on the occasion of whose death Modena composed elegies shall be named here. We find in this roster the famed rabbis and geonim Abigdor Cividale, Abtalion of Rovigo, Leon Saraval, Gerson Bassani, Samuel Judah Katzenellenbogen, Samuel Archivolti, Eliezer Sarfati, Benjamin Finzi, Sabbattai Beer, Jacob Treves; the well known scholar and physician rabbi Elijah Montalto, the venerable communal leaders Calonymos Belgrado, Simone Luria (Padovano) and others of the same calibre.

Or let us glance at the list of the persons whom Modena honored through the medium of his poetical creations, on the occasion of a marriage or other event in their families. We find here the names of the famous rabbis and scholars Sim'ha (Simone) Luzzatto, Leon Moscatto, Moses Abbas, Moses Alfalas, Abraham and Jacob Lombroso, Joseph Delmedigo, Nehemiah Saraval and his sons Abraham and Solomon Hay (Vitale). We find here the names of the renowned poets Angelo Alatrini, Yomtob (Bondi) Valvason, Benedetto Luzzatto, Abraham (Cohab) Stella, the liturgical musician Solomon di Rossi, the celebrated communal leaders and scholars Joseph da Fano, Jekutiel Dattolo, Don Yehuda Avrabanel and the physicians and scholars David Portaleone, David de Pomis and others of equal prominence.³⁷

³⁷ It is worthy of note that in the few instances in which Modena composed laudatory poems in honor of wealthy men he found it necessary to state explicitly that the initiative was due not to himself but to his father-in-law. So does he indeed inform us with regard to poem 166 (compare note to that poem) which he composed for some rich man's wedding: "I wrote it at the

The foregoing surely throws sufficient light on de Modena's supposed practical-mindedness and his avarice. In order to obtain money in exchange for his poetry he chose to compose his poems in greater part in honor of rabbis, poets and scholars! Apparently there is something amiss in the accusations of Modena's detractors.

IV

It is not difficult to fathom the true cause of the seeming desire on the part of certain critics to undermine de Modena's character and manhood. All of them, from Geiger to Graetz, clung to the belief that Modena was a secret opponent of the Talmud, and it became necessary to them to prove that there was an element of insincerity in his make-up, and that his character was far from pure, as a result of his poverty, it is true. The baselessness of this assertion has long since been proved. But it is of great interest to note that, in this connection too the Divan furnishes us with some truly enlightening examples. The fact that in a great number of these poems Modena appears as a deeply religious man as well as a devoted adherent of the Talmud and Midrash would not in itself have been an object of surprise to us, but a rather self-understood fact. But it is interesting indeed to learn from these very poems that Modena waged a bitter war against the opponents of the Talmud and Rabbinical authority who made their appearance towards the end of the sixteenth century, especially in the ranks of the wealthy, in various Italian Jewish communities. In tones of bitter sarcasm he belabors those who would "remove the crown from the heads of the rabbis because the breath of the rich began to blow during that year (1594)." "They seek to remove the crown of the Torah and to shorten the long cloak," evidently a hint at the current attempt to reform the rabbinic garments. Again: "the rabbinic repute has become worthless and no one cares any longer to know the permitted from the forbidden things." We find the identical opposition on the part of Modena towards those who were seeking to undermine by force the authority of the rabbis also at a later period, the year 1616 to wit, at which

request of my father-in-law." On another occasion, in a poem written in honor of the physician de Pomis and Joseph da Fano (116) he states that he was only the copyist of the poem, and that he had only copied the phrases of his father-in-law: "Says the copyist who writes down the beautiful words of my noble father-in-law." He certainly was referring to his own father-in-law and to none other in both of these instances. We will not be far from the truth in assuming therefore that by these remarks Modena desired to stress the fact that these deeds represented services of friendship pure and simple, performed without the expectation of any monetary reward.

time he complains bitterly that "that which has happened in 1594 is repeating itself in 1616." And we also find the same spirit animating another of his poems (Nos. 64, 65, 66).³⁸

Leo de Modena did indeed have some opponents, but they did not come out publicly during his lifetime.³⁹ They began to make their appearance after his death, and this opposition was based mainly on the suspicion that this great Venetian rabbi had not been a man of sincere and whole-hearted piety.⁴⁰ His writings had already been duly recognized as sacred and above reproach, but the evil-tongued ones kept faithfully at their labors of disparagement. With what effectiveness they performed their labors may be gauged from the legends circulated with the object of disparaging the memory of Modena. In his prayer for the Eve of Yom Kippur Katan, named "יום זה יהי משקל" (196) there is a line in which he prays to the Almighty to return, to his people, "the crown of our head" (נֹרָא רֵאשִׁי), an evident allusion to the return of the High Priesthood. But the disseminators of falsehood and rumors came along and purported to discover therein a prayer for the welfare of Shabbethai Zebi, the false Messiah.⁴¹ The fact that Modena died twenty years before Shabbethai Zebi's very name became known to the world had but little effect upon these detractors. Actually the publishers of the Prayer Book had to take due notice of these rumors, so that they substituted "Atereth" or "Hod Roshenu" in place of "Nezer" in later editions.⁴²

Whence did these impressions and rumors arise? How was it possible that

³⁸ In order to fully appreciate the spirit of protest and embitterment against the attempts to belittle the authority of the Talmud and the rabbis expressed in these poems one must read the note made by Modena in his "Letters" on the same subject. Compare the note to poem 54.

³⁹ Cod. Adler 4008, contains a Melitzah "against Yehuda Modina." The manuscript proves however that this document has nothing whatever to do with Leo de Modena. It is evident from the content that this Yehuda Modina is not identical with our author.

⁴⁰ Most likely this refers to the suspicions with regard to his sincerity, that apparently were entertained by some while he was still alive. Perhaps he was alluding to this fact in his testament written in the course of his illness from which he did not expect to recover (Chayye Yehudah p. 70: comp. note to poem 225). "I swear them by God our father, I bind them that they shall not indulge in lengthy praises (after my death), but to say only that I was not of the insincere ones, but God-fearing, and kept from evil in secret even more than in public."

⁴¹ The term "Nezer Roshenu" was in frequent use by the adherents of Shabbethai Zebi in connection with his "Messianic" mission, v. "Inyane Shabbethai Zebi" by A. Freimann, p. 115 רֵאשִׁי לְעֵטְרַת צְבִי; compare also the prayers for Shabbethai Zebi *ibid.* p. 56, 57.

⁴² It is not altogether impossible that the substitution of "Hod Roshenu" or "Atereth" (*Roshenu*) for "Nezer" had nothing whatever to do with any insinuation with regard to Shabbethai Zebi. The words "Nezer" and "Atereth" interfere with the metrical scale, and it is quite possible that the proof-reader of the edition had purposely selected the word "Hod" as being in consonance with the metrical requirements of the verse.

such suspicions should arise about the person of one who was so popular, so deeply religious and of such recognized authority? It is not altogether impossible to believe that some few of the poems included in the *Divan* furnish the key to this painful riddle. It is possible to believe that Modena's intimacy with many Catholic priests was largely responsible for the creation of this legend.⁴³

We have already noted the fact that among the ten poems in the *Divan* dedicated to prominent Christians there are three dedicated to the works of priests, a comparatively great proportion, especially when we take into consideration the fact that these were endorsements written for books dealing exclusively with the service and ceremonies of the Catholic Church. One of these priests, though far from being a Jew-hater, did indeed show little regard for the Jewish faith, describing the Jews as blind men (by means of the play on the respective terms "Ibrim" and "Ivrim"). The Jewish faith was, in his opinion, "far from true," and he finds it incumbent on himself to become "the protector of the Christian faith and a defender of its dogmas." This did not prevent Modena, however, from recognizing the author as "a man of a wise heart and of much understanding" and to utter in his honor "songs, praises and laudations." But we must bear in mind that the interest that Modena found in such works was based not only on his personal friendship with their priestly authors, but mainly and because of the excellent Latin that they were written in, which most likely called forth much admiration on his part. In one of his endorsements he stresses the fact that it was written for a book composed "in Latin."

We find Modena's expressions of brotherliness and good will voiced in even warmer and stronger terms in his poem of praise dedicated to the Dominican friar Vincenzo Comonymo Raguseo. This Dominican of the "golden tongue" teaches generosity and refinement to the "sinners and the evil-doers of his people." He redeems their souls "like the guiding of a storm-tossed ship to a safe harbor." "His words are refreshing to the oppressed, and his fellows bear true song of praise to him." Modena's friendship towards the Christian Church and the sentiments of religious tolerance expressed in this poem, which, by the way, has already been included in his "Letters," is exceeded in nobility only by the admiration expressed by him for a book written by the "Christian Brother" Pietro Bellocchio. This book treats of confession, and it enumerates those of the

⁴³ Significant in this connection is the remark by R. Isaac Halevi in his preface to Modena's *Magen Va-Hereb*; "He (Modena) was better known among Christians than among us, beloved for his wisdom and his modesty in the eyes of Bishops, Dukes, Ambassadors of Kings and Princes of peoples and nations, and there was no other after him."

sins "which the priest-confessor is authorized to forgive and those for the remission of which one must apply to a Cardinal or the Pope." Modena possessed a true understanding of the spiritual duties of the priest and duly praised his noble efforts, "his desire to aid man and to redeem him." That such spiritual intercourse between a celebrated rabbi and the priests was bound to call forth at least mixed feelings on the part of some of the much less enlightened elements among the Jews goes without saying. It was not an unusual event, it is true, for the rabbis at that period to compose laudatory poems in honor of the representatives of Christianity. But, in the first place practically all such cases occurred in connection with exceedingly high-placed church officials, and, secondly, these praises did not bear on the internal Church ceremonies in any form whatever. That Modena himself expected such reactions on the part of certain elements among the Jews is to be seen from the explanatory introduction that he appended to this poem. "I could not refrain from fulfilling the request of a brother who is kindly disposed towards Israel to compose the following poem in praise of a Latin work which he has published about their confession." There is no doubt whatever that in this introduction Modena sought to exculpate himself and to clarify a point that might ultimately come under dispute, as it did indeed.

Such was the spirit of Modena's relationship to the nobler activities of the Christian Churchman. We should not however jump to mistaken conclusions. Modena was no admirer of Christianity but was a thorough and convinced opponent of the dogmas of that church. In certain Christian ecclesiastic circles he was considered even as a bitter enemy of Christianity. These opinions did not however exert any influence on his relationship to the human being and his spiritual strivings. Modena was a sincere devotee of the principles of religious tolerance, and in this he proved himself a faithful disciple of the *Italian Renaissance*. In his nobler conceptions of tolerance he was perhaps one of the very few true exponents of this ideal that the sixteenth century boasted. From these few poems we can readily see that it was one of his greatest ambitions to foster this ideal and to see it realized in life. But there is sufficient ground to doubt whether all other Rabbis or members of the Italian Jewish communities were animated by the same ideal and shared his philosophy.⁴⁴ Who knows but that Leo de Modena's liberal stand on religious tolerance was responsible and furnished the material for the opposition towards him that had its genesis in his

⁴⁴ Cf. I. H. Schorr, םלח, II p. 41.

own lifetime but broke out in full fury after his death? The fact that none of his poems contains even the slightest allusion to these "legends" proves conclusively that it was only after the death of this famous Venetian rabbi that the secret enemies and the doubters of his piety began their nefarious labors of disseminating evil rumors and suspicions about him.⁴⁵

Leo de Modena was born and reared in that period when the philosophy and outlook of Azariah di Rossi had begun to enlighten the minds of Italian Jewry and their critical faculties were learning for the first time the exercise of a certain measure of freedom. This spiritual change served to prepare the ground for Modena. Within a short while after his death however a new spirit set in in the religious and the communal life of Italian Jewry: the absorption in the study of the Cabbalah on the one side and the mutual war of extermination brought on by the Shabbethai Zebi movement on the other. This proved a fertile field for the initiation of a struggle against the spirit of the Renaissance, the spirit of tolerance of which Leo was the finest symbol. A period of spiritual decay set in in Italian Jewry after his death, which occurred in the year 1648.

It has long been the desire of the students of the cultural history of the Jew to acquire a more comprehensive understanding of this truly great man, his literary creation and his Weltanschauung. The publication of the present Divan aims to satisfy this desire in a considerable measure, and it affords the present editor sincere satisfaction to make, within his limited capacities, some contribution towards this end. He hopes that it will serve to throw some new light on one of the most fascinating figures in Jewish-cultural history of the sixteenth and seventeenth centuries.

S. B.

⁴⁵ That Modena foresaw the appearance after his death of critics of his person and teachings, is evident from the characteristic phrase with which he rejects certain cabbalistic beliefs in his *Ari Nohem* ed. Jerusalem 5689 XXIII, p. 57: ובכל זמא סקול סחצצים לא אחא ומהסונגם לא אענה אף: וחוקר דב יודע מרת נפשי, לא תחריש רוחי בקרבי לא יירא שאחר כוחי אהיה סגורה בעוון הזה כי כונתי לשם שמים, וחוקר דב יודע מרת נפשי, לא תחריש רוחי בקרבי לא יירא שאחר כוחי אהיה סגורה בעוון הזה כי כונתי לשם שמים. "האמת ולא אעליכנו".